

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**NEBİRE GIYMATDİNOVA’NIN HİKÂYELERİ VE
HİKÂYELERDEKİ EĞİTİMLE İLGİLİ UNSURLAR**

Yasemin ÖZCAN

**İzmir
2007**

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

NEBİRE GIYMATDİNOVA’NIN HİKÂYELERİ VE HİKÂYELERDEKİ EĞİTİMLE İLGİLİ UNSURLAR

Yasemin ÖZCAN

Danışman

Doç. Dr. Şerif Ali BOZKAPLAN

İzmir
2007

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “*Nebire Gyymatdinova’nın Hikâyeleri ve Hikâyelerdeki Eğitimle İlgili Unsurlar*” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

15.05.2007

Yasemin ÖZCAN

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nün 23/05/2007 tarih ve 14/5-8 sayılı toplantısında oluşturulan jüri tarafından, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 18./30. maddesine göre Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Yasemin Özcan'ın Nebire Gıymatdinova'nın Hikâyeleri ve Hikâyelerdeki Eğitimle İlgili Unsurlar konulu tezi incelenmiş ve aday 05/06/2007 tarihinde, saat: 11.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 60 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin kabul edilmesine oy birliği ile karar verildi.

BAŞKAN

Prof. Dr. Zeki Kaymaz

ÜYE

Prof. Dr. İlhan Genç

ÜYE

Doç. Dr. Şerif Ali Bozkaplan

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ/PROJE VERİ FORMU

Tez/Proje No: **Konu Kodu:** **Üniv. Kodu**

Not: Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.

Tez Yazarının

Soyadı: Özcan

Adı: Yasemin

Tezin Türkçe Adı: Nebire Gıymatdinova'nın Hikâyeleri ve Hikâyelerdeki Eğitimle İlgili Unsurlar

Tezin Yabancı Dildeki Adı: The Stories of Tatar Literature and Educational Elements in The Stories

Tezin Yapıldığı

Üniversite: Dokuz Eylül Üniversitesi **Enstitü:** Eğitim Bilimleri Enstitüsü **Yıl:**2007

Tezin Türü:

Yüksek Lisans: (X)

Dili: Türkçe

Doktora:

Sayfa Sayısı: VIII+341

Tıpta Uzmanlık:

Referans Sayısı: 76

Sanatta Yeterlilik:

Tez Danışmanının

Unvanı: Doç. Dr.

Adı: Şerif Ali

Soyadı: Bozkaplan

Türkçe Anahtar Kelimeler:

- 1-Nebire Gıymatdinova
- 2-Tatarca
- 3-Tatar edebiyatı
- 4-Hikâye
- 5-Eğitim

İngilizce Anahtar Kelimeler:

- 1-Tatar literature
- 2- Story
- 3-Education

Tarih: 05/06/2007

İmza:

Tezimin Erişim Sayfasında Yayınlanmasını İstiyorum

Evet (X) Hayır ()

ÖN SÖZ

Çarlık ve Sovyetler Birliği döneminde Rusya topraklarında yaşayan Rus olmayan halklara karşı yürütülen asimile etme (*Hiristiyanlaştırma ve Ruslaştırma*), baskı altında tutma ve yok etme politikaları, bu topraklarda yaşayan Türklerin tarihi, dili ve edebiyatı hakkında araştırmaların sınırlı sayıda olmasına yol açmıştır. SSCB'nin yıkılmasıyla birlikte Türkiye'de ve dünyada bu sahaya ilgi artmış, Sovyet devri Türk yazarlarının, fikir adamlarının eserleri yayımlanmaya başlamış, İdil-Ural Türkleri hakkında özellikle son on beş yılda sayısız tez ve makale yazılmıştır. Günümüzde ise “*Modern Tatar Edebiyatı*” konusunda yapılan çalışmalar sınırlı sayıdadır. Hazırlanan tezde esas itibariyle, yaşayan bir Tatar yazar vasıtasıyla günümüz Tatar Türkçesi ile büyük sosyal değişiklikler ve ideolojik arayış dönemi yaşayan modern Tatar edebiyatının incelenmesi amaçlanmıştır.

Sovyet döneminde doğmuş, ilk eserlerini vermiş ve hâlen yazarlığa devam eden Tatar Türkçesinin günümüzdeki temsilcilerinden Nebire Gıymatdinova ile onun hikâyeleri, edebî kişiliği ve kullandığı dil bu çalışmanın ana konusunu oluşturmuştur. Edebî hayatına pek çok ödül sığdıran, eserlerinin toplandığı on iki kitabın yazarı, aynı zamanda; Tataristan'da çıkan İdil dergisinin başyazarı olan Nebire Gıymatdinova, ele aldığı kalıcı temalar ve onları işleyiş tarzıyla halk arasında ün kazanmıştır.

Çalışmamız Nebire Gıymatdinova'nın 1993 yılında Kazan'da yayımlanan “*Sihérçé*” adlı kitabındaki hikâyeleri esas alınarak hazırlanmıştır. Üç temel bölümden oluşan tezin birinci bölümünde, yazarı hazırlayan sosyal ve edebî çevre, yazarın hayatı, yazar hakkında yapılmış çalışmalar ve XX. yüzyıl sonu Tatar edebiyatının genel özellikleri çeşitli kaynaklara dayanılarak değerlendirilmiş, metinlerin dil özellikleri incelenmiştir. İkinci bölüm, 9 hikâyenin Tatar Türkçesi ve Türkiye Türkçesi metinlerinden oluşmaktadır. Üçüncü bölümde ise hikâyeleri oluşturan 3120 kelimelik bir metin sözlüğü yer almaktadır.

Nebire Gıymatdinova'nın kitabını bana göndererek böyle bir tezin hazırlanmasına vesile olan Prof. Dr. Hayati Develi'ye, kaynak temininde, aktarmada çıkan meselelerin halledilmesinde ve yazarla iletişimimde büyük yardımları dokunan Arş. Gör. Bülent Bayram'a, şahsî kütüphanesinde Tatar süreli yayınlarını taramama izin veren ve Tatar Türkçesini bana öğreten hocam Prof. Dr. Mustafa Öner'e, aktarmada karşılaştığım güçlüklerde yardımlarını esirgemeyen, hazırladığı yüksek lisans teziyle bana model olan Yard. Doç. Dr. Hatice Şirin User'e, sözlüklerde olmayan kelimelerin anlamlarının verilmesinde Kazan Pedagoji Üniversitesi Tatar Dili ve Edebiyatı Bölümü mezunu Alsu Salyahova'ya ve yazara ulaşmamı sağlayan Kazan Başkonsolosu Kemal Demirciler'e çok teşekkür ediyorum. Kendisi hakkında tez hazırladığımı duyunca elinden gelen yardımı yapan, içtenlikle sorularımı cevaplayan ve bana ilk elden kaynak olan yazar Nebire Gıymatdinova'ya ayrıca teşekkür etmek istiyorum. Bu konuda yazarın bizzat kendisinden edindiğim bilgiler çalışmama ışık tutmuştur.

Özellikle; gerek bu çalışmanın hazırlanmasında gerekse öğrencisi olduğum zaman süresince her zaman daha iyisini başarabileceğim konusunda beni teşvik eden, desteğini ve güvenini benden esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Şerif Ali Bozkaplan'a içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Yasemin Özcan

Mayıs, 2007

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	III
ÖZET.....	VI
ABSTRACT.....	VII
KISALTMALAR.....	VIII

I. BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. YAZAR HAKKINDA

1.1.1. Yazarı Hazırlayan Sosyal ve Edebî Çevre.....	1
1.1.1.1 XX. Yüzyıl Sonu XXI. Yüzyıl Başı Tatar Edebiyatının Genel Özellikleri.....	2
1.1.1.2. Tatar Edebiyatında Kadın.....	12
1.1.2. Nebire Gıymatdinova'nın Biyografisi	17
1.1.3. Yazar Hakkında Yapılmış Çalışmaların Değerlendirilmesi.....	21
1.1.3.1 Yazarın Edebî Kişiliği Hakkında Çağdaşlarının Görüşleri.....	21

1.2. METİN HAKKINDA

1.2.1. Tatar Türkçesi Metni.....	23
1.2.1.1. Metnin Transkripsiyon Esasları.....	23
1.2.1.2. Metnin Dili Hakkında Genel Özellikler.....	25
1.2.1.3. Metinde Standart Tatar Türkçesinden Ayrılan Diyalektolojik Özellikler.....	25
1.2.2. Türkiye Türkçesi Metni.....	33
1.2.2.1. Metnin Türkiye Türkçesi Karşılığı Verilirken Esas Alınan Prensipler.....	33
1.2.3. Metinde Geçen Eğitimle İlgili Unsurlar.....	33
1.2.3.1. Tatarlarda Eğitim-Öğretim Sisteminin Gelişimi.....	33
1. 2.3.2. Günümüzde Tataristan'da Eğitim.....	38
1.2.3.3. İncelenen Hikâyelerde Geçen Eğitimle İlgili Unsurlar.....	40

1.3. SÖZLÜK HAKKINDA

1.3.1. Metnin Tatar Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü Hakkında Temel

Prensipier.....43

II. BÖLÜM

METİNLER

2.1. TRANSKRİPSİYON.....45

2.1.1. Suv Hikeyeti.....45

2.1.2. Yuğa Yılan..... 69

2.1.3. Kırgıy Bolan.....84

2.1.4. Küñél.....90

2.1.5. Küñélém Siné Èzliy.....96

2.1.6. Tost.....101

2.1.7. Manara.....104

2.1.8. Taşuv.....113

2.1.9 Bér Télém İkmek.....117

2.2. AKTARMA.....121

2.2.1. Su Hikâyesi.....121

2.2.2. Yuğa Yılan.....145

2.2.3. Yabanî Ceylan.....159

2.2.4. Gönül.....165

2.2.5. Gönüm Seni Arıyor.....171

2.2.6. Tost.....175

2.2.7. Minare.....179

2.2.8. Taşkın..... 188

2.2.9. Bir Dilim Ekmek.....192

III. BÖLÜM

SÖZLÜK

3.1 SÖZLÜK.....196

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	332
KAYNAKÇA	334
EKLER (orijinal metin).....	341

ÖZET

Bu çalışma, bugünkü Türk lehçeleri içinde Tatar Türkçesinin günümüzdeki temsilcilerinden biri olan yazar Nebire Gıymatdinova'nın 1993 yılında Kazan'da yayımlanan “*Sihérçé*” adlı eserindeki hikâyeleri esas alınarak hazırlanmıştır. Sovyet döneminde doğmuş, ilk eserlerini vermiş ve hâlen yazarlığa devam eden Nebire Gıymatdinova vasıtasıyla, büyük sosyal değişiklikler ve ideolojik arayış dönemi yaşayan *Modern Tatar Edebiyatının* genel özellikleri, geçirdiği değişim tespit edilmeye çalışılmış, Tatar edebiyatında “kadın” meselesine değinilmiş ve halk eğitimine çok önem veren yazarın hikâyelerindeki eğitimle ilgili unsurlar belirlenmiştir. Eserlerinin toplandığı on iki kitabın yazarı, aynı zamanda Tataristan'da çıkan İdil dergisinin başyazarı olan, ele aldığı kalıcı temalar ve onları işleyiş tarzıyla halk arasında ün kazanan Nebire Gıymatdinova'nın Türkiye'de tanınması amaçlanmıştır.

Üç temel bölümden oluşan tezin birinci bölümünde yazarın hayatı, yazarı hazırlayan sosyal ve edebî çevre, yazar hakkında yapılmış çalışmalar ve XX. yüzyıl Tatar edebiyatının genel özellikleri çeşitli kaynaklara dayanılarak değerlendirilmiş, metinlerin dil özellikleri incelenmiştir. İkinci bölüm 9 hikâyenin Tatar Türkçesi ve Türkiye Türkçesi metinlerinden oluşmaktadır. Üçüncü bölümde ise hikâyeleri oluşturan 3120 kelimelik bir metin sözlüğü yer almaktadır.

ABSTRACT

This dissertation is based on the stories from the book “*Sihérçé*” published in Kazan, in 1993 and written by Nebire Gıymatdinova who is one of the prominent representatives of the fieldwork in the Turkish dialects of the Tatar language. Nebire Gıymatdinova was born in the time of the former Soviet Union and wrote her earlier works during that period. She still writes books today. In this dissertation, I have tried to focus on the overall features of “Modern Tatar Literature” which was gone through dramatic social changes and which still experiences as a search for an ideology. I have also aimed for determining the changes Tatar literature has been subject to and for understanding the role of the woman in his particular literature. Moreover, I have also tried to touch on the role of education as the writer herself places greater importance on public education. The chief aim of this dissertation is to introduce Nebire Gıymatdinova, who is the writer of twelve books, the editor of *İdil* magazine in Tataristan and the writer who has become renowned in her own country with the themes she handles and her style, to the Turkish reader.

The dissertation is divided into there chapters. In the first chapter, I have focused on the author’s life, the social and literary environment that have affected the author, studies on the author and the 20th century Tatar literature based on references to various studies. In the second chapter, there are 9 stories both in Tatar Turkish and Turkey Turkish. The final chapter contains a textual glossary of the 3120 word which from up the stories.

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı geen eser
a.g.m	: Adı geen makale
a.g.t	: Adı geen tez
akt.	: Aktaran
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
DS	: Dialektologik Szlk
D.T.C.F	: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakltesi
krş.	: Karşılaştıır
Örn.	: Örneğın
Rus.	: Rusa
s.	: Sayfa
Tat.	: Tatarca
T.K.A.E.	: Trk Kltrn Araştıırma Enstits
TTAS	: Tatar Tlnñ Añlatmalı Szlğ
vb.	: ve benzeri
Yay.	: Yayını
yy.	: Yzyıl

I. BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Yazar Hakkında

1.1.1. Yazarı Hazırlayan Sosyal ve Edebî Çevre

Yazar Nebire Gıymatdinova, aşağıda biyografisinde de belirtildiği gibi Tatar köylerinden daha çok Mişer Tatarlarının yaşadığı Karasu’da 1956 yılında dünyaya gelmiştir. Bu yıllarda Stalin dönemindeki baskılar yüzünden Tatarlar devrim öncesi yazarların hemen hepsini kaybetmiş, edebiyat ve tiyatro ani bir gerileme içine girmişti. 1956’daki 20. parti kongresine kadar tiyatro repertuarı, bazı istisnalar dışında kötü bir şekilde yazılan ve daha ziyade ilkel propaganda oyunlarından ibaretti. Ancak Stalin’in ölümünden sonraki göreceli liberal atmosfer Tatar edebiyatını ve milli hayatını önemli sayılabilecek ölçüde canlandırdı. Tatar edebî mirasına ait eserlerden birçoğunun yeniden basılmasına izin verilmesi sadece Tatar edebiyatı için değil, milli eğitim ve kültür hayatı için de çok büyük önem taşıyordu. Tutuklanan ve suçlu bulunan Tatar yazarlarının çoğu aklandı ve eserlerinden pek çoğu yeniden basıldı. Böylece Tatar edebiyatı eski enerji ve heyecanını büyük ölçüde kazanarak önemli bir canlanma göstermiştir. 1960’larda başlayan ve 1970’lerde Tatarların kendini arama çabası şeklinde gelişen bu canlanma ortamında Nebire Gıymatdinova ilk eserlerini vermiştir. Ancak yazar siyasî gelişmeler, siyasî temalar ve Sovyet dönemi ideolojilerini edebiyat eserlerinde ele almamaya özen göstermiştir. O, daha çok insanın iç dünyasına yönelmiş, sosyal ve ahlakî meselelere değinmeyi tercih etmiş, kendi deyimiyle hep kalıcı temalar peşinde koşmuştur. Öte yandan 60’lı yılların başında oluşan bu özgürlük ortamı elbette sınırlıydı. Nebire Gıymatdinova’yla yaptığımız mülakatta, yazarın eserlerini verdiği ilk yıllarda, partinin ülke komitesi tarafından bazı yazarlara verilen siparişlerin (*zakaz*) kendisine hiç verilmediği öğrenilmiştir. Yazar bu *zakazların* kendisine verilmemesinin nedenini, eserlerinin sisteme doğru gelmemesine bağlıyor ve ekliyor: “*Beni daha çok insanların iç dünyası, iç güzelliği, örf-âdetler, milli değerler, nine-dedeleri iyileştirme usulleri ilgilendiriyor.*”

Gazeteci kökenli olması itibariyle kurulduğu 1989 yılından beri İdil dergisinde yazan Nebire Gıymatdinova aynı zamanda pek çok makale yazarıdır ve siyâsî meselelere daha çok makalelerinde yer vermiştir.

1980’li yılların ikinci yarısından itibaren gelişen siyâsî yönelişler neticesinde edebiyatta parti baskısı ve kontrolü azalmaya başlar. S.S.C.B dağıldıktan sonra ise nihayet edebiyata kendi kanunları içinde yaşama yolu açılır. Bu tarihî şartlarda Tatar edebiyatı da yetmiş yıldan fazla mecburî teneffüsten sonra yeniden gerçek anlamda millî edebiyata dönüşür.¹ İşte Nebire Gıymatdinova bu dönemde Tatar edebiyatı içindeki yerini alır.

Özetle; Nebire Gıymatdinova, XX. yüzyılın ortasında Sovyet döneminde doğmuş, ilk eserlerini bu dönemde vermiş ve bugüne kadar daima kalıcı temalar peşinde koşmuş biri olarak yazarlık serüvenini devam ettirmektedir.

1.1.1.1 XX. Yüzyıl Sonu XXI. Yüzyıl Başı Tatar Edebiyatının Genel Özellikleri

Tatar edebiyatı çok eski asırlara uzanan gelişme sürecine sahiptir. Tatarlar da kendilerine ait olan söz sanatının başlangıcı olarak Runik yazı ile kaydedilen eserleri saymaktadırlar. Öte yandan Tatar edebiyatının bilinen ilk eseri XII. yüzyılda yaşayan Süleyman Bakırganî’nin manzumesidir.² Tatar yazılı edebiyatının ilk devri olarak Bolgar Devleti’nin hüküm sürdüğü devir³ kastedilmektedir. XIII. yüzyılın ortaları ile

¹ Tatar Edebiyatı Tarihi: Altı Tomda: 6 Tom: *60-90 Yıllar Edebiyatı*, Kazan, “Rannur” Neşriyatı, 2001, s. 11

² Bakırganî’nin *Bakırgan Bedevam* ve başka eserleri Sovyet dönemi öncesi Tatar halkı arasında sevgiyle okunmuş, büyük halk şairi Abudllah Tukay’a da örnek olmuştur. S. Bakırganî ve eserlerini dinî konuları anlattığı için Sovyet tarihçi ve edebiyatçıları tarafından sükûtle geçiştirmişlerdir. Resmî Sovyet tarihi Tatar edebiyatına 1212 yılında yazılan “Yusuf ve Zehra” manzumesinin yazarı şair Kul Ali’den itibaren başlıyor. (bkz. Devletşin, Tamurbek, *Sovyet Tataristan’ı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.,1981, s. 424-425)

³ Bu devir, İdil-Ural boylarında yaşayan çeşitli Türk ve Ugor-Fin kabilelerini birleştiren güçlü Bulgar Devleti’nin kurulmasından sonra başlamıştır. Avrasya’da ilk olarak madenleri işleme başarısına erişmiş, kendi para birimleri olan, soğuk iklim şartlarında merkezden ısıtılan binalarla şehirler kurmuş, satranç oynamış, sabun kaynatmış ve en önemlisi 922 yılında İslamiyet’i kabul ederek Mecusiliğe ve Putperestliğe son vermiş olan Bulgar Tatarları ilim ve edebiyatta da epey ilerlemişlerdir. (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, *Tatar Edebiyatı* 3, C.:19, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001)

XV. yüzyılın ortaları Tatar edebiyatı tarihinde “*Altın Ordu Devri Tatar Edebiyatı*” olarak belirtiliyor. Kazan Hanlığı yıkıldıktan sonra (1552) gözlemlenen durgunluk çok uzun sürer. Sosyal ve kültürel hayattaki canlanma XVIII. yüzyılın ikinci yarısında eğitim ve akıl gücüyle gerçekleşir. Yeni Tatar Edebiyatı işte bu dönemde, XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlıyor diyebiliriz. Bu devirde Tatar edebiyatı yalnız Doğu’ya değil Batı’ya da yönelmeye başlamıştır.

XIX. Yüzyıl Tatar edebiyatında yenileşme hareketlerinin etkisiyle aile terbiyesi, mektep ve medreseleri yenileme, kadın özgürlüğü, ahlak gibi meseleler ön plana çıkmaya başlar. Bilim adamları bu yüzden XIX. yüzyıl Tatar edebiyatını “*Marifetçilik*” ya da “*Ceditçilik*” edebiyatı olarak adlandırıyorlar.⁴ Ceditçilik hareketinin⁵ ilk öncüsü Abdünnasır Kursavî’dir. (1765-1813) Kursavî’nin açtığı reform yolunu din âlimi ve tarihçi Şihabettin Mercanî (1818-1889) sürdürmüştür. Ardından dilci ve edebiyatçı Kayyum Nasırî (1824-1902), müftü Alimcan Barudî (1857-1921), tarihçi Rızaeddin Fahrettin’in ıslahat yanlısı fikirler ve eserleriyle bu hareket ilerlemiş;⁶ daha sonra “*usûl-i cedit*” hareketi İsmail Gaspıralı’nın çabalarıyla Türk dünyasının tümüne yayılmıştır. Bu aydınlar Tatar millî bilincinin gelişmesinde önemli rol oynamışlardır. Ancak, Monarşizmin baskısı, feodaliteye dayanan toprak düzeni ve Rus gizli haber alma teşkilatının baskısı, Rusya’da yaşayan halklara, dolayısıyla Tatarlara büyük sıkıntı vermektedir. Çarlık ve Ortodoks kilisesinin *Ruslaştırma* ve *Hıristiyanlaştırma*, milli kültürü yok etmeye çalışma ve aydın tabakayı acımasızca ezme politikaları⁷, XIX. yüzyıl Tatar edebiyatının gelişmesini yavaşlatmaktaydı. Öte yandan 1800’de Kazan’da ilk matbaanın açılması, 1804’te Kazan Üniversitesi’nin kurulması, 1811’de haftalık Rusça-Tatarca gazete *Kazankie İzvestiya*’nın çıkmaya başlaması gibi gelişmeler de olmaktaydı. 1844 yılında Tatar kitaplarının basılmasını yasaklayan Çarlık emri, Kazan Üniversitesi hocalarından A.

⁴ Zaripova-Çetin, Çulpan, *Tatar Edebiyatının Gelişimi*, Akademik Bakış Dergisi, Sayı: 9, s. 138 (www.akademikbakis.org)

⁵ Ceditçilik hareketi, Tataristan’da XIX. yüzyılın ortalarında başlayan ve 1905’e kadar süren, dinde, eğitimde ve sosyal hayatta aydınlanmayı öngören devirdir. Eğitim ve kültürü ıslah hareketidir.

⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Kurat, Akdes Nimet, *Kazan Türklerinin “Medeni Uyanış” Devri* (1917 yılına kadar), Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Dergisi, C: XXIV, Sayı: 3-4, Temmuz-Aralık 1966, s.100-110

⁷ Misyonerlik faaliyetleri için bkz. Emirhan, Ravil, *Altın Ordu ve Vicdan Hürriyeti-Rusya İle Mukayeseli Şekilde*, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, 90. cilt, s. 101-113 (akt. Mustafa Öner); Devlet Nadir, *Ruslaştırmada Kazan Türkleri Örneği*, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Sayı:21, Aralık 1982, s. 8795

Kazambek'in girişimleriyle 1949 yılında geri çekilse de ilerleyen yıllarda baskı ve gözetimler devam etmiştir.⁸

XX. yüzyıl Tatar edebiyatı da doğrudan doğruya ceditçilik hareketine bağlı fikrî ve estetik gelenekleri geliştirerek devam etmiştir. Bu dönemde matbuatın gelişmesiyle gazete ve dergiler çıkmaya başlamış, bu gazete ve dergiler genç yazarlara hem edebî hem de siyasî yön veren, onları eğiten bir merkez haline gelmiştir. Öte yandan XIX. yüzyıldan farklı olarak eski-yeni çatışmasının en yoğun yaşandığı dönem olması itibarıyla XX. Yüzyıl Tatar Edebiyatını, “Yeni Devir Edebiyatı”ndan ayırmak için onu, *Yeni Tarih Edebiyatı* olarak adlandırıyorlar.⁹ Bu dönem de ikiye ayrılıyor:

1. 1917 Ekim İhtilalinden Önce

2. 1917 Sonrası Tatar Sovyet Edebiyatı¹⁰

XX. yüzyıl başı Tatar edebiyatında görülmeye başlanan *halkçılık* ve *millilik* düşünceleri başta Tukay¹¹ olmak üzere pek çok yazar ve şairin eseri halkın ve milletin ruhunu, dünyaya bakışını, ahlakî değerlerini ve estetiklerini halk edebiyatı aracılığıyla okuyucuya yansıtır. Böylece edebiyatta halk teması ve halk tipi şekillenir. Bu yüzyıl başında Tatar şiirinin hiç şüphesiz en büyük ismi Abdullah Tukay'dır. Nesir sahasında ise Fatih Emirhan'ı¹² anmak gerek. Fatih Emirhan fikirleriyle gelecek kuşakları önemli ölçüde etkilemiştir. 1917 sonunda yeni rejime

⁸ Şirin, Hatice (1998), *Hesen Tufan'ın Şiirleri: Giriş-Metin-Sözlük*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.IX

⁹ Zaripova-Çetin, Çulpan, a.g.m, s.147

¹⁰ İhtilali takip eden günlerde Tatar edebiyatının adı Sovyet Tatar edebiyatı olarak yerleşir. (bkz. Yuziyev, N., *Tatar Edebiyatı Tarihi*, 4: cilt, Kazan 1989, s.110-111

¹¹ Tukay için bkz. Öner, Mustafa, *Abdullah Tukay'ın Şiirleri* (Giriş-Metin-Sözlük), İzmir, 1990 (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi); Öner, Mustafa, *Abdullah Tukay'ın Bir Şiiri: Şürelî*, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, VI. sayı, İzmir, 1991, s.193-241; Öner, Mustafa, *Şairini Bayrak Yapan Ülke: Tataristan*, Yeni Türkiye, Türk Dünyası Özel Sayısı, yıl:3, Sayı: 16, Ankara, Temmuz-Ağustos 1997; Öner, Mustafa, *Tukay ve Tatarlık*, Birlik Gazetesi, Üsküp-Makedonya, Sayı: 4890; 4891; 4892, yıl: 1996, Halit, Gali, *Abdullah Tukay*, Tatar Edebiyatı Tarihi, 3. cilt, Kazan, 1986, s.104-150; Temir, Ahmet, *Abdullah Tukay*, Türk Kültürü, 3. cilt, Ankara, 1965, s.469-473; Özkan, Fatma, *Abdullah Tukay'ın Şiirleri* (İnceleme-Metin-Aktarma, T.K.A.E., Ankara, 1994

¹² Nurullin İbrahim, *Fatih Emirhan*, Tatar Edebiyatı Tarihi, 3. cilt, Kazan, 1986, s.308

uyum sağlayamayan yazar, milliyetçi ve anti-Bolşevik olmasına rağmen Sovyet devrinde eceliyle ölen nadir muhalif yazarlardan biridir.¹³

XX. yüzyılın başında yazdığı kısa hikâye ve romanlarıyla çağdaş Tatar edebiyatının temellerini atan Şerif Kamal¹⁴, Galimcan İbrahimov¹⁵, tiyatro türünde başarılı eserler veren Galiesgar Kamal, Gafur Kulehmetov ve Mirheyder Feyzi isimleri öne çıkmaktadır.

1917 Ekim İhtilali yazarların dünyaya bakışlarında ve sanatlarında kuvvetli bir etki yapar. Bolşevik partisinin ülke idaresine gelmesi ve devlet düzeni vasıtasıyla parti diktatörlüğünün yerleştirilmesi ülkede yeni bir ideolojik ortamın oluşmasına neden olur. Bu durum edebî hayatı da keskin bir şekilde değiştirir. Edebiyatta proleterya kültürü oluşmaya başlar, böylece işçi teması öne çıkar. İhtilali takip eden yıllarda şiirde Hadi Taktaş, Segıyt Sünçeleı, Sirin nesirde Fatih Seyfi Kazanlı, Galimcan İbrahimov, Sadri Celal, Şamil Usmanov, tiyatro sahasında Fethi Burnaş, dil sahasında yaptığı çalışmalarıyla Cemal Velidî isimleri ön plana çıkmıştır.

1920’li yılların sonunda edebiyat, ideoloji ve sanatta serbestlikler kısıtlanır. Yazarlar parti güdümünde ideolojik araç olmaya başlarlar. M. Gafuri’nin “Kara Yüzler”, “Şairin Altın Madenlerinde”, “Hayat Basamakları” adlı uzun hikâyeleri, K. Tinçurin’in “Sönmüş Yıldızlar”, “Mavi Şal” ve “İl” dramları, N. İsenbet’in “Mirkey ile Aysılı”, “İdegey” adlı dramları, “Hoca Nasrettin” komedisi, M. Feyzi’nin “Asılyar”, “Ak Kalfak” adlı piyesleri, T. İzzet’in “Taşkınlar”, “Kıvılcımlar” adlı dramları, A. İbrahimov’un “Kazak Kızı”, “Bizim Günler” adlı romanları ile “Tatar Kadını Neler Görmez” adlı uzun hikâyesi, bu devirde yazılan *Tatar Sovyet edebiyatı* arşivine girmiş en önemli eserlerdendir. Hadi Taktaş ve Hesen Tufan gibi şairler de lirik ve epik tasvirleriyle Tatar şiirini yükseltmişlerdir. Bu dönemde, bir yandan

¹³ Taymas, Abdullah Battal, *Kazan Türkleri*, T.K.A.E., Ankara, 1966, s.142

¹⁴ Halit, Gali, *Şerif Kamal*, Tatar Edebiyatı Tarihi, 3. cilt, Kazan, 1986, s.316

¹⁵ Edebî eserleri ve makaleleriyle sosyalist realizm metodunun ve sosyalist düşüncelerin Tatar edebiyatındaki yolunu açan yazar, gerek çarlık gerekse Stalin devrinde çalışmaları yüzünden takibata alınmış, hapiste yatmış ve orada da ölmüştür. (bkz. Davutov, Reis-Mostafin, Refail, *Repressiya Kurbanı Tatar Yazarları*, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, Sayı:3, Bahar 1997, s. 149-150 (Akt. Mustafa Öner); Öner, Mustafa, *Bir Tatar Bolşeviğinin Ana Dili Mücadelesi*, Türk Dili Dergisi, Sayı: 546, Haziran, 1997, s. 551-557; Şirin, Hatice (1998), a.g.t., s.XIV

Komünist rejim edebiyata realizmi getirmiş, haklın mutluluğu için kendi menfaatlerinden vazgeçen kahramanlar ölümsüzleştirilmiş; bir yandan da yeni düzenle birlikte ortaya çıkan faciaları, halkın dramını, oluşan ahlakî bunalımı ve ruhsal sıkıntıları yansıtan eserler yazılmıştır.

Bu yıllara özellikle alfabe değişikliğinin damgasını vurduğunu söyleyebiliriz. Rusya’da Müslüman Türk halklarının kendi gelecekleri hakkında kararlar aldıkları toplantılar Çarlık Rusyasının son dönemlerinden itibaren yapılmaya başlamıştır.¹⁶ Ancak bu toplantılarda alınan kararlar Ekim İhtilali’nden sonra Sovyet hâkimiyetinin yerleşmesiyle neticesiz kalmıştır. Türk dünyasının alfabe meselesinin 1926 yılında Bakû’de uzun uzadıya görüşüldüğü *Uluslararası I. Türkoloji Kongresi* de tarihî toplantılardan biridir. Tatarcanın sözlüğünü hazırlayan Kayyum Nasırî’nin alfabenin ıslah edilmesi teklifinde bulunduğu 1895 yılından itibaren güçlenen reform hareketleri, *usûl-i cedit* hareketinden sonra Tatarcanın ünlüleri için Arap harflerine bazı ilaveler konmasıyla şekillenmiş¹⁷, 1911’de meşhur Tatar şairi Sait Remiyev’in *İdil* gazetesi sütunlarında Arap alfabesinin Latin alfabesiyle değiştirilmesini istemesiyle “ıslah” tartışmaları boyutundan “devrim” boyutuna geçmiştir. Bununla beraber Remiyev’in bu çıkışı Ruslaşmaya karşı Müslüman kimliğiyle korunmaya çalışan Tatar aydınları arasında yankı bulmamıştır.¹⁸ Nitekim Latin alfabesi Stalin devrinde Kiril alfabesine geçişin ön basamağı olarak değerlendirilmiş ve bu amaçla desteklenmiştir. Bu amacı fark eden İdil-Ural delegasyonu Latin yazısının kabulüne şiddetle karşı çıkmıştır. Kazan Dilcilik Mektebi’nin meşhur âlimi Galimcan Şeref, Sovyet-Tatar yazarı Galimcan İbrahimov ve Kazak dil biliminin kurucusu Ahmet Baytursunulı Latin alfabesine geçişe muhalefet eden kanadın en önemli

¹⁶ Tatarların teşebbüsüyle bütün Rusya çapında yapılan toplantıların birincisi, Ağustos 1905’te Nijni Novgorad şehrinde, yıllık fuar sırasında gizli ve kanunsuz olarak, Oka nehrinde gezinti süsü altında, Gustav Struve vapurunda düzenlenmişti. İkinci kongre de gizli ve kanunsuz olarak Petersburg’da, üçüncüsü de Nijni Novgorad’da yapılmıştı. (bkz. Öner, Mustafa, *I. Bakû Türkoloji Kongresinde İdil-Ural Türkleri*, 1926 Bakû Türkoloji Kongresinin 70. Yıl Dönümü Toplantısı (29-30 Kasım 1996), TDK, Yay. 726, Ankara, 1999, 13.s.)

¹⁷ Öner, Mustafa, “*Islah Edilmiş Tatar Alfabesi ve Huca Bedii’nin Derlediği Tatar Atasözleri*”, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi X (Üzbek Bayçura Özel Sayısı) , E. Ü. Edebiyat Fakültesi Yay., İzmir, 2001, s. 217

¹⁸ Şirin, Hatice, *Türklerde Alfabe ve Kimlik*, Türkler, II.cilt: İlkçağ, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, 749.s.

temsilcileriydi.¹⁹ Tüm bu muhalefete rağmen Tataristan hükümeti tarafından 1927 yılında alınan Latin harflerine geçme kararı ancak 1931 yılında tam anlamıyla uygulanabilmiş; böylece Latin harflerine (*Yanelif*) en son geçen Tatarlar olmuştur.²⁰ Tabii bu karar çok uzun sürmez ve Stalin'in Sovyetlerde Rus dili ve alfabesini hâkim kılma düşüncesiyle, Tataristan Yüksek Kurulu Başkanlık heyetinin 5 Mayıs 1939 tarihli kararıyla 1940 yılının Ocak ayından itibaren Kiril alfabesine geçiş kabul edilir.²¹ Sovyetler Birliği'nde yaşayan Türk halklarının her birine ayrı Kiril esaslı alfabe dayatılması uygulanan parçalama siyasetinin en belirgin örneğidir. Sonuç itibariyle on yıl içinde Tatarlar iki alfabe birden değiştirmek zorunda bırakılmıştır.²²

1930'lu yıllara alfabe tartışmalarıyla girilmiş, buna bir de SSCB'deki Türk aydınlarını bilinçli olarak ortadan kaldırma siyaseti eklenmiştir. Bu dönemde pek çok yazar halk düşmanı ve "*Sultangaliyevci*"²³ olarak nitelenip sürgün edilmiştir. Bu yıllar SSCB halklarının kaderinde bugün hâlâ kanı sızmakta olan büyük bir yara bırakmış trajik bir devirdir. Fikir ve şuur sahibi Tatar aydınları, halkın asırlar boyu süregelen kültürünü, tarihî hassasiyetini, dil zenginliğini kendilerinde toplayan yazarlar, sanatçılar ve âlimler toplu halde yok edilirler.²⁴ Bu dönemde mesela Tukay'a "*küçük burjuva ilgilerini destekleyen milliyetçi şair*", Derdmend ile Fatih Emirhan'a "*büyük burjuva edipleri*", Galiesgar Kamal'a "*liberal burjuva yazarı*",

¹⁹ İdil-Uralı bilim adamlarının muhalif tavırlarına rağmen Sovyet Türklüğünde ilk olarak Yakut Türklerinin Ortodoks Hristiyan kimliklerinin de tesiriyle 1918'de, Azerbaycan Türklerinin de "Yeni Türk Elifbası" adıyla 1922'de benimsedikleri Latin Alfabesi 1931 yılına gelindiğinde bütün toplulukların "*ortak yazısı*" olmuştur. (bkz. Şirin, Hatice, *Türklerde Alfabe ve Kimlik*, s.749)

²⁰ Öner, Mustafa, *I. Bakû Türkoloji Kongresinde İdil-Ural Türkleri*, s.24

²¹ Şahin, Erdal, *Kazan Tatar Türklerinin Latin Alfabesi Mücadelesi*, Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi, Temmuz, 2003, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, s. 42

²² Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla başlayan "perestroika" (*yeniden yapılanma*) ve "glasnost" (*açıklık*) süreciyle Türk cumhuriyetlerinde Kiril harflerini değiştirme yeniden gündeme gelir. Yapılan tartışmalar neticesinde 1999 yılında "Latin alfabesi temelli Tatar alfabesine geçiş" hakkındaki kanun tasarısı Tataristan Cumhuriyeti tarafından kabul edilmesine rağmen 2002 yılında Rusya Federasyonu tarafından karar iptal edilir. Ortak bir Türk alfabesi kabul etme çabalarının şu an için sonuçsuz olduğu görülüyor.

²³ Mir Sait Sultangaliyev, Tatar milli komünizminin lideri ve en özgün düşünürüdür. 1920'lerde komünist parti hiyerarşisinde en üst düzeye yükselebilen Müslüman temsilciydi. 1923'te İslam'ın Tatar ülkesindeki iki bin yılını kutlama hazırlıkları içindeyken Stalin tarafından burjuva milliyetçisi olmakla suçlandı, tutuklandı; ardından partiden ihraç edildi. O da Stalin teröründen en önce nasibini alan Tatar milli komünistleri gibi 1939'da ortadan kaldırıldı. (bkz. Muhammedi, Rinat, *Sırat Köprüsü - Sultangaliyev*, (akt. Mustafa Öner) Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı yayını, no: 109, İstanbul, 1993, 445 s.)

²⁴ Galiullin, Telgat, *Stalin Devri Tatar Kültür Hayatı* ("Ütkennen gıybret al", Vatanım Tatarstan, 1 Ağustos 1997, 11.s., akt. Hatice Şirin), Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, Sayı: 6, Güz 1998, 646-654.s.

Sait Remiyev'e "*ferdiyetçi symbolist şair*" diye damgalar vurulur. G. Gaziz, C. Velidî, G. Rehim gibiler ise proleter edebiyata Tatar burjuvazisinin milliyetçilik görüşlerini sokmaya çalışan yazarlar olarak gösterilir. G. İbrahimov, G. Alparov, G. Şeref vs. de Arap alfabesini savundukları için Marksizm ideolojisine karşı olmakla suçlandılar. 30'lu, 40'lı ve 50'li yılların başında Stalin'in zulmüne maruz kalan, repressiya²⁵ kurbanlarının 30-40 milyona ulaştığı tahmin edilmektedir. Fahrelislam Agiyev, Selah Atnagulov, Gıylemdar Bayımbitov, Safa Borhan, Fethi Burnaş, Galgaf, Cemal Velidî, G. Gaziz, Mehmüt Galev, Lebib Gıylmi, Galimcan İbrahimov, Mansur Kırımov, Fatih Kerimî, Fatih Seyfi Kazanlı, Segıyt Sünçele, Kerim Tinçurin, Gomer Tolımbay, Şamil Usmanov o dönem hapishanede infaz edilen yazarlardan bazılarıdır.²⁶

1940'lı yıllara gelindiğinde edebiyatta eski kuşak yazar ve şair hemen hemen hiç bırakılmamıştı. Sibiry'a'daki çalışma kamplarında ayakta kalmayı başarabilen ve memleketlerine dönen edebiyatçıların sayısı çok azdır. Ayaz Gıylecev, Gaziz İdilli, Kavi Necmi, Söbbüh Refiykov, İbrahim Salahov²⁷, Min Şabay, Mirsey Emir, Sever Edhemova, Mehmüt Bödeyli ve Hesen Tufan'dır. Diğer taraftan; II. Dünya Savaşı'nda savaşmak zorunda kalan ve savaşta ölen Fatih Kerim, Gadil Kutuy, Nur Bayan, Abdulla Aliş, Rahman İlyas, Keşif Basıyrov, Mansur Gayaz, Hebra Rahman, Demyan Fethi ve M. Vedut şair ve yazarlardan bazılarıdır.²⁸ Sürgün yıllarından sonra II. Dünya Savaşı'nın (1941-1945) başlamasıyla yazarlar bu sefer de savaşın en ön saflarında yerlerini aldılar. Bu dönem, Tatar yazarlarının vatanı savunmak için birlik olduğu bir dönemdir. Bu dönemde savaş dramatizmi edebiyata konu olmuştur.

Buraya kadar toparlayacak olursak; 1917'yi takip eden ve Stalin'in ölümüne kadar süren devrede edebiyatta genel olarak önce iç savaş devri, ardından Bolşevizm, fabrika ve köylerdeki sınıf mücadeleleri ve II Dünya Savaşı konuları yer almıştır. Bunlar da Komünist Parti'nin benimsediği ve ele alınmasına müsaade ettiği

²⁵ Rusça'da "baskı, zulüm" anlamına gelen *repressiya* kelimesi Sovyet tarihinde bilhassa Stalin devrinde, ülke çapında sürdürülen devlet politikasının adı olmuştur.

²⁶ Davutov, Reis-Mostafin, Refail, *Repressiya Kurbanı Tatar Yazarları*, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, (Akt. Mustafa Öner), Sayı:3, Bahar 1997, s. 136

²⁷ Şirin, Hatice, "*Kazak-Tatar Yazarı İbrahim Salahov'un (1911-1998) Trajik Hayatı*", Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, s. 15, Bahar 2003, Ankara, 159-170.s.

²⁸ Şirin, Hatice (1998), a.g.t., s.XXIII

temalardır. Aksi halde sıkı bir sansür, yıldırma, sürgün ve en sonunda yok etme politikasıyla yazar ve şairler sindirilmeye çalışılmıştır.

1950’li yıllarda savaş sonrası edebiyatta barış motifleri ve yeni hisler belirlemeye başlar. Bunda 1953’te Stalin’in ölmesinin etkisi büyüktür. Stalin’in ölümünden sonraki göreceli liberal atmosfer Tatar edebiyatını ve millî hayatını önemli sayılabilecek ölçüde canlandırdı. Artık yazarlar partinin güdümünden çıkıp hayat hakkında özgürce fikirlerini söylemeye başladılar. Tutuklanan ve suçlu bulunan Tatar yazarlarının hemen hepsi aklandı ve eserlerinin pek çoğu yeniden basıldı. 1956’da Galimcan İbrahimov ve Kerim Tinçurin’in eserlerinin basılma kararı, aynı yıl Fatih Emirhan’ın 70. doğum günü, 1957’de Galimcan Nigmeti ve Fethi Burnaş’ın, 1958’de Şamil Usmanov’un doğumlarının 60. yıldönümü, 1959’da şair Derdmend’in doğumunun 100. yıldönümü, 1960’da Heslen Tufan’ın 60. doğum günü kutlamaları Komünist Partisi aforozunun bir şekilde kaldırıldığıının göstergesidir.²⁹ Bu dönemde Ö. Beşirov’un “Namus” (1948), M. Emir’in “Berrak Gönül” (1959), A. Apsalamov’un “Altın Yıldız” (1948), “Ebedî İnsan” (1960) adlı romanlarında, R. İşmurat’ın “Ölmez Şarkı” (1954), T. İzzet’in “Kutsal Emanet” (1946) adlı dramlarında cephe ve cephe gerisindeki cesaret ve fedakârlık, vatanperverlik duygularıyla işlenmiştir. S. Hekim, Ş. Mannur, N. Arslanova, Z. Mansur, Ş. Galiyev, A. Afzal, İ. Yuziyev, R. Gerey, E. Bayan, G. Zeyneşeva, R. Ahmetcanov gibi şairler ise cephe gerisindeki zor kaderin, yetimliğin doğurduğu duyguları şiire taşıdılar.

Bu dönemde savaşla ilgili temaların dışında, ahlakî meseleler, toplum ve insan kaderi, kuşaklar arası bağlar, doğduğu yere, ana diline sevgi, vicdanî temizlik, insana sadakat, yapılmış günahlara pişmanlık gibi çeşitli meseleleri ele alan psikolojik nesir ustası E. Eniki’nin eserleri ile köylü insanını anlatan Ö. Beşirov, M. Emir, A. Rasih, A. Apsalamov, R. Tuhfatullin, A. Ahunov, F. Hösni, A. Gıylecev, M. Mehdiyev, A. Bayan, M. Malikova gibi yazarların hikâye ve romanları önemli rol oynar. Aynı zamanda 1917 Ekim İhtilali, iç savaş, kolhozlar kuruluşu ve malı mülkü olan köylüler tabakasının faciasını yansıtan eserler de yazıldı. Ancak sosyal hayatta

²⁹ Devletşin, Tamurbek, a.g.e., s.472

olduğu gibi edebiyatta da bu özgürlük ortamı fazla uzun sürmedi. Brejnev'in iktidara gelmesiyle edebiyat tekrar propaganda aracı olarak kullanılmaya başlanır.³⁰

1960'lı yıllarda Tatar edebiyatının göze çarpan özelliği, resmî ideoloji doğrultusunda işçiler dünyasının tasvir edilmesidir. Savaş sonrası yıllarda Tataristan'da petrol çıkarma faaliyetlerinin artmasıyla eserlerde petrol çıkarma işleriyle uğraşan işçiler yer almaya başlar. S. Hekim'in "Bir Onurluk Hisi" şiiri, A. Ahunov'un "Hazine", Ş. Bikçurin'in "Çetin Nesil" adlı romanları, T. Minnullin'in "Burada Doğduk Burada Yetiştik" adlı dramı bu temayı işler. Öte yandan şiirde felsefî ve lirik temaları işleyen ustalar yetişir. Felsefî şiirleriyle tanınan R. Feyzullin, Doğu klasiklerinde olduğu gibi aşkı işleyen R. Gataş, halk edebiyatı türlerinde yazan S. Süleymanova, İ. Yuzyiyev, Zülfet, M. Aglam, G. Rehim³¹ başta olmak üzere Tatar halkının onur duyduğu ve severek okuduğu şairler yetişmiştir.

1963-1964'te edebiyat daha bir canlılık kazandı ve insanî sorunlar, vatan, ana dili, kültür ve tarih sevgisi konularında önemli eserler yazıldı. Bunların birçoğunun mevcut sosyal ve ulusal durumları sunma ve eleştirme konusunda cesur davrandıkları dikkati çekmektedir. Böylece Tatar edebiyatı eski enerji ve heyecanını büyük ölçüde kazanarak önemli bir canlanma gösterdi.³²

Tatarlar Sovyet dönemine kadar milli bilinci oluşturmuş bir halk olduğu için, Bolşevik ve Stalin terörü döneminde bile bu potansiyelini kaybetmemiş, bulduğu ilk fırsatta bir kıpırdanma göstermiştir. 1950 ortalarından başlayıp 1960'larda gelişen bu canlanma Devrim öncesindeki kültürel mirasa yönelme (*mirasçılık*) şeklinde kendini göstermiş 1970'lerde Tatarların kendini arama çabası olarak gelişmiştir. Bu süreç 1980'lerin ikinci yarısına kadar devam edecektir.³³ 1970'li yıllarda edebiyatta felsefî eğilimin artmaya başlaması neticesinde "*roman*"ın rolü artmaya başlar.

³⁰ Tatar Edebiyatı Tarihi: Altı Tomda: 6 Tom: *60-90 Yıllar Edebiyatı*, Kazan, "Rannur" Neşriyatı, 2001, s. 6

³¹ Gerey Rehim için bkz. Öner, Mustafa, *Gerey Rehim*, Kardeş Edebiyatlar, Sayı: 19, yıl:1991,s. 13-18

³² Kanlıdere, Ahmet, *XIX. ve XX. Yüzyıllarda Kazan Tatarları*, Türkler, C: 18, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, 423.s.

³³ Kanlıdere, Ahmet, *XIX. ve XX. Yüzyıllarda Kazan Tatarları*, s. 423

1980’li yıllar sonunda Tataristan’ın bağımsızlık mücadelesi³⁴ edebiyatta da fikirleri açık açık söylemeye imkân verdi. İdeal bir sistem olarak tanıtılan Sovyet sistemi pek çok eserde eleştirilmeye başlanır. Öte yandan 1917 İhtilali’nden sonra adeta rafa kaldırılan aile, ahlak ve aşk konuları da ağırlıklı olarak eserlerde işlenmeye başlamıştır. H. Atlasi, Fatih Kerimî, Z. Velidi, R. Fahretdin ve Ayaz İshaki’nin eserleri yayımlanmaya başlar. Tarihî konular edebiyatta sıkça işlenmeye başladı. F. Latifi’nin “İhanet”, R. Muhammedî’nin “Sırat Köprüsü”, R. Batulla’nın “Süyümbike”, C. Rahimov’un Batırşa” adlı romanları, V. İmamov’un “Seyit Batır” adlı uzun hikâyesi, M. Hasanov’un Tatarların dramatik tarihini psikolojik tasvirlerle anlattığı “İlkbahar Yıldırımı” adlı destansı romanı örnek olarak verilebilir.

Bu dönemde ahlakî meseleler, toplum ve insan kaderi, kuşaklar arası bağlar, insana sadakat, yapılmış günahlara pişmanlık gibi temaları işleyen duygulu roman yazarı **Nebire Giymatdinova** halk arasında ün kazandı. Doğa-insan ilişkilerini konu alan Ö. Beşirov’un “Yedili Çeşme” romanı, M. Emir’in “Balıkçı Yalanları” adlı uzun hikâyesi, F. Latıyfi ve R. Yakuşin’in tarihi fantastik eserleri ile çağın ahlak arayışlarının irdelendiği R. Muhammedî’nin “Kanarya Kafes Kuşu”, T. Galiullin’in “Tövbe”, “İlmek”, A. Gıylecev’in “Balta Kimin Elinde” adlı romanları dikkat çekicidir.

Tatar edebiyatında çocuklar için yazılan eserler de önemli yer almaktadır. XIX. yüzyıldan bugüne kadar Tatar edebiyatı bünyesinde “*Çocuk Edebiyatı*” da gelişmiştir. C. Tercümanov, Ş. Galiyev, R. Minnullin, H. Halikov, A. Timergalin, E. Bikçantayeva, Z. Tufaylova, F. Yarullin, R. Hafızova, R. Kurban gibi yazarları

³⁴ 1984-85’te Tatar aydınları, Tatar dilinin eski önemini kazanması için bir kampanya başlattıkları gibi, cumhuriyetlerinin “Özerk” statüsünden “Birlik” (federal cumhuriyet) statüsüne yükseltilmesi ve böylelikle bağımsızlığa doğru adım atma yolunda faaliyetlerini yoğunlaştırdılar. O döneme kadar bu gibi bir sorunu gündeme getirmek “milliyetçi” suçlamasına yol açacak tehlikeli bir girişimdi. 30 Ağustos 1990’da Tatar Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’nin Yüksek Şurası bağımsızlığını ilan etti. 1993 yılında iki taraf arasında imzalanan “hâkimiyeti paylaşma” antlaşması, 2000 yılında Vladimir Putin’in iktidara gelmesiyle rafa kalktı. 2001 yılında Rusya federasyonu anayasasıyla Tataristan Cumhuriyeti’nin anayasası uyumlu hale getirildi. Tataristan böylece egemenlik haklarından vazgeçmek zorunda kalmıştır. (bkz. Kanlıdere, Ahmet, *XIX. ve XX. Yüzyıllarda Kazan Tatarları*, s. 423)

saymak mümkündür. Hatta Ş. Galiyev, ve R. Minnullin dünya çapında çocuk yazarı şöhretini kazanmışlardır.³⁵

Sovyet döneminde edebiyatın halkın tarihini aydınlatmasına uzun yıllar izin verilme de Çağdaş Tatar Edebiyatı tarihî konuları da ele almıştır. N. İsenbet'in "Hoca Nasrettin" (1939), "Spartak" (1940) "İdegey" (1941), "Gülcamal" (1943), "Mullanur Vahitov" (1946), "Abugalisina" (1959) adlı piyesleri yayımlandı. II. Dünya Savaşı'ndan sonra da N. Fettah "İtil suyu Aka Durur" (1969) adlı romanı ile "Kul Ali" (1973) adlı trajedisini yazmıştır. 80'li yıllarda yazarın Hun Devleti ile o dönem Türklerinin yaşayışını anlattığı "Islık Çalan Oklar" adlı eseri yayımlanır.

Görülüyor ki, 1960'lerden 80'lerin sonuna kadar gelişen özgürlük ortamında, Tatar millî hareketinin yükseliş sürecinin, Tatar dili, edebiyatı, tarihi ve kültürü araştırmalarına olumlu yansımaları olmuştur. Ancak 1990'ların sonundan itibaren hızlanan sistemli kısıtlama faaliyetleriyle 1991 ve 1992 yıllarında Rusya'nın istemeyerek tanımak zorunda kaldığı geniş hakları tekrar almak çabasında olduğu görülüyor. Tüm bunlara rağmen bugün Tataristan'da onlarca süreli yayın ve gazeteyle matbuatın gelişmekte olduğunu, her yıl Tatarca olarak basılan kitap sayısının arttığını ve Tatar aydınlarının geçmişlerini aydınlatmak konusunda ısrarla çalıştıklarını söylemek mümkün.

Sonuç itibariyle; 1917 İhtilali'nden sonra Sovyet ideolojisine bağlı olarak gelişen Tatar edebiyatı birçok eksiğe rağmen XXI. yüzyıla zengin bir miras bırakmıştır. Geçmişteki zengin edebî geleneklerini koruyup zamana uyum sağlayan ve geleceğe umutla bakan Tatar edebiyatı bugün de gelişmekte ve derin içerikli eserlerle zenginleşmektedir.

1.1.1.2. Tatar Edebiyatında Kadın

Çarlık Rusyasında kadınlar yasalar önünde hiçbir hak ve özgürlüğe sahip değillerdi. Üstelik Türk kadınlarının Rus kadınlarından farklı olarak ikinci bir statü

³⁵ Zaripova-Çetin, Çulpan, a.g.m, s.154

kaybı da vardı, o da “*inorodets*” yani Rus ırkından olmamalarından kaynaklanıyordu. Rus ırkına ve Ortodoks mezhebine mensup olmak yasalar önünde ayrıcalık oluşturuyordu. Dolayısıyla Çarlık Rusyasında Türk kadınları için yaşam erkeklere oranla hiç şüphesiz daha ağırdı.

Çarlık Rusyasındaki Türk kadınlarının sorunlarının başında eğitim hakkı gelmekteydi. O zamana kadar kızlar köylerde mahalle imamının evine gider “*üstadbike*” ve “*abıstay*”lardan (mollanın hanımı) okuma ve din esaslarından bazı şeyler öğreniyorlardı. Erkeklerle mektup yazarlar diye kızlara yazı öğretmezlerdi. Şehirde de kızların tahsil durumu bundan farklı değildi.³⁶ Rusya’daki Türk kadınlarının düşük toplumsal statülerinin en önemli göstergelerinden biri de “*taaddüd-i zevcât*” denilen ve dört kadınla evlenmeye izin veren çokeşlilik uygulamasıydı. Diğer taraftan *hicâb* yani tesettürün şart koşulması da diğer bir meseleydi. Bu olumsuz tabloya rağmen İdil-Ural bölgesinde yaşayan Türkler, XIX. yy. sonu-XX. yy. başında Müslüman kadınların mevcut konumunun düzeltilmesi ve statülerinin yükseltilmesi konusunda belki de İslam toplumları içinde en duyarlı olanıydı. Rusya Türklerinin kongrelerinin çoğunda, özellikle; 1917’deki büyük kongrede³⁷ kadın meselesi yoğun bir şekilde tartışıldı. Kadının giderek toplumsal hayata karışmasında, Rus medeniyetinin etkisinin yanı sıra Batı kadını imajını yaygınlaştıran basın ve kadının serbestleşmesinin İslamiyet’e ters düşmediğini gösteren İsmail Gaspıralı gibi yenilikçi aydınların etkisi büyüktü.³⁸ Tercüman gazetesinde, kadınların düşük toplumsal statüsünü iyileştirmeye, kadının eğitimi ve çalışmasına konan engelleri kaldırmaya çalışan Gaspıralı İsmail Bey, sadece

³⁶ Hablemitoğlu, Şengül-Necip, *Şefika Gaspıralı ve Rusya’da Türk Kadın Hareketi (1893-1920)* Ankara: Ajans-Tük Matbaacılık Sanayi A.Ş., 1998, s. 3

³⁷ İlk olarak 24-27 Nisan 1917’de Kazan’da Müslüman Kadınlar Kongresi (Müslimeler İsyezdi) yapılmıştır. Bu, kadınların kendi aralarında oluşturdukları en güçlü örgütlenmeydi. Ardından 1-11 Mayıs 1917 tarihleri arasında 900 delegenin katıldığı Rusya Müslümanlarının en büyük kongresi yapıldı. Kongreye katılan kadınlar Müslimeler İsyezdi’nde (toplantısı) aldıkları kararları bu büyük kongreye taşıdılar. Buna göre; kadınların kadı olarak seçilebilecekleri, İslamiyet’e göre kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olduğu, kadınların siyasî ve ictimai meselelere katılmaya hakları olduğu ve *hicâbın* (tesettür) şart koşulmadığı kararlaştırıldı. (bu konuda bkz. Kanlıdere, Ahmet, *Rusya Müslümanlarının Kongrelerinde Kadın Sorunu (1905-1917)*, Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi 2, İstanbul, 2000, s.139-148)

³⁸ Kanlıdere, Ahmet, *Rusya Müslümanlarının Kongrelerinde Kadın Sorunu (1905-1917)*, Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi 2, İstanbul, 2000, s.142

kadınlara mahsus bir yayın organı öngörerek başına en güvendiği insanı, Şefika Hanım'ı getirmiştir.

İsmail Gaspıralı'nın kızı Şefika Hanım'ın editörlüğünde çıkan ve ilk kadın dergisi olan *Âlem-i Nisvân*'la birlikte artık kadınlar da yayın hayatına aktif bir şekilde katılmaya başlar. 1906'da Kırım'ın Bahçesaray şehrinde çıkmaya başlayan bu dergi, sayfalarını neredeyse tamamen kadın ve aile konularına ayırmıştı. 1910 yılına kadar devam eden dergiyi 1913'te Kazan'da çıkan *Süüyüm Bike* adlı ikinci bir kadın dergisi takip etti.³⁹ 1905 İhtilali'yle oluşan nispeten özgürlük ortamında ilk kadın örgütleri de kurulmaya başlanır. Kadın örgütlenmesine bağlı olarak kadınların sorunları da daha yüksek sesle tartışılmaya başlanır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu konuda peşi sıra kongreler düzenlenir, kadınlar lehine kararlar alınır.

Sovyet dönemine gelindiğinde ise 1917 İhtilali'nin yarattığı özgürlük ortamı 1905 İhtilali'nden farklı olarak hemen fark ediliyordu. Ancak bu da uzun sürmedi. İhtilal sırasındaki vaatlerin hemen hiçbirini tutulmadığı gibi ilerleyen yıllarda baskı ve zulümler arttı. Bu yıllarda etnik köken ayrımı yapılmaksızın kadınlarla erkekler arasında eğitim, sanat, spor gibi belli alanlarda eşitlik sağlanmıştı. Öte yandan kadınları ağır işte çalıştırmama, centilmenlik gibi kavramlar “burjuva kültürü” olarak değerlendirildiği ve yasaklandığı için kadınlara ilişkin olarak çalışma hayatına ilişkin tüm sınırlamalar kaldırılmıştı. Sovyet kadınları Urallardaki maden ocaklarından, demir-çelik fabrikalarına, Trans-Sibiry demiryolu hattı dâhil her türlü, baraj, köprü, yol yapım işlerine katılıyorlardı. Diğer taraftan Sibiry'a sürülürken, toplama kampları ve hapishaneleri erkeklerle eşit biçimde doldurmuş, II. Dünya Savaşı'nda erkeklerle birlikte cepheye gönderilirken ve daha pek çok yerde cinsiyet ayrımıyla karşılaşmamışlardır.⁴⁰ Kısacası Sovyetler Birliği'nde kadınlar karar mekanizmalarında yer almadığı gibi, rejimin ilerleyen yıllarında etnik ayrıma yine maruz kalmışlardır.

³⁹ Hablemitoğlu, Şengül-Necip, *a.g.e.*, s.5. Bu yazarlar, Tercüman gazetesinin çıkışının 10. yılı münasebetiyle yapılan şenliklere, gayri resmî olarak ilk defa kadınların katılmasından hareketle 1893 yılını Rusya Türkleri kadın hareketi için başlangıç tarihi kabul etmektedirler.

⁴⁰ Hablemitoğlu, Şengül-Necip, *a.g.e.*, s.327

Gerek Çarlık gerekse Sovyet rejimlerinde sosyal ve siyasi durum böyleyken, kadınların Tatar edebiyatındaki yerine baktığımız zaman, ilk dönem Tatar romanlarında⁴¹ (19.yy. sonları-20.yy. başları) o zamana kadar bilinmeyen, kadınların hayatına dair önemli ipuçları olduğu görülüyor. Aile ve toplum içinde önemli haklara sahip olan kızlar evleneceği erkeği seçme hürriyetinden yoksundur. Fazla eğitim görmedikleri için evlenip yuva kurduklarında çocuklarına gerekli terbiye ve eğitimi vermekten uzaktırlar. İlerlemek için hayatın her alanında değişmek ve yenileşmek gerektiğini, bunun kadınlar olamadan gerçekleşmeyeceğini bilen aydınlar bu konuda edebiyattan, özellikle de romandan yararlandılar. İdealist ve yenilikçi aydınlarla yazarlar maruz kaldıkları ağır eleştirilere rağmen kadınların sorunlarını eserlerinde cesurca yazmaya devam ettiler. İlk romanlarda kadınlar ibret alınacak acıklı hayat hikâyelerinde çaresiz bir varlık olarak gösterilirken, zamanla, olumlu özelliklere sahip, ideal kadına dönmeye başladılar. Dinin ve geleneklerin etkisiyle erkeklerden farklı bir hayat süren kadınlar, yenileşme hareketleri sayesinde eğitim almaya, düşüncelerini ifade etmeye, kendi kararlarını vermeye, zamanla, sosyal, kültürel ve hatta siyasî hayatta hak ettikleri yerleri almaya başladılar.⁴²

Nebire Gıymatdinova'nın incelediğimiz hikâyelerinde de kadın kahramanların ön planda olduğu görülüyor. Kadınlar, aşkları, karşılıksız sevdaları, fedakârlıkları, mesleklerindeki başarıları, özellikle de merhametleriyle ön plana çıkıyor.

Örneğin, *Su Hikâyesi*'nde Refine'nin kendisini haksız yere hırsızlıkla suçlayıp yaralayan İldus'u affetmesi; *Taşkın*'da, çalıştığı iş yerinde hakkı yenen,

⁴¹ Tatar edebiyatında çağdaş anlamda yazılmış ilk roman Musa Akyığıtzade'nin (1865-1923) *Hüsamettin Molla* (1886) adlı eseridir. Bu roman ve onu izleyen romanlarda Tatar toplumunun toplumsal sorunları yanında; Tatar kadınının aile ve toplum hayatında karşılaştığı sorunlarla, kadınların hürriyetleri ve eğitimleri meselesi de ön plana çıkar. Abdurrahman İlyası'nın "Biçare Kız" romanında kadınların hürriyeti konusu işlenirken, Sadri Maksudi'nin ilk romanı maişetle çokeşlilik eleştirilmiştir. Ayaz İshaki de kadınlarla ilgili olarak "*Üç Hatın Bilen Tormış*" (Üç Kadın İle Hayat), "*Kelepüşçi Kız*" (Takkeci Kız), "*Tilenci Kızı*", "*Züleyha*", "*Aldım Birdim*", "*Muallime*" gibi dramları vardır. Fatih Emirhan'ın "*Tatar Kızı*" adlı romanı da dört dile tercüme edilmiştir. (bu konuda bkz. Hablemitoğlu, Şengül-Necip, *a.g.e.*, s. 120; Uslu, A. (2004), *Tatar Edebiyatında Modern Hikâye ve Roman (XIX. yy. sonları XX. yy. Başları)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü)

⁴² Bayramlı, Ayşen Uslu, Tatar Romanında Kadın: İbretten İdeale, (bildiri) Bilkent Üniversitesi Edebiyat, Kültür ve Toplum Seminerleri Uluslararası Volga-Ural Araştırmaları Çalıştayı, Şubat 2004

ezilen ve hırsızlıkla suçlanan Kerime'nin acımasız Gatavilla'yı ölümden kurtarmasıyla kadınların affedicilikleri, merhametleri vurgulanıyor.

Yine *Su Hikâyesi*'nde hikâyenin kadın kahramanı Refine “...*Delikanlılara yetmiş türlü iş olsa da az. E benim onlardan neyim eksik?!*” diyerek kadınların da erkekler kadar çalışabileceğini vurguluyor.

Öte yandan gençlik ve güzellikleriyle erkekleri ayartıp paralarını alan kadın eleştirisi de *Yuha Yılan*'daki Rumiye karakteri vasıtasıyla yapılıyor. Yine bu hikâyede, cefakâr eşinin kıymetini bilmeyip gençlik ve güzelliğe aldanan Ehsen'in düştüğü durum ve aldığı ders trajik bir kurguyla gözler önüne seriliyor.

Eğitimli ve meslek sahibi azimli kadınların hayat mücadelesi ve aşkları *Su Hikâyesi* ile *Gönlüm Seni Arıyor*' da belirgin bir şekilde işleniyor.

“...*Ev işlerini sadece kadın yerine getirmeli, işlerin de dağ gibi yığılıp onu beklemesini, her maaş günü patates, soğan için pazar yolu tutmayı bütün ruhu küçümsemişti. Hayalinin gizli bir köşesinde şişmanca, çevik genç bir kadın peyda oldu. O çağırır, imrendirir, hafif, rahat bir hayat vaat ederdi. Evet, evet, ayrılmak, tez zamanda ayrılmak gerek!*” (*Yuha Yılan*)

Değişen zamanla birlikte modern yaşamın, şehir yaşamının kadın erkek ilişkisi üzerindeki rolü üzerine verilen örnekte kadın-erkek eşitliği vurgulanıyor:

“...*Şehir erkeklerinin bahtı budur artık: Her şey kadın ile ortak yerine getirilir. Biri kiri temizlese, diğeri suyu döker. Biri yamasa, diğeri ütüler. Biri çocuk baksa, diğeri yemek pişirir. Ehsen şimdi bütün işi de yalnız başına yapmaya mecbur idi. Hastalanıp yatan, halsiz eşine temizlik yaptırmak ya da para tutuşturup pazara göndermek mümkün mü ki*” (*Yuha Yılan*)

“...*Sebepsiz yere kadını terk etmiyorlar artık! Sebebini yüzüne vurup söylemeli mi? “Sabah da hastasın, akşam da hasta. Artık bitmez hastalık sende.*

Bıktım, başka kadınla evlenirim. Sana bakarak ömrümü boşa geçirecek değilim!” dersin de vesselam! Dersin demesine de... Keşke üç günlük eş olsa, vicdan azabı da çekmezsin, söylersin” (Yuha Yılan)

Eşlerin vefasını anlatan bir örnek:

“...O ince gönüllü kadın, başın eğildiğinde kederini hafifletebilir: Derya olup gönlüne dolan acıyı yarıklar açıp geniş sulara akıtır. Hatırında, bir zamanlar Ehsen hastalanınca kirpiklerini yummadan baş ucunda gecelemişti. “Niye uyumuyorsun” diyince “Hastalığının yarısını kendime alıyorum, çabucak iyileşirsin” demişti.” (Yuha Yılan)

Genel itibariyle hikâyelerde gözlenen kadınlar ve sorunlarının evrensel temalarla işlendiği ve kadınların yüceltildiği söylenebilir.

1.1.2. Nebire Gıymatdinova’nın Biyografisi⁴³

Nebire Gıymatdinova (Nebire Minehmet kızı Gıymatdinova-Bikçurova), 20 Ekim 1956 yılında Tataristan Cumhuriyeti’nin Aksubay bölgesi Karasu köyünde doğmuştur. 1971 yılında Karasu’da ortaokulu tamamlayınca İvanovo şehrine gidip Dokuma Fabrikası karşısındaki lisede “yün eğirme” bölümünde okur. 1973 yılında Kazan’a dönerek inşaat şirketlerinden birinde boyacı-sıvacı olarak çalışmaya başlar. İşinden ayrılmadan akşam okulunu tamamlar. 1976-1981 yıllarında N. Gıymatdinova Kazan Devlet Üniversitesi’nin gazetecilik bölümü öğrencisidir. Üniversiteyi tamamlayınca VLKCM’nin bölge komitesinde cumhuriyeteki edebi toplulukların işlerini organize eden müdür olarak çalışır. Onun doğrudan yardımı ve şahsî çabası ile Tataristan’da 10’a yakın edebî topluluk kurulur.

1989 yılının Temmuzunda Tatarca “*İdil*” dergisi⁴⁴ çıkmaya başladığından beri N. Gıymatdinova bu derginin yazarlığını yapmaktadır. 2006 yılının Mart ayından beri de bu derginin başyazarıdır.

⁴³ Yazarın biyografisi Reis Davutov’un *Balaçak Edipleré (Biobibliografik Béléşmelék İkençe Kitap)* isimli kitabından aktarılmıştır. Yazarın kendisinden de bu konuda yardım alınmıştır.

N. Gıymatdinova gazetecilik ve romantik edebiyatın nesir türünde yazılar yazar. Onun ilk matbu hikâyeleri *Yıldızlı Kışta* “Yıldızlı Akşamda”, *Taňsılı* “Sabah Güzeli”, 1974 yılında *“Azat Hatın”* (şimdiki Söyembike) ve *“İdél”* dergisinin sayfalarında yer bulmuştur. Daha sonra ülke gazete ve dergilerinde, gençlerin hayatlarını anlattığı bir grup hikâyesi ile *Kitme, Ulm* “Gitme, Oğlum” (1977), *Suv Hikeyeti* “Su Hikâyesi” (1978) isimli lirik *povestleri*⁴⁵ 1981 yılında ayrı baskılar halinde çıkar. Bugün o, hikâyeleri, *povestleri* ve anlatılarının toplandığı on iki kitabın yazarıdır.

N. Gıymatdinova’nın eserleri, edebiyat eleştirmenlerine göre orijinal yazma stiline, başarılı tasvirlerle sahiptir. Aynı zamanda, okuyucu için ilgi çekici olay örgüleri üzerinden cemiyet, insanlık ve millet için mühim meseleleri dile getirmesi ile de dikkate değer bir yazardır. İlk eserlerinden bugüne kadar, insanlık için en huzursuzluk verici temalardan biri olan insanın bizzat kendisi ile tabiat arasındaki armoninin bozulduğu meselesini ele almış, insanların tabiattan uzaklaştığını ve bunun neticesinde toplumda kötülüğün arttığını, insanların birbirlerinin kaderine hükmetme hakkını kendilerinde gördüğünü ve ahlakî-ruhî bütünlüğün bozulduğunu eserlerinde vurgulamıştır. Sanat açısından derin, hayatın içinden ibretli karakterlerin yer aldığı eserleri, yazarın eserlerinin fikrî eğilimini ve orijinal edebi hünerini ispatlar. Yazarın eserleri okuyucular arasında büyük ilgi görmüştür. Onun eserleri hakkında üniversitelerde mezuniyet tezleri yazılmaktadır. 2001 yılında yazarın *“Kitem Dime”* adlı felsefi-psikolojik *povesti* televizyonda dizi filme uyarlanmış, *“Sevile” povesti* ise Tatar ve Başkurt tiyatrolarında sahnelenmiştir.

“Kırgıy” (1996) ve *“Ak Torna Kargışt”* (1997) adlı hikâye ve *povestleri* ile *İdil* dergisinde basılan toplu hikâyeleriyle (*“Bülek”, “Süret”, “Zenger Çeçek”, “Şeher Hatını”* vb.) N. Gıymatdinova, 2001 yılında Tataristan Yazarlar Birliği’nin *Fatih Hösnî* ödülüne layık görülmüştür. Kendisi, 1981 yılından beri Tataristan Yazarlar Birliği’nin ve “P.E.N. Kulüp” topluluğunun üyesidir.

⁴⁴ “İdél” dergisi ayda bir defa Tatarca ve Rusça olarak basılır. Dergide tarih, edebiyat, şiir, gençlerin problemleri, din, ahlak, spor, sanat, köy hayatı gibi konulara yer verilir.

⁴⁵ *Povest*, hikâyeden uzun, romandan kısa edebî bir türdür (bkz. TTAS, s.524). Uzun hikâye denilebilir.

N. Gıymatdinova, İdil dergisinde gündemdeki konularla ilgili siyasi, sosyal ve ahlakî meseleleri kaleme aldığı makaleleriyle de tanınır. Ahlakî meseleleri dile getirdiği derin muhtevalı yazılarıyla Tataristan gazetecilerinin **“Billur Kalem-2002”** yarışmasında **“Gazetecilikte Otorite İsim”** unvanına layık görülmüştür.

Tataristan Cumhuriyeti’nin ün kazanmış medeniyet hizmetkârı Nebire Gıymatdinova, Alsu ve Çulpan adlarında iki kız çocuk annesidir.

Basılmış Kitapları:

- 1. Su Hikeyté** (Su Hikâyesi, hikâyeler ve *povestler*, Kazan Tatar Kitap Neşriyatı, 1981)
- 2. Bérdenbérém** (Biriciğim, hikâyeler ve *povestler*, Kazan Tatar Kitap Neşriyatı, 1983)
- 3. Talpınuv** (Kanat Çırpma, hikâyeler ve *povestler*, Kazan Tatar Kitap Neşriyatı, 1986)
- 4. Çeréldék*** (hikâyeler, Kazan Tatar Kitap Neşriyatı, 1987)
- 5. Ut Kübelegé** (Ateş Kelebeği, *povestler*, Kazan Tatar Kitap Neşriyatı, 1990)
- 6. Sihérçé** (Büyücü, hikâyeler ve *povestler*, Kazan Tatar Kitap Neşriyatı, 1993)
- 7. Kırgıy** (Yabanî, *povestler*, Kazan Tatar Kitap Neşriyatı, 1996)
- 8. Ak Torna Kargışı** (Ak Turna Laneti, *povestler*, Kazan Tatar Kitap Neşriyatı, 1997)
- 9. Seville** (*povestler*, hikâyeler, Kazan Tatar Kitap Neşriyatı, 2001)
- 10. İkébézge de Avır** (İkimize de Ağır, *povestler*, hikâyeler, Kazan Tatar Kitap Neşriyatı, 2002)
- 11. Parlı Yalgız** (İkili Yalnız, Kazan Tatar Kitap Neşriyatı, 2004)
- 12. Bir Tamçı Yaratuv** (Bir Damla Sevme, Kazan Tatar Kitap Neşriyatı, 2006)

* İnce bir ses ile bağırın kimse; martı sesi

Yazarın kaleminden

Kendim Hakkında⁴⁶

Ben sıklıkla hayalimde çocukluk yıllarıma dönerim. Kendimin nasıl döndüğünü de görürüm. Ayaklarım yere değmez, kanatlanıp uçarak dönerim. Arkadan ise bir sıkıntı uğurlar. Bunu sözle anlatmak da olmuyor. Sen ne kadar çok geçmişini dolaşsan da orda kalamıyorsun, geri, bugünkü haline dönüyorsun... Orada çocukluğum yuvarlana yuvarlana bele kadar ot biten Batma çayırında oynar, zıplayıp Sölçe nehrine dalar, oğlanlar ile yarışarak balık tutar, emekleye-çıka dağı saran yer çileği toplar, geniş ormanlarda şaşırıp yol arar ve yorulup meşe ağacının dibinde uykuya dalar... O da yetmez onu ısırgana iterler, çilli kız bağırarak ağlar. Yaramaz çocuk zaman zaman topallasa da yürüyor. Çünkü o yalın ayaklı, onun tabanını ya cam keser, ya büyük demir yaralar. Yarayı doktora göstermek yok, kendi düzelir...

Akşamları ben, çocukluğumu, Zeynep ninelerin kapısı dibinde geçiririm. Ağız kirlenmiş, dişler batmış, Zeynep ninenin bahçesinde kuş kirazı yemişiz ve yüce gönüllü ihtiyarı dinlemek için tabureye dizilmişiz. Nine bize cennetten bahsediyor. “Evlatlarım, cennete girmek için pek çok güzel iş yapmak gerek”, der. E güzel iş ne acaba? Biz bunu şimdi anlıyoruz: Kötülük yapma, büyüklerini say, anne-babayı üzme, yaşlılara yardımcı ol...

Büyüdüğümüzde bu kuralları bozmadık sanırım. Ayrıca yardıma muhtaç hasta nine-dedelere yardım ediyorduk. Çeşme suyunu en önce onlara taşıdık. Patates ekmek, çöp atmak da bizim vazifemiz sayılıyordu. Kışın fırtınalı günlerde ayağı ağrıyan bir dedeyi kızağa oturtup Cuma namazına camiye götürdüğümüzü bugün dahi hatırlıyorum.

... Sıklıkla hayallerimde çocukluk yıllarıma dönüyorum. Hem hüzünlü, hem huzurlu...

2003

⁴⁶ Davutov, Reis, a.g.e., s.103-104

1.1.3. Yazar Hakkında Yapılmış Çalışmaların Değerlendirilmesi

Nebire Gıymatdinova'nın eserleri dizi filme ("Kitem Dime" *povesti*) ve tiyatroya ("Sevile" *povesti*) uyarlanmış, hakkında Tataristan'da mezuniyet tezleri yazılmıştır. Bugüne kadar on iki kitaba imzasını atmış Çağdaş Tatar edebiyatının ve Tatar Türkçesinin olgunluk dönemini yaşayan bir temsilcisi olarak Tatar edebiyat eleştirmelerinin dikkatini çekmiştir. Onun eserleri edebiyat eleştirmenlerine göre orijinal yazma stiline, başarılı tasvirlerle sahiptir. Aynı zamanda; okuyucu için ilgi çekici olay örgüleri üzerinden toplum, insanlık ve millet için önemli meseleleri dile getirmesi ile de dikkate değer bir yazardır. Tatar edebiyat tarihlerinde şimdiden yer bulan, hikâye ile *povest*leri çeşitli dergilerde yayımlanan ve 2006 yılından beri İdil dergisinde başyazarlık yapan Nebire Gıymatdinova hakkında bilim adamları ve çağdaşlarının görüşleri aşağıda yer almaktadır.

Bir yazar olarak en olgun ve üretken döneminde olan, kültürüne, tarihine ve ana diline bağlı bu yazarın ileride, Tatar edebiyat tarihlerinde daha sağlam bir yer bulacağı, hakkında daha geniş araştırmaların yapılacağı şüphesizdir.

1.1.3.1. Yazarın Edebî Kişiliği Hakkında Çağdaşlarının Görüşleri⁴⁷:

Yazarın dil ve üslubu ahenkli, kelimeler, cümleler yerli yerinde, kısa ve özdür. Eserlerdeki her şahsın söylemi mizacına, yaşadığı muhite, iç dünyasına bağlıdır. Yazar duygulu anları fazla abartmadan, süslemeden basit ama etkileyici tasvir eder.

Rufiye Hemiddullina, 1998

Nebire Gıymatdinova'nın hikâyeleri fikir ve anlam yönüne, kompozisyon özelliklerine bakıldığında gerçekten bir şiiirdir. O, bugünkü gerçek hayatı tasvir eder; ama diğer pek çok yazar gibi onu fotoğraflar gibi, nasılsa öyle "şak" diye çekmez, yaşam gerçeğini, gönül gözü ile akıl ile gösterir.

Helif Kurbamov, Dilbilimci, 1999

⁴⁷ Bu bölümde bahsi geçenlerin görüşleri için bkz. Davutov, Reis, a.g.e, s.102-103

Nebire hangi yöne dönerse dönsün kendi patikasını buldu. Patikası büyük yollara çıktı. Artık Nebire Gıymatdinova ismi edebiyatta sağlamlaştı; halk ile tarih ile bir arada yaşamaya başladı...

Ayaz Gıylecev, Tataristan Halk Ozanı, 2002

Nebire Gıymatdinova'nın kahramanlarının damarlarında nasıl oluyorsa sihirli güçler akar. Onlar, bizim şimdiye kadar fark etmediğimiz esrarlı dünyanın tesirlerini duyarak yaşıyorlar. Çok ince gönüllü yazarın hislerine boyun eğip depreşen hassas kalemi hediye eden “*Sihérçé*” (Büyücü), “*Kırgıy*” (Yabanî), “*Peri Utarında*” (Peri Şatosunda), “*Küké Tökérégé*” (Guguk Kuşu Tükürüğü), “*Ak Torna Kargışı*” (Ak Turna Bedduası) eserleri hayalî romantizme ayrıca hevesli okuyucular tarafından sevilerek kabul edildi. Edebi topluluk, bu durumu, kabiliyetli yazarın tam kendine layık sesi, büyük zaferi diye damgaladı.

Rifam Sverigin, Edebiyat Tarihçisi, Eleştirmen, 2002

Nebire Gıymatdinova'nın eserleri insanı birey yaparak âlemi olgunlaştırıp korumaya hizmet eder, diyebiliriz. Nebire Gıymatdinova eserlerini, “*insan, tabiat ile kendi kendisi ile yanındaki başka kişiler, can sahipleri ile anlaşıp yaşamalı*”, diyen ilahî prensibe bağlı kalarak yaratır. Kahramanları sağlam karakterlidir, baş eğmezdir, zayıf karakterli değildir.

Fakil Safin, Yazar, Edebiyat Eleştirmeni, 2002

Nebire Gıymatdinova, eserlerinde bugünkü hakikati acımasız tarafları ile türlü şekillerde gözler önüne serer. Bugün o, Tatar nesrinde en aktif sanatçılardandır. Bilhassa son yıllarda İslam'ı ilim olarak öğrenmek ve yaşam şekli olarak kabul etmek görüşünde olan bu yazarın eseri, devrin kahramanı ortaya çıktığında nesnellik kazanır.

Reşit Femhérahmanov, Edebiyat Eleştirmeni, 2004

1.2. Metin Hakkında

1.2.1. Tatar Türkçesi Metni

Bu çalışma, Nebire Gıymatdinova'nın **“Sihérçé”** adlı kitabındaki dokuz hikâyesi esas alınarak hazırlanmıştır. 1993 yılında Tataristan Kitap Neşriyatı tarafından Kazan'da yayımlanan kitabın redaktörlüğünü N. Gamberov yapmıştır. Kitap dört *povest* (uzun hikaye) ve dokuz hikâyeden oluşmaktadır. Çalışma, Kitapta yer alan hikâyelerle (s.226-286) sınırlandırılmış, diğer dört uzun hikâye başka bir çalışma konusu olmak üzere buraya dâhil edilmemiştir.

Povestler sırasıyla; **“Büré Kanı”**(Kurt Kanı), **“Ul Tügél”** (O Değil), **“Sihérçé”** (Büyücü), **“Hanım-Soltanım”** (Hanım-Sultanım)'dır.

Kitapta yer alan hikâyeler 1977-1982 yılları arasında basılmıştır. Hikâyeler sırasıyla; **“Suv Hikeyeti”** (Su Hikâyesi), **“Yuğa Yılan”**(Yuğa⁴⁸ Yılan), **“Kırgıy Bolan”** (Yabanî Ceylan), **“Küñél”** (Gönül), **“Küñélém Siné Èzli”** (Gönlüm Seni Arıyor), **“Tost”**⁴⁹, **“Manara”** (Minare), **“Taşuv”** (Taşkın), **“Bér Télém İkmek”** (Bir Dilim Ekmek)'tir. Hikâyeler, Tatar alfabesinden Türk alfabesine aktarılırken Tatarca yayındaki sıra takip edilmiş, bu bakımdan metnin orijinalliğine dokunulmamıştır.

1.2.1.1. Metnin Transkripsiyon Esasları

Tatar alfabesinde yer alan 39 işaretin Türk alfabesine aktarılması sırasında Reşit Rahmeti Arat tarafından hazırlanan *Türk İlmî Transkripsiyon Kılavuzu* temel alınmıştır. Dolayısıyla, Türk alfabesinde karşılığı bulunmayan Tatarca seslerin işaretlenmesinde, Hint-Avrupa dillerinin alfabelerindeki *x*, *w*, *g*, *ä* gibi sembollere başvurulmamıştır.⁵⁰

⁴⁸ “Yuğa” kelimesi, yüz ya da bin yıl yaşayan, güzel kız şekline bürünen yılan anlamındadır. Mecazî olarak da hilekâr, yalancı ve ikiyüzlü kadınlar için “yuğa yılan” tabiri kullanılır.

⁴⁹ “Meclisteki kişilere iyi dilekler dileme, bir kişi veya bir şey adına içmeyi dileme” anlamına gelen Rusça bir kelimedir.

⁵⁰ Bu konuda bkz. Mustafa Öner, “Ortak Türk Alfabesi” Hakkında Bazı Notlar, Yeni Türkiye, Türk Dünyası Özel Sayısı, yıl:3, Sayı:16, Ankara, Temmuz-Ağustos 1997, s. 207-212

Ünlüler bakımından Tatar Türkçesinin Türkiye Türkçesinden tek farkı, tarihî olarak *i* ünlüsünden gelişmiş olan *kapalı e* sesidir. Bu ses için Türkoloji edebiyatında gelenekselleşen *é* işareti tercih edilmiştir.

Genel Türkçedeki *i* ünlüsü, Tatar Türkçesinde sistemli olarak *e* sesine dönüşmüştür: *biz* > *béz* “biz”, *til* > *tél* “dil” vs. Eski *e* ünlüsünden gelişen *i* ünlüsü ise sadece kök hecelerde saklanmıştır: *et* > *it* “et”, *er* > *ir* “erkek” vs. Fakat Tatar Türkçesinin standart imlasında *i* ünlüsüyle aynı harfle yazılan bir *iy* ses grubu bulunmaktadır. Örneğin; ünsüzle biten fiillerde *-a/-e* ekiyle şimdiki zaman ifadeli geniş zaman oluşturulurken, ünlüyle biten fiillerde bu görevi *-y* eki alır. Bu *-y*’nin Tatarcada ses değeri olmasına rağmen işaret değeri yoktur. Bu sebeple örneğin; *söyliy*, *éşliy* veya *diy* olarak telaffuz edilen sözler, *söyli*, *di*, *éşli* şeklinde yazılmaktadır. Metnin transkripsiyonu yapılırken bu meseleye dikkat edilmiş ve yazıdaki görüntüsüne rağmen diftonglu (ikiz ünlü) ses grupları işaretlenmiştir.

Eski Türkçe *b* ve *g* ünsüzlerinden gelişen çift dudak *v* ünsüzü, Tatarca bazı sözlerde *uv* ses gurubunu karşılamaktadır. Yukarıda sözü edilen *iy* ses grubu gibi *uv* ses grubunun da harf karşılığı yoktur. Örn. *şuviş-* sözü Türkçe’nin genel tabiatına aykırı olarak *şuiş-* şeklinde işaretlenmiştir. Aynı durum fiil ismi yapan *-uv/-üv* ekinde de görülür. Örn. *buluv*, *kaluv*, *kilüv* gibi sözler imlada *bulu*, *kalu*, *kilü* şeklinde işaretlenmiştir. Bu sözler ünlüyle başlayan bir ek aldıklarında (örn. *kaluvı*) bünyelerinde diftonglu bir ses grubu taşıdıkları görülmektedir. Metnin transkripsiyonunda bu meseleye dikkat edilmiştir.⁵¹

Sızıcı *h* ünsüzü *h* şeklinde gösterilmiştir. Bu ünsüzü işaretlemek için son yıllarda sık başvurulmuş *x* harfi *iks* sesinin karşılığı olması nedeniyle tercih edilmemiştir.

⁵¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Öner, *Bugünkü Kıpçak Türkçesi (Tatar, Kazak ve Kırgız Lehçeleri Karşılaştırmalı Grameri)*, TDK Yay., Ankara, 1998, s. 2-20

Tatarcada diş-dudak v'si sadece Rusça'dan alınma sözlerde bulunduğu için (örn. vrač “doktor”, vagon, sovyet “meclis”) bu sesin yazıdaki tam karşılığı ⁵²v kullanılmamıştır.

Kiril alfabesinde k ve g harflerinden sonra kullanılarak bunların k ve g sesleriyle telaffuz edileceğine işaret eden ve ses değeri olmayan Ъ ile yu ve ya hece harflerinden sonraki ünsüz yanında ince ünlülü okunuşa dikkati çeken Ь işareti transkripsiyon esnasında ihmal edilmiştir.

1.2.1.2. Metnin Dili Hakkında Genel Özellikler

İncelenen metin, “*orta diyalekt*” adı da verilen standart Kazan Tatarcasıyla yazılmıştır. Yazarın bugünkü Tatar Türkçesinin gramer kurallarına tam olarak uyduğu tespit edilmiştir.

1.2.1.3. Metinde Standart Tatar Türkçesinden Ayrılan Diyalektolojik Özellikler

Tatar Türkçesi'nin ağızları⁵² Orta (Kazan ağızı), Doğu (Sibir ağızı) ve Batı (Mişer ağızı) olmak üzere üç ana gruba ayrılmaktadır. Orta diyalekt, bugünkü Tatar yazı dilini de oluşturan Kazan ağızının esasını oluşturmakta ve beş ana ağızdan meydana gelmektedir: Tav Yagı ağızları grubu (Kama Tamagı ağızı, Olı-Tarhan ağızı, Norlat ağızı ve Podbereze Kreşinleri ağızı), Kazan Ardı ağızları grubu (Mamadış ağızı, Baltaç ağızı, Döbyez ağızı, Etne ağızı ve Kazan ardı Kreşinleri ağızı), Minzeli ağızı (Tataristan ve Başkurdistan), Börü ağızı (Başkurdistan), Kasım ağızı (Ryazan bölgesi), Nokrat ve Glazov ağızları (Kirov bölgesi ve Umdurt Cumhuriyeti), Berengi ağızı (Mari Cumhuriyeti), Geyne ağızı (Perm ve Sverdlovsk bölgeleri), Kamışlı ağızı

⁵² Tatarcanın ağızları üzerine ilk araştırma, Rus alimi A. G. Bessonov tarafından “*O govorah kazanskogo tatarskogo nareçiya i ob otnoşenii ego k bližajşim k nemu nareçiyam i yazıkam, JMNP, ç. CCXVI, SPb, 1881, str.200-242*” adlı çalışmayla ortaya konmuştur. Bugün kabul gören en önemli çalışma ise, Cemal Velidi'nin “*O dialektah kazanskogo tatarskogo yazıka, Vestnik Navçnogo Obşçestva Tatarovedeniya, 1927, no.6, str.50-64*” başlıklı yazısıdır. Cemal Velidi'nin tasnif sistemi, L. Jeley tarafından 1938'de yazılan “Tatar télende dialektlar, Sovyet mektebé, no. 5-6, 1938, 65-75.s.” adlı makalede ve yine aynı araştırmacı tarafından 1947'de yayımlanan “*Tatar Dialektologiyasé*” adlı kitapta esas alınmıştır. (bkz. Şirin, Hatice, a.g.t, s. LXXIII)

(Kuybişev bölgesi). Doğu diyalekti, Tom, Baraba, Tömen, Tobol, Tarı ve Tivris olmak üzere altı ağza ayrılmaktadır. Mişer ağzı olarak bilinen Batı diyalekti temsilcilerinin büyük bir kısmı ise Tataristan dışında, bilhassa Gorkiy, Tombov, Ryazan, Mordva, Penza, Ulyanovsk, Kuybişev ve Saratov, Çkalov bölgesiyle Başkurdistan ve Tatarsitan'ın bazı bölgelerinde yaşamaktadırlar. Mişer ağzını teşkil eden ağızlar şöyledir: Sergaç ağzı (Gorkiy bölgesi), Çistay ağzı (Tataristan ve Kuybişev bölgesi), Çüpreli ağzı (Tataristan ve Çuvaşistan), Melekes ve Hvalin ağızları (Ulyanovsk bölgesi), Temnikov ve Lembre ağızları (Mordovya Cumhuriyeti), Kuznetsk ağzı (Penza ve Saratov bölgeleri), Mordva-Karatay ağzı (Tataristan) ve Baykıbaş ağzı (Başkurdistan)⁵³.

Nebire Gıymatdinova, hikâyelerini standart Kazan Tatarcasıyla yazmış olmakla beraber Mişer ağzı başta olmak üzere bazı ağız özelliklerini de diline taşımıştır. Bu kelimelerin bir kısmı *Tatar Télénéñ Añlatmalı Süzlégé'*nde (TTAS), *diyalektik söz, arkaik söz veya konuşma diline ait söz* olarak geçmektedir. Bir kısmı ise *Dialektologik Süzlék'e* (DS), Tataristan'ın hangi bölgelerinde kullanıldığına dair notlar verilerek dâhil edilmiştir. Sözlüklerde bulunamayan bazı sözlerin anlamları ise yazarın bizzat kendisinden ve Kazan Pedagoji Üniversitesi Tatar Dili ve Edebiyatı Bölümü mezunu Alsu Salyahova'dan internet vasıtasıyla yardım alınarak çözülmüştür. Yazı dilinin dışında kalıp ağız özelliği taşıyan, konuşma diline ait olan veya arkaik kullanıma sahip bu sözlerin listesi şöyledir:

apkile-: Sözlüklerde yer almayan *apkile-* > *alıp kil-* Mişer ağzına ait olmalıdır.

atuv: Konuşma diline ait olan bu kelime Rus. *a to* > Tat. *atuv* “yoksa” anlamında kullanılmaktadır.

bişmet: DS'de Kazan Ardı ağızlarından Döbyez, Kamışlı ağzı (Kuybişev bölgesi) ve Hvalin ağızlarına (Ulyanovsk bölgesi) ait olduğu kaydedilen bu kelime kısa kollu, uzun palto şeklinde geleneksel bir Tatar kıyafetinin adıdır.

⁵³ Şirin, Hatice, a.g.t, s. LXXIII

böyel-: TTAS’de konuşma diline ait olarak belirtilmiş “boğumlanmak, düğümlenmek” anlamı verilmiştir. “sözlerin boğazda düğümlenmesi” anlamında kullanılır.

ciffer-: Konuşma diline ait olan ve sözlüklerde bulunmayan bu kelimenin yazar tarafından, “*ciber-*” fiili olduğunu öğrendik.

çeçbi: TTAS’de konuşma diline ait olduğu kaydedilen *çeçbi* “dağınık, gür saçlı kadın” anlamına gelmektedir.

çékérey-: TTAS’de konuşma diline ait olduğu kaydedilen *çékérey-* “gözleri faltaşı gibi açılmak” anlamına gelmektedir.

çevçelek: TTAS’de diyalektik bir söz olduğu kaydedilen *çevçelek* “evhamlı, vara yoğa endişelenen” anlamına gelmektedir. DS’de Kazan ardı ağızları grubundan Mamadış, Minzeli ağızı (Tataristan ve Başkurdistan), Orenburg bölgesine ait olduğu belirtilmiştir.

çurt: Rus. çert “şeytan, cin” > Tat. *çurt/çort* sözü kavga ederken veya öfkelenildiğinde söylenen küfür sözüdür.

deş-: TTAS’de “*éndeş-*” fiiline gönderilen bu kelime, DS’de Zlavost ağızı (Başkurdistan) ve Turbaslı (Başkurdistan) ağızına ait gösterilmiştir.

ekemet: TTAS’de konuşma diline ait olarak belirtilmiş ve “görülmemiş, duyulmamış, olağanüstü, şaşırtıcı hal, mucize; komedi, mizah; tuhaf; çok fazla” anlamları verilmiştir. DS’de Kazan ardı Kreşinlerin ağızına ait olduğu belirtilmiştir.

ey: Kazan Ardı ağızlarından Döbyeş, Kamışlı ağızı (Kuybişev bölgesi) ve Hvalin ağızlarına (Ulyanovsk bölgesi) ait olduğu kaydedilen bu kelime kadının eşine seslenme formasıdır.

éstér-: Konuşma diline ait olan bu kelime TTAS’de *~östér-* “kışkırtmak, kudurtmak” şeklinde yer almaktadır.

gecit: TTAS ve DS’de bulunmayan “gazete” anlamındaki bu kelime halk ağızlarında yaşlılar tarafından bu şekilde kullanılır.

hıt: TTAS ve DS’de bulunmayan *hıt* “en azından” kelimesi < Rus. *hot* “en azından, hiç olmazsa” kelimesinin bozulmuş şeklidir.

ıştan: TTAS’de konuşma diline ait olduğu kaydedilen *ıştan* “pantolon” sözü, diyalektoloji sözlüklerinde yer almamıştır. Standart Tatarcada daha çok *şalbar* kelimesi kullanılmaktadır.

ızba: TTAS’de diyalektik bir söz olduğu kaydedilen *ızba* < Rus. *izba* “ev” sözü, DS’de Mişer ağzı, Ural Tatarları ağzı (Perm bölgesi), Çistay ağzı (Tataristan ve Kuybişev bölgesi), Melekes ağzı (Ulyanovsk bölgesi), Hvalin ağzı (Ulyanovsk bölgesi), Kuznetsk ağzı (Penza bölgesi), Sergaç ağzı (Gorkiy bölgesi), Tav Yagı-Tarhan ağzı (Olı Tarhan, Buva, Kuybişev ve Kuzneçiha rayonları) Tav Yagı Kreşinleri ağzı ve Turbaslı ağzına (Başkurdistan) ait gösterilmiştir.

ızbulıç: Rusça bir sövme kelimesi olan *svoloç* “pis, kötü, aşağılık” > Tat. *ızbulıç* şekline dönmüştür. Sözlüklerde yer almamaktadır.

jel: TTAS’de konuşma diline ait olduğu belirtilen *jel* < Rus. *jal* “yazık; maalesef; zavallı” sözünün *jelle-* ve *jellev* türevleri de incelenen metinde kullanılmıştır. Kelime diyalektoloji sözlüklerinde yoktur.

kapkan: TTAS’de diyalektik olduğu belirtilen bu söz, standart Tatarcada *kapkın* “kapan, tuzak” şekliyle kullanılmıştır. DS’de kelimeye yer verilmemiştir. (krş. Başk. *kapkan* “kapan”)

kéldéret-: Konuşma dilinde kéltér-kéltér “tıkır-tıkır, dikiş makinesinin çıkardığı ses” kelimesinden türemiş yansıma bir fiildir.

kertéçke: Rus. *kartoçka* “kart” > Tat. *kertéçke* “kart” kelimesine dönüşen bu kelime sözlüklerde yer almamaktadır.

kladovoy: TTAS’de konuşma diline ait olduğu kaydedilen *kladovoy* “depo, ambar, mahzen” kelimesinin küçüklük forması *kladovka* metinde kullanılmıştır.

lıgırdık: “Boş söz, safsata” anlamındaki bu sözün, TTAS’de konuşma diline ait olduğu belirtilmiştir.

maladis: Rus. *molodets* “aferin” > Tat. *maladis* kelimesi TTAS’de konuşma diline ait bir söz olarak kaydedilmiştir. *Maladis* şekli sözlüklerde yer almamaktadır.

meytem: TTAS’de konuşma diline ait olduğu belirtilen *meytem* < *min eytem* “galiba, her halde; bence” sözü diyalektoloji sözlüklerinde yer almaz

nered: Rus. *naryad* “emir, görev; nöbet” > Tat. *nered*. Metinde *nered yabam* şeklinde geçen ifade, işçilerin fabrikada ya da inşaatta ay boyu yaptıkları işin, hizmet hakkının tespiti anlamında kullanılmıştır.

neste: TTAS’de bulunmayan bu söz, DS’de Mişer diyalekti; Tav Yagı ağızları, Ural Tatarları ağızı (Perm bölgesi), Böri ağızı (Başkurdistan), Kuybişev Kreşinleri ağızı, Nagaybek ağızı (Çelyabinsk bölgesi), İçkin ağızı (Kurgan bölgesi), Hvalin ağızı (Ulyanovsk bölgesi) ve Kazan artı ağızlarına dâhil edilmiştir. Ağızlarda *nemerse* şekli de mevcuttur. Standart Tatarcada *nerse* kullanılmaktadır.

nüvéş: TTAS’de bulunmayan ve “köşe” anlamına gelen bu söz, DS’de Çistay ağızı (Tataristan ve Kuybişev bölgesi), Sergaç ağızı (Gorkiy bölgesi), Çüpreli ağızı (Tataristan ve Çuvaşistan), Mişer ağızı (Kurgan bölgesi) olarak kaydedilmiştir.

piçinke: Rus. *peçenye* “bisküvi; hamur işleri” > Tat. *péçenka* /*piçinke* şekilleri mevcuttur. DS’de péçen kelimesinin Kazan ardı ağızları grubundan Mamadış ve Baltaç ağzına ait olduğu kaydedilmiştir. -ka/-ke eki sevgi bildiren küçültme ekidir.

prastuy: TTAS ve DS’de bulunmayan Rus. *prostoy* “sade, basit; hafif” kelimesinin Tatar konuşma dilindeki şeklidir.

prsidetel: TTAS ve DS’de bulunmayan Rus. *predsedatel* “başkan, reis” kelimesinin Tatar konuşma dilindeki şeklidir.

razve: Rus. *razve* “olur mu, mümkün mü”, kelimesi sözlüklerde yoktur. Tatarca’da Mişer ağzına ait olduğu kaydedilen ve bu kelimedenden gelişen *rezve* sözü bulunmaktadır.

samavır: Sözlüklerde bulunmayan *samavır* < Rus. *samovar* “semaver” Mişer ağzına aittir.

tamada: Rus. *tamada* “keyif meclisinin başkanı” anlamına gelen kelime Tatarca’ya da aynen geçmiştir.

teki: TTAS’de konuşma diline ait bir kelime olduğu belirtilen *teki* < Rus. *taki* “buna rağmen, yine de” diyalektoloji sözlüklerinde yer almamaktadır.

tülké: Tat. *tülké* < Rus. *tolko* “ancak” Mişer ağzına aittir.

yeşnék: TTAS’de yer almayan *yeşnék* < Rus. *yaşçık* “kutu, sandık” sözü DS’de Kazan Artı ağızlarına ait gösterilmiştir.

yomıkty: TTAS’de konuşma diline ait bir kelime olduğu belirtilen *yomıkty* “sessiz, sakın, içine kapalı” anlamları yanı sıra gözler için “küçük, yumuk” anlamı da taşıyan diyalektik bir sözdür.

zimagur: TTAS’de *zimagor* “maden ocaklarında iş arayan köylü, daimî bir işi olmayan mevsimlik işçi” şekli yer alan kelimenin arkaik ve konuşma diline ait olduğu da kaydedilmiştir.

zapiska: TTAS’de konuşma diline ait bir kelime olduğu belirtilen *zapiska* “pusula, tezkere, rapor” anlamına gelmektedir.

İncelenen metinde, TTAS’de kökü veya başka türevleri bulunduğu halde, hikâyelerde kullanılan şekillerinin yer almadığı isim ve fiil gövdeleri tespit edilmiştir. Diyalektoloji sözlüklerinde de yer almayan bu kelimeler türemiş gövdeleri ve kökleriyle birlikte aşağıda listelenmiştir.

açtır:- *aç*- “açmak” fiilinin ettirgen (faktitif) gövdesi, standart Tatarcada yer almamaktadır.

aldaş:- TTAS’de *alda*- “aldatmak” kökü bulunmaktadır. Bu fiilin işteş gövdesi sözlüklere dâhil edilmemiştir.

börkél:- TTAS’de *börk*- “sızmak, yayılmak” kökü mevcuttur. Fiilin edilgen (pasif) gövdesi standart Tatarcada yer almamıştır.

büldér:- TTAS’de *bül*- “bölmek, ayırmak” kökü yer almaktadır. Fiilin ettirgen (faktitif) gövdesi, sözlüklerde yer almamaktadır.

céméldet:- TTAS’de *cémélde*- “parlamak, parıldamak, ışıldamak” kökü ile işteş gövdesi *céméldeş*- mevcuttur. Fiilin ettirgen (faktitif) gövdesi, standart Tatarcada yer almamaktadır.

karmaştır:- TTAS’de *karma*- “kurcalamak, el ile yoklamak” kökü ile *karmala*-, *karmalan*- ve *karman*- gövdeleri bulunmaktadır. Bu fiilin işteş gövdesi sözlüklere dâhil edilmemiştir.

kaytart-: TTAS’de *kaytar-* “geri göndermek, geri çevirmek” gövdesi bulunmaktadır. Bu fiilin ettirgen (faktitif) şekli sözlüklere dâhil edilmemiştir.

kaytış-: *kayt-* “dönmek” fiilinin işteş şekli de standart Tatarcada yer almamaktadır.

kuyış-: TTAS’de *kuy-* “koymak, yerleştirmek” kökü bulunmaktadır. Bu fiilin işteş gövdesi sözlüklere dâhil edilmemiştir.

pışıl-daş-: TTAS’de *pışıl-da-* “fısıldamak” şekli bulunan bu fiilin işteş gövdesi sözlüklere dâhil edilmemiştir.

siskendér-: TTAS’de *sisken-* “irkilmek” kökü bulunmaktadır. Bu fiilin ettirgen (faktitif) gövdesi, sözlüklerde yer almamaktadır.

tabıştır-: TTAS’de *tabış-* “gerekli şeyleri bir araya getirmek” kökü bulunmaktadır. Bu fiilin ettirgen (faktitif) gövdesi, sözlüklerde yer almamaktadır.

tiydért-: TTAS’de *tiy-* “değmek, temas etmek” ve *tiydér-* “değdirmek, temas ettirmek” şekilleri yer alan fiilin katmerli ettirgen (faktitif) gövdesi, sözlüklerde yer almamaktadır.

uylanıl-: TTAS’de *uyla-* “düşünmek”, *uylan-* “düşünceye dalmak”, *uylandır-* “düşündürmek”, *uylaş-* “fikir alışverişinde bulunmak” şekilleri bulunan fiilin katmerli edilgen (pasif) gövdesi standart Tatarcada yer almamıştır.

üzgertél-: TTAS’de *üzger-* “değişmek” ve *üzgert-* “değiştirmek” şekilleri yer alan fiilin edilgen (pasif) gövdesi standart Tatarcada yer almamıştır.

yasat-: TTAS’de *yasa-* “yapmak; değiştirmek” kökü bulunmaktadır. Fiilin ettirgen (faktitif) gövdesi, sözlüklerde yer almamaktadır.

yeşel:- TTAS’de *yeşe*- “yaşamak, ömür geçirmek” kökü mevcuttur. Fiilin edilgen (pasif) gövdesi sözlüklerde yer almamıştır.

yuvış:- TTAS’de *yuv*- “yıkamak; temizlemek” kökü bulunmaktadır. Bu fiilin işteş gövdesi sözlüklere dâhil edilmemiştir.

1.2.2. Türkiye Türkçesi Metni

1.2.2.1. Metnin Türkiye Türkçesi Karşılığı Verilirken Esas Alınan

Prensipeler

Nebire Gıymatdinova’nın hikâyeleri Türkiye Türkçesine aktarılırken genel itibariyle, orijinal metnin dışına çıkılarak serbest aktarma yoluna gidilmemiş; yeni ve farklı kelimeler arama metodu izlenmemiştir. Ancak iyi bir metin kurma ve hikâyelerin anlaşılması endişesiyle zaman zaman hikâyelerdeki *sentaks* sıralaması (cümle dizimi) göz ardı edilmiş, düz nesir ifadelerine başvurulmuştur. Yukarıda belirtilen transkripsiyon esaslarına bağlı kalınmıştır.

1.2.3. Metinde Geçen Eğitimle İlgili Unsurlar

1.2.3.1. Tatarlarda Eğitim-Öğretim Sisteminin Gelişimi

Tatarlarda halk eğitimi, Altın Orda ve Kazan Hanlığı döneminde geleneği gelişmiş bir sistem olarak İdil Bulgaristanında şekillenmiştir. Tatarların devlet egemenliğini kaybetmelerinden sonra halk eğitimi devlet desteği ve maddi temellerini kaybetmişti. Ancak XVIII. yüzyılın sonunda öğretim kadrolarının bulunmayışı ve yerel geleneğin kaybolmasından ötürü Orta Asya’dakine benzer öğretim kurumları doğdu.⁵⁴ Buhara, Orta Asya’nın asıl öğretim merkeziydi.⁵⁵ Burada sadece Rusya’dan değil Müslüman ülkelerden de öğrenciler geliyordu.

⁵⁴ Muhammetşin, Rafik, “XX. Yüzyıl Başında Tatarlarda Öğretim Sisteminin Durumu ve Problemleri”, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, C.: 2, Sayı: 2, Haziran, 2005

⁵⁵ Buhara’da okuyanlar halk arasında büyük otorite ve saygınlığa erişiyorlardı. Ancak buraya öğrenim için giden herkes aynı şansa sahip değildi. Yol uzun, ulaşım şartları ağırdı. Yolculuğu develerle yapma mecburiyeti vardı. Mesken şartları da zordu. Çünkü bekâr bir erkeğe özel mülkiyette bulunan odalar kiralanmıyordu. Bundan dolayı gençler kendi memleketlerinde medreseler açıldıktan sonra Buhara’ya gitmektense sayıları hızla artan yerli medreselere girmeyi tercih ediyorlardı. (bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Devletşin, Tamurbek, a.g.e., s.29)

Buraya gelen Tatar tüccarlar beraberlerinde pek çok el yazması ve kitap getiriyorlar ve İslam ülkelerinde bilginin nasıl değer gördüğüne şahit oluyorlardı. İşte bu tüccarlar Tataristan’da öğretim kurumlarının ilk kurucuları oldular denilebilir.

Tatarlarda eğitim-öğretim kurumları iki tip idi:

1. Mektep

2. Medrese

Mahallenin mollası tarafından idare edilen **“mektep”** ilkokul olarak her camide bulunuyordu. Belirli bir sınıf, bölüm ya da öğretim programı yoktu. Öğretim her öğrenci ile ayrı olarak, içeriği, dinlerin dogmaları ve genellikle peygamberlerin hayatlarından ahlakî, öğretici hikâyelerden ibaret olan kitaplar izlenerek yürütülüyordu. Öğrencilerin büyük kısmını 8-14 yaş arası erkek çocuklar oluşturuyordu. Kız çocuklar ise mollanın evinde **“ostabike”** ya da **“abıstay”** denen mollanın eşi tarafından eğitiliyordu. Buradaki eğitim-öğretim mekteplerdekinin aynı idi; yalnız yazının öğretimi yasaklanmıştı.

Medreseler de mektepler gibi camiye bağlı olarak ve mahalle din adamlarının idaresi altında bulunuyordu. Medreseler sadece şehirlerde ve medresenin giderini karşılayabilecek zenginler ile eğitimi gerçekleştirebilecek bir mollanın bulunduğu köylerde açılıyordu. Medreselerde genel olarak 10-20 yaş arasındaki erkek öğrenciler (şakirt) öğrenim görüyordu. Burada öğrencilere dinî bilgiler yanında aritmetik, geometri, coğrafya, astronomi, tıp gibi disiplinler üzerine eğitim verilse de bunların öğretim düzeyi yeterli değil, bilim ve teknolojiye gelişmelerden uzaktı.

Medreselerde, mekteplerde olduğu gibi öğretmen olarak **“halef”**ler bulunuyordu. Medresenin başında doğu ülkelerinde dinî eğitim almış olan müderris bulunuyordu.

XIX. yüzyılın ortalarına kadar Tatar medreseleri Buhara tipindeki geleneksel eğitim kurumları idi ve artık bu yüzyıldan sonra Tatar toplumunun taleplerini karşılayamaz olmuştu. Eski metodu izleyen **“kadimci”** okul yerine yeni metodu izleyen **“cedidciler”** hızla yayılmaya başlamıştı.

Eski usul mekteplerin ne zaman açılıp kapanacağı belli olmadığı gibi belli bir programı ve öğrencilerin yıl boyunca ne kadar başarılı olduklarını anlamak için yapılmış herhangi bir imtihan yoktu. Bu mekteplerde öğretici rolünü de köy imamı üstlenmişti. Ayaz İshakî, *“İki Yüz Yıldan Sonra İnkıraz”* adlı eserinde Tatarların medreselerinin, fikirlerinin, dünyaya bakışlarının başka olduğunu, neyi, niçin yaptıklarını bilmediklerinden şikâyet eder. Böyle amaçsız ve düzensiz bir eğitim fayda getirmemektedir. Oysa Ruslar yeni usuldeki mektepler sayesinde pek çok alanda ilerlemişlerdir.

İdil-Ural'da medreselerin bozulması, okutulan derslerin zamanın gerisinde kalması yüzünden zamanla Tatar gençleri başka ülkelerde iyi eğitim almanın peşine düştüler. Meşhur Buhara medreseleri artık gözden düşmüştü. Skolastik eğitimden vazgeçilmemesi Buhara medreselerinin tercih edilmeme sebeplerinin başında geliyordu.

Rusya Müslümanları arasında yenileşme hareketlerini (usûl-i cedit) başlatan kişi Gaspıralı İsmail Bey'dir.⁵⁶ Gaspıralı, yeni tarzda eğitim veren okulların açılmasını sağlamış, burada okutacak öğretmenlerin yetişmesi ve okutulacak ders kitaplarının hazırlanması için çalışmıştır. Özellikle 1883 yılında yayımlamaya başladığı Tercüman gazetesi yeni usulde eğitim halk arasında yayılmasında önemli rol oynamıştır. Gaspıralı ilk usul-i cedit mektebini 1884'te Bahçesaray'da açmıştır. Bu mektepte okutulacak alfabe yine kendisinin yazdığı Hoca-yı Sıbyan'dır.

Özellikle XIX. yy.'ın son çeyreğinden itibaren İdil-Ural bölgesinden Tatar gençleri okumak için İslam ülkelerini tercih etmeye başlarlar. Türkiye ve Mısır bu ülkelerin başında geliyordu. XIX. yy.'ın sonlarında İsmail Gaspıralı'nın da teşvikiyle İstanbul'a talebeler yollanmaya başlandı. Ubeydullah Bubi, Haris Feyzi Çistapol,

⁵⁶ Gaspıralı için bkz. *İsmail Gaspıralı, Seçilmiş Eserleri: 2, Fikri Eserleri*, Haz. Yavuz Akpınar, İstanbul, Ötüken Yayınevi, 422 s.; Kırmıner, Cafer Seydahmet, *Gaspıralı İsmail Bey*, İstanbul, 1934, s.166.; Gökgöz, Saime Selenga, İsmail Gaspıralı'nın “Medeniyet ve “Millet” Fikri Üzerine Entellektüel Retoriği”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C.: 2, Sayı: 2, Haziran 2005, Emirhanov, *İsmail Gaspıralı ve Tatar Toplumunda Yenileşme Hareketi (19. yy. sonu-20 yy. başı)*, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C.: 2, Sayı: 3, Eylül 2005, s.71-83; Kırmımlı, Hakan, *Gaspıralı İsmail Bey*, Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi Yayınları, Ankara, 2001, 46 s.

Fatih Kerimi İstanbul'da tahsil gören ilk Rusya Müslümanlarındandır.⁵⁷ XX. yy. başlarında İstanbul'da okuyan Tatar öğrencilerin sayısı bir hayli artar, bu öğrenciler bir dernek kurarlar. Bu cemiyetin adı **“Rusyalı İslam Talebeleri Cemiyeti”**dir. Ahmet Mithat Efendi, Rusya Müslümanları arasında en çok tanınan ve sevilen kişiler arasındaydı. Özellikler eğitim için İstanbul'a gelen öğrenciler mutlaka onu ziyaret ederlerdi. Ahmet Mithat, onlara tek bir şartla, eğitimlerini tamamladıktan sonra yurtlarına dönüp oradaki insanlara hizmet etme şartıyla yardım etmiştir.

Yenileşme hareketlerinin önemli sonuçlarından biri de medreselerin programlarında gözle görülür bir iyileşmenin gerçekleşmesidir. Medrese 3 kısma ayrılacaktır. Birinci ve ikinci kısım dörder yıllık, üçüncü kısım ise beş yıllık olacaktır. Eski medrese sisteminde yıllarca okutulan medrese derslerinin azaldığı; fakat öğrencilerin bu dilde okuma, yazma ve anlama becerilerini çabuk kazanacakları sistemli bir öğretme yoluna gidildiği görülmektedir. Sadece Arapçanın okutulduğu günler geride kalmış Tatarca ve Rusça da mektep programına dâhil edilmiştir. Tatar diline verilen önem *“Tatar dilinde fikrini açık ve güzel söyleme şakirtlerimiz için birinci şarttır”* diyerek ifade edilmiştir. Rusça da **“memleketin resmî dili”** olması sebebiyle programa dâhil edilmiş ve öğrencilerin medreseden çıkınca Rusçayı işe yarar derecede öğrenmelerine çalışılacağı belirtilmiştir.

İlk Tatar hikâye ve romanlarında Tatarların aydınlanmasının şart olduğu ve bunun için eğitimde ıslah yoluna gidilmesinin şart olduğu belirtilir. 1886 yılında Kazan'da yayımlanan Musa Akyığıtzade'nin **“Hüsamettin Molla”** adlı eseri, Tatar edebiyatında modern anlamda yazılmış ilk eserdir. Bu eserde eğitimde yenileşmeye yer verilir.

1890-1900 yılları arasında Tatar dünyasında **“usûl-i cedit”** hareketi hız kazanır. Özellikler Tatar burjuvazisi bu harekete destek verir ve kazançlarının bir bölümünü bu hareketin Tatarlar arasında kabul görmesi için harcarlar.

⁵⁷ Bu konuda bkz. Devlet, Nadir, *“Rusya Türklerinde Milliyetçilik (Türkçülük) Şuurunun Gelişmesi”*, Türk Dünyası Araştırmaları, Ekim 1981, Sayı: 14, s. 149; Kerimi, Fatih, *İstanbul Mektupları*, Haz.: Fazıl Gökçek, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2001, 367 s., Kerimi, Fatih, *Avrupa Seyahatnamesi*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2001, 384 s.

Sovyet rejimin kurulmasından bir müddet önce Tatarlarda okul sayısının, Ruslarda bulunanlardan nispeten daha fazla olduğu, Tatar nüfusunun ana dilinde okuryazar oranının, Rus nüfusundan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

1917 Ekim İhtilali'nden sonra, okulun dinden ayrılması ve din ile genel kültür derslerinin aynı binada okutulmasının yasaklanması dolayısıyla birçok ilkokul ve medresenin kapatıldığı görülür. Bundan sonra Tatar okulları sistemli bir şekilde Rus okullarına dönüştürülmeye başlanır. 1950'li yıllara kadar bu durum artarak devam etti. Bu tarihten itibaren ana dilinde öğrenim yapan Tatar öğrencilerin sayısındaki azalma durdu; ana dili ve kültürünü öğrenmek için müsait bir ortam oluştu. Tatar aydınları, sosyalist ideolojiye sığınarak halkların milli değerlerine sahip çıkmaları gerektiğini, böylece birbirleriyle yaklaşabileceklerini savunmaya başladılar. Sovyet topraklarındaki halkları Ruslaştırma politikası bir süreliğine askıya alındığı ya da yön değiştirdiği söylenebilir. Bu konuda Komünist Partisi Eyalet Komitesi Sekreteri K. Fasayev'in görüşleri dikkat çekicidir.

“ Tatarlar, Rus halkını, onun kültür ve dilini severler. Millî okulların Tatarları Rus kültüründen uzaklaştırdığını düşünmek büyük bir hata olurdu. Aksine, millî okulun gelişmesi ve kuvvetlenmesi, ancak Rus dili ve kültürünün iyi ve nitelikli bir şekilde öğretilmesi temeli üzerinde gerçekleştirilebilir. Emekçi Tatarların büyük Rus kültürüne meyli, tabiat kanunlarına da uygundur. Cumhuriyetimizde bugün Rus dilini öğrenmek, Rus kültür zenginliklerini benimsemek istemeyen bir Tatar'ın bulunabileceği şüphelidir.” (Devletşin, 1981: 377)

Sonuç itibariyle, Komünist Partisi'nin bu hastalıklı düşünceleri, okullarda Rusça'nın zorunlu öğretim dili olması, Tatar halkının kültürünü yaşatma ve bilgi edinme arzusunu engelleyemedi. Tatar halkı kendi maddî imkânlarıyla okullar inşa edip eğitim ve öğretimi desteklemeye devam etti.

1.2.3.2. Günümüzde Tataristan'da Eğitim ⁵⁸

Günümüzde Tataristan'da eğitim, Tatarca ve Rusça yapılmaktadır. İlk ve orta öğretimde Tatarca, yüksek öğretimde ise Rusça kullanılır. Ülkede okuma-yazma bilmeyen yoktur. Ülkedeki 13 üniversitede 70.000 öğrenci bulunmaktadır. 1804 yılında kurulan Kazan Üniversitesi Avrupa'nın üçüncü en eski üniversitesidir.

Tataristan Cumhuriyeti güçlü eğitim ve bilim potansiyeline sahip bir ülke olmakla birlikte, günümüzde eğitim alanında 170.000 kişi istihdam edilmektedir. 2002-2003 verilerine göre, ülkede bulunan 2555 resmî eğitim kurumlarında toplam 586,800 öğrenci eğitim almakta, bu öğrencilerin 1672'si özel okullarda okumaktadır. 1219 adet okulda eğitim tamamen Tatarca iken, 452 adet okulda 2694 adet Tatar sınıfı oluşturulmuş olup ülkedeki çocukların %38'i Tatar dilinde eğitim alabilmektedir. Aynı zamanda Tataristan Cumhuriyeti devlet yönetimi, ülke topraklarında yaşamakta olan etnik azınlıkların da kendi ana dillerinde eğitim alabilmelerini sağlamaktadır. 148 adet Çuvaş, 45 adet Udmurt, 24 adet Mari, 5 adet Mordova dillerinde eğitim veren okul vardır. Ayrıca Ukrayna, Azeri, Ermeni, Yahudi, Alman, Polonya, Başkurt vs. dillerini öğreten 55 adet okul faaliyettedir. Tataristan Cumhuriyeti eğitim sistemini teknolojik açıdan geliştirmek yönünde ciddi girişimlerde bulunarak 2015 resmî eğitim kurumunda bilgisayar sınıfı açmıştır. İnternet bağlantısı olan okulların sayısı her geçen gün artmaktadır.

Ülkede 7267 adet öğrencinin (bunların 2113'ü özürlü çocuk) eğitim gördüğü 8 tür özel okul bulunmaktadır. Ücretli okulların açılması ve iyi rekabetin sağlanması yönünde çalışmalar uygulanmaktadır.

Tataristan'da Kazan, Yar Çallı (Naberejnyı Çelnı), Tüben Kama (Nijnekamsk), Elmet (Almetyevsk), Bögilme (Bugulma), Aznakay (Aznakaevsk) şehirlerinde olmak üzere 10 adet Tatar-Türk Lisesi vardır. Halk arasında büyük itibar kazanan bu liselerde 2500 öğrenci eğitim görmektedir. Eğitimin Tatar Türkçesi, Rusça, Türkiye Türkçesi ve İngilizce olması ve kalite açısından da taviz vermemesi

⁵⁸ Bu bilgi ve sayısal veriler <http://tatarstaninturkey.com/> sitesinden alınmıştır. Ayrıca bkz. Devlet, Nadir, *Tataristan Cumhuriyeti*, Türkler, C.: 20, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.54

bu liselere olan talebi artırmaktadır. Eğitim programı Rusya Federasyonu eğitim standartlarına uymakla beraber Türkiye'nin en iyi lise programlarına da uyum göstermektedir. Bu liselerden mezun olanların %98'i üniversiteleri kazanmakta ve hatta Türkiye'nin önde gelen üniversitelerinde eğitim alabilmektedirler.

Tataristan Cumhuriyeti'nde bu gün itibarıyla 70 adet özel meslek okulunda 58.400 genç, yüzden fazla uzmanlık alanında eğitim görmektedir.

Tataristan topraklarında 38'i devlet üniversitesi olan, 64 adet yüksek eğitim kurumu mevcuttur. Kazan Devlet Pedagoji Üniversitesi, Enerji Enstitüsü, Tıp Üniversitesi, Veterinerlik, Köy İşleri ve Tarım, Mimarlık ve İnşaat Akademileri, Konservatuar, Kültür ve Sanat Akademisi, Rusya İslam Üniversitesi ülkenin başlıca önde gelen yüksek öğrenim kuruluşlarıdır. Bu okullarda 170 bin öğrenci yüksek öğrenim görmektedir. Ülkede bulunan Kazan Devlet Üniversitesi⁵⁹, Kazan Devlet Teknoloji Üniversitesi, Kazan Ekonomi Üniversitesi, Kazan Devlet Teknik Üniversitesi Rusya Federasyonu'nun en iyi 50 üniversitesi arasında yer almaktadır. 30 Eylül 1991 yılında Tataristan Cumhurbaşkanı'nın kararnamesi ile kurulmuş olan Tataristan Cumhuriyeti İlimler Akademisi, ülkenin sosyal-ekonomik, kültürel, teknik-ilmi problemlerinin çözümünde etkin rol oynamaktadır. Tıp, biyoloji, hukuk, matematik, fizik, enerji dallarında bilim adamlarını birleştiren yedi bilimsel kürsüden oluşan akademi, Rusya, Kazakistan, Ukrayna, Beyaz Rusya, Azerbaycan, Başkurdistan, Çuvaşistan, Saha, Tacikistan gibi Cumhuriyetlerin Bilim Akademileri,

⁵⁹ Tataristan'ın başkenti Kazan'ın 200 yıldır Doğu Avrupa'da bilim alanında önder olmasının nedenlerinden biri, 1804 yılında *Kazan Devlet Üniversitesi*'nin kurulmasıdır. İlk dönemde 4 fakülteden ibaret olan bu eğitim kurumu, N.İ.Lobaçevskiy, N.N.Zinin, A.M.Butlerov, A.Y.Arbutov, Y.K.Zavoyvskiy, V.V.Radlov, K.Fuks gibi dünyaca ünlü bilim adamlarının bilimsel çalışma ve buluş merkezi olmuştur. Klaus - Rutenyum maddesini, Zavoyvskiy - elektron manyetik rezonansı, Butlerov - organik bileşimlerin yapı teorisini, Altşuler - Akustik paramanyetik rezonansı Kazan Üniversitesi'nde bulmuşlardır. Vladimir Lenin'in Hukuk Fakültesi'nde eğitim almasından dolayı üniversite onun adını taşımaktadır. Günümüzde yaklaşık 15 adet fakültesi olan üniversitede 44 dalda eğitim görülmektedir. Kazan Üniversitesi bünyesinde Lobaçevskiy adını taşıyan kütüphane, Kimya, Matematik ve Makine Bilim Enstitüleri, Botanik Bahçesi, 7 adet müze, 2 Rasathane, Bilgi Teknoloji Merkezi, Yayınevi, kültür, spor ve sağlık merkezleri vs. bulunmaktadır. Kazan Üniversitesi 40 değişik ülkenin üniversiteleri ile bilimsel işbirliği konusunda anlaşmalar yapmıştır. Ayrıca; IREX, FULBRIGHT, USIA, DAAD, TEMPUS, INCO-Copernicus programlarına katılmaktadır. Aynı zamanda Uluslararası Üniversiteler Birliği, Avrasya Üniversiteler Birliği üyesidir. 1996 yılında Rusya Federasyonu Başkanlık kararı ile Kazan Devlet Üniversitesi Rusya Federasyonu'nun Değerli Kültürel Miraslar listesine dâhil edilmiştir. (bu konuda bkz. <http://tatarstaninturkey.com/>)

Türkiye, Fransa gibi diğer ülkelerin araştırma merkezleri ile ilmî işbirliği konusunda 20’den fazla sözleşme imzalamıştır.

1.2.3.3. İncelenen Hikâyelerde Geçen Eğitimle İlgili Unsurlar

Yazarla yaptığımız mülakatta yazarın halk eğitimini çok önemseydiğini ve edebiyat eserlerinin mutlaka öğretici nitelik taşıması gerektiğini düşündüğünü öğrendik: *“Benim eserlerimin her biri eğitim ile bağlantılı. Halk pedagojisini ben çok sık kullanıyorum. Edebiyat ve eğitim birlikte, iç içe yaşıyor. Yazarın eseri bilimsel kaynaktır ne de olsa. Onu okuyunca bilgilenmeli. Edebiyat gerçekten de didaktik olmalı. Fakat öğüt-nasihat verirken ölçüyü kaçırmamalı. Çünkü okuyucu akıl verilmesinden hoşlanmıyor, kendini akıllı görüyor. Benim kahramanlarım eğitilmiş, ahlaklı diye düşünüyorum. Onlar temiz, saf, merhametli, imanlı kişiler.”*

İncelenen hikâyelerin hepsinin içinde bir kıssadan hisse taşıdığını, kötünün cezalandırıldığını, iyinin ise mükâfatlandırıldığını, eğitimin *sosyal* ve *ahlakî* boyutunun vurgulandığını söylemek mümkün. Aşağıda incelenen hikâyelerde vurgulanan temalar örneklerle belirtilecektir:

Su Hikayesi

Bu hikâyede namus ve vicdan kavramları sorgulanıyor:

“Ama bu adam boyayı almadan kaçmış. Eğer vernik çalınmış olsa ki sanmıyorum, dayanamaz “o” derdim. Belirsiz savaşta sopanın başı bana indi. Ya ona? Ona, ondan da büyüğü. Namus! Vicdan? Yüzüme, gözlerime bakmaktan vicdan azabı duyarak şantiyeden uzaklaştı. Öldürse belki böyle üzülmeyecekti.” (Su Hikâyesi, s.237)

Eğitim-öğretime her zaman çok önem veren Tatarların kendi imkânlarıyla köylerine okul yaptıkları bilinmektedir. Burada da bir okul inşasından söz ediliyor.

“...Burada iş de çok. Mektep yapmak için taş göndermişler. İnşaat işi hep aynı elbet...” (Su Hikâyesi, s.230)

Yuğa Yılan

Erkeklerle paraları için evlenmeye çalışan genç ve güzel bir kız uğruna kırk yıllık eşinden ayrılmaya düşünen Ehsen’e canı gibi sevdiği ağabeyi vasıtasıyla verilen ders bu hikâyenin konusunu oluşturuyor. Burada aile kavramı ve eşlerin fedakarlığı vurgulanıyor:

“Ben bir kasaba delikanlısı ile tanışmıştım. Fakir âşık idi, evi de parası da yok, benimle evlenmek istiyor. Sonra, Sibir’e ağaç kesmeye gitti bu, her ay parasını bana gönderdi. Biz hemen evlenmeliydik, ben bu parayla kooperatif evi aldım, mal topladım. O ise topallayarak döndü. Ben onu sokmadım. Erkek değil, acı olacaktı eğer soksaydım! Bana senin gibi sağlam erkek gerek Ehsenciğim!” (Yuğa Yılan, s.256)

Ehsen’in ağzından dökülenler ders niteliğindedir:

“Dönünce ahmaklığına hayret ederek bir oraya bir buraya odasında dolandı. Hayatını değiştirmiş, hay akılsız! Eskisinin değerini bilip yaşamak yerine... Kabrinde incinmiş yatıyordur Ferit ağabeyi. Utanç, utanç, utanç!” (Yuğa Yılan, s.256)

Şehir kızları ve köylü kızları da şöyle karşılaştırılıyor:

“Vara yoğa yürek yıpratın değil şimdi bu. Gençliğinin kıymetini bilerek güzelliği ile kibirlenip yaşayan şey. Belki bugüne kadar onu rüzgâr-yağmur değdirmeden büyütmüşlerdir, hayatın dibine düşürmeden sadece üstten üstten atlatıp. Diğer bir değişle, büyük sular görmeden banyo da yüzerek büyüyen şehir kızları...” (Yuğa Yılan, s.252)

Yabanî Ceylan

Çok zengin ve karısını sevmeyen bir hanın genç bir cariyeye aşık olması ve içine düştüğü umutsuzluğun ele alındığı bu hikâye de didaktik unsurlar taşıyor.

Gönül

Ölmüş karısını unutamayan Minhac vasıtasıyla insanın değer yargıları ve vefasının işlendiği bu hikâyeye şu cümleyle özetleniyor: “*Ah bu insan gönlü, dipsiz derya imiş*” cümlesiyle vurgulanıyor. (Gönül, s.266)

Gönlüm Seni Arıyor

Bir hastane müstahdeminin gizli bir aşkla durumu çok ağır olan bir hastayı umutla iyileştirmesinin işlendiği bu hikâyede “karşılıksız sevgi” vurgulanıyor.

Yine bu hikâyede hikâyede kadın kahramanın azimle eğitimini tamamlayıp geldiği nokta şu cümlelerde görülüyor:

“Gör bak, doktor olacağım” diye ant içtiğim hatırımda. Ona erişmek için uğraşıp zorlukları yenerek akşam okuluna okumaya girdim. Hekimlik okulu imtihanına girdim. Sağlık Meslek Lisesi’ni tamamlayınca enstitüye. Ben doktorum, insanları iyileştiriyorum. Sevgim bana ileriki yaşantımda güç verdi, beni heveslendirdi.” (s.268)

Tost

Kendini olduğundan yetenekli göstermeye çalışan, başkalarının sözlerini kendi sözleriymiş gibi gösteren hikâyeye kahramanın topluluk içinde nasıl küçük düştüğü gözler önüne seriliyor.

Minare

Kıskançlık, iftira ve yalan temalarının işlendiği bu hikâyede halkın manevî duygularıyla oynayan bir adamın başına gelenler anlatılıyor.

Taşkın

Acımasızlık ve merhamet temalarının işlendiği bu hikâyede de yazar affetmenin erdemine vurgu yapıyor.

Bir Dilim Ekmek

Bu hikâyede, açgözlülük teması işleniyor. Ekmek çalarak zengin olan bir adamın mutsuz sonu ibretle veriliyor.

Sonuç itibariyle incelenen hikâyelerin hepsinin didaktik-öğretici bir içerik taşıdığını, ahlakî değerlerin vurgulandığını ve yazarın bu sayede okura doğru davranış modelleri sergileme amacı olduğunu söyleyebiliriz.

1.3. Sözlük Hakkında

Nebire Gıymatdinova'nın 1993'te yayımlanan ***“Sihérçé”*** adlı eserinde konu edilen 9 hikâyesindeki toplam kelime sayısı 3120'dir. Bu kelimelerden 1058'si fiil, 2062'si ise isimdir.

1.3.1. Metnin Tatar Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü Hakkında Temel Prensipler

İncelenen metnin sözlüğü hazırlanırken ***“Tatar Télénéñ Añlatmalı Süzlégé”*** ile ***“Dialektologik Süzlék”*** yanında, Hatice Şirin'in 1998 yılında hazırladığı ***“Hesen Tufan'ın Şiirleri: Giriş-Metin-Sözlük”*** adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinin ***“sözlük”*** bölümünden büyük ölçüde faydalanılmıştır.

Sözlük, Türkiye Türkçesinin alfabe sırasına göre dizilmiştir. Türkiye Türkçesinde bulunmayan *é* harfiyle başlayan sözler *e* harfinden hemen sonra, *h* harfiyle başlayan kelimeler ise *h* harfinden sonra kaydedilmiştir.

Metinlerin sözlüğü hazırlanırken kelimelerin TTAS'de mevcut tüm anlamları verilmiş, birden fazla anlamı olan kelimelerin hikâyelerde geçen anlamları koyu renkle işaretlenmiştir.

II. BÖLÜM

METİNLER

2.1. Transkripsiyon

SUV HİKEYETİ

- Kayçan kavışırız soñ, Aynan
- Yözüvden kaytkaç, tagın altı aydan, Refine
- Suv, Refine
- Suv? Suv mı?!
- Suv...

Suv! Suv-v-v!

Min İdél yarınnan şaşıp yörérém. Küz kabaklarım yılavdan şéşengen. Karaşıma diñgéz çalına. Nek pıyala sıman tip-tigéz. Tıp-tın. Katı itép basa-basa, şul pıyala östénneñ baram. Ul küteralmıy, sına, vatıla, işéle...

Miné “aşıgıç yardım” maşinası bélen şehir Bolnitsasına alıp kiteler.

- Suv! - diym. İrenéme kaysıdır suv tigéze. Bér hareket. Suvlı stakan çelpéreme kilép vatıla.

- Suv birmegéz, aña suv yaramıy, - diy ak halatlı ir. Karavatımnı iñge koçaklap üksiym. Üksüvéme kuşılıp, miña taban suv aga...

- Aynan! Kazankaga zur suv tulgan. Su-v-v-v!

- Eyde, Kremliden kariybız. Östen tagın da matur küréne ul.

- Eyde, Aynan.

Béz ak nıgıtmaga taban yögerebéz. Kreml stenalarına baskanda min Aynanga kariym da:

- Tariğ istelégén taptıybız, yaramıy bit, - diym.

- Alaysa, yar buyına töşiyk, - diy ul, kulı bélen ak taşları sıdırıp.

- Küpérge kériyk!

- Min - Baş iymes kız - Aynannı üz irkémde totkanday kılanam. Yarıy, ul kiléşe. Kirélégém aña tansık bugay. Bir yıldan soñ küréşték. Bézge oçraşuv öçén, bér-bérébézné söyér öçén söyélép öçén nıbarı öç kön birélgén.

Anıñ bérénçé köné - Kazanka buyı. Ene, küpér astınnan köyme yözép üte. Kız bélen yégét. Kara niçék utıralar. Küz karaşları bér-bérsénde. E miném Aynanı

yeneşemde. Min anın cılısın toyam. Ul cilkemnen koça da, kiñ suv östéne karıy. Suv da zeñger, Aynannıñ küzleré de.

- Aynan, suv gél şulay zeñgermé?
- Köndézén zeñger, Koyaş bayıranga kızgılt.
- Sin kaysında yözeséñ?
- İkésénde de, Refine.
- Sinéñ parohodıñ da ene şundiý akımı?

Min dulkınnarga sıyınıp oçkan akçarlaklarga ımlıym.

- Ak, gél ak.
- Diñgéz de Kazanka kébék tınıçmı?
- Diñgéz tügél, okean. Cil-davıl vakıtında ul ubırlı karçıkka oñşıy. Dulkın

östénde biyé teploğod. Hetta palubaga suv tula.

- Suv?
- Suv, Refine.

... Bitlerém, muyınnarım manma suv. Heterém suvlımı elle? Yuk, bu küz yeşlerém iken. Kaysıdır yomşak kulı bélén mañgayıma kagıla.

- Aç küzéñné.
- Açalımıym bit.
- Sin aç.
- Açam.

Sıyık yaktılık. Índé kiç citken. Palataniñ zur terezesénen üç hetlé zur-zur yafraklar karıy. Tupıl ağacı pıyalaga sıyınan.

- Sarı yafraklar kértégéz elé, apa.
- Min apañ tügél, e sinéñ yeşteşéñ, Refine.
- Sin kém?
- Şefkat tutaşı. Yafraklar diyséñmé?
- Eyé, iséméñné de béliym.
- Asılyar.

Bérazdan Asılyar baş oçıma yafraklar kértép kuya. Borınnı kıtıklaıp köz isé añkıy.

- Közné yaratasıñ, ahrısı, Refine.

Bu yomşak tavışnı ézlep başımnı küterem.

- Torma, yat, -diy kız, östème yarım iyélép.

Yözéñe eytérséñ, uçlap-uçlap sipkél sipken Asılyar miné yılmayırga mecbür ite. Bigrek söykémlé iken üzé. Elle ul taplarını éne bélen kadap çıkkannar miken?

- Asılyar , sipkélleréñ bik matur, eyémé?

- Ey, Refine, tügél şul. Yuvsañ da bétmiy. Kislota bélen bér yandırırmin elé.

- Bit maturlığı nerse ul, can maturlığı kirek.

Tereze pıyalalarında köz küzé - sarı yafraklar. Elle niçe küz. Zaldan tamaşaçılar karıy diyerséñ. Miné küzliyeler kébék sarıkaylar, gönahsızlar.

- Sinéñ balañ bulır, Refine...

E merhemetséz cil alarnı oçırtıp cirge taşlamakçı.

- E? nerse?

- Balañ...

Yözlegen kırmıska teném buylap üte. Sarı yafraklar, séz deştégézmé monı?

- Refine, şatlık...

Kémge şatlık, Asılyar?

- Sinéñ balañ buluv.

- Etisézmé?

Küz kabaklarım avırayıp yabılmakçı.

- Küzéñné yomma, - dip yalvara Asılyar. - Refine, yomma! - Hem ul inelép yılıy başlıy.

- Bolnitsa'da ozak tutarlarmı?

Kız ğalat ciñé bélen küzén sörte.

- Nervılarıñ kakşagan bit, bérer ay devalanırsıñ elé. Kurıkma, yalgız kaldırmam. Yanıñda min, gél min bulırmin.

- Reğmet, Asılyar. E ğezér yartı gına segatke yalgız kalıym. Miña ütkenéme kaytırga kirek. Anda - Aynan.

- Ul siña zararlı.

- Üténem.

Asılyar ayak oçlarına gına basıp palatadan çıgıp kite...

- Aynan.

- Ey, Refinev.

- Aşıkmadık mı? Min... Bala...

- İřanmıysıñ. İrtege ük yazılaşabız, eyde!

- İşanam, kadérlém?

- Alaysa?

Ye, bu ĥakta söyleşmiyk.

Tön karañgılığı bézné üz koçağına ala. Salkın suv cilé ise. şıbır-şıbır itken İdél kamışları yörekné şomlandıra.

- Kurkam, Aynan.

- Kér kuyınıma. Kükregéme géne sula.

- Aynan... şul tiklém... Yaratam bit üzéñné. Bér karavda oşatkan idém. Ĥetérliyséñmé?

Aynan miné kükregéne kıskannan-kısa bara. Tupaslangan, yargalangan barmakları çeçémné aralıy. İy sişri de tön indé bu, ayrıluv töné.

- Ĥetérliyséñmé? Béznéñ brigadaga teploşodta yözüv öçén putevkalar birélgen idé. Kazan-Estérĥan marşrutı. Kızlarga iyerép min de seyeşetke çıkkın idém. Kiçlerén palubaga matroslar çıga, garmun uynıylar, biyéler. Béz de alarga kuşılabız. Kinet karşıma bérsé kile.

- Biyékmé, sılı? - diy.

- Kirekmiy, kirekmiy, - diym. Yégét yandırıp irénémnen übe.

- Tiñsézém, diy ul kolagıma pışıldap. - Meĥebbetém.

- Ye, üzém devam item, - dip kuşıla Aynan. - Kürem, kız oyala, tartına, küzleréñ yeşére. Kaydan séz digeç, tözéléřten, buyavçı, diy. E kulları yop-yomşak, razve tözüvçe kulı nefis bula indé, ekemet, dip uylıym.

- Arttırma, lıgırdık. Kit, kalğanın üzém söyliyim. Tıñla. Yégét osta biyé iken, ayagı- ayakka yokmıy. Üzé barmaklarımın gél uçına cıya.

- Alardan ĥuř is kile idé, řuña bit ul, tiñsézém.

- Lıgırlık.

- Meĥebbetém!

- Aynan! - Karañgılık aşa yégétnéñ küzleréne tékelem. - Ul çaktagı kébék niçe biréde géne, üzébéznéñ İdélde géne yözmiyséñ soñ? Ayrılmas idék.

- Tüz, Refine. Tagın altı ay.

- Sagınuvga tüze almam şul.

Méne hetérnéñ soñğı kadrı... Miné uçastok naçalnıgı çakırta. Yanıña kapitan kilgen, diy. Tugız katlı podezdı bér itép aska tomırılam. Aynan kaytkan, Aynan! Kürşérge nibarı iké-öç sekund!

- Aynan! Ay... Sin kém?

Çal çeçlé kapitan iyélgen başın kütere... Ul miña karıy.

- Ni bar? Kayda ul? -diym.

Kapitannıñ kırıy yözéndege cıyırçıklar dulkınlanıp kuya.

- Sin Refine, dimek?

- E Aynan?

- Aynannıñ sinnen büten kadérlé késésé yuk idé. Ul eti-eniséz terbiyelengen, béleséñ.

- Soñ, soñ, iptes kapitan, şunnan?

- Aynan Galimov köçlé şstorm vakıtında... Helak buldı...

- Aldıysız! Aldakçı!..

- Okean merhemetséz kılana. Yégétnéñ gevdésen de taba almadık...

- Aynan... Aynan...Suv...Su-v-v-v! - Yar buyınnan yörérem. Idél östé - Tigéz pıyala...

- Totmagız. Ciberégéz!

- Refine! - Asılyar kérép cite. - Eyttém bit. Siña küp uylav kurkıniç.

- Kurkıniç? Bala çakta miña eniyém, yalgızlık iñ kurkıniçi, diye idé. Aynan adem balası tilére, şaşa iken.

Çal çeçlé kapitannan atna sayın hat alam. Şu kader yırak aralardan hatlar tiz kile. Ak bitke sırlangan tigéz heréflerde - Cılı süzler, elé cavap yazılmagan. Vakıt tarlıgı. Kiçe tözéléske bér hanım yılap kilgen. Biznéñ idare tözüvçeleré brak birgenner iken. Bülme stenaları törtké-törtké bulıp kuba başlagan. E tizden kömés tuy, diy. Üténe, yalvara hanım, zinhar tözetégéz, diy.

Tözélés prorabı Kadiyrovka helné añlattım.

- Ul podezdga rashod totılğan, östeme nered bire almıym, - diy. - Stena “ata” iken, laboratoriyeye gayéplé. İzmede izvest sünmegén.

- İzmené kabul itkende siña kisetkenner iç.

- Brigadir Galimova! Siña miné tenkıytler öçén tagın yégérme yıl tir tügerge kirek elé. Ene éşten soñ kalıp üzéñ éşle!

Kadiyrov küplernéñ kanına toz saluvçı. Ul miné de mısķıllap işékten ozattı. Garlenüvémnén yarılırga citéşép tulay torakka kayttım. İrtege yal köné. Belki brigada kızların cıya alırmın. Köné buyı kaynaşsak, éşnéñ çiyrégé béter idé.

Baruv-barmav mes'elesé bik tiz ħel itéle. Bérevler karşı, ikénçéler izgé télekte. İ dünya! Kéméñ géne yuk sinéñ. Can bireséñ, yörek bireséñ. Miyéleréne akıl salasıñ. Késélerné tigéz yaratmavdan kayçan tuktarsıñ.

- Akça tülermé ħanım? - diy Remzile. Mal kortı. Késéné beħétlé itüvéne de kegaz kisegéne alıştırıp bulamı iken ni?

- Bér maşına akça kitérép avdarsalar, nişler idén, Remzile?

- Éçéñ yangannan sorıysıñmı? Akçañ citmegenge bit sin tulay torakta yatasıñ. Ulıñnı da tuvar-tuvmas balalar yortına iltép tıkmaz idéñ.

Üzéñné aklav yaki isbatlav kıyın. Sin arifmetik mes'ele tügél. Tik Remzilede éşém yuk, miña Remzileséz de dünya bar.

Anıñ süzleré géne yörekke uk sıman kadala. Elé yarıy, yörek digené kükrek éçéne yeşéréngen. Açık yatsa, herkéme séréne kérére, e Remzileler kölép uzar idé.

Avır minutımda sıyınır kéşém - eniyém kirek ħezér. Ul da yırakta. Tormış karşılıklarına oçrıy-kıynala kilép, anı onıta yazganmın. ħatlarım siregeygeç nerse uylyı iken. Babam yasagan kabanı kuyıp yon érlıydér, bıçara. Éş arasında cırlıydır da yılıydır. “ ħoday yalgızlıkka duçar itmesén” digenén küp mertebeler işéttém. İ eni, eni. Kiçér kızıñnı!

“Kayt kızım. Ulıñ avılta ırkénde üser. Bolın kük öy, aşarga-éçerge ırkén, nige taş kalada kañgırıp yatasıñ. Elle şul gınamı beħétéñ? - Min anañ, avıl başınnan çit tufrakka bér adım atlamagan, e barıbér beħétlé. Monda éşler de baytak. Mektep tözérge taş kaytarkannar. Tözüv kayda da bér bit, kızım.”

Kalalar töziym dip ħıyallanganımnı béleséñ, eni. Kilseñ, min siné Gorki yagına barır idém de, kul köçém kérgen öylerné sanap kürsetép idém. Anda, erékmenlé dalada biyéke biyéke yaña öyler kalıktı. Alarga soklanuv, tözüvçe ikenéñné toyuv - beħétém bit, eni.

“... Kala öyleré biyék buladır. Yıgılıp töşép imgenérséñ. Çıpta kızı citkérgeñ heberden de inelép kalgan idém.”

Eni, çıpta kızı küpértép söylegen lebası. Liftta méngende, tok bétép, béz çüt eylenép töşmedék. Prorablar, éléktriklar yögérép kildé. Akt tözép mataştlar da, ézné cuydılar.

Barısın da hatka yazarga mömkinmé soñ? Bügengé ayanıç helné de siña citkére almam. Kiçér. Kızlarım işék şakıylar. Cıymırğa vakıt.

Bérénçé kar aklığın cir tanımy. Aklıkñı küz karaşı havadan uk totıp ala. Kalkıp çıkkın yortlar da üsüvé bélen tügél, sıyfatu bélen tanıla. Tüşemner, stenalar tösen küñél yakın itse, ul yörek öşetkéch yemséz buyavlı bulmasa, tözüvçé tınıç yeşiy. Aldağı tözéléşlerné hıyalında yañarta, salavat küpéréndege yeşél, sarı töslerné, şıksız, şere stenalarğa küçérép karıy. E min... Bitarafmı? Kadiyrov işégennén törtkelep diyerlék ozatkanga, “atkan” stenalarğa tap çıkkanga, eşemnen nefretlenem, köyem. Aldağı könnerém, nek şuşı stena kébék bozılıp, miña nibarı uñışsızlık, kara töslér alıp kilér sıman.

“Tözéléşten kaç”, diy éçtege şaytan. Kaçmıyım, diym aña. Bu hatka uylamıyım da. Min elé hıyallanırga tiyész! Kadiyrovlar, törlé braklar yulımda kirté tügél. Gomér kulıma totmagan, hat yazganda da törtélgen kalem alıp gecitke bu turıda mekale yazıp ciberem. Üzébéznéñ obektka kilép tikşérüvlerén üténüvden kala mohtac nersem yuk. Tik heberçeler béráz soñgarak kalıp kileler. Béz tişéklerné yamap, bülmelerné buyap bétérebéz. Sıyık zeñger töş ayaz kük yözén, elé haman da hetéremnen kitmiy azaplatkan Aynan küzlerén hetérlete.

Tik kara bolıtlar agılğanda küktege zeñgerlék tössézlene, butala başlıy. E miném Aynanıñ ülémge çın, üzgermes küzleré bélen karagandır. Alarda ükénéç te, şomlanuv da bulmagandır. Belki ul... Soñğı sulışında miném isémémné kabatlagandır. Ye, Refine...Uylama bu hatka, uylama!

Kvartira hucası aşğa-aşğa tabın ezérliy. Bu minutlarda añardan da behetlérek kéşé yuktır, mögayén. Bérse könge kömész tuy beyremé. Íré kibétlerge yögere. Bézné kıstap diyerlék kiçké aşka kaldıralar. Tügerék östelné kiték itesébéz kilmiy, kızlar bélen rizalaşabız.

Kitkende alar bézné irlé-ħatınlı ozata ıgalar. anım podezd t b nde kıyınsınıp kına min  akırıp ala, k zler nde m ld reme yeş. Reħmet n ni k te a lata almaganın toyıp, anı  cilkes nnen koam.

- Bigrek bulgan bit  z  , balam. Ti    barmı so  ?

- Ti  s z parsız kız bulamını so  , bar, bar, - diym. ırık-ırık k lgen ulım tavişı, y rek tib ş  min    ite.  evlep yeşiyb z iken,  evlep!  z m, meħebbet m, balam! Nige ki g p a lıym monı.

Uylardan arınırga t lep, kızlar arasına k rem. B z ceyev g ne kaytırga s z kuyışabız. Ki  cılı, tını. Can reħet .

Ayak astında koyaş kızıdıruvınnan kipş ngen yafraklar kıştırdıy. Nek baş  st b zde Ay tegeriy.

- E bit k zler citt , k zler, - diy Refine. Ul  z  de k zge oħřagan.  çler , k rf k-kaşları sarı t ste.

- Mo sulanmasana, dip  lekt r p ala Nurfiye.- Eydeg z, kızlar, aynı Kreml t bes ne  leb z!

al Kreml başındaki segat, b zn  kisetkendey, tugız mertebe suga. Di -di , di -di ... Patşa zamanınnan kalgan a  kagalarını. Eyt rs   min S y mb ke zamanında basıp toram.  , kızlarım da zur kapka aldında taviş-tınsız gına basıp kalalar. Ul da bulmıy, g zel sınınnan nur   p S y mb ke karşıbızga kile... Min anı aık k rem!

-   S y mb ke, mo ınnan gaskeriler yılağanı d r sm ?

- Tariħ aldamas, i kız k rk !

- Kızlar, kız-z-la-ar! - Uylarımını  lpereme kit r p Nurfiye kıkırır. - C - n!

T rkem ır-u kil p nıgıtma buyına y g re. K ke suluv alıp Kazanka yarına t ş b z.

- Kızlar! Cilkenl  k yme!

- Kızlar, par akarlak!

- Suv  st nde anbike şevles !

 rtege b zn    şke barası bar. Kızlar anı onıtarlar, gams z kılanalar. Yeşl k! Minde de  zıp ta uzalmagan yeşl k, kaynarlık, şayaruv - Bolarga nerse ti  ?

- ...Aynan, suv g l ze germ ?

- Köndézén zeñger, Koyaş bayıganda kızgılt.

- Sin kaysında yözeséñ?

- İkésénde de.

Uy perdesén yırtıp şaltır-şoltır tramvaylar uza, maşına tavişınnan kolak tona. E Kazanka tınıç. Tönén yoklıy miken? Elle davıl kötép sagayganmı? İh, suv, télséz suv. Sin tınıç. Miném küñélém géne davıllı çağıña ohşagan. İртеge Kadırov çakırtıp alır, isémén gecitte kürmegendér diyséñmé? Kıyafetéñ aldan uk bélem. Mañgayı cıyırılğan, töpséz küzleré akaygandır.

- Bo-o-o-n kabinettan. Bo-o-on!

Böké kébék atılğanıñnı köt te tor. Çıkmıym, diyermén, sünmegén izvest kabul itme, diyermén...

- Kaytıyk, kızlar!

- Tön ozın elé, ölgéribéz, Refine, - diyéşeler kızlar. Lekin kalmıyça artımnan iyereler.

Kazanka, çal Kreml bézné ozatıp kala. E alda ozın ozın tuktaşılar.

Buyavçı - çégen kébék ul, ay sayın urın alıştırı. Yök maşinasına çilegén, kismegén, eskemiyelerén, pumalaların töyegen kızlar ös-başları bélen de çégennen kim tügél. Kat-kat yavlık beylep, sırma kiyép salkınnı karşılıysı da, ozatası da bar bit.

Bügén béznéñ brigadanı yaña yortka küçérdéler. Başlıklar tız-bız yörene, telefonnar şaltırıy, dimek, éşné kıska srokta başkarırğa! Tecribem şulay, diy.

- Kotıpka cıyındıgızmnı elle?

Borılıp karasam, aldımnda küzlerén çekéreytép bér yégét basıp tora. Cavap kaytarırğa ölgérmiym, prorab budkasınıñ terezesénnen başın tıgıp Kadırov kıkırıp ala.

- Kér birége, Galimova, sin de éném. Vet, Galimova, - hezer ul miña tigenek kébék yabışacak, - ikénçé étac siña biréle. Katlam sırmañnı salıp at ta, ciñ sızganıp éşke kérés. İké atnadan soñ nered yabam.

“Nered yabam...” Bu - buyav éşén iké atnada temamlıysıñ digen süz.

- Kıstatiy, sinéñ kul astıña yeş kadr biréle. İpteş Haganov İldus. Éşke öyret!

- Buyavgamı? - Yégét küzlerén tozsızlandırıp miña karap tora, yılmaya da baş sélkiy. - Avır, pıçrak éş, - diym.

- Akça elle nişlete, - diy ul isé kitmiyçe, güya eçéndegén yarıp sala.

Anı budkabızga alıp kitem. Kızlar ir-at kulına tiyénüvden şatlanışıp ur-ra kışkırılar. Ezrek tıynaklık ta saklıy béliyler, yünsézkeyler. Şatlıkların üzlerennen kala bérev de añlamas. Eyé añlamas. Tözélésnéñ başınnan ahırına kader alar avırlık küterép kile. Kitérélgen buyavlarını buşatuv diséñmé, nosilka tutırıp izmesén, izsvestén taşuv diséñmé, barısı da kızlar kulında. Kayçakta kismekler balta bélen kayırılıp suksañ da açılmıy. E bit bu kızlar ana bulası kేశéler. Belki alarga avır eşten kaçuv heyérlédér? Tiskéré uylar kızlarımñıñ şat avazlarına kümélép kala. Budkanı avdarırlık itép köleler. Niçektér miña buyavçınıñ şatlana bélüvénen başka yortlar tözélmes, maturlık tuvmaz kébék. Tözüvçe halkı néçkelékné toymıy, küñélé katılıkta, diyler. Bik yalgışalar. Min şuşı budkanı uram buyınça étép yörtér idém. İşésénner, kürsénner. Ene nindi alar miném şayan kızlarım! Şımayıp kaluvımñı kürgeç, alar derrev kölüvden tuktıylar.

- Eyde, brigadir, eméréñni bir, - diy eş digende canın atkan Fevziye.

- Stenalarga töslé külmek kiydere başlyk.

Elége katı şkurkalar tottırıp, alarnı stenalar çıstartırğa ciberem. Üzém Fevziye bélen buyav skladına yünelem. Bézné trestta “akıllı” dip danı kitken, Kadiyrovñıñ bérénçe sérdeşé Esmeriye tüti karşı ala.

- Ene, ret-ret bakça, kirek tösné saylap alıgız, - diy ul, iñ çitte yatkan buyav savıtlarına törtép. Üzenéñ ménerge isebé kürénmiy, miçkedey gevdesé artka östériydér, küreséñ. Tik kirek töş-buyavnı taba almıybız. Kuyı zeñgeré kımşanmıyça bér çitte avnıy.

- Séznéñ bétmegen tagın, - dip akıl sata Esmeriye tüti. - Totıgız da sılagız. Üzégéz torası yort tügél le.

- Sılabız, ak buyav birseñ.

- Nemege ul?

- Nemege mé? - Fevziye kuyı zeñger buyavnı kulına buyıy da, Esmeriye tütinéñ borın töbéne kuya. - Şuña bérme-bér österge. Bézge sıyık töş kirek. Karañğı yakka kara kiléşmiy.

- Akñı terezelerge géne totarga digen kürsetme bar, - diy sklad mödire.

- Kürsetme? Uğ kort Kadiyrov, -dip tuzına Fevziye hem sizdermiyçe géne küz kısa.

- Çü, bérük başlıklarga tél tiydérme, kızıy.

- Alay gınamı, totıp buvarmın da.

Béz köle-köle skladtan çıgıp kitebéz.

Töşke hetlé kireklé töslér saylap alına. Kaydırovniñ koyırığı, tızrek yortnı tapşırısı bar. Esmeriye tütige ni soralgan bulsa, şunı birérge kuşa.

Miném iñ yaratkan eşém - tös tabuv.

Küz aldımnda salavat küpéré. Kük bizegénnen öç tös saylap alırga tiyéşmén.

Sarı, yeşél, zeñger...

Kalgan al, kızıl töslér kéşé öçén zararlı. Andıy stenalar bulmıy da. Bu - buyavçı zakonımı?..

Kızlar fufaykaları artına törlé isém yazıp tutırgannar.

Kayçakta citdilékleré yukka çıga da, balalar kébék şayaralar. Alar bélen zur eşke alınasıñnı toyıp, poşamanga töşeséñ. Bu - minutlık yalgışuv. Télese nindi karşılıklarnı da ciñe bélüvçe kızlar ikenén bélem, yugıyse.

Min brigadanı ikége bülem. Bér ölészé zallarnı eşkertérge, ikénçeleré yortnıñ tışın aklarga totınaçak. Soñgısı katlavlı operatsiya. İzvest kuşılğan sıyıkça panelga tigéz yatarga tiyész. Annan da cavaplırak nerse - lift üzé. Dörés idare itüv ostalığı sorala. Téhnika buyınça cavaplı kéşé itép İldusnı bilgéliym. Ni eytseñ de, ir kulı katı, nık bula.

Brigadiriñ eş bülüvé bér köñge géne tügél, atnalar, hette aylar buyına planlaştırılırğa tiyész. Monı miña ostazım Gamir abıy öyretép kaldırdı. Gamir abıy... Tormış şavşuvı bélen min anı böténley onıtkanmın labasa. Ul hetér Kamazda. İñ cavaplı uçastoklarınıñ bérsén citekliy, diyler. Anıñ da hetérénnen Refine isémé cuyılıp bétkendér indé. Mindey kızlar hetér yözler, méñner bit.

- Refine-v-v! - Küterélép karasam, yugarıdan kızlar kul bolgıylar. - Tigézmé, kara-a-a!

Nasos köpşesinde ut sıman börkélgen izvest panelge tigéz géne töşép bara.

- Şulay devam itégéz, kızlar, - diym, kuanıp.

Kiç öyge kaytsam, östelde hat. Kapitan yaza.

“İsenmé, séñélém Raisa!

Bu aylarda hatıñ sirek kile. Ayrat turında da tulısınça yazmıysıñ. Üsemé yeş kapitan?

Üzénneñ hëlleréñ niçék? Ceyge yal iterge bézge kilérséñ. Aldan uk vegde birép kuy. Mariya Sergeyevna Ayratnı belki bézge kitérér, diy. Bu süzlerné avır kabul itme. Kurıkma, Raisa, béz anı üstérérbéz, etiséne layık kapitan bulır.

Siña küpten bér kiñeş biresém kile. Yaralarım tözelér diyseñ, suv östéne çık. Anıñ öçén kiçké kurslar temamlarga kirek. Barısınnan da eybeté - radist hönerédér. Radio mektebé Kazannıñ DOSAAF komiteti karşında iken. Sin niçék uylıysıñ, Raisa?..”

İskitkéç... Min niçék uylıym... Suv miné çakıra. “...Kil, kil, Refine. Kileçegeñ - açık diñgez.”

Kapitanga cavap yazarga utıram. Yégét késege citméş törlé höner de az. E min yégétlerden kimméni?!

Karañgı tön. İlemséz buran kotıra - karnı ayak astınnan gına sébérép ala da yözge kitérép kaplıy. Daladan ceyev atlıym. Dala digenéñ Gorki yağı. Elé bit nibarı uylap kına yort tözelgen. Kazan bélen iké aranı totaştırıv öçén küpmé köç kuyarga kirek. Bér ay élék altı yöz kése torırlık yaña öy tapşırdık. Brigada kızı Fevziyebézge şunnan bülme de birdéler. Şatlıgı-behété bélen bulsın, rehetén kürsén.

Yaña nigézge izgé télekler bélen kaytırga çıktım. Yulı tanış, soñgı aylarda birége béznéñ brigada buyav eşleréne küçté. Hézér min üzébéznéñ tapşıırılası yort yanınnan uzıp baram. Kinet sıñar terezedegé tonık ut miné örkétép cibere! Kiçe sündermiyçe kaldırdım mikenin? Yugıyse, yaktılıgı citmiy digeç, iñ zur lampoçkanı élgen idék... Ellé... Andıy hëller bulgaladı. İşékke açkıç yaratıpmı, vatıpmı, kéreler de, bulgan eybérlerné alıp çıgıp kiteler. Tuzanlı kiyémner küp oçrakta çitke taşlana. E buyavlar... Min sıyık yaktılık sirpélgen terezege taban yögérem. Tik podezd işégé tışkı yaktan biklé, arkılı kadaklangan taktalar da üz urınında. Karavılçı Şeyéñ abızıy anı eş segaté başlanır aldınnan gına kayırıp ata.

Nişliym? Şomlı karañgılıktan yöregém döp-döp tibe. Buyavlar, buyavlar! Skladtan taşıp kuygan bér miçke lak canımnı aşıy. Nerse dip bülmege küçeresé ittém iken? İrtén kilérbéz de eşke totınırız, sklad arasında yörép vakıt uzmas digen idém. Ayaklarıma ürmelegen salkınnan arınırga télep, sikére başlıym. Tonık ut ta, ürtegen sıman, miném bélen sikére... Yukka şomlanam töslé. Sünderérge onıtıp kitkenmédér. Tik zegıyf yanmaska tiyész bit! Elle tok köçé kimédé miken?

Tınıçlanıp kaytuv yagına borılam. Köçlé buran artımnan ozata barganday juvıldap ala, palto çabuvlarımını alga kayıra. Buranga açuv itép karşı basam. Hem... atlavımnan şıp tuktıym. “Sıñar terezedege ut süngen! Ut! Ut! Taktalar, yozak... Bıklé işék aldadı. Ene şıgırdap açıla... açıla... Ah, bu kém?”

- Karak, tukta! - diym min anı tanıp, yögérüvden tınım kısıla. Töngé kunaknıñ yulına arkılı töşem. Ul kulın kütere. Başımda nidér çıñlap ütövén açık toyam. Buran tına...

Siñri tınlık arasınnan suv aga. Suv tügél bu, kan. Cirden küterélmekçe bulam. Köç citmiy...

- Aynan...

- Tüz, Refine, tüz! Mehebbetëñ siña köç birsén.

- Sin bügengém de, kilesé köném de tügél, Aynan. Dimek, köç birérlék söyüv de yuk.

...Kérféklerém karga kadala. Hetérmné çuvaltmaska, añımını cuymaska tırışam. Açık izüvémnen kérép, gevdeme suv sarıla.

- Sézné elé ozak iltérge turı kilér, - diy nindidér yat tavış hem kémdér miné cirden alıp biyék-biyékke kütere.

Güya bişékke salalar...

Ekrén géne tirbele başlıym. Bala çakka kaytuv şuşı miken elle...

- Tuktalışka kader şaktıy elé, biréşmegéz.

Hetér bér tomalana da, yañadan açıla. Üzémné kémdér küterép baruvın indé açık añlıym. Tik başımınıñ ütérép avırtuvı herversené toyuvdan tukтата.

Küz aldımında tége ut biyé... Elé süren, elé yaktı. Ul da bulmıy, miña taban kul küteréle... Yodrıgımını cıyıp kısam. Uçımda elle nerse... Timér kisegé kük. Kıskan sayın yılıysı kilüv basıla...

- Ayna-a-a-an! Sagınuvga niçék tüzeler?

- Dönya kıssa.

- Niçék?

- Kaygı-hesret, tormış meşekaté sagınuvlarını onıttıra.

- Alaysa, sin de miné onıtırsıñ. Okean davılı, ukuv, praktika...

- Yuk, miném sagış alardan méñ östén. Sagınuvni tik avırtuv ciñe. Yaralansañ, tözelüv hakkında gına uylıysıñ...

Bügén miném ten yaralı, alay da siné sagınam, Aynan.

Siné sagınam... siné... siné...

Min ozak yeşermén. İké ülép, iké térélgenné ülém ala almıy, diyler. Öçençésé- kartayuv könéne. Aşın aşap, suvın éçkeç, dönyadan kitüvneñ kurkıncı yuk. Siña almaşka yañalar kilér, sin eşliy almas eşlerné alar eşler.

Tözéléske kaytuvıma atnadan artık. Kön sayın diyerlék uçastok militsiyeséne çakırtalar. İméş, min kul küterüvçe ħuligannı tanırğa tiyész idém. Eyé, min anı tanıdım. Ul İldus idé. Tik bu adem buyavnı almıyça taşlap kaçkan. Eger lak urlangan bulsa, bélmıym, tüzmes idém, ul diyer idém. Bilgéséz sugışta küseknéñ başı miña töşté. E aña? Aña - annan da zurragı. Namus! Vöcdan! Ul bit küzleréme turı karıy almıyça intékté de, tözéléşten kitép bardı. Üterse belki alay cefalanmagan bulır idé. Tik ülém miné ciñmedé. Min yeşiyim. Élökkéçe stenalarını “devalıym”, maturlık ézliym. Bilgélé, İldus “ul tönné miné tanımadılar” dip uylagandır. Eyde, şatlansın. Adem öçen bu da şatlık iken, şatlansın.

Kara tönnéñ yaman ħatiresé arasında töş sıman bér izgé urın bar. Miné kotkaruvçı kéşéné ézliym. Tégé çakta, avırtuvdan, kotkaruvçıınıñ gimnasterka töymesén özgenmén. Töyme uçımda kalgan. Andıynı Aynan formasında küre idém.

Kém sin, ey, bilgéséz yégét? Ħerbimé? Kazanda yeşevçémé? Kém sin?

Ħetta iséméñné de kaldırmıyça kitkenséñ. “Sér” defterémde siña bağışlangan elle niçe şıgır de bar. Sin miném aldıma Aynan obrazı bulıp, kıyuv laçın bulıp kileséñ... Kém sin? Din söreméne kümélgen kız bulsam, alla tarafınnan ciberélgen izgé diyer idém. Kém sin? Téré kéşe lebası! Oçratmam miken? Oçratmamdır. Kazan zur. Cir tulı merĥemetlé kéşeler. Ézlesem de, sindeyler küptér.

Lekin min sinéñ bélen бүгэн başlap isenleşerge uylıym.

“İsenmé, Késé! Çibermé sin, elle түгelmé? Barıbér küñéléñ matur, isenmé! İsenmé, Késé!”

Tañ bélen uyanıp min eşke aşıgam. Kar yava. Aklık yava... “İsenmé, késé! Belki sin de toman yırap, kar ħakında uylana-uyvana kayadır aşıgasıñdır. İsenmé, késé!”

İh, adem balasınıñ ütkené bulmasa, hesreté kimér, şatlığı artır idé. Aynan! Yuk, yuk... Aynan, sin ütkeném...

E sin бүгүнгём, irtegesём. İsenmé, kéşé! Kileçek nindi güzel! Tatlı hıyallar bélen şunı bizéyséñ de, kötép yeşıyséñ. Kötüvnéñ ayırım segaté de, ayı da, yılı da bilgélé tügél. Şuña da bit ul hıyal! Kileçek! Hıyalımda min Kéşé bélen oçraşırga téliym.

- İsenmé, Refine, - diyer ul. Üzé gél Aynanga oğşagan bulır. Citén çeçler, zeñger küzler...

- Selam, Kéşé, - diyer yörek.

- Kildéñmé?

- Kildém.

- Uz! Küñélém türéne.

- Uzam.

Kérfékleréme oçıp-oçıp kar kuna. Şelém de aklangan. Karga kümélép avtobus tuktalışına citem. Kızlar, şavlaşıp, ös-başımını kagalar. Tik Remzile géne bér çitte basıp kala. Anıñ boyık küz karaşı, kérfék oçlarına élenép kalgan yeş börtékleré sagayırga mecbür ite. Öç ay élék ul Kazan yégéténe kiyevge çıkkán idé. İr digené bérénçé atnalarda uk éçe, taviş çıgara başlagan. Balaga uzganın bélgeç, böténley kuna yöriy, kaytmıy iken.

- Remzile, karaşıñ süren, nerse buldı? - diym. Yeş hatın başın çitke borıp ağıldap ala. Ul arada avtobus ta kilép tuktıy. Remzilenéñ ciñénen élektérép işékke taşlanam. Béz artkı utırğıçlarga barıp utırabız.

Kızlar, gadet buyınça, bér tınnan cır başlıylar.

Kır kazları, kır kazları

Kaytır miken yazlarga?

Bér söyüvden küpmé gazap,

Küpmé sağış kızlarga.

- Söylerlék süz de yuk indé. Remzile irénén téşliy.

- Yalgıştım, Refine, yalgıştım. Gomérge köterge idé miña.

- Nersené? - Min añlamıym.

Yeş hatın iyélép miña karıy.

- Mehebbetné, - diy ul gazaplanıp.

Avtobus terezeséne kar sılana. Sikeltelé urinnarda kızlarınıñ cırı kisélép-kisélép kite.

Bér söyüvden küpmé ga-a-a...

K-ü-ü-ü... a-a-a... kızlarga.

Nikader üzgergen Remzile. Usal téllé kız. Tormış şulay basa mikenni?

- Nesél töbébéz bélen iké öylengen, iké tapkır kiyevge çıkkانبız. Yazmış miné géne çitletér diyséñmé?

- Alay bozma canıñnı.

- Ey, Refine, Refine, nişliym soñ? Kız balanı ir-at kına behtëlé ite bit.

- Yalgış fikér.

- Sér birmiyséñ sin.

Karnıñ tizlége kiméy töşe. Açıla başlagan tereze pıyalası aşa tugız katlı yortlarını kürem. Kızlarınıñ da tavışları salmagrak yañgırıy. Kinet avtobus éçende ıñıraşuvga oñşaşlı ernüvlé avaz işétele.

- Kötesé kalga-a-an! - Remzile sulıgıp-sulıgıp yılıy...

Söygenéñné yıllar buyı kötuvé de avır, söyép yar yugaltuv da avır, annan da biter meħebbetéñ bulmav avır iken.

Remzilené yuatmıym. Biréde süzler köçsez. Hezér küñélné néçkelékke de biresé kilmiy. Néçkerüv - artka çigénüv ul. E bézné alda eş köte. Monı barıbız da bér törlé añlıy.

Avtobus tuktavga kızlar cirge sibéleler. Elle niçe par ayak, kar östéne éz sala-sala, yaña yortka yakınlaşa. Bahadır krannar, élmeklerén cilde çaykıy-çaykıy, selamlep karşılıylar. Tereze pıyalaları beslenép tuñgannar da çekéreyép karıylar.

Üzém baram, üzém kéresé “kladovka” digen şul nersené kahrliym. Batareyelarga cılılık birmedéler, ös kiyémén alıştırırğa çirkanıp, her könné zarlana kızlarım. Kadiyrovka oçragan sayın tukıy toram. Skladka miçler kaytargaç, bérné birebéz digen idé. Miçnéñ başı-añırı kürénmiy. Kadiyrov trestka şaltıratsa, mögayın, cılılık birüvden baş tartmaslar idé. Min, budka açkıçın kızlarga suzıp, Kadiyrov “oyasına” kérem. “Oya” digen kuşamatnı buyavçılarnıñ ütkén télléleré takkan. Ayu sıman köné buyı şunda utırıp çıga Kadiyrov. Halık bélmiy eytmes şul.

İşékné açuvga, bitéme par beréle. Budka écé cılı, ös kiyéméñné de salıp taşlarga mömkin. Gaceplenüvéme karşı, Kadiyrov yalgız tügél, kaçkan İldus ta anıñ karşında utıra. Kérüvémnen tartınıp, yégét kızarıp kite. Hem tiz géne urındığın miña taban éte. Kayçan elé şundiý edepke öyrenge ul? Tégé vakıygadan soñ melle?

- Uzmıym elé, yomış bélen idém, - diym baş tartıp.

- Ni bar, Galimova?

- Cılılık hakkında.

Kadiyrov tıñlamas borın süzémné büldére:

- Un gradus salkınga da biréşeséz, séñélkeyém, ay-hay.

- Stenalarga buyav yabışmıy - bu bér, ikénçesé - kéşé selametlégé. Séz iké nerse bélen şayarasız.

- “Çayan” yardım itmes, séñlém. Vışé kit.

- Yugarı? Yuk, yuk, béz tübennen ménerge künékken. Séz, iptes Kadiyrov, kiçke kader cılılık meselesén hel iteséz. E aña çaklı brigada eşlemeyeçek.

- Kürsetermén, von yasarmın tözéléşten! - Kadiyrov, urınınnan yarım kubıp, bürténe-bürténe kıčkıra.

Ul da tügél, “Refine”! dip, İldus artınnan işékke taşlana. Uramga çıkkaç, min yégétneñ yılavdan şeséngen küz kabaklarına igtıbar item. Lekin soramıym. Nindidér köç tıyıp kala.

- Refine... Sin kiçér miné.

- Brigadanı taşlavıñ öçénmé? Buyav eşén yaratmıysıñ iken, kitép yalgışmagansıñ. Dimek, höneréñ ul tügél.

- Kiçer...- Ul iyélép bér uç kar ala da mañgayına kaplıy. - Kara tön bötén tenémné ülekse kúsésé sıman kimére. Ul çakta... min... min... suktım.

- Bélem, - dip kıçkırganımnı sizmiy de kaldım.

- Béleséñ?! - İldus şıtırdatıp bélegémnen élektére.- Béleséñ?.. Alaysa, nige militsiyege heber itmedéñ?

- Dönyadan kér ézliysém kilmiy idé.

İldus tagın mañgayın kar bélen ıskıy. Érégen suv biténe agıp töşe bara.

- Eniyémni cirledém, - diy ul, teş arasınnan süzler kısıp çıgarganday. - Kinet cir çitén tabasım da aska - upkınga atılasım kildé, hem şunda sin barın iske töşérdém.

Barı sin géne añlıy alır idéñ. Buyav urlavım öçén tik üzém; géne gayéplé. Kotkıga birélmeske idé...

- Citer, - tamagıma taş tığıla.- Söyleme. Uzgan eşke salavat. Ütkennerge kaytırga yaratmıym. İndé tınıçlap kite alasıñ.

- Tıñla! Tıñla! - İldus karlıgıp bér-iké mertebe kıçkırıp kuya. - Sin bit bu kabañetlėknėñ akça öçén eşlengenén bėlmiysėñ. Miña akça vegde iteler!

- Citté, İldus. Bar, kit.

- Kitmiym. Min yañadan tözélėşke, brigadama kaytam. Küzém açıldı, Refine. Namusım açıldı... Kitmiym, bėl.

Radio mektebéne kiçké smenaga yörıym. Kaytkan sayın köndelék defteréme neni géne yañalık térkele.

“17 fevral. Tanışuv köné. Öyretüvçėbėz Grigoriy Alekseyeviç Navalov digen yégét. Tatarça da şep kéne sukalıy. Üzé usal, canı totaş boz diyersėñ. Bér de yılmaymıy”.

“18 fevral. Éşten şul kader arıp kaytkan idém, tiz géne kapkalap radio mektebéne yögėrdém. Soñga kalganmın. Derés başlangan idé indé. Grigoriy Alekseyeviç ımlap utırırga kuştı. Morze elifbasın öyrene başladık. Kızık: “m” heréfén nibarı iké buy sızık añlata. Elé katlavlısı alda, diy öyretüvçėbėz”.

“19 fevral. Ulım avırgan. Éşte de, mektepte de bula almadım. Bérėnçé mertebe Ayrat miña “apa” dip deşté. Canım erniy”.

“20 fevral. Köné buyı Ayrat yanında utırdım. Balamnıñ helé yañşıra. Narasıy tamçı gına avırsa da, ana yöregé télgelene şul. Yonçıgan helde mektepke kıldém. Ezėrlenėrge yörüvçeler yuk, Grigoriy Alekseyeviç yalgızı priborlar arasında yörėne idé.

- Kıldėñmé? - didé ul dustane yılmayıp. - E kiçe nişledėñ?

- Onıtkanmın, - dip aldaşam.

- İkençėley kaldırma. Ye, aldağı derėslerné kabatlıyk.

Telep başkargan eş yañşı eşlene bit ul. Radio mektebéne miné bėrev de östėrep kitėrmedé, yalınmadı. Miném hıyalım da yırak okeannar kiñlėgé, ak parohod idé. Şuña küre hıyalımdağı könnerné yakınlaştıruv öçén, tırışa-tırışa morze herėflerén yatladım.

- Refine. Sinéñ yöz çalımnıñ miña tanış.

Yılmayıp kuyam. Bér-bérsén hetérletken kesheler azmını.

- Kızık, dönyada oñşaş öç keshé bula diyler bit, Grigoriy Alekseyeviç.

- Belki şulaydır.”

“10 mart. Elle atıp beriyim miken? Tapşıruvga elle kaydan dulkın-köy agılıp kére. Yanam, péšem. Tögel tapşıruvnı totarga tırışam.

- Üzéñné kulga al, Refine, - didé Grigoriy Alekseyeviç. - Dulkınnarnı retle. Radist çıdamlı bulırğa tiyész. Ye elé hem ul üze miném urınga utırdı. Elle nerse, bu yégétke ihtiramım können-kön üse bara. Ul radio mektebéne yöriy, ceyge yırak yözüvge kiteçek iken. Kitkençe bézné tamam radistlık sérleréne töşéndérép kaldırmakçı, diy. Üz avızınnan işéttérme de, kaybérevler şulay, diyler. Haktır, küreséñ. Şul tiklém kıska srokka alınuvına kara indé anıñ”.

“11 Mart. Miném tormışımını siñri köy tulılandıra. Ul köyné işetem. Yaratam. Béraz moñsu, bilgélé. Küñélné ernüv aykıy. Bér minutka gomérnéñ kıl ortalay özelüvén toyasıñ. Kulımda buyav pumalası. Stenalarga bizék töşére bargan sayın, ul köy de çeçek bulıp taşka töşe bara kébék. Kiçe ozak itép bér plastinka eylendérgeñ idém. Belki şunıñ zehmetédér, belmiym. Gomér bolay da köy agılışına butalıp uzadır töslé. Kayçağında min vayımsızlardan könleşem. Mindey néçke billé de, sağış örtélgeñ küzlé de tügél bit alar. Bitaraf cannar, könleşem sézden! Könleşem, tik ozakka tügél. Meñgé köy agılışlı tormış kirek miña. Şunsız yeşiy belmes, yeşevnéñ temén tatımas idém”.

- Refine. Soñ indé... Kaytırga kirek.

- Eyé, eyé. - Min trubkanı kuyam. Uylarıma çumıp, tapşıruvnı böténley kabul itmevémnen bit oçlarıma kader kızara, oyalam. Elle bolarnı Grigoriy Alekseyeviç kürmiy diyséñmé? Böténésé de taralışıp bétkenner iken indé. Vakıt ta soñ. Kreml başındagı segat töngé unbérné kürsete. Terezege sılanıp kar yava. Bıyıl kış bigrek yavımlı buldı. İртеge uramda uçak yağıp kéley ezérliysé bar. Mondıy yavım komaçavlamas miken?

- Sinéñ höneréñ tözüvçe bit elé, - diy Grigoriy Alekseyeviç. Eytérséñ, karnıñ yavğanın ul da kiléstérmiy, eşke totkarlık kileçegéne borçıla.

- Tözüvçe-buyavçı min.

- Dörésmé, buyavçılar zeñger tösné artık yaratıp buyıylar, diy.

- Kaydan işéttégéz?

- Zeñger töş - gaşıyklar töşé, iméş.

Cavap tabalmadım. Bu eytüv bér miña gına kagılğan töslé idé. Süzséz géne kiyénép uramga çıktık.

- Kaytırğa yırakmı siña, Refine?

- Gagarin tuktalışına kader.

- Miném séz yeşegen yaklarını küresém kile.

- E séz üzégéz kaysı rayonda torasız?

- Yaña Gorki yagında.

- Çınmı? - Çınmı digen töslé kuvanışp kar börtékleré bitéme kuna. - Béz tözélgen mikrorayon labasa.

- Çın.

Grigoriy Alekseyeviç kar yomarlap miña ırğıta. Bügén elle niçék kırıy ukıtuvçıga böténley oğşamagan ul. Nindi yagımlı itép yılmaya, köle. Şatlıgı artkan diyerséñ.

- Mömkinmé, ırtege sin eşlegen uçastokka kilem, Refine.

- Röñsetém yuk, yuk! - Min kurkıp kışkıram. Buyavlı, zur razmerlı kombinezonnan aña kürénesém kilmiy.

- Röñset it indé, iptéş Galimova, - dip, ukıtuvçım bélegémnen élektére: - Yırankan gına eşégézné kararımın.

- Anda bik pıçrak, - dip kotılmakçı bulam. - Tuzan oça. Annan tözüvçélernéñ télé sézge oşamaska mömkin.

E üzém éçten géne söyénép kuyam. Elé bérevnéñ de eşém bélen bolay yakınnan tanışası kilmegen idé. Grigoriy Alekseyeviç - bérénçésé. Yörekné ikénçé nerse çéméttérepme, avırttırıpmı üte. Aynan nige hönerém hakkında bér mertebe de kızıksınmadı iken? Aña barıbér idémé? Elle böténésén de söyüv kümép, aynık soravlargı urın kaldırmadı mı?

- Kilérséz, Grigoriy Alekseyeviç.

- Méne reñmet, dustım.

Vagonnarın şaltıratıp tramvay tuktıy. Min küpérné kürmiym de. Kazanka östénen oçabız töslé.

- Sinéñ yözéñ tanış miña, Refine, - diy Grigoriy Alekseyeviç, üzé tékelép-tékelép küzleréme karıy. - Tik ul kıznıñ bité kar katış kan bélen ukmaşkan idé.

Déréldep kuydım.

- Kız tuktavsız kémnédér çakıra, nindidér añlayışsız süzler eyte idé.

- Grigoriy Alekseyeviç! Töyme iyesé!

Tramvayda bulgan bar ħalık béznéñ yakka borıldı. Min anıñ kiñ kükregéne kaplandım da takmaklap yılıy başladım.

- Nige ul çakta iséméñné de eytép kaldırmadıñ. - Miña “séz”den singe küçüv iñ gadi nerse kébék idé.- Kulımda özélép kalgan töymeñ géne...

- Ul çakta min sinéñ öçén borçılsam da, artık kaygırmadım. İsen kalasıña imanım kamil idé. - Grigoriy Alekseyeviç şuvıp töşken şelémné retliy, e kulları ciñélçe géne kaltırıy. - Méne tabıştık ta indé. Sin miña iñ yakın késéñe deşkendey Grişa diyñ!

“12 Mart. Késé yañadan kayçan tuva? Késé, késé, késé... Min siña medħiye ukıym. Késé miña ikénçe tormış bülek itté. Reħmet, Késé!” - Üzgerdén, Refine, - diyler kızlar.

- Ulım eni dip eytté, şuñadır, kızlar.

- Ayrat küpten “eni” diy indé, Refine. Sinéñ ikénçe şatlıgıñ bar.

- Min Késé oçrattım, bélégez, alaysa.

- Késé?! - Kızlar törlé yaktan gaceplenép sorıylar. Ah, tilékeyler, alar miné gaşıyk bulgan dip uyılıylar bit. Ene, grunt ta salmagan şere stenaga “Refine plyus” dip yazarga da ölgérgenner. Şayan Fevziye yanımda bötéréle.

- Eyt indé, kém ul?

- Grişa.

Plyus yeneşesénde Grişa isémé kuyılıp, iké isém tigézlene de meħebbetke evéréle.

Kiçke taban kötélgen kunak kilép cite.

- Ĥeyérlé kön, Refine. - Ĥeyérlé kön, Késé.

- Nige Késé diyséñ?

- Bélmıym.

Bérnersené de bu kader tiz hel itkeném yuk idé elé. Béz Grişa bélen yözüvge béрге kiterge süz kuyışabız. Yeşéresé kalmıy, mehebbet ikébézné de yakınayta. Tik arada eytélnes süzler kala. Min Grişaga Aynan hakkında da, balam turında da eytmıym. Ul işétüvge kinet taşlap kiter töslé toyla.

Soñgı köñnerde başım tüne. Böténésé de çışélgen kébék yugıyse. Ayrat balalar bakçasında kala, trest naçalnıgı garizamnı kiré kakmıy, éşten azat itéle dip kul kuya. Emma kıyın. Taşlavımnı kızlar niçék avır kiçéreler. Bérev de şayartmıy, cırlamıy. Elle nige éşte İldus ta kürénmiy. Remzile añardan hat kisegé tapşırgan idé. Ul da késemde ukılmagan kilés yata.

Ebetke utırışabız. İsé añkıp torgan buyavlı kladovka, çilekler, pumalalar, huşıgız, huşıgız. Huşıgız, kızlar! Min éçémnen géne huşlaşa başlıym. Kızlarım alıp kilgen rizıkların allarına ceyép téler-télemes kéne aşıylar.

Avırlıklarnı béргеlep ciñgen kızlarım, sabır holıklı duslarım, nerse diyerge sézge? “Kitme...” Séznéñ bérdenbér yalvaruvıgız şul. Lekin min yırak yözüvden kalmaska tiyész. Kulımda - radist tanıklığı, yöregémde - Grişa.

Aptıravdan gaciz kalganday İldus yazuvın ukıym. Ukıym, kıkırıp ukıym. Kızlar iyélgen başların küterép tıñlıylar.

“Sin kitkeç, brigadada ni kala, Refine? Miném tormışım kitéle. Lekin min siña behet téliym. Soñgı tapkır küre almam hem tözéléske de kaytmam, ahır. Bu zapıskanı ukıganda min militsiyede bulırmın. E sin haklıknı ahırğaça belép kit. Tégé kara tönge kaytıyk. Bérköñné iptesh Kadiyrov miné avlakka çakırdı. “Sinéñ Refinege karaşıñ niçék?” diy. Dörösén eytkende, siné elle ni öñep bétérmiy idém. Kırıs idéñ, talepçen idéñ, sérlé idéñ. “Naçar”, dip eytép taşlamıym. Kadiyrov şunı gına kötkendey balkıp kitté. “Kara elé, - diy bu. - Süz bérkétép şuşı kıznı akılga utırtıyk elé”. “Niçék?” diym. Başlıklarınıñ kul astındagılarını niçék töp başına utırtuvların kürgeném yuk idé elé. Kızıksınuvımnıñ: “Eydegéz!” dip tagın şapırınıp aldım. “Sinéñ ıñanıçlı malay ikenéñné srazı sizgen idém, maladis, éném, - diy Kadiyrov. - Tıñla, diy.-Refine bügen sklادتan iké miçke lak alıp budkasına taşıta. Sin tönle kilép şunı yuk iteséñ. Ye yırakkarak iltép tügeséñ de, miçkesén yılğaga taşılıysıñ. Ye maşına yallap, töyep kit. Tik keshé-mazarga yulıkma. Açkık birérmén. Şunı töşén:

mondıy açıķ Refinede de, minde géne. Tak to, laknı şul kıız gına urlagan diyerge sebep bar. Hzmetn n - aka!”

Akaga kzm kıızdı. Aka tuza, e vcdan... Vcdan min militsiyege ilteek. Hş. İldus”.

Ak kegazge tigz itp yazılğan herfler kz aldımda biyşe. Nişledn sin, İldus? Nişledn? Trmege başını tıktını? Yuk, monda sin tgl, Kadiyrov gaypl.

- Kıızlar! - urınımnın sikrp toram. - Kadiyrov gaypl!

- Drs!

- Yakasınınnan totıp militsiyege iltiyk! - Aşıkmağız, zm, zm...

- Kitesn bit.-Remzile sızlanıp eytp kuydı.

- Kitmiym... Kalam... Kş yazmışı hel itlgende kite almıym.

...Yregmn kanatıp yılga portına tşm. Kpm gazap, kpm eytlmegen sz... Barısı da zmde kalır mikenni?

- Refine!

Hlık trkem arasınınnan brev ismmn atıy. Bu - Grişa. Aņa taban ygrrge de, ndeşrge de km citmiy. Canınınnı amasız avırlık bilegen. Nişliym min? Yaratam labasa! Grişa - minm kabit yaņargan meħebbetm. Ul Aynan devamı, Aynan devamı!

- Refine, nige buş kulını seltep kilesn? Kayda eybrlern?

İh, tilkey. Sin ayırıluvnı blmiysn, kisetp kıçkırasıñ. İmasam, soņğı minutlarda kzme kara da min aņla. Ayırılabilir bit... Monı tlden citkre almam, aħrısı. Grişa kulınnan totıp itke alıp kite.

- Kayda eybrlern? - diy ul kabit. Tavışında kurkınıv, ħevf.

- Yuk alar, min...

- Tıñla: ħezr k eybrlern cıynap kilp citesn! Grişa blen ozak itp br-brbzge karaşıp torabız.

- Kiterge mmkin tgl, - diym pışıldap. - Anda, yırakta şevlem géne yriyeek bit.

Ygt avırttırıp kulınnı kısa. Yazmış nikader reħimsz. Grişa, nikader reħimsz! zp zp teploħod kıçkırtı. Br gudok, ik gudok, ...

- Kaldırmıym üzémnen!

- Ay, Grişa, Grişa. Artık yaratışıp bér-bérébézné añlamaganbız bit...

-Min barıbér siné añlarımın. Añlarımın, añlarımın!

...Ofık çiténdé neni géne bér nokta-teploğod. Yögérék dulkınnar anı haman sayın yırakka-yırakka kuva töslé. Ulım Ayratnı üz yanıma aldırırğa kirek, bülme birebéz dip ışandırğannar idé. İldus yazmışı da miném kulda. Anı kotkarırğa kirek.

Min şularnı uylap tınıçlanganday bulam. Tik küñélém yuatuvlarga buysınmıyça ekrén géne yılıy... E küñél yılaklıgın küpler vakıtlıça, diyler. Derés miken?

YUHA YILAN

Citté, ayrılırğa kirek. Alga taban bolay yeşevleré mömkin tügel, irtemé-soñımı aralar özélérge tiyész. Ul ikénçé tormışını, selamet ruhlı beyséz tormışını yuksındı. Anıñ bit rehetlenép dusları bélen aralaşkanı da yuk! İh, uçak tireséne cıyılışıp tañnar attırası, kэшeler kébék uynap-kölép yeşiyse idé. Lekin télekler bérkayçan da kabul bulmadı. Méne niçe yıllar indé çabuvdan avıruv hatın totıp tora. Aña ye daruv ézlep çabasıñ, ye temlé yokını bülép “aşığıç yardım” çakırasıñ. Hıcalıkta hatın-kız gına başkarırğa tiyészle eşlernéñ de tavday öyélép anı kötép yatuvı, yal sayın bereñgé, sugan öçen bazar yulı taptavı tamam canını vaksıtkan idé. Hıyalnıñ yeşerén bér poçmagında tügerek kéne, citéz géne yeş hatın peyda buldı. Ul çakıra, ımsındıra, ciñél, rehet tormış vegde ite idé. Eyé, eyé, ayrılırğa, tizrek ayrılırğa kirek!

Bu uy kimémedé, uy bulıp yördé-yördé de, nıklap torıp küñélge kérép urnaştı. Tik méne ayrılası könné bilgélevé bik çitén. Milevşege niçék añlatırğa, Milevşege? Sebepsézge hatın taşlamıylar bit indé! Sebebén küzéne berép eytérgemé? “İrte de çir, kiç te çir. Nindi bétmes çir sinde. Tıydım, bütün hatınga öylenem, siña karap gomérémné zayaga uzdırasım yuk!” - diyséñ de, vessalem! Diyséñ de bit... Yarıy öç könlék hatın bulsa, vöcdan gazabı kiçermesséñ de, eytérséñ de, diy. Milevşe bélen altı yıl yeşeldé. Öylenésken kiçné yabınıp yoklarga yurgannarı da yuk idé. Bér-bérséne sıyınıp, bér ten, bér can bulıp yokladılar.

Anı bar gazaplardan kotkargan kön üzé kildé. Milevşesé devalanuv yortına aşığıç putevka totıp kayttı da, çemodanın élektérép aeroportka yögérdé. İr bélen hatın retlep huşlaşırğa da ölgérmedéler. Trapka méngende géne Milevşesé borılıp:

- Ehsen, min siña kiçen, unbérler tiresénde şaltıratırmin, - didé.

“Méne behét! - dip irkén suladı Ehsen, - ul iréklé kэшé! Télese restoranga kére, télese dus-işleré bélen küñél aç, télese... - Anıñ irén çitleréne erséz yılmayuv kundi: - Télese Rumiye yanına bara!”

Öç ay élék alar bülégene maşinistka bulıp urnaşkan kız iké arada yeşértén géne gıyşık yetmesé üre idé. Çiber de soñ üzé, şaytan algırı! Yégétler niçék tüze,

niçék urlamıylar diyñ! Akkoş sıman nazlanıp karşılarınan ütse, büléktegé irlernéñ küzleré tona idé. Citmese, kızıy kükrek turısınan uk uyılğan açık izüvlé külmekler kiyép huşnı ala idé. Hıyanetné çuvar yörekléler hem azgınnar höneré dip sanagan Ehsen, avız suvların korıtkan irlerden köldé géne. Dönyada Rumiye yeşese ni, yeşemese ni, aña barıbér idé. Bérevlernéñ töşéne de kermegen behet Ehsenge tetédé. Köndézgé seanska bülék bélen kinoga bargannar idé, Rumiye yuri Ehsen bélen yeneşe utırdı. Annan: “Eyde, kinodan soñ bézge çey éçerge kérebéz”, - dip kıstıy başladı. Ehsen rehmet eytép tizrek tayuv yagın çamaladı. Bık isé kite, diy! Éçmegen çeyé tügel le!

Anıñ salkınlığın kürép Rumiye borçılmadı: Cir tiresénde eylengen Koyaş kébék yarasa da, yaramasa da, Ehsen yanında bötéréldé. Çışmedey çéltérep akkan tavış kaydan işétele diyseñ, Ehsenner bülégénnen işétele, koñgırt küzler sérlé itép kémge yılmaya diyseñ, Ehsenge yılmaya idé. Elle nerse buldı bit ir késénéñ müklengen yöregéne. Bu tiklém çiberkeyné önemevé öçén hoday kargadımı, elle Rumiyenéñ tartuv köçé ciñdémé, könnerden bér könné ul, canında méñ törlé peri uyları kuzgalıp, onıtılıp, soklanıp, yotlıgıp kızga karap tordı. Andagı üzgeréşné şunda uk sizép alğan Rumiye:

- Min bit yapa-yalgızım, helémné de belmiyséñ, - dip üpke béldergen bulıp kılangaç, niçe yıl yafrak yarmagan hisleré çeçekke böreréndé. Nige barmaska, diy! Bérev bulsa beheténnen tegerep üler idé.

Bér cıyındı Ehsen, iké cıyındı, tik nindidér sebepler arkasında, belki üzénéñ kıyusızlığı arkasındadır, kunakka barmıyça kaldı. Índé méne cayı da çıgıp tora. Aşığıası, kabalanası yuk, rehetlenép kunak bul.

Gaşıyk esir çirattagı kibétten çeçek satıp aldı da Rumiyenéñ fatırın ézlep kitté. Kız yeşegen yort şehir çiténdé, avlak urında iken. Kéréséñmé, çıgasıñmı, kürüvçe yuk. Anıñ bötén tanış-bélésé, hatınıñın dus-işé şehir urtasında yeşep yata. Dus digené de borının tıgarga yarata bit anıñ! Şep elé bu avlak cir, şehir çité... Nek Ehsen télegençe.

Kara dérmatin bélen tıslangan işékke citkeç, Ehsen baskıç kultıksasına tayanıp tuktap tordı. Büléktegé şayan Hebir: “Bérénçé oçraşuvda uk hatın-kızın

kabıp yotarga aşıkma, ul siña maylı kalca tügél, anıñ yöregéne astırtın sukmak salırga kirek”, - dip köldére. Ehsen mondıy heytelelerné belmiy tecribeséz ul. Eger Rumiye hıyaldagı citéz hatınga ohsasa, kaçışlı uyınnarınıñ niyeme haceté bar! Sukmak salmıyça gına öyleneséñ de kuyasıñ. Tégende hatın asrap, monda söyərke totıp, ikége yarıla almıy indé ul. Yeş bara, dürténçé distené vakladı. Küké digen kuşamat takmasınnar öçen, oyasın da gomérlek itép yasarga kirek.

Ehsen tevekkellep zeñger töymege bastı. Eytérséñ, segatén-minutın çamalap meçé küzénnen géne karap kötép torgan, biklerén şaldır-şoldır kitérép işekné açıp ta ciberdé Rumiye. “Sinmé, Ehsen?!” - dip gaceplenmedé, “kildéñmé” dip soramadı, herkönné küréşken kébék:

- Kér, Ehsen, - didé. - Me, ayaklarıña élektér. - hem ul ayak astına şoma tabanlı çüvekler taşladı.

İr zatı bu oçraşuvnı böténley başqaça küz aldına kitérgen idé. Anı kürüv bélen Rumiye: “Ehse-en!” dip gaceplenép artka çigénép kuyarga tiyész idé. Üzé kızara, üzé küzlerén yeşérép: “Kötmegende...” diy. - Öyem azgan-tuzgan idé, gayıplemesséñ. Bélgen bulsam bit, kilem diyseñ şunda...”

Kız haman tartına, haman uñaysızlana, e anıñ kavşap kaluvı Ehsenge kıyulık östiy. Ul: “Borçılma, söyéklém, min bit siné kürér öçen géne kildém”, - dip çiberkeyné kükregéne kısa, iméş.

“Tukta, Ehsen, bu tiklém bérkatlılıgıñ bélen adem köldérme. İşekte yat kéşé kürse, Milevşeñ géne kurka sinéñ. E bu zaman kızı diyüv oçrasa da kavşamas, heylessén tabar”.

Ehsen kulındagı bukétın bér küterdé, bér munça sébérkésé bélen çabıngan kébék havada butap aldı, ahır, çeçekné iyeséne tapşırırğa tiyéşlégén iskerép, kızga suzdı.

- Me, siña!

- Abav, bigrek matur kaşkarıylar!

Yarasa, bal kortına evérélép çeçeknéñ balın suvırır idé Rumiye. Ul kaşkarıylarnı kat-kat isnedé, bérem-bérem taratıp ap-ak bélekleréne yatkırdı. Çiber kız. Üz çiberlégénnen başqa bérnerse de kürmegen töslé, şefkatséz revéşte, méskén

çeçeklerné aptıratı-tintéretté de, işék yanındagı tumboçka östéne ırgıttı. Sulı vazaga utırtıp kuyarga başı citmedé, yünséznéñ!

- Min yaña külmek téktérdém, kiléşemé? - dip Rumiye oçıp-oçıp biyégende, ir üzé de çeçeklerné onıttı. Soklanuvın yeşermiyçe: - Kiléşe, didé.

Soklanmaska mömkin idémé soñ?! Ehsennéñ karşısında tuktavsız sızlanıp yörgen çirleşke tügél, e bar hareketénen, küzlerénen, irénnerénen naz börkép, hıyaldagı tansık zat bötéréle idé.

- Kiléşe,-dip kabatladı Ehsen. - Sin yanıp torgan roza çeçegéne oñşıysıñ.

- Özeséñ kile, eyémé? - Rumiye mutlanıp anıñ borınına çiyértép aldı. - Eyde, türden uz, ozın kul!

Tatlı töş kürgen sıman, ir zalga uzdı. Zal üzé de roza çeçegén hetérlete, idennen alıp tüşemge kader kıymetlé kélem ceyélgen. Pıyala şafka tézélgen bellür savıtlarga poçmaktağı sıyık ut yaktısı sirpélép, küzné çağıldıra. Ni gomér eşlep te Ehsennéñ mondıy baylıknı tuplaganı yuk. E monda, yep-yeş kız bala, cennette rehet çige. Yuk, yuk, Ehsen Rumiye kónleşmiy, barı tik üzénéñ heyérçélégénen oyala gına...

- Bu baylıknı kayçan cıyarga ölgérdéñ sin, Rumiyekey?

- Yeşiy belseñ cıyıla ul.

“Méne niçék! Cavabı da ezér üzénéñ. Yeşiy bélérge géne kirek, yeşiy bélérge”.

- Niçék yeşerge soñ, öyret elé?

- Yışrak kil, öyretérmén!

Rumiye ciñélçe géne törtép Ehsenné divanga utırttı hem anıñ téz başları turısına uk, belekey cıyılma östel kitérép kuydı.

- Hezér çey éçebéz!

Rehet idé Ehsenge. Néçke billé çerkené buşatkaç, alsu şerab küñélné kıtıklaap tamırlar buylap yögérdé.

- Ocmañ sinde, Rumiyekey!

Heyleker kızıy urınınnan kubıp Ehsenge tabarak yılıştı.

- E min ocmaḥka sakçı ézliym. “İ, kür indé monı, irke pésiné! Niçék sırpalana. Télénnen bal tamızıp söyleşe bit, e! Şar yarıp: “kiyev kirek” dimiy, yıraftan uratıp “sakçı” digen bula. Bélebéz agay-éné, ul sakçılarınıń kém ikenén, bik bélebéz!”

- Yégétlernéń bérerséne tamga saldıńmı soñ? - didé ir, e üzé böténley ikénçé törlé cavap kötté. Ömétke şaytan tökergen, diy! “Min siné sayladım”, - dise, nişlerséñ?

- Tamganı kece betiyéne géne salalar iç. Adaşmasın öçén, - dip başın artka çöyép köldé Rumiye. Annan matur küzlerén céméldetép: - Ul ħezér tamgalarsız da miném öyge yulnı tabar, eyémé? - didé.

Kükten iñgen beĥéténnen izrep töşken Ehsen nerse eytérge télegenén de añlamıyça:

- Eyé, eyé,-dip baş sélékté. Büken, tabarmin diyerge de bit... Elége ĥetlé süzge aptırıp kéşe késeséne kérgené yuk idé. Ĥaraktérdağı bér kimçélék bugay: üzéne oşagan ĥatın-kız bélen utırsa, süzséz géne, küzler bélen géne añlaşırğa yarata ul. Sérle tınlıkta cihan alsu töslerge mançıla, eş, ĥatın, tormışnıń vak-töyekleré tomanday érép tarala. Gadette artık süz kéşéné ize, vata, tınıcsızlıy gına.

Eĥsen uñay torış saylap arkasın divan artına térep utırmakçı idé, segat tavışı anı siskendérép ciberdé. Segat kisetép: “citté, kayt, citté, kayt” dip, suga kébék idé. Bereç, ĥezér géne Rumiyenéń busagasınnan atlap kérgen idé, indé un tula! Kaya yögére bu vakıt? Kaya aşırğa? Nige reĥet minutlarını sanap-iseplep kéne bire ul adem balasına?! Mileyşe şaltıratatam dimeşe, belki kunsañ da yarar idé. Rumiyenéń kuvar isebé kürénmiy, ene ul torıp tége yakta urın-cir emellep yöriy bugay. Koçakka atılğan beĥétné sıpırıp çitke taşla indé, e! Ni ükénéc bit, ni ükénéc!

Tönnéń cidénçé sérlerén açarga ezér sıludan ayırıluvı méñ gazap bulsa da, Eĥsen urınınan kuptı.

- Rumiyekey, min kitiym indé, ĥuşlaşırk béz..

- Sin nerse? Çınlapmı? - Rumiye ışanmadı.- Sin... köleséñmé elle?

- Kölmiym indé, Rumiyekey, ĥatın şıltıratırğa tiyész. Yal yortında bit ul.

- Şulaymini?! - Kız söyénéçénnen tıyırdap biyép aldı.-Sin alaysa ay buyı yalgız? İrtege kileséñmé? Kilem dip, süz bir!

- Kilem, Rumiyekey, köt...

Çıkkanda tumboçka östédegé çeçekler tagın Ehsennéñ küzéné çalındı. Kaşkırıylar suga tilmérép sulıp baralar idé.

“Kupşı rozalar alıp kilesém kalgan, nadan, - dip üz-üzén biterledé ul, - bu kızıy, mögayén, gadi çeçekler yaratmıyır”.

Kayta-kayta çeçeklerné kızganuv hisé süréldé, küz aldında Rumiye gène basıp kaldı...

2

Bu tönné Ehsenge tatlı uylarına çumıp yoklarga nasıyp bulmadı. Baytaktan birlé poçta savıtı buşatılmagan, cıyıla-cıyıla gazeta-jurnallar büsélép, taşıp çıkkannar idé. Ul kéré-kéréşli ük şularnı tartıp aldı hem telefon şıltıravın köte-köte ukırmın dip, hemmesén de divanga iltép tondırdı. Şatlık kaça, hesret ézlep taba diyüvleré ħak iken, bér ħat şap itép anıñ ayak astına kilép töşté. Ehsen iyélép ħatnı aldı, konvertnı yırttı, nersedér sizéngen kébék tüzémsézlenép ukıy başladı: “İsenméséz, éném Ehsen, kilén Milevşe! Séz ki bér kürérge, bér söyleşérge zarıgıp, ħat yazuvçı abzagız. Ni eşler maytarasız? İsenlékte-savlıktamı? Milevşe kilénné bik sagınabız...”

Hi, bu ħatnı Mintalip abızıy sırlıy iken. “İsen-sav gına abızıy, méne çiber kız yanınnan kaytış elé”, - diyseñ, çıbırkı bélen yarır üzéñné. Ni galemettér indé, Milevşené yarata şular, Milevşe dip begırléré özéle. Üzleré üstérép birgen kızını?! Çü, nerse, diy? Nerse, diy, Mintalip abızıy?!

“Kaygılı çağıbiz elé. İste-sanda yukta, bér sebepsézge Ferit abıyız asılınıp üldé. Sézge bélgértép bulmadı. Éssé idé, könénde cıyıp kümdék. Yartı divana min, balalar. Apagız da huştan yığıldı. Sézné avılga çakıruvım idé. Kaytıgız elé, Milevşe bélen”.

Bu ħeberden Ehsennéñ tını kısıldı. Ul, urtalay çabılğan kamış töslé divanga sığılıp töşté de, yugaltuv açısınıñ miyén tırnap yöregéne kadaluvın toygaç, üksép ciberdé. Ferit ülgen, Ferit ülgen! İşetesézmé, anıñ bértugan abıysı kébék yakın késésé ülgen. Yuk indé ul, yuk! Dönya bélen alış-biréş yasap, cir kuyınında yata. Ehsen aña burıçın kaytarırğa da ölgérmedé. Tugannan-tugan abıysınıñ cilke ışığında üsté bit ul!

Uram malayları rencétse de, olılar kaksa-suksa da Ferit yaklıy idé. Bervakit malay suvga battı. İndé ülem indé tonçıktım digende, Ferit tartıp çıgardı. Ahırdan: “Sin, malay aktığı, tormış diñgézende bata kürme, bolay yöz, tégéley yöz”, - dip, kolaç salıp yözerge öyretté. Ehsennen öç kéne yeşke olı idé üzé. Ehsen unıncı klasska küçkende “üz könémné üzém kürem” dip, sheherge taydı. Yégét unni temamlap institutka kéréde, diplom aldı hem abıysı yeşegen sheherge bilgelenüv şatlıgınnan tön yoklamadı. Lekin ul soñardı, bu vakıtta Ferit yırak Sébérde urman kise idé.

Kartlar “Yazmışña ni yazılsa, şunı küreséñ”, diyeler. Uynadı da şayardı şul yazmış. Örléktey ir-yégétné gomérlék gazapka tördé: ağaç astında kalıp ayakların imgetken Ferit, atası yortına kaytıp avdı. Ehsen ul çakta da kanlı yeş tükken idé. Alda başlanmagan gomér bar bit elé, niçékler tüzer, niçékler çıdar tuganı! Abıysın üz küzleré bélen kaytıp kürgençé ut yottı ul. Eytérséñ Feritnéñ sızlanuvları anıñ tenéne küçken idé. Kürgeç, béráz tınıçlangan kébék buldı. Töz gevdelé çiber Ferit tügél tügélén de... Kultık tayagına tayanıp yörérlék reté bar elé. Kulları sav-selamet, caylırak eş tapsa, görlep yeşerge bula. Eger de meger, institutka kérem diyse, Ehsen koçağı bélen kitap-defter kaytarıp avdaraçak aña.

Şularnı söylep ul abıysın yeşevge dertlendérép cibermekçé idé, elle niçék, ikev bakçaga kérép utırdılar da, bér kelime süz eyte almadı ul. Ferit karlıgan kuvagı töbéne yeşérgen zapasın çıgarıp, anı ütérép kıstıy başladı:

- Eyde, éç, éném, pensiya cite miném, sıylıym bér üzéñné, eyde, éném!

Énékeş abıysınıñ kızargan borınına karap tordı. Nihayet, télénnen élék uylagan

süzlerén, kısıklap, bér cömle ıçkındı:

- Téleseñ min siné apkitép devalıym, abıy.

- Hı, -dip kölémséredé abıysı, - hı, yuattı bérev... Başta canımnı devala sin, éném! - İsérüvé citken Ferit téşlerén yemséz şıgırdatıp zarlanırğa kéréşté. - Ozın téllé akçaga éstérép miné hatın-kız gına bozdı, éném. Éşlegen akçamnnı tiyénéne kader şul yuğa yılanga ciberép yattım. Fatir, iméş, öylenésebéz, iméş! Tot kapçıgıñnı! Tipté de çitke ozattı. Aldadılar miné, éném!..

Ehsen bu süznéñ asılına töşénmedé, urındığında çaykalgan isérék Feritné bakçadagı ağaç sekége iltép yatkırdı.

- Yokla, abıy, aynıgaç söyleşérbéz.

Söyleşté, pıçagım! Abıysın kızganuvdan begiré télgelense de, utırıp sérleşérge vakıt tapmadı. Bér karañgıdan ikénçé karañgıga hetlé utın yardı. Bulışa yenesé, eş kiméte. İh şunda Feritnéñ ürselengen canın tıñlap karasa! İrlernéñ de eş sérleré bula, irler de cılı süzge mohtac labasa! Barısı da Ehsen kébék tun küçen tügélđer. Hezér soñ indé... Ez géne sizgérlek kürsetseñ, ülémnen yolıp kalırğa bula idé bit anı! İçmasam, yeneşede Milevşe de yuk. Ul néçke küñéllé hatın, başıñ iyélgende kaygıñnı ciñéleyte béle: derya bulıp küñéléñe tulgan hesretné yırganaklar yıırıp kiñ sularga agıza. Hetérénde, bérvakıt Ehsen avırğaç, kérfék kakmıyça baş oçında utırıp tön çıkkán idé. “Nige yoklamıysıñ”, diğç: “Çiréñnéñ yartısın üzéme alam, tizrek térélérséñ”, - digen idé.

Bu minutlarda yanında Milevşenéñ bulmavı şul hetlé ükénéçlé idé şul. Yugıyse, irtén géne hatınınnan kotıluvına söyengen idé Ehsen. Nige şılıtratmıy iken indé? Nige?

Ehsen ömét tulı küzlerén telefonga töbedé. Kötép-kötép te Milevşe şılıtratmadı. Güya ul, irénéñ hıyanetén kitkende ük sizénép kitken, hem deşmeske uylagan idé.

Uylar öyérmesénde kaynap tön uzdırgan Ehsen irtén biténe salkın suv gına börkédé de, avızına tamçı da rızık kapmıyça, eşéne yüneldé. Büléktegélér sorışmağaç, énesénen-cébéne kader söylevden megne yuk idé. Ul avır körsénép:

- Abıy vafat miném...-didé.

Süzén ülçep söylerge gadetlengen ir-at halkı nerse diysén indé, hemmesé de bér avızdan: “Da-a, malay” - dip ağıldaştı da, bétte. Bu iké süzge kaygıñnı urtaklaşuv da, yuatuv da, barsı-barsı sıygan idé. Lekin bolar gına sulkıldagan yörekné bassa iken! Yarıy Rumiye bélen tanışıp ölgérdé, yakın kürép aña tügélérge mömkin elé.

Kiç bélen tup-turı kız yanına aşıktı Ehsen. Busaganı atlar-atlamas:

- İh, béleseñ, miném...- dip başlagan idé, Rumiye anı yartı süzden büldérdé:

- İşéttém, işéttém, nindidér tuganıñ ülgen, diy. Ülgen artınnan ülmesseñ bit indé. Sin hesretlene dip kéne barıber tége dönyadan kiré kaytarmaslar.

Ehe, çiberkeynéñ yöregénde çit kéşeler kaygısına urın tar iken. Ehsen monı şunda uk sizép aldı. Índé abıysı ħakında süz ozaytuv cülerlék bulır idé. Ul yomşak kenefige çumıp vayımsız, irke kıznıñ salmak yöreşén küzete-küzete, üzénçe netice yasap utırdı. Yuk-barga yörek tuzdıruvçı çevçelek tügél indé bu. Yeşlégénéñ kadérén bélép, maturlığı bélen masayıp yeşevçé nestekey. Belki elé anı cil-yañgır tiydérmiyçe üstergennerdér, tormışnıñ töbéne töşérmiyçe, östen-östen géne atlatıp. Bula bit tégé, zur suvlar kürmiyçe, vannada gına yözép üsken şehir kızları...

- Nişlep moñsulandıñ, küç monda, Ehsençik. - Rumiye Ehsenné divanga küçérdé. Kiçegé kébék belekey östelné éterép ul tabın ezérlep kuygan. - Elle siña küñélsézmé?

- Bolay gına, üter...

- Ütmiyçe ni! Kildélé-kittélé keyéflerné cehennem çitene ozatabız anı. Miném öyde borın salındırıp utırmıylar: cırlıylar, biyéler, şayaralar. Ye, dörös tügélmé?

- Dörös, - dip kiléşté Ehsen.

- Alaysa koçakla miné. - Rumiye Ehsenge kilép sıyındı. Kıznıñ çeçénnen baş eylendérgéç ħuş is añkıy, yış-yış sulavdan bér küterélép, bér töşép kitken kükrekleré tenné kımırcıta idé. Suvırıp alıp koçaklasañ, atna buyına citerlék! Tik nazlar öçén kul küterélmiy, Feritnéñ ülémé -bar téléklerné de sündérép taşlagan.

- Nişlep irkelemiyséñ, begırkeyém?

- Tukta elé, Rumiyekey, sabır it.- Ehsen nazlıbikeden, çitkerek taypıldı.

Rumiyenéñ matur yözéne kara tös iñdé. “Yarabbi, nerse bu? Kılanamı, cirenémé? İrlerné ħuştan yazdırgan çiberden baş tartıp utıra bit, ħurlanıp ülerséñ!”

Kız, kaşın-küzén cimérép, divannıñ ikénçé başına şuvıştı. Annarı, üç-yersuvına çıdıy almıyça, ut kébék kaynar süzlerén Ehsenge börkédé:

- Sabır it diyséñmé? Sin çirleşkeñ bélen yeşiy-yeşiy sabır iterge öyrenséñdér şul! Min, sav-selamet kéşé, miném yarata torgan çağım! Sin büken, monı añlamıysıñdır, şet!

- Açuvlanma indé, - dip yukka gına tınıçlandırmakçı buldı Ehsen. Kız, tagın da zeherlenép:

- E-e, sérkeñ suv kütermiymé! - didé. - Sin géne çiy kamırdan evelengen, diy!
Prosto miné intéktérmekçe bulasıñ. E bit min siña oşıym! Bık oşıym! Miném öçen
hatınıñnan ayırılacağıñ sin!

- Bigrek üzéñe ıñanasıñ iken. Ayrılırga cıyınanım yuk miném...

- Ayrılasıñ! Avıruv hatın bélen yeşıyséñ kilmiy sinéñ! Rumiye meçé citézlégé
bélen Ehsen yagına sikérdé. Yomyomşak bélekler muyının uratıp alganda ir kéşé:
“Ayrılırga yörüvémné kayan bélgen? Éçémné aykap çıkkın yılanmını!”- dip uylap
ölgérdé. Anıñ kıtırşı yañaklarınan übe-nazlıy şaşınan kız:

- Ayrılasıñ, siña min kirek, siña min kirek, - dip tekrarlıy idé.

İh, şuşı hatın-kızını! Sabırsızlanıp bötén nerseneñ temén cuya. Avız açarga da
irék birmiy, haman üzénékén tukıy. Eytérséñ Ehsen tügél, Rumiye öylene.

Kız ut sündérerge ürélgende, Ehsen koçaktan caylı gına ıçkınıp, ayagina
bastı.

- Mönesebetlerné azgınlıktan başlamıyk, Rumiyekey.

- Niçe-ék?!

Ehsen, yañakları ut sıman kızıışkan Rumiyege karamaska tırıştı.

- Öylenéşkeç te ölgérérbéz elé.

- Sin... sin miña öyleneséñmé?!

- Yöregémné urladıñ, indé nişliym?

Rumiye divannan töşép tagın Ehsenge kilép sarıldı.

- Min indé söyérkeñ bulırğa da rıza idém... Sin бүten ırlar kébék çıtırdap
yabışmıysıñ, sérlé sin... Ye, kayçan küçeséñ?

- Aşıktırma. Üz cayım bélen küçermén. Kaybér éşlerné caylıysı bar elé.
Aşıktırma...

3

Soñgısın üz derecesén yugaltmas öçen géne eytté ul. “Ehe yögérép kildé”, -
dip Rumiye söyénmesén öçen géne. Öyende anıñ tamçı da éşé yuk. Aşagan
telinkesén yuva da, yatıp yoklıy. Feritnéñ ülémé kul-ayagın beylep taşladı: yaratkan
abıysın saklıy almaganga ul haman vöcdan gazabı kiçére idé. İçmasam bérersé
bastırıp: “Sin adem aktığı”, - dip sükse iken!

Köylengeç-caylangaç Rumiye bélen avılnı eylenép kaytası idé. Kaygılı çaklarında yeş kilén kürsetüv kilésmese de, Feritnéñ kabérene çardugan korabız diğech, aklanır elé. Rumiyeñ önemesler, elbette. Kartlar tamam Milevşe yagına avışkan. Tégésé de siğérçé kébék bit anıñ, yagımlı karaşı bélen devalıy. Sérdeşné kürebéz dip, kürşé-külen cıyıla. Samavırnı yañarta-yañarta söyleşeler. Milevşe küp söylemiy, e tiñliy béle. Kéşénéñ canı sızlagan urının çamalap ala da, söylete, éçén buşattıra. Sér sıya aña, télese küpmé sıya! İğ-ma, ħatınnıñ şuşı asıl sıyfatin Rumiyege küçéresé idé! E Milevşege biraz gına vayımsızlık östeseñ... Yaramıy bu dönyada akıllı, tertiplé géne bulıp yeşerge, yaramıy, yuksa kısılıp, belekeylenép béteséñ. Belki Milevşenéñ tuktavsız çirlevé de akıllılık belasédér? Üzén timér kanunnar bélen uratıp tormışnıñ rehet yakların kürmiyçe yeşiy iç ul! Bervakit alar yalgış kına restoranga kérédeler. Muzıka uynıy, parlılar vals eylene idé. Kürşé östeldegé bér yégét Milevşené biyérge çakırdı. Ĥatını kurkınıp aña borıldı.

- Bar, bar, biyé, - dip işareledé Ehsen.

Milevşenéñ nindidér bér söykémlé söyegé bar idé. Çeçlerén iñneréne taratıp salsa, ul yeşerép, maturlanıp kite idé.

Erséz yégét ikénçé mertebe de ħatınına baş iydé. Alar salmak köyge biyé-biyé nerse söyleşteler, busı Ehsenge karañgı idé. E méne restorannan çıkkanda Milevşenéñ bit oçları alsulanıp, zur moñsu küzlerénde yaktı nur céméldevén, gomér itken ir géne tügél, cidé yat ta sizer idé.

- Tégé adem oşadımı siña? - dip soradı iré.

Ĥatın yaramagan eş östénde totılğan kébék kaltıranıp: - Yuk, yuk, oyalmıyça sorıysıñ tagın, - didé. Milevşesé yeşértén géne meħebbet utında yansa da, üzéne oşagan kéşésé bélen oçraşkalap torsa da, rıza idé Ehsen. Meħebbet adem balasın yeşerte de, térélte de. Belki ul kırmavık kébék yabışkan sırħavlarınnan arınır idé biraz. Yuk şul, ħatını cilbezeklékné gönah sanıy. Üzé uylap tapkan timér kanunnar aña ıçkınırga irék birmiy. Bütennerné de turı yuldan gına yörérge tiyész dip sanıy ul. Söyerkesén iyertép alarga Ĥebir kilgeç, niçék kılandı! Dörés, matur gına tabın ezérledé üzé. Koymagın péşérdé, cidé törlé ülen salıp çeyén yasadı, lekin şunnan soñ deşmiy-tınnıy gına yokı bülmeséne kérép biklendé. Ehsennéñ uñaysızlanganın

kürseñ! “Min irlir azdıruvçı ıatınnar bélen bér östel artına utırmıym”, - dip, nefretén açıktan-açık sizdérde bit, kirébétken!

Kunaklar kitkeç, iré anı oyaltıp mataştı.

- Rezve şulay yarıy indé, doşmanmını, kara koyıldıñ.

- ıebirnéñ nikahlı ıatını bar, ikev kilsénner, - didé Milevşe.

- ıatını iméş! Anıñ Gayşesé vakıtsız kartaygan. Ebiné kultıklap yörsénmé?

- Eybet ir yanında ıatın-kız kartaymıy.

- Gayşesé bélen kilse de, sin küñél açarga télemes idéñ elé!

- Tormış beyrem tügél, Ehsen. Anı keyéf-safa korıp buşka uzdırmaska kirek.

Milevşesé fenni éş bélen şögillene idé. Yörek avıruvlı kéşége şundiý çétéréklé tema tapşıruvların kara sin: “Sugış yıllarında balalar yazmışı”.

Ul çakta Ehsen nik süz köreştérüvéne ükénép béte almadı. Çönki Milevşesé: - Sugış garasında küpmé bala açlıktan şésénép ülgen, e sin ıebirlerné cıyıp küñél açasıñ, - didé de, ménderge kaplanıp üksiy başladı. Kéşé ıatınnarı kébék yılap kına kuvandırsa iken, yartı tön urtasında “aşıgıç yardım” çakırdılar. Ukollar kadagaç kına küzlerén açtı Milevşe. Citmese vraç akayıp Ehsenge karıy. Yenesé, ıatınıñnıñ nervısın bozuvçı aımak sinmé ul?

Küpmé eytté Ehsen, küpmé yalvardı, sin bu temaga fenni éş yazuvıñnı tuktat, yöregéñné talkıma, didé. Tıñlamadı. “Sin de yazma, min de yazmıym, kém yazar soñ?” - didé. Yazarlar elé, dissertatsiye öçén köné-töné kegaz aktargan éşsezler buva buvarlık!

Ye citté, tuydı Ehsen! Törtélér urınıñ bulmasa bér hel idé, kil gene, Rumiye kolaçın ceyép karşı ala. Fereştedey sılı kızga öylenmeske, başına tay tipmegen elé. Bolay cilbezek nestekey indé. Lekin andıylar uftanmıy, zarlanmıy, ciñél yeşiy. Siña da alar yeneşesinde rehet bula. E Milevşe üz cayın üzé karasın. Altı yıl tüzdémé Ehsen, tüzdé. Öyden - eşke, eşten - kibétlerge, billehi, borıp cibergen maşına töslé idé Ehsennéñ tormışı. Kaya çemodan? Kaya kiyémner? Tizrek, tizrek sıpırtırğa monnan! Alnı-artnı karamıy yögérerge, yögérerge!

Ul iden urtasına çemodanın ceyép taşıladı hem şkaftan bérem-bérem külmeklerén cıyarga kéréşté. Fu, bu sarı nersekey Milevşenéñ ıalatı tügélme soñ?

Kiter aldınnan iy ézledé biçara, iy ézledé, aktarmagan ciré kalmadı. Baksañ, Ehsennéñ şkaında butalıp yata iken. Sap-sarı halat... Canına tiñ halat... Hatınıñ kiygen kiyémneré de üzé sıman moñsu, sagışlı...

Ehsen halatnı eylendérdé-tulgandırdı da yomarlap divanga taşladı. Eyde, hucasın kötép yatsın şunda!

Alası eybér alingan, uylanası uylanılğan, bu fatir bélen savbullaşası gına kalğan idé. Ul soñğı mertebe öy éçénnen küz yörtép çıktı. Méne, kite indé... Savbullaşuv minutları citkeç, küñél néçkere. Yahşımı-yamanmı, Ehsen monda huca idé. Tar kısan bülmede intékkennen soñ şuşı kvartiraga kücté alar. Kuvanıçlarınıñ igé-çigé yuk sıman idé. İke cüler, bülmeden bülmege yögéréşép yördeler. “Çınlap ta bu béznéñ öyébézmé, bozdan gına katırıp yasalgan yort tügélme?” - dip, işék-terezelerné kapşap çıktılar. “Yuk, akıllım, nigézébéznéñ cılısı bar”, - dip kıkırgan idé Ehsen. Annan kitté cihaz satıp aluvlar... Bér urındık kaytıp utırsa da söyéneler idé. Uñğan, buldıklı Milevşe öyén göl ittérep cıyıştıra, temlé-temlé aşlar péşere, bergelep sıylanalar, söyleşeler, sérleşeler... Tik bolar ozakka barmadı şul. Kinet kéne Milevşe avırıp başladı. Öy éçé karañğılandı, kayçandır yaratıp saylagan cihazlarınñ tösléré uñdı. E iñ avırıp, yort éçéndegé vak-töyek eşlernéñ Ehsen kulına küçüvé idé. Başta ul moña elle ni borçılmadı. Şehir irlerenéñ beheté şuldır indé: her nerse hatın bélen urtak başkarıla. Bérésé kéréñ yuvsa, ikénçesé suvın tüge. Bérésé yamasa, ikénçesé ütükliyi. Bérésé bala karasa, ikénçesé aşarga péşere. Ehsen gene bötén eşné de yalgızı gına eşlerge mecbür idé. Avırıp yatkan, helséz hatınıñnan kér yudırtırğa ya ki sumka tottırap bazarga yögértérge mömkinmé soñ! Ul: “tukta, üzém, tukta, üzém” diye-diye, aldagı tormışın harap itép taşladı. Reñmet yavsın, Rumiye küzén açtı... Kibétlerdege çiratlardan, şav-şuvlı bazarlardan kala dünyada söyüv-söyélüvler de bar iken!

İr kéşe sikérep torıp çemodanına yabıştı...

- Karşı al, Rumiyekey, - dip görlep yaña fatırına barıp kerdé ul. - Min meñgege siña kildém. Kulımda siñar çemodan, yöregemde vulkan sıman atılırğa torgan meñebbet!

- İrtége ük tuy yasıybız. Duslarnı, tugannarnı cıyabız, - dip söylene-söylene Rumiye Ehsennêñ çemodanın karañğı şkafka şuvdırdı hem ırnêñ pidjagın saldıra başladı.

- Sin tülké ni... kız balaga öylenem dip yalgışma indé. Siña hetlé de romannar bulgan idé. Zamanası şundıy bit... Üzêñ de hatın ayırgan.

- Ye indé, késeñné eylenderép sélkéme, - didé Ehsen. - Miña uñaysız méne, ezérge bezér digendey.

- Sin bu kvartiranı, cihazlarnı, bellür savıtların eyteséñmé, Ehsençigém? Kükten yavgan baylık iç alar! Üz akçamrı tükmedém, hesretlenme.

Rumiye kuñnyaga taba borılmakçı idé, Ehsen anı bélegénnen élektérép tuktattı.

- Añlat elé...

- Bérénçé könné ük miné añlamakçı bula, kara monı!

- Kükten yavgan baylıgıñrı añlat, - dip üzénékén tukıdı Ehsen. - Sinêñ minnen yeşérér sérêñ yuktır, labasa?

- Yuk ta bit...

- Soñ? Elle alış-birêş bélen mataşasıñrı? Min bazar kêsélerén yaratmıym.

- Yuk la indé, - didé Rumiye gönahsız küzlerén Ehsenge töbep. - Min bér avıl yégété bélen tanışkan idém. Heyérçé gaşıyk idé, ni yortı, ni akçası yuk, üzé miña öylenmekçé. Ahır, Sébéрге urman kiserge kitté bu, ay sayın akçasın miña ciberép tordı. Béz tizden öylenésérge tiyêş idék, min şul akçaga kooperativ yort aldım, mal tupladım. E ul aksap kayttı. Min anı kértmedém. İr tügél, imgek bulası idé bit ul kértsem! Miña sinêñ kébék taza ir kirek, Ehsençigém!

- Anıñ isémé niçék idé?

- Kémnéñ?

- Anıñ, aksaknıñ?

- İsémé matur idé çukınçıkñrı. Ferit isémlé.

- Ferit?!

- Könleşme indé, Ehsençigém!

Kuyunına yılışkan kızını Ehsen étép ciberdé. Mizgél éçénde alarnıñ küzleré oçraştı. Bérsénde añlamavdan seyérsénép aptırap kaluv, ikénçésénde özgelep taşlarga citken açuv-nefret idé. Nindi süz tabarga bu ıatınga, nindi süz?! Eşke, yavız, cirengéç, kabaıet... Bolar gına az, bolar gına Ehsennéñ nefretén eytép bire almıy. Niçék didé elé abıysı?.. Yuıa yılan... Eyé, eyé, yuıa yılan didé!

- Çemodannı bir! - didé Ehsen téşlerén kısıp, - yuıa yılan...

Kaytkaç ul, üzénéñ aımaklıgına şakkatıp, erlé-birlé bülmesénde yöréndé. Tormışın üzgerte, iméş, hay başsız! İskésénéñ kádérén bélép yeşıysé urınga... Gürénde rencép yatadır Ferit abıysı. Oyat, oyat, oyat!

Ehsennéñ kiçéréşleréne baya üzé divanga taşlap kitken sarı ıalat kına şahit idé...

KIRGIY BOLAN

Nişledé ul, Teñrém, nişledé?! Üzémé, hislerémé ileslendé? Moña kader ul çama bélép yarattı. Üz yöregénéñ iyesé idé. E hezér canı gél aña tartıla, anı ézliy, anı sagına. Kürmegen könnerénde güya Koyaşnı sorı bolıt kaplagan töslé. Kürse... kürse elle nişliy, küñél elle nişliy: oçına, talpına, küklerge aş. Teñré! Belkém, sinéñ kodretéñ bélen kabıngan uttır bu? Olıgaygan könénde Tanıbek han da bér iserlenép yörsén, diyséñdér. Yugıyse hannıñ ofıktağı koyaşı bayıp bara bit indé. Olannar da balıg buldı. Üzleré yar söylerlék. Nige aña mondıy yeşérén gazaplı mehebbet?! Bér mertebe gıyşık utında yangan idé bit indé, ne behetke irésté? Anı köçlep diyerlék Altın bikege öylendérdéler. Kara Büréler ıruvınıñ Taştımér kızına. Şunnan birlé Tanıbek han Kara Büréler neséléne açuv saklıy idé. Hezér indé ul açuv da sünép-sürélép bara. Niçék sünmesén, niçék sürélmesén diy. Yeşléktegé mehebbetné onıttırıp, kötmegende anıñ küñél dönyasına Tamçı kilép kerdé! Ul salavat küpéré siman idé. Cılı yañgır yavıp ütkeç kükné yartılaş bülép balkıgan salavat küpéré!

... Ul kiçné han yar buyına cıynalğan kızlarınñ “yözék salı” uynavın karap tordı. İ bar idé zamanalar! Ul da yégét idé, ul da “yözék salı” uynına katnaşa idé.

Han, üze de sizmesten, yeşler yagina taba atladı. Sizdermiyçe géne yannarına kilép baskan ir zatınıñ han ikenén belgeç, kız-kırkın çırılap tallıkka sibéldé. Tik bérsé kaçmadı, ul yögerép kilép kulındagı baldagın hannıñ kaynar uçına saldı...

Kömés baldak idé bu. Tanıbek hannıñ bötén tınıçlıgın alğan kömés baldak idé. Anıñ iyesé turında uylamagan bérer vakıt buldı miken? Éş alıp karıy başladı han baldaknı. Karagan sayın kıznı küresé kilüv télegé arta gına bardı. Tüzmedé, üzénéñ cansakçılarınñ bérséne baldak iyesén tabarga kuştı. Emma kürgeç te yöregé tınıçlanmadı, kirésénçe, gomér buyı söyüv reheté tatımagan han ileslenép kitté. Kız yaña tугan Ay kébék yeş, tal kébék néçke, çeçek kébék güzel, bolan kébék... Kırgıy idé. Şuşı asıl zatka soklanmav, anı yaratmav üze gönah bulır idé. Meger Tanıbek han kızga eytesé süzén eytép, biresé bülegén birép cibere almadı. Tegayén kavşadı, han

başı bélen kavşadı hem ikélené: olug hanga gıyşık béldérüv kilésér miken, didé. Hansasarayga kilgeç kız üzé ni uyladı iken? Añladı miken hannıñ kiçéréşlerén?

Avdan kaytkanda üzén karşı alırga cıyılğan saray halkı arasında, Tamçını kürép han çikséz kuvana idé. Kız, kémnéñdér cilkeséne ışıklanıp, hanga karıy. Kızıksınuvı gınamı, yaratuvımı, han bélmıy idé. İh, şul melde küterép alası idé de üzén, arıgan Koyaşnı kuvıp citer tizlékte ofıkka taban çabası idé! Yaramıy, yaramıy, yaramıy! Ul han, aña yaramıy. Kayçağında ul yöregénéñ şulay tınıç tibüvéne, kükrek çitlégén vatıp-cimérép mehebbetnéñ üzgesén, kaynarın talep itmevéne seyérsénép te kuya idé.

Tik küreséler alda bulğan iken. Éssé munçaga kergeç tınga kaynar dım kapkan sıman, könnlerden bér könné mehebbet anıñ yöregéne kaptı. Sabırlığı tamam tökendé. Bervakit töşende Tamçını kürép söydé, irkeledé; uyanıp baksa, yanında mışnıy-mışnıy kart hatını yoklap yata idé. Ah, şul çakta ürtelüvleré! Alмагаčka ürélép te almasın öze almagan sabıy bala sıman, ul köné buyı yazmısına, söykémséz bikege hem tagın elle kémnerge, elle nerselerge üpkelep yördé.

Tanibek tehétké han kızına öylengeç utırdı. Uzına-nite kalsa, saray kuştannarı anı şunduk yuk itecekler. Ul çarasız, ul bérkayçan da Tamçı atlı sıluga öylene almıy... Yola kuşmıy, iméş. Can tartkanıñ bélen kavışmıyça niçék yeşemek kirek? Büten tüzer emelé kalmadı indé, ul her tönné, kükte yıldızlar kalıkkanda Tamçını yatagına deştérép alaçak! Hem bu oçraşuv ülgençe devam itecek. Ülgençe! Eyde, bike anıñ koçağı suvınuvın sizénsén, zarlansın, biterlesén, aña barıbér. Kém soñ elé ul bike? Baka kébék salkın, yılan kébék zeher Altın bike! Bu hatını Tanibek bérénçe kürüvde ük yaratmadı. Kiyevénéñ önemeven sizengen bikege ir kuyınına kergençe ük üz ıruvına kaytıp kiterge bula idé, e ul télemedé. Komsız Taştımér hannıñ kızı Tanibek kulına küçeçek cir-sular turında küpten hıyallana idé. Hıyallanmaska ni! Ak Büréler gomér-gomérge bay yeşedé, alardagı baylık Kara Bürélernéñ töşene de kermıy idé. Iruvdaşlarınıñ yavız köçéne tayanıp uñga da, sulga da çeçté bike bu baylıknı.

Han Tamçı bélen küréşerge hıyallanıp yörgen könnernéñ bérsende Kara Büréler ıruvınnan yavçılar kilép töşté. Bu yulısı han alış-biréşte katnaşırga télemedé,

barısın da Altın bike irkéne tapşırdı. Aryaktagılarga kız birüv küñélséz beyrem idé. Ul küz yeşleré bélen başlanıp küz yeşleré bélen temamlana da idé. Buy citken kız bala öçen il-yortınnan, bigrek te söygen yarınnan ayırılıp yat ıruvga kitüv ülémge tiñ idé. Bu ıakta süz başlasañ, Altın bike:

- İké ıruv tugalık yañartuvdan tuktasa, Kara Büréler yav çabarga da küp soramas, - dip kisete idé.

Altın bike yavçılar ıörmeténe olı tirmede meclés oyıştırdı. Şunda ul yereşelgen kızniñ isémén eyteçek. Anıñ her yılını aryaktagılarga bağışlap kuyan bérer kızı bula. Bike ölgér, bike citéz, tuyga aldan uk ezérlene.

Tanibek ıan, sırıavlap toram dip, mecléstén de baş tarttı. İrtégésén ıan katına Altın bike kéréde.

- Ni yomış, bike?

- Keyéfěñ yukmını, ıan?

Altın bike soravga sorav bélen cavap kaytardı. Annan üpkelep eytté:

- İruvdaşlarımni ıörmet itmiysěñ, ıan. Büleklerén bulsa da kürér idéñ.

- Min bülekke kızıkmıym, bike. Bike işétmeméşke salıttı.

- Ye, béz ni birérbéz iken soñ, ıan? Bülekke bülek tiyěş.

- Kız biresěñ, şul citmiymé? Tirélerge kagılma!

Gacep, bike бүгэн күндем idé, karşı deşmedé, üz ıokukların davlap kışkırmadı, ıanga buysingan kıyafette ekrén géne işékke taba yüneldé.

- Tukta!- dip kiré bordı anı ıan.

- Sin eytmeděñ: Kara Büréler öyéréne kém balasın taşlıysıñ.

- Taşlamıym, ıan, zurlap birem. Tamçını birem.

Tanibek ıan bikené aptıraşta kaldırıp kapıl gına urınınnan sikérép tordı, sikérép tordı da kızuv-kızuv işéklé-türlé yöréne başladı. Anıñ yöregéne eytérseñ agulı söñgé kadadılar. Tamçı diymé?... Tamçı diy!

- Kız rizamı? - didé ul, nihayet, isén cıyıp. ıandagı üzgerěş Altın bikené gaceplendére idé.

- Yu-uk, - didé ul suzıp. - Yu-uk, riza tğél. Yılıy da yılıy. Nindi beğétke tiyénesén béleméni ul! Nige töpçénesěñ elé? Moñarçı sin kızıksınmıy idéñ şikéllé?

- Behetke tiyene imes, behetke! - dip üçekledé han. - Taptın süz! Tamçı atlı kızını min yaratam!

- Kém yarata, han?!

- Min, min, bike!

- Sin?! Bike çaykalıp kuydı. Küzleré zur bulıp açıldı:

- Yalgış işete melle? Üz akılındamı bu ir? Şayartamı, elle yürüy bikené sınavımı?

- Avızıñnan cil alsın, han. Söyleme tuzga yazmagannı. Nitken yaratuv diy ul tagın? Sin - han, sinéñ hatınıñ bar. Kız yeş! Teñré hetlé teñrege karşı barsañ, cir yotar üzeñné! - didé Altın bike aşığa-aşığa, soñınnan östep kuydı: - Olannardan oyat! Kartaymış könende ataları gıyşık uynıy.

- Sin hafalanma, bike. Béz Tamçı bélen meñgelék dönyada gına kavışırız. Teñré miña şulay yazdı...

Altın bikenéñ karalğan çırayı yaktırdı. Tégé dönyanı söyliyémé, kart cüler? Eyde, tégé dönyaları bélen tik sataşıp yörsén, andagısın kém belgen de, kém kürgen. Nindidér heyérçé kızı öçén satuvlaşıp utıruv bikege kiléşmiy. Olısta kız betmegen, totar da ikénçésén dimler.

- Yarar, han, sinéñçe bulsın. Min behesleşmiym.

Altın bike iréneñ begirén télép alırday usal süz ézledé. Taptı, tik eyterge kıymadı, küterélép karasa, hannıñ küzleré kurkıncı töste yaltırıy idé.

Bike çıgıp kitkeç, han terezege borıldı. Yılga östene kızıl nurların sibe-sibe Koyaş bayıy idé. Ah, nindi sağışlı kiçke kerdé han! Bélesé idé, nerse téliy bu can? Tizrek tön citüvénmé? Tön citer de anıñ bötén borçuvların yuvıp alırmı? Basılırmı bu sağış?..

Yoldızlar kalıkkanda han Tamçını kitérerge boyırdı. Sakçı ozak köttérmedé küz açıp yomgan arada sılunı han karşısına kitérép bastırdı. Kız yılap hannıñ ayak astına yığıldı.

- Olug han! Birme miné Kara Bürélerge! Ayırma yortımnan!

- Tor, irke tayım, min siné yatlarga dimler öçén çakırmadım. - Tanibek han Tamçını küterép torgızdı, yeşlé küzlerénen sörtté. - Béz bike bélen ul yalgışnı tözették indé.

Hannıñ heberé kızga şulhetlé köçlé teésir itté ki, ul baskan cirénde koş bulıp talpınıp aldı. “Oç” diseler oçıp kiterge ezér idé. Han, çınlap ta koşka evérlmesén bu digendey, kaynarlanıp:

- Sin minéké, barı tik minéké géne, bérevge de birmem, bérevden de kul tiydérmem,- dip pışıldagan idé, kız kurkıp hanga karadı. Elle nindi yatsınuvlı karaş idé bu. Tanibek han: “Aşıgam bugay”, - dip uyladı. Ul bolannıñ kırgıy ikenén onıtıp cibergen idé. Aldan büleklerné birerge kirek. Tınıçlansın, Hansasarayga künége töşsén. Annan üzé ük koçakka taşlanır. Elle ul bu oçraşuvga söyénmiy diyséñmé? Söyéne, bilgélé. Tik kurka, beheténen kurka...

- Eyde bülekleréme bak, diye, han kıznı tür başına alıp kitté. Tartmanı açtı, şem yaktısında céméldeşken altın-köméşten ikésénéñ de küzleré kamaştı.- Al, bolar siña irke tayım.

- Ay! - Kız bayagıdan da biter örkép artka çigéndé. Mondıy asıl eybérler bélen Altın bike géne bizene idé. Anıñ uyn sizgen sıman, han:

- Çit memleketten sinéñ öçén kaytattım, tartınma, al, - didé, Tamçı barıbér de büleklerge kağılmadı. Indé hannıñ tekaté korıdı. Yarasa, iké araga siher cépleré ürép kıznı üzéne tartıp kitérer idé ul. Ah, kırgıy bolan balası! Nige şikleneséñ elé? Kér koçagıma, kér! Tilmértme nazga susagan hanıñnı. Ul kötmedéméni bu oçraşuvnı? Sataşmadımını siné kuyınında dip his itép! Nişlep haman kaltırıysıñ, nişlep haman yatsınasıñ sin? Ye, kil indé, kil... Kil, berdenbérém. Kil, kırgıy bolanı... İyeleş Tanibekke, iyeleş hucaña...

Ye, Teñré! Ul ne bülekné almıy, ne hanga yakın kilmiy. Kaça da kaç, kaç da kaç. Elle soñ Tanibek yalgıştı mı? Belki, hıyalındağı mehebbeténéñ devamı çınbarlıktan yırıktır?

Yakınlaşkan sayın yırığaya, reşe sıman aldıy da yırığaya.

Tanibek han ürélép kıznıñ kulınnan totmakçı itté, Tamçı kinet çitke sikérdé. Sabırlığın cuya başlagan han:

- Nige kurkasıñ, kız bala? - didé.

- Ciber miné, ciber! Açtır timér işékleréñné! - dip yalvardı kız.

Ҳанниñ ёçёнде nersedér özélgen kébék buldı.

- Sin... Sin, kız bala, minnen kotkaruv gına sorap kildéñmёni? - didé ul, tını bétép.

- Eyé, olug Һan. Sin merҺemetlé, sin izgé, sin şöhetlé...

- Şul gınamı? - dip büldérdé Tanibek Һan. Anıñ: “Min meҺebbetéñ түgélmёni?” - dip kıçkırası, Һansaraynı yañғıratıp erniy-erniy kıçkırası kildé. Emma ul üzёnéñ köçsёzlёgen toydı. Yuk, kıçkıra almıy. Kıçkıra da almıy, bu kırgıy zatnıñ yöregёne ütép kére de almıy. Tége çakta da kız baldaknı yakın kürép түgél, kurkuvdan salgan, küreséñ.

Tanibek Һan sakçısına, deşté.

- Bar, iltép kuy, - didé, Tamçıға ımladı. İrtёgёsén ul bikené:

- Kara Büréler öçén kız taptıñmı? - digen sorav bélen karşıladı.

- Ёzliym, - didé bike.

- Ёzleme, - didé Һan. - Tamçını birép ciber. - Annan aşıgıp östedé: - Bүgen үk ozat, бүlekke күp tiréler birép, бүgen үk, işёteséñmé, bike!

KÜÑÉL

Tañ aldınnan miné eni törtkelep uyattı.

- Kızım, tor elé, bazarga kitebéz. Ene, Minhac abıyñ at cikken.

- Bazarga? - didém min yokılı küzlerémné ugalap. - Tégé atnada gına bardık iç!

-Tégésé tégende kaldı indé anıñ, tor kızım.

-Eyém, eti bélen barıgız!

-Ye kirélenme, tizrek cıym.

Keşérlé bazarı bézden cidé çakırım idé. Baruvları bik küñéllé, tavnı çaptırıp kına töşesé, e méne kiré kaytuvları méñ bela, méskén at köç-ñel bélen ürge küteréle. Üzéñ de, bazarda yörép ükçeséne ut kapkan ayaklarıñnı söyriy-söyriy, téléñné salındırıp arba artınnan atlıysıñ, “Büten barmıym, büten barmıym”, - dip antlar iteséñ.

Min irtengé salkın havanı isniy-isniy uramga çıktım. Çınlap ta, Minhac at cigép kilgen kılıy küzlerén yıltıratıp arbada utıra idé. Ul Kiyev yégétleré kébék ak külmegenéñ izüvlerén açıp cibergen, uynalmıyça iskérgeñ garmunı da ayak astında avnıy. Miné kürgeç kürşé abıy uñaysızlanıp kitté, yılmayırga tırışkan kébék buldı, lekin anıñ gönahsız yılmayuvı niçéktér ırjayuvga oñşıy hem köleséné kitére idé. Dönyada öç yemséz bulsa, mögayén, şulardıñ bérsé kürşé Minhac abıydır, öylene almavına da şul gına sebeptédeñ dip uylyı idém min. Kaybér ir-yégétler tös-kıyafet bélen aldırmasa, tél bélen aldıra, e bu süzge de saran bende idé. Ene ul, arba töbéndegé péçenné senek-ceplerédey ozınça barmakları bélen bér tiregerek tırmadı da, ımlap kına miña, utırırga kuştı.

Bérazdan eni de miném yanga çıgıp utırdı. Anıñ: “İzgé segatlerde, ñodayım”, - dip pışıldavınnan, Minhac abıyñnıñ dertlé géne “eyde, yurgak”, - dip dilbége kaguvınnan min barısın da añlap aldım. Bazar digenneré küz buyav öçén géne iken, béz Miñcamal apalarga barabız. Eytem tége kilüvde eni bélen alar çış-pış söyleşteler. Miñcamal apa tiktomaldan gına yalgızlıgınnan zarlanırğa kéréşken idé.

- Éçken çeyém çey tügél, aşaganım aş tügél, añiret. Céléklerém kibe indé.

- Keşérléde cünlé ir-at yukmını soñ? - dip soradı eni.

- Ey, cünsézén de cünlé kürép, sanlap yeşer idém, yuk şul.
- Kara elé, - didé eni aña, - Minhac yalgız yöriy bit béznéñ, kürşé Minhac...
- Küréştér elé, yul östé bit, bér kilép çıgıgız.

Min üz kolaklarıma üzém ışanmadım, eni şayartmıy miken? Minhacdan uramdagı tavıklar da kurkıp kaçá bit! E ul kémné kémné, şundıy çiber apanı aña dimliy.

Eni şayartmagan, özdérép söyleşken iken, méne бүгэн бéz, eçé tañnan öçevlep Keşérlége yul tottık. Eni başın kütermiye gene üz aldına karagan kilés, Miñcamal apanı maktap bara.

- Azıp-tuzıp isém çıgarmadı, kürşé-külen bélen tatuv yeşedé.
- Şulaymı, - dip kuya Minhac abıy hem anıñ küzlerénde ömét çatkıları kabına. “Bıçara, ħur bulırğa bara indé”, - dip anı jellep te kuyam. Ya, Alla, mondıy kilbetséz kéşé kiyev bula diméni! Mincamal apa tabagaç bélen öçébézné de avıl başına ħetlé kuvıp ozatır elé.

- Ħatınıñnı cirlegenge de baytak bit indé, Minhac.

- Cidé yıl...

- Agası sular akkan, kitesé kaygılar kitken indé. Eytkenéme bérük açuvlanma. Selimeñ korırak idé. Çért te çért könbagış çiyértép könozın bilemde yördé. Östeléñde kaynagan samavır kürdénmé? Cılı aş aşadıñmı? Alar tetémedé indé siña. “İrne temlé aşatsañ bozıla”, - diyer idé merħüme. Miñcamal - ir canlı ħatın. Séznéñ işé zatka ayırım terbiye kirek. Ul péşérénérge, yuvarga, cıyarga bik yarata. Ocmaħta yeşerséñ, boyırsa.

- Şulaymı?

- Keyéféñ de küterélér. Kölmegeç-cırlamagaç, bu dönya nesteme! Garmun da uynamıysıñ. Selimeñ isen çakta uynamagan könéñ yuk idé.

- Şulaymı?

Min pırħıldap kölep cibermes öçén avızımın kapladım. Eni usal gına kabırgama törtép aldı.

- Ħıħıldama, tik utır!

Béz Keşérlége kilép citkende bazar umarta oyası kébék göjliy idé. Lekin miném küñélém allı-göllé külmekler saylamıy, küzlerém bazarnı aykap temlé

kenfitler ézlemiy, küñélém Miñcamal apalarga aşkına, küzlerém Miñcamal apanı kürerge téliy idé. Uyımnı sizgen kébék, üz de keleşene bér bagarga tilmérgen kébék, Minhac abıy dilbégené eni öyretken uramga taban tarttı da, elé géne atlatıp bargan atnı çaptıra başladı.

- Ene, tégé zeñger terezelé yort, uzmagayık tagı, alay kızuvlama, - didé eni.

Kiyev yégété cünlep tarak tiymegen çeçlerén sıırıp kuydı. Ul dulkınlana idé. Yarabbi... Miñcamal apa bézné totıp kıynamasa yarar idé. İçmasam, başta çey éçertsén, annan soñ gına kuvalap cibersén idé.

Zeñger terezelé öy turısına citkeç öçébéz de beryulı cirge sikérép töşték. Kapka töbé yem-yeşél çirem idé. Borınga min yaratkan alma ülené isé beréldé.

- Atıñnı tuvarırsıñ indé, Minhac, - didé eni.

- Tiz géne kuzgalmabız elé.

Minhac abıy at tiresénde kaynaşa kaldı, béz kapkaga taba atladık. Kiñ işégaldınıñ kıl urtasında torgan koyı tiresé sulı legenner bélen tulgan idé.

Eni:

- Elle bu kér yuva miken? - dip eytérge de ölgérmedé, öyden iteklerén baltırına cıyıp kıstırgan, kulına sabınlı munçala totkan Miñcamal apa kilép çıktı.

Abav, kunaklar! - didé ul kügerçéndey görlep.

- Miném student kızım da kilgen, söbhanalla!

Çiber apa söyép küzleréme karadı.

- Béz öçev, - didé eni şıpırt kına.

- İ ahiret, min bit ızba yuvıp mataşam, kileségézné bélsem, - dip özgelendé çiber apa. Üzé celt kéne iteklerén tartıp töşérdé, uñaysızlanıp kapka yagına karandı. - Ös-başımın alıştırıym miken?

- Yaña külmegéñné eş bétkeç kiyerséñ, Miñcamal.

- Bolay kiléşérmé soñ?

- Sinéñ eşke dip kiygen külmekleréñ de reyéşke yarıy, - didé eni hem yomşak tavışı bélen suzıp-suzıp “kiyev yégéténe” éndeşté:

- Minha-ac! Minha-ac! Kér elé.

Nişleptér kapkanı yartılaş kına açıp, yartılaş kına açılğanga küre olı gevdesé bélen sıya almıyça intégép, kısıla kısıla Minhac abıy kilép kerdé hem kız yereşérge kilgen yégét kébék oyalıp kına işégaldındagılarga selam birdé.

- İsen-savlarımı?

Çaya, téré Mincamal apa ayak oçlarına karap süzséz kalgan idé. Yarıy, dimçé rolén osta başkargan eni törtélmedé, yaña gına kürgen kébék:

- Sin ikenséñ, Minhac, sav gınamı? - didé. - Tanış, bu Miñcamal bula indé.

- Şulaymı?

Minhac abıy küréşérge dip çiber apaga kılın suzdı.

Min kotım oçıp eni artına postım. Hezér Miñcamal apa küterélép karıy da: “Avılığınıñ karaçkısına dimlep miné mıskıl itesézmé? Cir yözénde ir zatı bétken, şuşı kılıy Minhac gına utırıp kalgan diseler de, min aña barmıym”, - dip davıl kuptara.

Ni gacep, davıl kupmadı. Çiber apa kılıy abıynı elle matur itép kürdé, elle bérer söykeşlé söyegén taptı, añlamassıñ.

Bézneñ dürtébézge de rehet idé. Üz gomérémde min bérénçé mertebe şundi matur irte kürdém. Bérénçé mertebe kéşeler öçén söyénép, şatlık kiçérdém. Béz kanatlanıp öynéñ tüşemnerén yuvarga kéréşték. Minhac abıy da çükéç, kadak sorap aldı. Kılıy bulsa da, küzleré ütkén iken, tupsası kayırılğan saray işégén kürép ölgérgen.

Bit oçları alsulangan Miñcamal apa atlap tügél, yögérép yördé. Küz tiymesén, ut ta ut, çiber apa da ut idé. Kay arada tavık suydırıp kazanga saldı, kay arada munça yaktı, kay arada bézge kuşılıp öyné yuviştı. Min anıñ citézlégéne, uñganlığına heyran kaldım. Mincamal apanıñ terez çiténnen yeşértén géne Minhac abıyga karap torgaç: “İ behetkeylerém”, - dip yeş aralaş kölep kuyuvlarınan, anıñ bu behetén bik ozak kötkenlégén, indé tabılgaç kadérlep saklayaçağın min géne tügél, bütenner de sizer idé.

Ul monı eniden de yeşérmedé. Bérkatlılığı, rıyasızlığı bélen: - Yortıma nur iñdé, ağıret, - dip eytép saldı.

Éş Minhac abıyga kilép téreldé. Anıñ, şuşı nigézde baytaktan birlé gomér kiçérgen huca kébék yort tireséndege avgannı torğızıp, sütélgenné kadaklap yörüvé, elbette, rizalık bilgésé idé. “Öylenmiym” - dise, ayaz könné yeşén sugar, “oşamıy”, - dise, télé korır tagı!

Munçalar kérép, aruv-taluvlar onítılgaç, algı yakka, tabınga cıyıldık. Sap-sarı itép yuvılğan idenge Miñcamal apa aşyavlık kitérép ceydé de:

- Borıngıça bulsın elé, rehetlenép taralıp utırıyk, - didé.

Tabınga bérem-bérem temlé eybérler tézeldé. Kunak çakırsa çakırmasa da, Miñcamal apa taba aşlarınnan özélmiy idé.

Ul beléşlerénéñ, ul göbediyelerénéñ temén minnen de eybetrek kém béle iken!

- Rızıklı yort, rızıklı. Uçagında ut sünmiy, - dip eni haman çiber apanıñ beyesén kütere, e Minhac abıy “şulaymı” dip, elégé de bayagı süzén kabatlıy idé.

Gadet buyınça yort başına aşnı bérénçé büleler. Miñcamal apa çeçeklé telinkené ekrén géne Minhac abıy aldına kuydı. Anıñ bar hareketé kiléşlé de, sérle de, güya ul tokmaçlı aş kuymıy, savıt tutırıp üzénéñ soñlagan kaynar mehebбетén kitére. Minhac abıyga taban iyélgende çiber apanıñ tıgız kükrekleré “yeş kiyev”néñ iñbaşına tiyép kitté. Şul çakta alar ikésé de kızardılar. Kaş astınnan gına küzetép utırğan miña da, oyat bulsa da, bolarnı kürüv rehet idé.

Téléñné yotarlık temlé rızıklardan soñ béznéñ küñél tagın da oçınıbrak kitté, Minhac abıynı garmun uynarga kıstıy başladık. Ul yalındırmadı. Urındıkka utıram digende géne, Miñcamal apa sikérép torıp anıñ téz başlarına sölgé yaptı.

Minhac abıy bér cilkesén çak kına kıyşaytıp, sızdırıp uynap ciberdé. Bolın sıman irkén, buş öyde ul uynagan köy adaşıp, kañgırap yöriy de, üzeklerné özép, canga sarıla idé. Miném küzlerém yeşlendé, yöregém kaktı. Üzémné bilegen moñnan tizrek kotılırga télep, Minhac abıynıñ küzleréne karadım, karadım da... seyérsénép kuydım. Kılıy küzler tıngısızlanıp erlé-birlé karanmıylar, e bér noktaga tékelép, uyçanlanıp kalgannar idé. Andagı hesretné, andagı özgelenüvné, yuk-yuk, min süz bélen géne söylep bire almıym, köçém citmiy, tamak töbéme katı töyır böyele... Annan soñ min anı añlıy da almıym. Bu minutlarda beheténnen isérér kéşé moñlanıp utırsın! Yañında şundiý sılı, şundiý söykémlé hatın barlıgın da toymıyça, üzén yetim sizsén, diy!

Lekin bu öyge tulgan behet sagıstan köçlérek bulıp çıktı. Eni bélen çiber apa tabınnı bér kırıygarak küçérdéler da takmak eyte-eyte biyéрге kéréştéler.

Tıpır-tıpır biyé-biyé,

Sındır iden taktasın;

Sındırsañ iden taktasın,

Kiyev tüler akçasın.

Miñcamal apa bér yakka borılghanda, eni miné şıpırt kına uramga eydedé.

- Kızım, béz kaytıyk. Minhac abıyñ bik aşıkmasa, da yarıy...

Eni atnı cige başladı. Sér tügél, kürşe abıy kuna kala, e alga taba alar Keşerléde yeşiylermé, elle béznéñ avıldagı - anısın, mögayén, üzleré hel kılaçak idé.

Méne béz zeñger kapkalı yort hucalarına tigéz gomér, imin tormış téliy-téliy kuzgalıp kitték digende géne... Ya allam, nindi hel bu, cir astınnan kalıktımını, Minhac abıy sikérép arbaga ménép bastı. Ménép bastı da, eninéñ kulınnan dilbégesén tartıp aldı. At can fermanga çaptırıp kitkende min yalanayak kilés kapka töbéne yögérép çıkkın Miñcamal apanı kürép kaldım. Çiber apa: “Yalgızımñı kaldırma, alıp kit! Minha-ac!” - digen sıman tuktatırğa télep kulların bézge taban suzdı, lekin tuktata almayaçağın añlagaç, helsézlenép, kapka baganasına söyeldé. Anı kızganuvdan min kuvırılıp töştém. Nişleptér eni deşmedé. Deşmedé de, tirgemedé de, yul buyı süzséz kayttı. Yugıyse anıñ Minhac abıyñı ét itép sügerge haki da bar idé. Basuv kapkasına citkende géne eninéñ télé açıldı: - Nindi kiléşmegen yağın taptıñ, Minhac?

- Ni bit, Medine apa... çağıştırdım da, ni bit... Selimege citmiy bit.

Nihayet, eni korı Selimené çiber apadan östén kuygan öçén monıñ tétmesén téte indé disem, ul eytép kuydı:

- Ey bu adem küñélé, töpséz derya iken!

Minhac abıy teki öylenmedé. Yalgız kartaydı. Béz bu vakıyğanı bérkayçan da iske töşérmedék. Eni géne: “Keşerlé bazarına barsam, Miñcamalñı küzéne kürénérge oyalam”, - dip avır körséne idé.

KÜÑÉLÉM SINÉ ÉZLIY

(Bér meħebbet tariħı)

Köznéñ bér matur kiçe idé. Sap-sarı yafrak yañğırı yava. Yafraklar oçınıp-talpınıp béznéñ éskemiyege kilép kunalar da, “indé kaya bariyk”, digendey isken cilden kaltıranıp kuyalar. Yeneşemde utırgan ħanımnı min indé ceyden birlé oçratam. Niçektér bér-bérébéz bélen söyleşep kite alğanıbiz yuk. Miném kébék aña da bu tınıç, avlak urın oşıy bugay. Oşamaska ni! Yanıbızda gına, éskemiyege sıyınıp, par kayın üse. Ul éssé cey könnerénde üzénéñ külegesé bélen, e közlerén altınsuv matur töse bélen ımsındırıp, çakırıp tora. Annan soñ monda uram göréltése işetelmiy, karşıdagı sukaktan ütép-sütép yörgen kéşeler de komaçavlamıy. Kıskası, argan-talgan canıñnı tınıçlandırıp, rehetlenép hava sulap utır.

Méne yafraklar östéne vak yañğır sibelerge totındı. Min salkın yañğır tamçılarınınan kaçarga télep, zontıgımnı ceyép ciberdém. Ħanım da cilkelerén cıyırıp, börerşep kuydı, “İ béz, adem balasın, - dip üz-üzémné tirgep attım, lem-mim süz söyleşmiybéz. Elle ul, elle min kıyınsınam. Elle dönya meşekatleréne kümélép, şundıy da tiren uylarga çumuvıbiz miken? Kémder başlap éndeşerge tiyész lebasal!”

- Işıklanıgız, - didém miñ zontıgımnı aña taban suzıp

- Reħmet, - didé ul, - min ozak utırdım, ħezér kuzgalam indé.

- Alaysa, irtege küréşebéz iken. Bu éskemiyené ikébéz de üz itték bit.

- Şulay şul. Lekin min irtege de, béréséköngde de kile almıym. Kitem min.

Kazannan böténleyge küçep kitem.

- Yırakkamı?

- Tömenge.

Kıska-kıska gına süz alışkaç, béz tınıp kaldık.

- Kara elé, üskeném, - didé ħanım yözé bélen miña taban borılıp, - yöregémde kitmesén elé, sérémné söylep kaldırıym üzéñe. Bu éskemiyené saklavım tikmege tügél bit miném. Sin üzéñ de sizmesten, miném beħétlé mizgállérémnéñ şahıtı buldıñ. Ħezér aldıbızdagı sukaktan bér kéşe uzıp kiteçek. Béráz kiçekté, kiñeşmesé bugay. Ul küréngençe söylep ölgérem elé.

- Gailebéz işlé idé, - dip başladı ul süzen. - Bér enige cidé bala. Sigézénché klassnı temamlagaç, avılda sıyır savdım, annan şeherge kilép urnaştım. Bolnitsaga, cıyıştıruvçı bulıp cıyam, yuvam, bérnerseden çirkanmıym. Bérkönné ħirurgiye bülégéne bérevné kitérdeler. Yözé sap-sarı, közgé yafrak töslé, küzlerénde nur süngen, irénneré küm-kük. Törlésén kürgen bar idé, e monı ayırıp kızgandım. İr kэшé, utız yeşler tiresé bulır. Operatsiya yasadılar moña. Ħelé bér de eybetlenmiy, gél kirége bara. Vračlar ni géne kılsa da, faydasız. Tukta meytem, yep-yeş kiléş gürde yatmasıñ indé bu bende, sestralar ölgérmiy, cıyıştırıp çıgam da tégénéñ palatasına aşıgam, üzémçe can ermekché bulam. Téşlerén şıtırdatıp kıskan idé, kayırıp açıp suv saldım. İké yotım. Annan mamıkını salkın suga mançıp bitén-kulın sörttém, çeçén taradım. Annan yögérdém bazarga, aldım tavık, eybetlep péşérdém şulpa hem tagın avıruv yanına çaptım. Başın küterép şulpanı da éçérdém. Kaptı, öç-dürt kaşık çaması. Şulay da yarıy. Bér sestra eyte: “Nerse şunı terbiyeliyséñ? Barıbér tége dönya kэшésé bit ul”, - diy. Anıñ şomlı ħeberénnen soñ tagın da ücetlenébrek karıy başladım. Kişér sogı yasap kaptıram, alma sogı, gölciméş suvı kaynatıp apkilem. Tönle de dejur tora başladım. Minséz ütken yartı segat te zur yugaltuvga kitérér: yavız ülém aña tırnagın batırır sıman. Atna-un können monıñ ħatını kildé. Çiber. İlahi eybet kiyéngen, gél importtan. Ozak utırmadı, daruv isénnen küñélém bolgana, diy. Kitkende miné koridorga çakırıp çıgardı da:

- Ülgeç ħeber iterséz, méne öy telefonu, - dip kulıma kegaz tottırdı. Açıvımnan kızarsam, bürtensem de kaytarıp deşmedém, bérni bulmaganday, kiré palataga kérdém. Üzém sizdérmiyçe géne avıruvınıñ yözéne karıym, irénnerén kısıp téşlegen, e ħereketséz kalgan küzlerén miña töbegen.

- Miném ħelém niçék? -dip soradı bu.

- Sinéñ ħeléñ eybet, tizden téréleséñ, - didém min.

- Aldaşma, - didé ul, - aldaşma sestra. (Ul miné sestra dip uylyı idé.)

- Aldaşırga vakıtım yuk elé, - digen buldım, - sinéñ cilkeñe massaj yasıysı bar. Bügén çeçéñné de yuvabız.

Dörösén géne eytkende, ħelleré naçar idé bit... Lekin min ömetsézlikmé ömét bélen almaştırırğa uyladım. Yokı tuymavdan başım eylense de, arsam da, yabıksam da bişénché palatadan çıkmadım. İké aydan soñ avıruv bérénché mertebe yılmadı,

béréncé mertebe küzé töşép bér télém karbız sorap aşadı, E min şatlığımnan yılap ciberdém. “Yılama, sestra, bolay bulgaç yeşiybéz”, - diy méskéném. Tiz-tiz géne urın-cirén alıştırdım, çista kiyémner kigézdém, bitén yuvıp, çeçlerén taradım. Hatının çakırırğa idé isebém. Şaltıratım, nindidér nezék tavış: “Ul otpuskada. Kara diñgézde yal ite”, - didé.

Şul revéşçe könner aga tordı. Avıruvnıñ yözéndegé sarı tös kimédé, ul torıp utıra başladı. Aşavı da retlendé. Rizıkını gél üzém péşérem, üzém kaşık bélen aşatam. Kürem, können-kön alga barabız, ul miña hetta cırlarga da kuşa. Avız éçénnen géne köylep yörüvémné işétken küreséñ. Min oyalmıym, cırlıym. İ kaynar yeşlék! Cır zapasım az idé, bér tönné iptéş kızımınñ magnitofon tasmaına yazdırgan bötén cırın öyrendém. Cırım bélen bik te söyéndéresém, hislendéresém, yeşevnéñ rehetén tatıtasım, ülémné çigéresém kile idé bit.

Şul çaklarda elle nindi his uyandı bit min tiléde. Kara çeçlerén tarak bélen tügél, nazlap küz karaşım bélen tarıym, bitén suv bélen tügél, mehebbetém bélen yuvam. Yarattım min anı, gıyşkıñ töşté. Hırug: “Tégé iptéşné sin géne térélttēñ”, - diy. Bu hetlésén üz östéme ala almıym. Tırıştım indé, bik katı tırıştım. Begırkeyémné iñneréme tayandırıp koridor buylap yörte idém. Arısa, kullarıma küterép palataga kértép salam. Canımni bülép birérge ezér idém, billehi.

Térélép üz ayakları bélen bolnitsadan çıgıp kitkende ul miña:

- Sin sestra tügélmeni?! Cıyıştıruvçı gınamı? - dip eytép kitté. Üzeklerém özéldé indé, botagınnan cil tartıp özgen alma, kébék özéldé. Tik süzleréne rencémedém. Ülöp yaratkan késeñe rencép bulmıydır ul. Rehet te kötümedém. “Kür de tor, vraç bulaçakmın”, dip ant itkeném hetérde. Aña tiñleşérge tırışıp, kıynlıklarnı ciñe-ciñe kiçké mektepke ukırğa kerdém, meditsina uçilitsesına imtihan tottım. Uçilitse temamlagaç, institutka. Vrač min, késeler devalıym. Mehebbetém miña aldağı tormışında köç birdé, dertlendérdé.

Min tüzémsézlenép hanımgá sorav birdém:

- Séz argı kürgenégéz barmı soñ?

- Aşıkmagız, hezér, - didé hanım. - Ul hellerden soñ yégérmé yıl ütté üskeném. Oçramadı tügél, eybet-eybet késeler oçradı, küñél géne tartmadı. Onıta

almadım min anı. Küz aldımnan bér géne minutka da kitmiy idé. Ara-tire soraşıp, béléşép tordım. Éşliy, isen-sav, derecelé kéşé bulgan. Bérvakıt şulay uramnan baram. Karşıma ul kile. Torataşka eylenép katıp kaldım bit. Kéşéler berélép-sugılıp ütép kite, e min toram da toram. Méne ul: “İsenmé”, - dip kul birép küréşér, barısın da soraşır, min üzémnéñ uñışlarım turında söylemém, aña - mehebbeteme, miné ruhlandırıp yeşetken öçén rehmet eytermén, diym. Tanımadı, bütünner sıman berélép uzıp kitté. Mögayén, aşikkandır. Kultık astına papka kıstırgan idé. Yazmısnıñ şayaruvın kür sin! İkençe mertebe aldıbızdagı sukmakta kürdém üzén. Şuşı eskemiyege yal iterge utırgan idém, bu uzıp bara. Şunnan birlé... Biş yıl retten birége kilem min. Ul herkönné kiç bélen, tögel bér vakıtta öyéne kayta. E min yeşértén géne aña karap kalam. Yeş çaklardagı kébék cülerlégém bulsa, iké de uylamıym: “Min siné yaratam!” - dip kıkırır idém. Yuk şul, kırık yeşlék ھاtinga alay dip kıkırıv kiléşmes. Miña bolay da rehet. Anı kürép, anıñ isen ikenén bélép yeşev rehet. “Elle niler birér idém, siné bér kürér öçén”, - diyler bit. Can tartkan kéşéñné kürér öçén çınlap ta, elle niler birérséñ. Bula, can tulıp taşkan çaklar da bula, anıñ bélen bér utırıp söyleşerge tilmérgen könner... Yeşermiym, zurragına da ھیallana idém, yeş çakta indé. İkev paroħodta yözérge yaki cırly-cırly bolınnarda çeçek cıyıp yörérge. Yeşlégém artta kalgan sayın ھیalını salkın akıl yögenledé. İndé uram çatına basıp öç süz alıssam da riza.

Ҳанымниñ zeñger kıñgıraqlarını Һетэрлеткен күзлеренде yeş börtékleré céméldeşté.

- Tömenge kitüvém - anı onıtır öçén tügél. Meñgé yöregemde saklap totar mehebbetém bit ul miném. Tömende vraçlar bik kirek. Béznéñ kollektivta tekdimner buldı da min rizalık birdém. Üz professiyesén yaratkan, Һөрмет itken vraçka kayda da bér. Kitem indé, бүгэн soñğı tapkır süzséz géne savbullaşam da...

Şunda Һанım iyélép miña pışıldadı:

- Ene ul!

Min sissenép sukmakka karadım. Bolayga taba, iké ir-at kile idé. Bérse çeçek totkan, ikénçesé, tebenek buylısı, kultık astına papka kıstırgan. Mögayén, ikénçesédér. Méne ul yakınlaşa, yakınlaşa... Tizden uzıp ta kiter... Anıñ karşına atılıp

çıgası da: “Sinéñ canıñ barmı? Tukta, içmasam, bér géne minutka, bulsa da tukta!” -
dip kıçkırasım kile...

TOST

Şherden kunakka kaytıp töşken Semik yanına kürşé Şakir abıy kerdé:

- Malay öylendé bit, éném. Urak östé diymedé, cünséz. Kırık eşéñ kırık yakka sibélép yatkanın yeşler, béleméni? Alay da, béz kémnen kim, digendey, şavlatıp meclés ütkerérge buldım elé. Sin, éném, bérer şıgır söylerséñ indé. Şherçe ittérép. Çeynék turında bik şep yazgan idéñ, e!

Bu vakıtta Semik yul gazapları tatıp tişélgen tufliyén tipçép utıra idé. Tuy digeç hem aña maşsus süz birélérge tiyészlégén de işétkeç, tuflilerén baskıç astına tomırdı.

- Min heybet tostlar da bélem, Şakir abızı! - Yégétnéñ küzleré ut bulıp yana idé.

- Çeynékné, diym, ütérép yazgan idéñ. Bulır, bulır sinnen, - dip maktap ciberdé kürşésé. - Sinéñ baş bélen prafısır gına bulası indé. Çeynékné, diym, bétérgenséñ, malay!

- Kuy indé, Şakir abızı, - digen buldı Semik. - Biş bılıtır iç aña.

Ütken yılda, bülmelerge çeynékler öleşmiyçe öç kön totkarlık yasagaç, tulay torak komendantı östénnen gazetaga hat yazgan idé Semik. Hem ul ozaklamıy basılıp ta çıktı. Tik mekaledégé bér géne süz de Semikça tügél, süzler, cömlerler üzgertélgen, familiya géne üzermegen* idé. “Monda indé miné bérev de üzgertmes, - dip söyéndé yégét. - Avıl halkınıñ notık-felenge ostalıgı çamalı. Şularnı avızıma karatıp şakkatırmasam, isémém Semik bulmasın! Kız-hatınnarın da üzéme gaşıyk ittérem, Alla boyırsa. Dönyada irlere barlıgın onıttıram elé. Matur süz can éréte ul”.

Semik bakçadagı kura cilekleré éçéne kérép çumdı. Monda rehetlenép uylarga mömkin, tınıç hem avlak idé.

- Ulım, yaratkan seylün çeyéñné saldım, sin kaya? - dip elle niçe mertebe öyden çıgıp kıkırğan enkeséne de deşmedé ul. Dönyasın onıtıp tost eytérge ezérlendé.

* “üzger-” fiili baskı hatasından dolayı yanlış yazılmıştır.

Semikka şherçe itép, ozın-ozın söylerge kirek. Ene, beyremnerde alarnıñ başlığı kotlav süzén temlep, çeyniy-çeyniy söyliy. Nige Semikka da şulay itmeske diy? Eytıyk, bolayrak söylep ciffersek...

Bik ozak utırdı Semik şul revéşçe, cilek cıyarga çıkkın enkesé çüt anıñ östéne basmadı.

- Bey! Kémnen kaçtıñ, ulım?

- Kaçmadım, eni. Şakir abızıy tuyga çakıra. Sin diy, şep yazuvçı bit, diy. Bérer notık söylemesséñ miken, diy. Tézlenérdey bulıp yalına. Notık ciñél géne bula, diy, bar! Uylyy-uyly cidé kat tirém aktı. Cébén cépke tézmiyçe géne orator da söylemiy bit!

- İy-iy, ulım. Avılda prastuy gına ittérép kotlıylar indé yeş kilén bélen kiyevné. Nerse diyerge kuştı soñ Şakircan?

- Kuştı, çurtım! Yalındı! Zinhar, mecléséme nur öste, diy. - Yégét éré géne tamak kırıp kuydı.

Mıgır-mıgır tost yatlıy-yatlıy iñlep-buylap bakçanı tuksan tugız mertebe eylengende, kiç citép kile idé indé. Ul külmek-çalbarın tiz géne kakça gevedeséne éldé de aşığa-kabalana tuflıyén ézlerge kéréşté. Anı ençék balası Sarbay öyaldı astına uk söyrep kérép ırıldıy-ırıldıy özgelep yata idé. Semik ez géne utırıp yılamadı.

- Eni, - didé ul yalınıp-yalvarıp. - Galoşıñnı bir indé...

Semik ét malayına yodırık yanadı da Şakirlarga yögérdé. Ul mışnıy-mışnıy barıp kérgende, meclés görliyi idé indé. Arı karandı Semik, biré karandı, tür yaktarak buş urınnar kürénmegeç, étéle-törtéle iké ıatın arasına kérép utırdı. Uñ yagında kibétçe Aysılı, sul yagında tégüvçe Kamile idé. ıatınnar şaktıy keyéflengen idé bugay, kalkansıman araga kilép kısılgan yégétke üpke felen bélgértmedéler. Anıñ cilkesé aşıa ürélép kéne nersedér pışıldaştılar da, bérse imen miçke tegetken, ikénçesé tégüv maşınası keldéretken taviş çıgarıp kölep ciberdéler. Semikniñ üz kaygısı: anıñ mondalığın ıuca kürdé miken? Tamada kém iken? Tostlar eytéle miken?

- Tostlar meselesé niçégrek, apa? - didé ul, uñ yagındağı kürşéséne törtép.

- Tusı-musı şul, aldıña kuygannı sıptı! - didé Aysılı, Semikni küzleré bélen boravlap.

-Apa dip mısııl ite tagı, ülerséñ!

Hatınnar yine bazar oyiştırdı. Heyér, mecléste vak bazarlar gomumi bazarlarga kuşılıp, kémnéñ nerse söylegenén de añlarlık tügél idé.

- Minéké yöze, - didé Kamile, östelnéñ ikénçé başına ımlap. - Maşınası kapka töbénde idé, kabızıp apkilem de, kuzovka salıp apkaytam indé. Külmegém buyalsa buyalır tagın.

- Kara elé, külmek digennen, tégé külmekné kıska tékkenséñ bit, Kamile canım, - didé Aysılu, irénnerén bülteytép.

- Ey, yeşérép birgen hëlveñ de katkan idé, - dip Kamilesé de cavapka aptıramadı.

Tatuv gına çökérdeşken ahıriler télleşe-ürteşe başladı. Yégét alay kotılırga da, bolay kotılırga da bélmıyçe şaktıy azaplangaç, beğété iken, huca abzıy kışkırdı:

- Tugannar! Semiknı tıñlıyık elé! Onıtmagız, çeynékné bik şep yazgan idé ul!

Semik éténe-történe torıp bastı.

- İpteşler! - didé ul. Hem tuktap kaldı. Söyliysé notıgı butalğan, tiz géne ézéne töşerlék tügél idé. - İpteşler! Éhém! Béz monda tuyga cıynaldık, hemmebéznéñ de éçesé kile.

- Dörös! -dip kuvetledé bér agay. - Dörös, éném! Eydegéz, totıyk bulmasa!

Semiknı tégüvçé Kamile çabuvınnan tartıp utırttı da aldına telinkesé bélen peremeç éterdé.

- Kapkalap utır. Yugıyse, isérüvéñ citken.

- Alay tügél bit, éçmedém min, - dip kalkınan idé yégét, kibétçé Aysılunıñ kalın tavışı kolak perdesén yarıp ütté. Aysılu dertlé géne cırlap ciberdé...

Cır da küñélné yuatmadı. Semiknıñ tamam sömséré kuyılğan idé.

“Avılda tostlarnıñ ehemiyetén bélüvçé kéşé barmı soñ, çurtu”, - dip, bér-bér artlı peremeçlerné avızına ozata başladı. Lekin tiz géne tınıçlana almadı...

Tuy taralganda, kuyıp-kuyıp yañgır yava idé. Semiknıñ yöregé juv itté. Galoşlarnı baskıç üsténe géne kuyıp kaldırgan idé bit ul. Barısı da ayak kiyémnerén ézliy, aşığa, kabalana. Yégét çümeşép baskıç asların karmaştırıp yörgende, Kamile üzlerénéñ kapka töbénnen yök maşınasın kabızıp kilép tuktadı.

- Yul hutı şuşı isérékné de kértérséñ. Adem balası bit, jelké, - dip, kibétçé Aysılu kapçık ırgıtıp nıgıgan kulları bélen cirde mükelegen Semiknı küterép torgızdı da, “éh” te itmiyçe kuzovka taşladı.

MANARA

Uramnan ekrén géne söyleşe-söyleşe kartlar ütép kitken çakta, ul üzénêñ yalgızlığın tagın da nıgrak toya idé. Anıñ da üz derecesén bélép kéne şul törkemge kuşılası, möhterem il kartı bulıp, akıllı süzler söylep, il-yortta hõrmet yavlıysı kile idé. Tik zeñger, kapkalı yortka bérev de eylenép karamıy.

Bu avılda Nurulla yeşese ni, yeşemese ni, anı bélüvçé de yuk. Kaya ul çakıruv-éndeşüv, oçraganda kaybérleré selamén de almıyça, kürmemeşke salınıp uza. E ul bit yalgızlıktan bik tuydı. Anıñ bar dönyası - tar işégaldı idé. Kapka artındagı dönyaga ul sıymadı. Ene, at karagı Gıybadulla hetlé Gıybadullanı üz arasına aldı halık, yugıyse, ul atnı şuşı avılda gına urlap sata idé. Gomér buyı törmek sekésénde avnagan başkiser Sabırnı da sıydırdı avıl, çitke tibermedé, e anı... anı kürmegen-totmagan kiléş süzséz géne hõkém itép kuydı. Barıbér cıyın cıynap aklanmayaçak Nurulla. Nige ul télese kém karşıasına basıp, méskénlensén diy! Yukka köteler, tekebbér Nurulla ülse de éç sérén çışmes. Ul gayépséz, vesselam!

Tik méne can razıy tügél, şunısı ütere. Soñgı aylarda bigrek ernéy sızlıy başladı ul. Mögayén, bötén hikmet can bélen tennéñ ayırım buluvındadır. Yeşıysé kilmiydér cannıñ bu tende kérlenép, şuña küre ul hucasın borçıp toradır. Niçék borçılmasın diy indé! Kartaygan sayın başka bér uy haman yışrak kile: Fani dönyadan agarıp, saflanıp kite alırmı Nurulla, yukmı? Elle kaherlengen kiléş kabérge kérép yatır-mı? Béle bit ul, size bit ul avıltaşlarınıñ nerse öçén añardan çitleşüvlerén. Eyde, kılansınnar! Tapkannar gayéplé kéşé! Kaysı kürgen de, kaysı totkan elé anı? Méne Nurulla, tevekkellep, aynı kiré manara başına élép kuyar elé. Annan yalğan heber taratır: tönle bérev manaraga ürmelep mataşa idé, tanımadım üzén, diyer. Minnen yukka şiklendégéz, indé ézlegéz çın karaknı, diyer. Éler-Éler, bér karañgı tönde sizdérmiyçe géne éler. İçmasam, canı tınıçlanır. Kéşé süzénnen biter can tınıçlığı kirek aña. Manara da ayın sorap töşéne kérép yödetmes бүten. Anıñ bötén kéşélégén alğan nerse şul meçét manarası gına buldı da indé. Ni cil avdarmadı, ni yeşén sukmadı şunı! Küz aldınnan yugalsa, bolay uk bétérénmes idé Nurulla. Kotılırga télep te kotıla almadı heyérsézden. Küpmé gomér kara külege sıman ul anıñ dönyasın kaplap tora! Kayçagında ul küzge Zarıfulla bulıp küréne. Hiç yalgansız,

nek Zarifulla bulıp. Zarifulla da ozın buylı idé. Bérge uynap üstéler. Urtak yar gına söymédeler, kalganı gél bér töslé idé: öylenüvleré de, yort térgézüvleré de, utız altınçı yılda Zarifulla - avıl Sovetı başlıgı, Nurulla - kolhoz reisé derecesénde iñ avır yökné tartıp baruvları da, köyénécileré-söyénécileré de...

Halık yagınnan da ayırıldı bu iké ir: Zarifulla sabır kéşé idé, kuşamatı da “Yomıkıy” idé anıñ. Yukka-barga küterélép berélmes, caylap kına añlatır hem teki üz digenéne iréşér. E Nurulla - kirésé, tupas ittérép bér eytér de, kisép kuyar. Kübrek yodrıgın eşke ciger. Şuña küre halık Zarifullanı yakın kürdé, ul nindi géne eşke kuşsa da karışmadı. Torgan sayın abruyı arta bargan dustınnan könleştémé soñ Nurulla? Şaytan bélsén! Könleşse de sizdémegendér, çönki zamanı zaman idémé soñ ul çakta! “Felen kader it, felen kader may, felen kader yon”, dip yökleme artınnan yökleme taşlıylar. Plannı ütemiyséñ iken, başıñ bélen cavap bireséñ. Yugarıda: “Helégéz avırmını?”- dip soramıylar, “kortkıç” dip isém tagalar da “tégende” olaktıralar. Elle nitken gayépler tabıp, tire-yaklardan baytak kolhoz citekçelerén çüpledeler indé. Kitkennernéñ bérse de eylenép kaytmıy, suvga töşken kébék yugala tora. E Zarifulla - Nurullanıñ arka ışıgı, yörsén, çapsın “Yomıkıy”, tik kolhoz eşén géne eşletsén.

Halıkñı Zarifullaga yakınaytkan tagın bér eybér - avılñıñ boringı taş meçété idé. Büten avıllarda meçétné cir bélen tigézledeler, yaki manarasın kisép, klub yasadılar, e “yomıkıy” meçétné üzénéñ şehsi milkén saklaganday saklap kaldı. “Bu maturlıkñı cuysak, onıklar gafuv itmes”, yenesé. Taba bit süzlerén de! Ul gınamı, tap-taza imen ağaçınnan buratıp, yaña manara torgızırğa bulıştı. Balta eşéne kulı yata idé “Yomıkıy”nıñ, bizeklep-bizeklep kırıyların üzé yasadı. Karasañ, maturlığına heyran kalıp, baş çaykarlık idé.

- Üz başına sikére, - dip mıgırdandı Nurulla.- Yugarıga barıp işétélér elé bu kılanışları. Min anı kisettém, kisetmedém tügél, kalganın üzé karasın.

Halıkñıñ, akça cıyıp, Zarifulla arkılı Çistay öyezénen belekey géne ay yasatıp kaytartuvı soñ derecede ahmaklık bulıp toyıldı Nurullaga. Nişliy bu “Yomıkıy”? Tıyılğan kirtelerné sikérép çıgarga niçék kıyulığı cite anıñ? Muiyında iké baş utıra dip uyliy miken elle? Mondiy bolgançık zamanda aldına-artına karap yörseñ de tamanga turı kile elé. E ul kuştanlanıp, halıkka yaramakçı!..

- Sin meçét bélen alış-birésné öz, - didé Nurulla dustın ügétlerge çamalap.

- Ahır cünlége iltmes, kara! Sovyet bélen din bér-bérséne gomérlék doşman ul, ikésén berge tuganlaştırıp, urtalarına ay utırta almassıñ.

- Kartlar “yardem it!” dip üténép sorıy bit, nişlemek kirek.

- Kartlar, kartlar! - dip ügétledé Nurulla. - Çagar elé bérersé.

- Barıp eleklerlek ni eşledém soñ elé min? Meçétné yañarttım indé, kartlar anda cıyılıp sevit sügép utırmas, inşalla. Sükseler, üzeme kilép sügerler idé. Sin béznéñ babaylarını béleséñ, turı süzlé alar, kirekse, yözge berép eyteler. Aynıñ da zararın kürmiym. Niçeme niçe gasır halık ruhına séñgen nerse géne iç ul.

- Şul gına miken? Dingé beylengen tügélme iken sinéñ ul ayıñ?

- Hi-i, - dip köldé de Zarifulla süzné uyinga bordı: - Ene bit küktegé ay tönle adaşkannarga niçek yul kürsete! Béznéñ babaylar şunnan alğan indé anıñ ölgésén.

- Kuptarıp at, Zarifulla! Kérme tirenge! Zarifulla, béráz uylanıp torgaç, kırt kisép: - Yuk indé, Nurulla, halıkıñız izgé sanagan nerseséne béznéñ tél tiydérerge de, kul tiydérerge de hakıbiz yuk, - didé.

- Dönya töbé-tamırı bélen aktarıla iç! Annan çüpliylér, monnan çüpliylér, kém haklı, kém haksız. İñ yahşısı şul: tınıñnı ıçgarmıyça, poçmagıñda posıp tik yat. E sin... Sin, başsız, kirekmegen cirge borınıñnı tıgıp, üzéñ ük kaygı ézliyséñ.

Anıñ duslarça kisetüvénnen Zarifulla bérer törlé netice yasadımı, yukmı, e méne Nurulla şul können alıp nigedér şomlanıp yeşiy başladı. Kiñeşmede raykomnıñ bérénçé sekretaré bélen oçraşuv, şom östéne şom östep, baş oçında asılınıp torgan bolıtı tagın da kuyırtıp ciberdé.

- Séz nerse anda, Kuşnaratlılar, yaña meçét saldıgız mı elle? Manarası tugız-un çakırımnan küréne, - dip usal gına soradı sekretar.

Nurulla koyılıp töşté. “Béttém, - didé ul écénnen géne, hezér ük kulga aldırır miken?”

- Nerse Camalyev, téléñné yottıñmı? Karagız anı! “Karagız anı, karagız anı...”

Sekretarnıñ soñgı süzé köné buyı kolak töbénde çıñlap tordı. Karagız anı, diymé? Küplék sanda eyte. Eytérséñ manaranı Nurulla bélen Zarifulla ikev tözétken! Eytérséñ aynı ikev bérkétken! Yuk indé, tugan, üzé géne cavap birsén bu eşke.

Nurullanı katıştırmassın. Beladen başayak! “Karagız anı” diyüvén kür indé sin! Mögayén, ozaklamaslar, gayıpléné ézlep kilérler. Hálık, mörtet Zarifulla yagina avışkan, birmes “Yomıkıy”nı, çat yabışır. E korban kirek, avıldan bér korban kirek, davay korban! “Éh” te dimesler, Nurullanıñ kulın artka kayırıp beylerler. Hâtınıña borılıp “huş” diyerge de ölgérmesséñ. Kém öçén törmeye baş çérétérge tiyész Nurulla? Dustı öçénmé? Nindi dus ul hezér?! Din yalçısı Zarifulla, meçét kortı. Elé sedaka cıyıp utırgandır, bélmesséñ!”

“Kilérler, kulga alırlar”, dip bolay canını uçka kısıp yeşegençé, tiyéşlé uringa barırga da söylerge. Kilgende ük keshésén tögel belép kilsénner.

...Korbannı tönle alıp kitteler. Avıl yoklıy idé. Tonık kına güvéldep yıraklaşkan maşına tavişın tıñlıy-tıñlıy boldırda utırgan Nurulla karalıp küréngen manara yagina ozak karap tordı. Ayılı manara “Yomıkıy”nıñ töse bulıp kaldı bit, e! Hálıkınıñ hetérén kuzgatıp gél şulay torır miken indé? Avıldeşleri hetérénnen sızası idé bu Zarifullanı. Avıl halkınıñ anı sagınıp yeşevé Nurulla faydasına bulmayaçak. Monıñ öçén berdenbér yul kala - aynı manaradan kubarıp aluv! Eyé, kubarıp aluv. Hezér ük, şuşı tönde ük!..

- Kémder aynı çeldérge, - didé ul irten kötöv kuvarga çıkkán hâtınına. - Sin kıkırır anda uramnan barganda, işétsén hálık.

- Kit, tevbe diyñ! Nişlesénner ul aynı urlap? - didé kotı oçkan hâtını.

Nurulla bürténép cikéréndé:

- Tavık miyé eçken nersekey! Sin nerse béleséñ. Satalar! Ul bit zatlı timérden éşlengen.

- Kulı korır elé imansızınıñ.

- Zarifulla üzédér elé, - dip pışıldadı açuvı süréle töşken ir. Hâtın hetlé hâtın ışangaç, kalgannarı ışana da ışana indé.

- Avıldan kaçkan diy ul. Cayı belén géne, süz arasında gına ıçkıdır monı, sibélsén uramnan uramga, tik min eytté dime!

Hâtını yögérép uramga çıktı, eçé taviş belén akırdı.

- Ayıbızını urlagannar, ayıbızını-ı! Timéré heybet bulganga-a!

Uramdagı Һatınnarnıñ meçétke taba yögérüvlerén kapka yarıgınnan gına karap kaldı Nurulla. Kıçkırıp köldé. Kaysı cüleré timér kisegéne kızığıp ay urlıy indé, ce? Bütenné uylarga başları citmiy sır nadannarnıñ! Ayıgızın ilet çokırına iltép kümer elé abzagız. Ye bulmasa urıs Endriyine pıçak yasatırğa birér. Écéñné törtép tişmes, yortta mal suyarga yalap kuyar elé.

Nurulla çüprekke törélgen aynı utın erdenesé arasına yeşérdé. Indé tınıçlap yeşerge bula idé. İñ kadérlésé bar idé, ul isen-sav. Kolhoz da aldındılar reténde, nerse citmiy aña? Cite, bik cite! Һezér Zarıfulla kébék Һalıkıñı eşlete bélérge géne kirek. Boyırsa, anısın da buldırır. Başka “Yomıkıy” bulıp uynamıyça yaramas. Annan, tıñlata almasa, küz kürér tagı...

Ul çınlap ta bérara yomşak küñéllé, merҺemetlé Zarıfulla bulıp uynadı. Ul uynagan sayın, kéşeler añardan çitleşe géne bara idé. Ah ul çaktağı yöklenüvler! Üzénnen bizüvçe ademné özgelep taşlarday bula. Emma tıyılıp kala idé. Şet, anıñ bitlék kiyüvén sizénmesler elé. Bér suvınırlar, bér cılınırlar da, köné kilép Nurullanı yakın ite başlarlar.

Tik andıy kön kilérge aşıkmadı. Élénké-salınkı yörüvçéler kübeydé. Һalık kümek eşke élékkéçe dertlenép kuşılmıy idé indé.

Bér könné kötöv kuvıp kaytkan Һatını ernép-ernép yılamasınmı!

- Uramga çıgarlıgımnı kaldırmadıñ! Zarıfullanı ötermege tıguvçı sin diyler bit! Elé aynıñ yugaluvın da sinnen küreler. Şuña Һalıkka yaҺşatlanasıñ, şuña töçéleneséñ iken bit, gayıbéñe küre iken...

Nurullanıñ cilke tamırına kundırdıların - kuvırılıp töşté.

- Kém şulay سویلیy?! Birérmén mörtetnéñ kiregén!

- Birérséñ, tot! İl avızına ilek kaplarsıñ!

- Bik uzınsalar, kapların da!

- Kulsız EҺtem bélen Baka Minabınıñ söyleşüvén işéttém. Nurulla - tölké tirésé yabıngan бүрэ, diyler.

Nurulla uyınını taşladı, bitlékné salıp attı. Һalıkka sırtını kabartır vakıt citken idé. İkénçé könné үк tél bistesé EҺtemnen үç alırğa cay çıguvın kür indé sin. Olı malayı kul astına kildé de kerdé bit. Nek kızgan çakta, yökte үç-yarsuv tulıp

taşıganda bu bala kul arbasına salıp bolınnan péçen alıp kayta idé, bér tegermecéne başak kısılgan. Tuktatı Nurulla, téşén kısıp éndeşté:

- Ígénne arkılığa taptap çıktıñmı?
- Yuk, Nurulla abızıy, çitletép, at yulınnan.
- Nige aldaşasıñ, sası közen? Atañ öyrettémé? Min siné...

Nurulla malaynı izüvénnen élektérép aldı da at kılınnan ürger çıbırkısı bélen tuygançı kıynadı. Arkasınnan kan tibép çıkkaç kına tuktağı ul. Annan avırtuvdan yartılaş cirge bögelép üksiy-üksiy atlagan balanıñ artınnan kıkırıp kaldı:

- Ataña eyt, télén tıysın! Atuv tagın élegér!

Íkénçé meretebe Minaptan üç aldı Nurulla. Heyér, Minapnıñ üzénen tügél, hatını Elfiyeden. Íré bélen kara-karşı utırıp az çeynemegendér Nurullanı. Kolhoz éşéne yoklap kalgan hatınnı ul bav bélen tarantas artına beylep tuzanlı yuldan kırga hetlé yögértép bardı. Üzé bar köçéne atın kuvdı, kuvdı, kuvdı... Şunnan birlé téréle almadı Elfiye, éçé töşép gariplenép kaldı.

Mondıy kansızlıknı kötmegen avıl halkı bér melné şım buldı. Hezér indé gayretlé predsdatel turında anı-monı eytérge kurkalar idé. Yöreklerge töşken kurkuv aynı da, Zarıfullanı da onıttırdı, herkémgé can kadérlé, hatın kadérlé, bala kadérlé idé. “Elle kayçan yögenliysé kalgan bu mensézlerné, - dip uyladı Nurulla. - Yaşsılık bélen aldıra, iméş! Aldırırsıñ, pıçağım! Yodırık bélen cilkeleréne töygeç, ene niçék akılga utırdılar, nik bérsé “éşlemiyim” disén, nik bérsé kirélensén! Bédégézmé indé Nurullanıñ kém ikenén?!” Üzenéñ köçén kürsete-kürsete taptap-izép alga barganda, kinet anı manara ézerlékliy başladı. Yatıp yoklarga kurka idé ul: yattı ise, töşéne bötén buyı bélen kalkıp manara kére. Taç öyéndegé sıman, üzé şıgır-şıgır sélkéne, üzé Nurulla östéne avmakçı bulıp yantaya, adem télé bélen ayın sorıy... Şabır tirge batıp uyana Nurulla, kolak salıp tıñlana hem, şıgırdavçı nersenéñ manara tügél, e tereze karşıdagı kart tirek ikenén añlap, tınıçlanganday bula, “başka örkétmes”, dip irtük torıp yarsıy-yarsıy tirekné kisép taşlıy. Lekin bu tınıçlanuv ozakka barmıy, şıgırdav tagın kabatlana, tagın töşé önge barıp totaşa idé. Yabıktı, kipté Nurulla, kéşélékten çıktı, tik nişlerge bélmedé. Ademi zattan bulsa, ul anı elle kayçan totıp izer idé. Kistérem diyseñ, kém iréklé baştan kise anı? Bérevnéñ de kaher alası kilmes, bigrek te üzsüzlé Kuşnaratlılarınıñ. Lekin manaranı bu kiléş saklarga da

yaramıy. Célékné suvıra bit indé, küpmé tüzerge mömkin! Ye kistéérge, ye ut törtép yandırırğa! Şıpırt kına eşlerge monı, ıhalık bélen çekéşmiyçe géne.

Şulay kéşé ézlep intékken vakıtta avılga kaytgan zimagur Şakircan iske töşté. Anıñ yartılaş cirge séñgen iske yortta açlı-tuklı yatuvın işétken idé. Yégét küpmé géne yalında da, bétken kéşége sanap, Nurulla anı kolhoz eşéne kuşmagan idé. Mögayén, ul rizalaşır. Aşarga birem diyseñ, meçetéñné de işép ırğıtır.

Helsézlenép cir idende yatkan Şakircanga ul işekten kéréşli ük:

- Avız tutırıp aşıysıñ kilemé? -didé hem cavap birgenné de kötmiyçe, - irtege siña öç kapçık on, un pot bereñgé, bér baş sarık birem,- didé.

- Vallahi diyñ, sevit abıy.

Yégét seleme ıştan balakların cılferdetép torıp bastı, ışandı, çépilengen küzénnen möldérep yeş aktı.

- Kaya kuşasıñ, sevit abızı? At saklargamı? Ambargamı? Ye, eyt, kaysına?

Nurulla aşıysı kilüvden kaltırana başlagan yégétné köttérép kéne soradı: - Bér eşten de çirkanmıysıñmı? Min kuşkan ütiyséñm?

- Sorıysıñ tagı! Kéşé ütér, diyseñ, vallahi ütérem! Éçém arkama yabıştı, ülem, kotkar, sevit abızı!

- Alaysa, tıñla: бүгін тönле, ıhalık yokıga isérgeç, manaraga ut törteséñ, étém de sizmesén, şıldımı?

- Ner-se? Yégét, helé kitép, idenge tézlendé.

- Şıldımı? - dip anıñ baş oçında yodırık uynattı Nurulla.

- Tukta elé sevit abızı, soñ bit... Nurulla açuv bélen büldérdé:

- Ye açlıktan ayaklarıñnı suzasıñ, ye ipiyge koyınasıñ! Sayla.

Késesénnen alıp idenge bér kap şırpı taşlagaç, zimagur bélen ciñél géne borçak péşerüvéne söyénép, ul çıgıp kitté. Índé tön citüvén kötesé kala. “Yangın!” - dip sören salsalar, çilek-körek totıp ul da sünderérge aşırır. E ut öç koyınıñ suvın sibép bétérseñ de sünmes, korı bürene tiz kabınuçan, karap torıp yandırır ıhalık. Һа-Һа-Һа! Karap torıp! Kartı-yeşéyéler, kıçkırır, ufıldar, çebelenér, Nurulla da alarga kuşılıp körséngen bulır, e éçénde söyénéçten tıpır-tıpır şaytannar biyéşér.

Avıl östéne ekrén géne karañgılık ceyéldé, tön citté, yokınıñ temlé çağı, tamırlarga küçken çağı-yartı tön uzgan idé, Nurulla yoklamadı, kötté. Bér temeké

tördé, bér sünderdé, bér işégaldında eylendé, bér boldır baskıçına kilép tündé. Ul canına urın taba almıy idé. Manara yagına karıy-karıy küzé kügerdé indé, nişlep ozaklıy iken bu Şakircan? Çençélgéré, elle işélép yoklıy miken? Işan ul yolkışka! Manara anı bimazalamıy iç. Ene, tönnéñ kara buyavı sıyıklana da başladı. Ceygé tön kıska, tizden tañ atar. Aldagan anı zimagur, ık-mık iténgen idé, aldagan, aç bét! Muyınıña taş beylep suga taşlıysı idé siné, barıbér öç tiyénlek faydañ yuk, içmasam, balıklarga azık bulır idéñ.

İrtégésén ul gırıldap yoklap yatkan yégétné idennen söyrep torgızdı:

- Nik törtmedéñ, zimagur?!

- Kulım barmıy, bütenge kuş, - didé tégésé, añardan tartılıp.

- Yuk miném andıy késém, yuk!

- Bar sinéñ andıy késéñ. Ayın urlagan imansızga eyt, ay tiklém aynı urlagaç, busın da buldırır ul.

- Aynı Zarifulla çeldérgen!

- Yalgışasıñ, abızıy, Zarifullanıñ başı nañakka törmeye çériy, diyler.

- Küp söylenme, diym! Açıltan dömégesé könéñné uyla!

- Meçét manarasın yandırğançı, açıltan ülem min, abızıy...

Yıllarnı bér cépke téze-téze gomér uzdı, zamannar üzgerdé, Nurulla kartaydı, manara da bér yakka avıştı, emma ul, bizekleré uña töşép, anda-sanda taktaları kupsa da, maturlığın haman cuymıy idé. Nurullanı ul teki kiçérmedé, ülgençé ézerlékler bugay, tamam üzekke ütté. Halıknıñ da hetéré uyandı: hezer indé béteşken Nurulladan kurıkmıylar, zamanası bütén, süz artınnan süz iréştérdéler. “Yomıkıy” Zarifulla da öske kalıktı... Onıtmagannar iken, onıtkan bulıp yörgenner géne, onıtmagannar iken! Kurkınıç iken halık hetéré.

Tire-kürşelerden, avıldaşlardan ayırıp yalızlıkka duçar itüvde Nurulla manaranı gına gayıplé idé. Bér könné ul, nihayet, tevekkelledé, yeşérén géne aynı kiré manara başına kuyarga uyladı. “Ayaklarımñıñ cégeré bar, yöregém taza, niçék te başkarıp çıgarımın elé”, - didé, késeséne çükéç-kadak aldı, çüprekke törélgen aynı kultık astına kısırdı.

Töné nek tégé çaktagı tönge oğşagan, döm karañğı, tıp-tınıç idé. Kapşanıp bardı. Ayak tavışı işétélüvge, taşlandık manara éçéne oyalagan koşlar kurkınıp pırhılдаştı, küzné tuzan eçéttérdé, yözge perevéz cébé sarıldı.

“Adem de biréşe, e sin tuzmıysıñ”, - dip sukrana-sukrana méndé kart, tuktap-tuktap suluv aldı. Téke baskıçlardan öske küterélgen sayın hava salkınaya, kük deryasında céméldeşken yıldızlar yaktırak yana idé. Yeş çakta sizélmegen géne, hay bik biyik iken bu manara! Eytem anı cirden karaganda tübesé bolıtlarga tiygen kébék küréne.

Soñğı baskıçnı atlağaç, ul meydançıkka bastı, çüprekné çışép aynı aldı, barmagı bélen kapşap urta bér ciréndege tişégén taptı. Şuña kadaknı kértésé de tışkı yaktagı taktaga bérkétesé bulır. Kayadır kul sıyarlık ara bar idé. Yalgışmasa, uñdarak bugay. “Bismilla”, didé Nurulla, kulın alga suzdı, kinet ayak astındagı meydançık çaykalıp kuydı, töpte singan-çatnagan avazlar işétéldé.

Ul, can eçésé bélen kıçkırıp, manaranı koçaklagan kiléş aska taba oçtı...

TAŞUV

Yavdı da yavdı kar. Kış buyı kük bélen cirné totaştırıp yavdı. Könner yazga avışkaç kına, tıgızlanıp, oyışkan bolıtlar ofıkka taban çigéndé, çeçrep Koyaş çıktı, ul dönyanı kar bélen kümgen kışkı tabıgatke üçékken sıman, tuktavsız kızdıra başladı. “Bıyıl taşuv gayretlé bulır”, - dip söyledé halık. Kurkıp-şomlanıp söyledé. Matur bulsa da, taşuv taşuv indé, kar küp yılda ul üzé bélen bela-kazasın da iyertép kile: ye avıl urtasındagı küpérné cimére, ye barır yulın tarsınıp, üzennerge hetlé ceyéle de karaltı-kuralarnı agızıp kite. Ene, dilenkede kolhozniñ baytak bürenesé sibélép kalgan. “Cıyarga ölgérmedék, taşuvga élegér indé”, - dip eyte diy predsedatel.

Öyé öste, yar başında uk utırsa da, Kerimenéñ de küñélé tınıç tügél idé. Anıñ bit taşuv kararga dip bala-çagası cıyıla. Kaybér şayannarı, “altın boz” ézlep, yar çitene ük kilép basa. Şul çakta indé Kerime öçen borçuvlı könner başlana. Torsa da, yatsa da küzé haman terezede bula. Ya allam, bata-nite kürmesénner tagı! Ayakları tayıp yığılmasın! Eytérler annarı: “Kerime nişlep kuvıp cibermegen?” - diyerler. Çönki ul - yılgaga térelép yeşevçe berdenbér kéşé. Kaya iltép salırğa tapkannar bit yortın da! Kalkuvlık başında, iméş. Avılga yem birép tora, iméş. Kaz-ürdek üstérgende rehet anısı, közge hetlé küñéléñ tınıç bula. Yaz citse gene hëller möşkëllene: ul könnéñ kön buyı tiktormas malaylar bélen erleşe:

- Kit diym! Suga yakın barma!

Malay-şalay karusız gına artka çigengen kébék ite de, Kerimenéñ tavışı tınuvga, yene yar çitene öyéle. Kite étéş, kite törtéş, tüzsén gene biçara hatın! Tüzerlék emeléñ kalmasa, öyéñné yılgadan arırak cirge - avıl başına küçérép sal.

Bıyıl, ni hikmettér, yılga tiresénde bala-çaga kürénmedé. Elle üsép bétkenner, elle taşuvdan yem tapmıylar, añlamassıñ alarnı! E Karasu, döbér-şatır uyanıp, yarınnan tulıp-taşıp aga da başladı. Çıpçık tézénnen gene suv kürsetép mataşmas ul, aña urmannan agıp töşken kar suları da kuşıla bit elé.

Başta, bér-bérsén kısıklıy-kısıklıy, törkem-törkem bozlar aktı. Alar meñgé éremes, yözerler yözerler de, bérge ukmaşıp, tav hasil iterler kébék idé. Bér ahıldap, bér uıldap algannan soñ, yılga az gına sabırlandı, salmaklana töşté...

Bérkönné şulay, terezege karıy-karıy çey éçép utırganda, Kerimenéñ yöregé dért itép kuydı. Bagorın östérep nek anıñ öyé karşısına Gatavilla kilép baskan idé. Hatın, üz de sizmesten, samavır artına yılışıp, kartnı küzetérge totındı. Tukta, nişliy bu? Nişlep yöriy? Nerse ézliy?

Gatavilla, ayak astına karap bér urında taptana-taptana, nersedér tikşérdé, tipkelep aldı, mögayén, basıp torır öçén urın caylavıdır. Tayıp yığılmasına ışandı bugay, kulına caylap bagorın tottı hem, höcümge ezérlengen kırgıy canvar kébék sagayıp, suvga tékeldé. “Prsidetel eytken diy şul, dilenkedegé büreneler agar, dip bürene cıya”, - dip uyladı Kerime. Kinet anıñ öçén taşuvnıñ kızıgı bétté. Uramı bélen bala-çaga cıyılıp kilse de, ul bolay kara koyılmas idé.

Hatın aşığıp perdesén töşérdé. Tagın çey yasadı, lekin çeynéñ de, balnıñ da temé yugalğan idé. Perdené töşérdéñ ni, töşérmedéñ ni, barıber tége bendenéñ şevlesé divar aşā sarkıp ütép kére idé. Nerse citmiy iken ul komsızga? Öyé diyseñ, öyé, abzar-kurası diyseñ, abzar-kurası bar, nerse citmiy? Elle yagarga utını yukmı? Ene, Kerimenéñ işégaldında iké kış çıgarlık utın erdenesé bar, töyesén de çıksın, tik karaçkı sıman sélkénép tereze karşısında basıp tormasın idé. İ allam, utın gına tügél, elle niler kuşıp birérséñ şul Gatavllanı kürmes öçén! Soñgı yıllarda, bér avılda yeşeseler de, oçraşkannarı yuk idé elé. Kirek bit, yazgı taşuv vakıtında, Kerimenéñ küñélé néçkergeñ çakta, yar buyına kilép bassın indé! Kayçandır şuşı tebenek buylı ir - anıñ vegdeler biréşken yégété idé... Vegdeleré bozılgaç ta, öç mertebe öylenép, öç mertebe hatın ayırdı indé Gatavilla. Kerime bélen de adem retlé yeşemes idé ul. Yarıy, vakıtında kotılıp kaldı elé añardan. Uñ kulınıñ barmakların imgetse imgetté, emma canın isen-imin saklap kaldı. Hezér tégüv tége almiy indé, şunısı bar... Garip barmaklar tıñlamıy. E bit ul yeş çağında avılınıñ bérdenbér osta tégüvçesé idé. Hay, tégép te kürsete idé Kerime! Avıldağı barça kız-kırkını, yeş kilénnerne söyéndérép, kiyéndérép tora idé. “Gatavilla kélet tulı bodayın jellep, üz anasın açtan ütérde”, - dip söylemeseler, mögayén, alar öylenéşken de bulırlar idé. Yégétnéñ “mihérbansız” digen danı taralgaç, küñélé bizde şul, ey bizde de! Ozattıruv tügél, süz de eyttérmedé kız, iké aranı kırt özép kuydı. E Gatavllanıñ, tıştan yuvaş kına, akıllı gına küréngen Gatavllanıñ, uñgan-bulgan tégüvçeden tiz géne kolak kagası kilmıy idé, ul yavçı artınnan yavçı cibertté, alay da barıp çıkmagaç, kurkıtıp-yanap karadı. Öylenem diyse, yort sayın kız idé, yugıyse. Bérsé, Firdaniye isémlésé, бүгэн deşse, бүгэн

Gatavllanıñ koçagına kérép çumarga ezér idé. Nek şundiý könnernéñ bérsénde Kerime orlık çistartırğa bardı. Bişmeté yaña idé, anı pöhtelep törép ambar nüvéşéne kuydı. Çırık-çırık kölöp yörgen Firdaniyeden şiklengen idé ul, tégésé bişmet tiresén eylenép-urap kilgeç, bérara ambardan da yugalıp torgaç, elle niçék, şiklengen idé. Küreçegéne karşı diyerséñ, kiçke taban, öyge kaytırğa cıyında gına, brigadir Gatavlla kilép kerdé hem:

- Kaya, külmeklerégézné küterégéz elé, urlap boday salmadıgız mı? - dip, megneséz süzler mığırdap, hatınnarga beylene başladı.

- Urlamadık, urlamadık, Gatavlla, oyalmıyça bézné kapşama! - dip, çayarak hatınnar yüriy itekleré bélen jilpénép kagınıp aldılar. Çirat Kerimege citté.

- Kagılma! - didé kız, üzéne taban ürélgen kullarnı éterép. - Kit!

- Alaysa bişmetéñné tikşériyk elé! - dip, Gatavlla nüvüş yagına atladı. Anıñ bişmetné küterép aluvı buldı, késesénen şıbırdap cirge börték kuyıldı...

Barısın da añladı Kerime, barısın da añladı. Anıñ küz alları karañılanıp kitté, ul bér Firdaniyege, bér aptıraşkan hatınnarga karap torgaç, tézlenép, çeçélgen bodaylarnı cıyarga totındı. Üzé:

- Kémnéñ eşé bu, kémnéñ eşé, hodayım! - dip ürselendé.

- Karak, karak! - dip, yemséz taviş bélen akırdı Gatavlla. - Karak sin!

Tekebbér kızdán üç aluv öçén iñ caylı vakıt idé bu. Yégét bar köçéne kızınıñ kulına kitérép bastı. Kaltırangan néçke barmaklar dagalı iték astında izéldé, sıtıldı...

Eger hatınnar aralap almasa, Gatavlla kotırınıp anıñ üzén de salıp taptar idé.

Firdaniye tüzmedé, açırılanıp kıkır-kıkır brigadirğa taşlandı:

- Min saldı bodaynı Kerimenéñ bişmeténe! Min saldı! Anı sin yaratasıñ miken, yuk miken dip, tikşérér öçén saldı. Sin, Gata terésé, çınlap ta, mihérbansız ikenséñ!

Ademnén kılğan yavızlığı kiré üzéne eylenép kayta, ul barıber rehet kürmiy, diyer. Ul çakta Kerime sudlarga yörmedé, eyterséñ sizgen, Firdaniyesénéñ de, Gatavllasınıñ da yavızlıkları üzleréne eylenép kaytasın sizgen. Firdaniyenéñ beñtén taşka ülçiy: ni töplenér nigézé ni balası bulmadı, yördé yort sayın akça télenép. Busın kara indé sin, hoday ceza itép birgendér, “kart könénde de tınıçlık kürme”, - digendér, intége-intége bürene avlıy. Miç başında gına utırası da bit! Ene ul, kartayıp

tonıklangan küzlerén tasraytíp, tabışın köte hem, bökré gevdesé bélen çak kına alga iyélép, bagorın agıp baruvçı bürenenêñ sırtına kadıy. Çü, elle bürene, elle şaytan suktı, Gatavlla yöztüben meteldé. Kara, kara bagurına élekken bürene agım uñayına taba söyriy bit monı! Tırmaşa elé üzé, nersegedér totınıp kalmakçı bula. Ay allam, bata tügélme soñ?

Ĥatın kavdarlanıp öyénen çıktı. Çıgışlıy çöyge élgén arkannı da élektérdé. “Adem balasın kargarga yaramıy şul, - dip söylendé ul. - Yeşesén eyde! Dönyası kiñ, dönyası irkén, yeşesén. Boz astına çumsa, bar, tabarsıñ gevdesén! Ét ülémé, bélen ülse, ni tufragı, ni kabéré bulmas.”

Ul yögérép kilép citkende, Gatavllanı taşkın bötérép alğan idé indé. Ĥatın:

- Gatavl-la! Me, bavga yabış! - dip kışkırdı, lekin ırğıtam digende géne arkannıñ oçı çuvaldı. Bérkavım zegıyf barmakları anı yullıy almyça intékté. Citmese, yılğanı iñlep urman buyınnan boz kötövé şuvışa idé.

Nihayet, arkannıñ oçı tabıldı. Kerime anı bata-çuma agıp baruvçı Gatavlla yagına séltep attı.

- Yabış, tiz bul, yabış! Min tartam!

...İsen kaluv şatlıgınnan kartnıñ zihéné tomalanıp, küzleré tongan idé. Şuña küredér, ul Kerimené tanımadı, tiz géne kotkaruvçısın beñilletüv çarasına kéréşté.

- Niçe teñke biriyim? - didé ul, öşép kaltıravdan teşlerén şak-şok bergelep. - Öç teñkemé? Bişmé?

Ĥatınnıñ deşmevé anıñ açuvın kitére idé. Azsına bugay, çeçbi!

- Atuv un teñke? Atuv unbiş!

Kinet Gatavllanıñ zihéné açıldı. “Tukta elé, kém ĥatını soñ bu? - dip uyladı ul, kotkaruvçısın tanırga télep. - Zahirnıkı diysem, buyı kıska. Safanıkı diysem, anıñ ĥatını çaykalıp atlıy. Bariynıñ Fagıylesé akça diyseñ, akıldan yaza.”

Méne ul üzénen yıraklaşkan ĥatını tanıdı. “Kerime tügélme soñ?! Bulmas, bulmas! Kerime aña selam de birmiy bit... Yuk, yuk, atlavları taç Kerimenéké. Kerime bu...”

Gatavlla baskan urınında torataş bulıp kattı. E büreneler ürtegen sıman, elle kayan gına kilép çıgalar da taşkınga iyerép agıp kiteler idé.

BÉR TÉLÉM İKMEK

Seyfulla kart ülöp bara. Küzlerénde sünesé kilmegen koyaş, ırayında sorı şevle.

Ara-tire kürşeleré kérép ıga. Gomér bakıy kéşeler bélen aralaşmagan Seyfulla yanında ozak tormıylar, edep yözénen hel-ehvel soraşalar da ıgıp kiteler. Kilén bélen malay gına öydegé tınlıkı vakıt-vakıt bozıp kuya. Könéne bişer mertebe alar eytkeleşép alalar, ul da tügél, bormalı kalın tavışnı néke tavış kiskelep taşlıy.

Avıruv elége üz anında, eybet ök bulmasa da, kolakları işéte, tınlıy idé. Ene, mi arasındakiı yatağınnan, enkesé şuvıp töşté de:

- Babagıznı uyatasız bit, enélgéreler! İşégaldında sugışıgız, cünsézler, - dip sukrana-sukrana yöréne başladı.

Zihéné taralgan karık dönyanın retén-ıratın küpten töşénmiy idé. Hetta ulı Seyfullanı da üzénéñ merhüm iré dip uylıy idé.

- Gabdulla, sin de tor indé, yatma. Art bakaga keceler iyeleşkendér, koymañnı biyégrek totar idéñ.

Seyfulla cavap kaytarmıy. Şuşı yat isémné işétmes öén elle niler birér idé ul. Kötép yatkanda nişlep itlete soñ bu ülém digené? Barıbér yañadan ayakka basıp bulmas, iké yaklap ta paralı suktı. Kötmegende, abzarda. Satar öén simértélgen duñgızlarına ipiy aşata idé, kinet kulları, ayakları bötén gevdesé tartışırga totındı. Aldan itke ipiyé tegeredé, Annan ozın saplı pıağı cirge kadaldı.

- İpi totkan! Anı ipiy géne totkan! - dip kıkırındı, kilénneré.- Haram malga ipikey aşatasız, komsızlar. Aka citmiy sézge!

İsen ağı bulsa, kul-ayagı yörse, kilénéne bérné tamızır da onıtır idé Seyfulla, köné-töné hereketséz yatuv sandık kapkaı sıman ekrén géne hetérén aa idé...

Eticé Gabdulla, Seyfélge uniké yeşler tular-tulmas könnerde, şeherge kaçtı. Sugıştan soñğı yıllarda bér télém ipiyge tilmérép üsken malay momı avır kiérdé. Citmese, enkesé de avıruv idé. Alabuta, kıkıtkan aşlarınnan tuktavsız küñélé bolgandı. Küñél bolgangan sayın etiséne üç arta bardı. Yarıysı gına tabıştırıp kayta idé bit ul aşarga! Bulıp kah-kah yötkérse de késesénde ipiy kayta idé.

Bérkönné anıñ küñéléne kızıq uy kildé. Etisén tabarga! Kolhoz predsdatele şeherge bara iken. Etisénéñ édrésın da béle, diy, iméş.

Enisé miç başında cil cılıta, malayınıñ nişlep yörüvéne bik kaygırmıy, ul Necip abıylarga yögérdé. Eni kuştı, felen-tögen, etige yomış bar idé, alıp barmassıñ miken, abızı tabıldı.

- Etkeñ aptıragannan kitté, brat, - yul buyı söylenép bardı Necip predsdatel. - Üpkese çérégen idé bit anıñ. Sulıy da almıy idé. Kal didém. Can imgegé bulıp yörmiym, diy. Annan soñ enkeñ de, temséz tél, taladı indé, sér tügél.

Abzıynıñ kızganiç süzlerén malay tıñlamadı. Ni géne söyleseler de etiséne küñélé yomşarmas idé. Ul aç idé. Açlık éçene ütép célegén suvırgan idé. Barır da eytér, sin eti ızbulıç diyer, kürşe Sefer kart kecesén şulay süge, ıt bézge piçinke ciberép torır idéñ, diyer. Anda alar olav-olav diy bit.

Şeherge tañ atar-atmas çakta barıp cittéler. Necip abızı etisén niçek tabarga ikenén öyretép, hem de kiçén kaya kilérge ikenén iskertép, Seyfullanı töşérép kaldırdı.

Biyik-biyik yortlar arasında yörép malay etisén ézlep taptı. Dumı un digen idé predsdatel, un sanı sugılğan işékné törtté, işék açılmadı. E éçké yaktan bérevnéñ yötkérgené ap-açık işétéle idé. Açkıç tişégéne avızın kuyıp Seyfél taviş iyeséne kışkırdı:

- Eti, aç! Min bu - Seyfél idé.

Etisén kürgeç, tanımadı malay. Avılda ul büténçerek idé. Köçlérek, tazarak idé. Hézér anıñ karşıda ap-ak çıraylı, bétéréşken karaçkı basıp tora. Malayın kürüvéne şatlanmadı da bugay:

- Uz, kér. Kém bélen kildéñ? Nişlep yörüyséñ?

Bitaraf yöz, kızıksız soravlar Seyfélnéñ açuvın kitérdé.

- Siña rehet, eti. Şeher ızbasında yoklıysıñ, - didé. Malay bülmenéñ kiñlégéne şakkatıp.

- Miném aşısım kile. Tek te indé, Necip abzıynıñ çémétép kaptırgan ipiyéne kildém.

Ata kéşe kalay savıt töbénde kalgan on bolamıgın alıp çıktı.

- Aşıy tor. Kibét açılgaç, ipiy alırbız.

Üzé tagın buvılıp yötkére başladı.

- Sinéñ kenseleréñ yırakmı eti? didé Seyfél keyéflenép. Bolamık, annan biter kibétten alınaçak ipiy anıñ küzén kızdırgan idé.

- Zavodnı eyteséñmé? Éşlemiyım şul min. Çirliym, ulım. Ukollar bélen hellensem, avılga kaytır idém.

- Şherde eşlemeseñ de aşarga birelirmé, eti?

- Birmiyler ulım.

Tamagı tuygaç ul kaş astınnan gına etiséñ küzetép utırdı. Atası östéndege seleme kostyumın salıp, yañaragın kiydé. Dimek, alar ipiylé kibétke baraçaklar. Kiyéngeç, şaktıy kıyafetséz şkof tartmasınnan sarı kegazler aldı eti kéşé. Ozınça, belekey kegazler idé bolar. Nigedér ul şunıñ kitégén géne yırtıp késésene saldı.

Sarı kegazlernéñ sérlé töyéné kibétke bargaç kına çışéldé. Anı satuvçıga bireséñ de ipiy alasıñ, iken, lebası! “Sin kém? İséméñ niçék?” dip te beylenmiyler. “Eremtamak, uniké yeşéñe citép kıl da kıymıdatmıysıñ” diyüvçe de yuk!

Malay ülépler kızıktı bu kegazlerge. İpiyiné böténésene de béryulı alıp aşıysı idé. İçmasam etisé ızbasınnan çıgıp da yörmiy. Avıl da ul kürşelerge kéréştére idé. Karşı yaktağı kün tışlı işékler de biklé miken?

Etisé yötkére-yötkére arlı-birlé yöréndé de yatagına kilép avdı. Yokladı bugay. Seyfél bögerlengen gevidenéñ kımşanmavın kürép şkof tartmasına üréldé. “Aylık kertéçkem bar, ipteslerém tabıştırdı” digen idé. Elle tiymeske miken? İndé buş kul bélén kaytuvı da garlék.

Malay kavdarlanıp kegazlerné aldı da uçına yomarladı. Uçı péşté. Kiré salırğa yöregé kuşmadı. Tizrek monnan tayarga kirek idé. Ul kindér bukçasın élektérdé. Ayak oçlarına gına basıp işékke kildé hem timér élgéçné aska şuvdırdı.

Niçe mertebe bastı miken çiratka? Hétérlemiy. Anı satuvçı tanıp kuyıp çıgardı, tagın kérdé. Yılap aldaşıp cıyılğan ipiy bukçanı tarta başlagaç, Necip abızıy bélen oçraşası tıkrıkka çaptı. Tögel kéşé iken yuldaşı, atın kuyalap kilép te citti.

- Bayıtıp ciberdémé atañ? - didé ul bülteygen bukçaga ımlap.

- İyé, - dip mığırdandı malay. Şatlıktan önséz kalıp, süzler tabalmadı.

Méne ceyélép aşarlık ipiyé bar anıñ. Kaytır da yartısın kümer, belkém böténésén de yeşérér hem barıp-barıp kına aşap yatar. Ölészke bérevné de kértmes, hetta enkesén de. Avıl borınça gélen-gélen aşap yöriy elé.

Seyfél kayta-kaytışlıy uk bar baylının ındır artına kümép kaldırdı.

Kaydadır sinéñ avız sularıñnı kitérép, kötép yatuvçı ipiyéñ bulganda kıcıtkan aşı da temlé toyıla, küñélné bolgatmıy iken. Beñétlé malay her kön sayın ındır artına kile. Lekin lezzetlé ipiy aşav minutların ozakkarak suzarga télep çokırnı eylenép uza idé.

Atna-un kön ütté, nihayet, çıdamlık bétté, köte-köte avız arıdı. Ul yak-yagina karanıp çokırnı kazırğa kéréşté. Kazıp çıgarsa... Başta ısanmadı, ışangaç ükérép yılap ciberdé. İpi sörsép tiréske eylengen idé.

Bér aydan, şeher yulın taptavçı agaylar, “etiyéñ açlıktan şéşénép ülgen”, digen heber kitérdéler. Seyfél malay moña kaygırmadı, anı tiréske eylengen ipiy kisekleré géne üçekliy, töşleréne kérép yödete idé.

Zamanalar üzgerse de ul ipiy macarasın onıta almadı. Kaya barsa, şunnan kapçıklaıp ipiy taşıy, rehetlenép duñgızlar simérte idé. Simértélgen çučkalar mul akçaga satıla bardı. İndé Seyfulla kürşeleré bélen de kapka artınnan gına söyleşerge öyrendé.

- Gabdulla diym, tor indé. Kapkañda çit kéşeler yöriy, çıgıp bikle...

Enisénéñ könéne unar mertebe “Gabdulla” dip éndeşüvéne avıruv künegép kile, tik kiléné bélen çekeleşken ulın gına küralmıy, niğedér ulı anıñ soñğı télém ipiyén urlap aşar kébék idé.

2.2.Aktarma

SU HİKÂYESİ

- Ne zaman kavuşuruz acaba, Aynan?
- Yine altı aylık seferden dönünce, Refine
- Su, Refine
- Su? Su mu?
- Su...

Su! Su-u-u!

İdil nehri kıyısında aklımı kaybetmiş gibi yürüyorum. Göz kapaklarım ağlamaktan şişmiş. Gözüme deniz iliştiriyor. Tıpkı cam gibi dümdüz. Dup-durgun. Sertçe basarak o cam üstünden gidiyorum. O beni kaldıramıyor, kırılıyor, parçalanıyor, dağılıyor...

Beni “cankurtaran” arabası ile devlet hastanesine götürüyorlar.

- Su! diyorum. Dudağıma kim su değiriyor. Bir hareket. Sulu bardak sallanıp parçalanıyor.

Beyaz önlüklü adam; “Su vermeyin, ona su yaramaz” diyor. Yatağıma enlemesine kucaklayıp hıçkırarak ağlıyorum. Hıçkırığıma katılırcasına bana doğru su akıyor...

- Kazanka*’ya çok su dolmuş. Su-u-u-u!

- Haydi, Kremlin’den bakalım. Yukarıdan daha da güzel görünüyor.

- Haydi, Aynan.

Beyaz sura doğru hızla yürüyoruz. Kremlin’in duvarlarına çıkınca Aynan’a bakıyorum ve:

- Tarih hatıratını eziyoruz, doğru değil, diyorum.

Eli ile beyaz taşları okşayarak; “Öyleyse nehir kenarına inelim” diyor.

- Köprüye girelim!

- Ben - baş eğmez kız - Aynan’ı hakimiyetim altına almış gibi davranıyorum. Hoşuna gidiyor. İnatçılığıma belki şaşıyor. Bir yıl sonra görüştük. Birbirimizle vakit geçirmek, birbirimizi sevmek, sevilmek için sadece üç gün verildi.

* Kazan şehrini ikiye bölen Kazansu olarak da bilinen nehir.

Onun birinci günü - Kazanka kıyısı. İşte, köprü altından tekne geçiyor. Kız ile erkek. Bak, nasıl oturuyorlar. Bakışları birbirlerinde. Benim ise Aynan'ım yanı başımda. Onun sıcaklığını duyuyorum. Engin suya bakarak arkamdan kucaklıyor. Su da mavi, Aynan'ın gözleri de.

- Aynan, su her zaman böyle mavi mi?

- Gündüzleri mavi, güneş batarken kıvırl.

- Sen hangisinde yüzüyorsun?

- İkisinde de, Refine.

- Senin gemin de işte şöyle beyaz mı?

Dalgalara sığınıp uçan martılara işaret ederek:

- Beyaz, hep beyaz.

- Deniz de Kazanka nehri gibi dingin mi?

- Deniz değil okyanus, rüzgâr-fırtına zamanı korkunç bir kocakarıya benzer.

Dalga üstünde gemi dans eder. Hatta güverteye su dolar.

- Su mu?

- Su, Refine.

... Yüzüm, boynum silme su. Hafızam sulanmış mı yoksa? Hayır, bu göz yaşlarımış. Ne zamandır yumuşak eli ile alnıma dokunuyor.

- Aç gözünü.

- Açamıyorum ki.

- Sen aç.

- Açıyorum.

Renk parlak. Şimdi akşam olmuş. Sarayın büyük camından intikam gibi büyük-büyük yapraklar bakıyor. Kavak ağacı düzlüğe saklanmış.

- Sarı yapraklar döküldünüz yine, abla.

- Ben ablan değilim, senin yaşıtın Refineyim.

- Sen kimsin?

- Hemşire. Yapraklar söylesin mi?

- Öyleyse adını da biliyorum.

- Asılıyor.

Birazdan Asılıyor başucuma yapraklar getirir. Burnu gıdıklayarak güz kokusu yayılıyor.

- Sonbaharı seviyor olmalısın Refine.

Bu yumuşak sesi işitip başımı kaldırdım.

Kız üstüme doğru eğilerek; “kalkma, yat”, der.

Asılyar’ın avuç-avuç çil serpilmiş yüzü beni gülmeye mecbur eder. Pek sevimliymiş. Acaba bu kusurları iğne ile çıkarmaya çalışmışlar mıdır?

- Asılyar çillerin çok güzel değil mi?

- Ah Refine değildir. Yıkasam da geçmiyor. Asit ile bir yakarım hele.

- Yüz güzelliği nedir ki ruh güzelliği gerek.

Pencere kenarlarında güz gözü sarı yapraklar. Kimbilir nice göz... Seyirciler salondan bakıyor dersin. Beni gözlüyorlar gibi sarıcıklar, günahsızlar.

- Senin çocuğun olur Refine...

Merhametsiz rüzgâr ise onları uçurup yere fırlatmak istiyor.

- Ne?

- Çocuğun...

Yüzlerce karınca vücudumda geziyor. Sarı yapraklar bunu siz mi söylüyorsunuz?

- Refine, müjde...

Ne müjdesi Asılyar?

- Senin çocuğun.

- Babasız mı?

Göz kapaklarım halsizleşmiş kapanmak istiyor.

- Gözünü yumma, diye yalvarır Asılyar. - Yumma Refine!

O da inleyip ağlamaya başlıyor.

- Hastanede çok tutarlar mı?

Kız önlüğün kolu ile gözünü siler.

- Sinirlerin çok bozulmuş, bir ayda ancak iyileşirsin. Korkma yalnız bırakmam. Yanında ben, her zaman ben olurum.

Asılyar, sağol. Şimdi yarım saatliğine yalnız kalayım. Geçmişime dönmem gerek. Aynan orada.

- O sana zararlı.

- Rica ediyorum.

Asılyar ayak uçlarına basarak hasta odasından çıkar...

- Aynan
- Ah Refinev*
- Acele etmedik mi? Ben... Çocuk ...
- İnanmıyorsun. Haydi, yarın hemen başvuruyoruz!
- İnanıyorum canım.
- Öyleyse?
- Gerçekte konuşmuyoruz ki.

Gecenin karanlığı bizi kucağına alır. Soğuk suyun rüzgârı esiyor. Şıpır şıpır eden İdil'in kamışları yüreği ürpertiyor.

- Korkuyorum Aynan.
- Gir koynuma. Yüreğime yine su serp.
- Aynan... Şu kadar... Onu çok seviyorum. İlk görüşte hoşlanmıştım.

Hatırlıyor musun?

Aynan beni göğsüne sıkıca bastırır. Çirkinleşmiş, ihtiyarlamış parmaklarını saçımda gezdiriyor. Ey büyülü gece şimdi bu, ayrılık gecesi...

- Hatırlıyor musun? Bizim birliğe gemiyle sefere çıkmak için rehberler verilmişti. Kazan-Astırhan güzergâhı. Kızların peşine takılıp ben de seyahate çıkmıştım. Geceleri güverteye tayfalar çıkar, akordeon çalar, oynarlar. Biz de onlara katılırız. Aniden karşıma biri gelir.

- Dans edelim mi güzel bayan? der.
- Gerekmez, gerekmez, derim. Delikanlı heyecanla dudağımdan öper.
- Kulağıma fısıldayarak “biriciğim, aşkım”, der.
- Devam ediyorum, diye ekledi Aynan. Görüyorum, kız utanıyor, sıkılıyor, gözleri yaşıyor. Ne iş yaparsınız diyince, inşaatta boyacı, der. Elleri yumuşacık, inşaatçı eli nefis olur mu, tuhaf, diye düşünüyorum.

- Abartma, safsata. Git, kalanı ben söylüyorum. Dinle. Delikanlı ustaca dans ediyor, ayağı ayağına dolaşmıyor. Parmaklarımı daima avucunda tutuyor.

- Onlardan güzel bir koku geliyordu, işte böyle, canım.
- Safsata.
- Sevgilim!
- Aynan!

* Metinde sadece bir yerde kahramanın adı “Refinev” şeklinde geçmektedir.

Karanlıkta delikanlının gözlerine dikkatle bakıyorum.

- O zamanki gibi niye yine burada, İdilimizde sefere çıkmıyorsun?

Ayrılmazdık.

- Dayan Refine, sadece altı ay.

- Bu hasrete dayanamam.

İşte hafızamın son kırıntıları... Beni inşaatın şefi çağırıyor. “Yanına kaptan gelmiş”, der. Dokuz katlı vagonu birleştirip aşağıya fırlıyorum. Aynan dönmüş, Aynan! Görüşmeye nerdeyse iki-üç saniye!

- Aynan! Ay... Sen kimsin?

Ak saçlı kaptan eğilmiş başını kaldırır... Bana bakıyor.

- Ne oldu? Nerde? diyorum.

Kaptanın sert yüzündeki sivilceler dalgalanır.

- Sen Refinesin demek?

- Peki Aynan?

- Aynan’ın senden gayrı değer verdiği biri yoktu. O, anasız-babasız büyümüş, biliyorsun.

- Netice yoldaş kaptan, öyleyse?

- Aynan Galimov, kuvvetli fırtınada öldü.

- Aldatıyorsunuz? Yalancı!

- Okyanus merhametsizdir. Delikanlının cesedini de bulamadık.

- Aynan... Aynan... Su... S-u-u-u! Yukarı İdil kıyısında yürüyorum. Deniz dümdüz...

- Tutmayın. Gönderin!

- Refine! Asılyar yaklaşır.

- Senin için çok düşünmek korkunç bir şey demiştim.

-Korkunç? Çocukken annem bana yalnızlık en korkunç şey diyordu. İnsanoğlu bundan delirir, aklını kaybedermiş.

Ak saçlı kaptandan her hafta mektup alıyorum. O kadar uzak mesafelerden mektuplar tez gelir. Beyaz kâğıda yazılmış, düzgün harfli sıcak sözler... Hâlâ cevap yazılmamış. Vakit darlığı. Gece inşaata ağlayarak bir kadın gelmiş. Bizim idareye

kalitesiz işçiler verilmiş. Oda duvarları pul-pul dökülmeye başlamış. “Yakında da kömêş tuy* var”, der. Rica eder, yalvarır, “lütfeñ düzeltiniz”, der.

İnşaatın şantiye şefi Kadirov’a durumu anlattım.

- Kapiya masraf harcanmış, ilave olarak hiçbir şey veremiyorum, der. Duvar eskiymiş, laboratuvar kusurlu. Harçtaki kireç sönmemiş.

- Sıvayı kabul ettiğinde elbette sana söylemişlerdir.

- Şef Galimova! Beni tenkit etmek için yirmi yıl daha ter dökmen gerek. Oradaki işe bakacağına kendi işine bak!

Kadirov çoğunun kanına tuz serpendir. Beni de küçümseyerek kapıdan yolladı. Utancımın yerin dibine geçerek yurda döndüm. Yarın maaş günü. Belki birliğin kızlarını toplayım. Gün boyu uğraşsak işin çeyreği biter idi.

Gitme-gitmeme meselesi çok çabuk halledilir. Birileri muhalif, birileri ise iyi dilekte. Ey dünya senin kimin yok ki. Can verir, yürek verir, beyinlerine akıl salarsın. İnsanları eşit yaratmamaktan ne zaman vazgeçersin.

Remzile “Para öder mi kadın?” der. Mal paraziti. İnsan mutluluğunu kâğıt parçasıyla değiştirir mi hiç?

- Bir araba para getirip boşaltsalar ne yapardın, Remzile?

- İçin yandığından mı soruyorsun? Paran yetişmeyince sen de kulübede yatarsın. Oğlunu da doğar doğmaz Çocuk Esirgeme Kurumu’na göndermezdin.

Sen aritmetik mesele değilsin; bu yüzden ispatlamak zor. Ama işim Remzile’yle değil bana Remzile’siz de dünya var.

Sözleri şimdi yüreğe ok gibi saplanır. Evet, yürek denen şey göğüs içinde gizlenirmiş. Açık yatarsan herkes sırrını bilir, Remzileler ise gülüp geçerdi.

Zor zamanımda sığındığım kişi annem olsa keşke. O da uzakta. Hayatın zorluklarıyla karşılaşp eziyet çekerken onu unutmuşum. Mektuplarım seyrekleşince ne düşünür acaba? Çaresiz babam yaban domuzunu alıp yün eğirir. İş arasında hem türkü çığırır hem ağlar: “Tanrım yalnızlığa düşürmesin” dediğini çok defa işittim. Ey, anam, anam. Affet kızını!

“Dön kızım. Oğlun köyde rahat büyür. Çayır, gökyüzü, ev, yemek-içmek kolay, niye taştan şehirde gurbet çekiyorsun. Yoksa böyle mi mutlusun? Köy sınırının toprağından bir adım atmamış ben, anan bile ne olursa olsun mutluyum.

* Evlilikte 25. yıl kutlaması “kômêş tuy” olarak adlandırılır ve bugün bir bayram gibi kutlanır.

Burada iş de çok. Mektep yapmak için taş göndermişler. İnşaat işi hep aynı elbet, kızım”

- Şehirler inşa edeyim diye hayal ettiğimi biliyorsun, anne. Gelsen seni Gorki'nin yanına götürür ve elimin değdiği evleri sayıp sana gösterirdim. Orada dulavrat otlu bozkırda büyük-büyük yeni evler inşa edildi. Onlara hayran kalmak, inşaatçı olduğunu hissetmek- bu benim bahtım anne.

“ ...Şehir evleri büyük oluyordur. Düşüp sakatlanırsın. Çıpta kızının⁶⁰ yetiştirdiği haberden de inlemiştim.”

Anne, çıpta kızı köpürtürken söylemiştir herhalde. Asansörde çıkarken elektrikler kesilince az kalsın düşüyorduk. Şantiye şefleri, elektrikler geldi. Antlaşma yaptılar ve izi kaybettiler.

Hepsini de mektuba yazmak mümkün mü acaba? Bugünkü acı hali de sana anlatamam. Affet. Kızlarım kapıyı çalıyorlar. Hazırlanma vakti.

İlk karın beyazlığını toprak göstermiyor. Beyazlığı gözler havadan tutup alıyor. Yükselen binalar da çokluğu ile değil özellikleri ile tanınıyor. Döşemeler ve duvarların rengini gönül beğenirse, yürek üşüyünce çirkin boyalı olmadığından inşaatçı gönül rahatlığıyla yaşıyor. Öndeki inşaatları hayalinde restore ediyor. Gök kuşağındaki yeşil, sarı renkleri çirkin, boş duvarlara yerleştirip seyrediyor. Peki ben... Tarafsız mıyım? Kadırov kapısından neredeyse dürterek gönderdiğinde, “boyanmış” duvarlarda leke çıktığında, işimden nefret ediyorum, üzülüyorum. Önümdeki günlerim tıpkı o duvar gibi bozulup bana ancak başarısızlık, kara renkler alır gibi oluyor.

İçimdeki şeytan “inşaattan kaç” diyor. Ona “Kaçmam” diyorum. Bunu düşünmüyorum da. Sadece hayal kurmalıyım! Kadırovlar gibi çeşitli defolu ürünler yolumda engel değil. Ömür elimden tutmamış; mektup yazılırken kullanılan kalemi alıp gazeteye bu konuda makale yazıp göndereyim. Bizim konuyu gelip araştırmalarını rica etmekten başka bir ihtiyacım yok. Ama haberciler biraz sonra gelirler. Biz delikleri yamayarak odaları boyamayı bitiririz. Soluk mavi renkli bulutsuz gökyüzü, hiç aklımdan çıkmadan bana azap veren Aynan'ın gözlerini hatırlatıyor.

⁶⁰ *Çıpta*, hamam keseleri yapmakta kullanılan bazı ağaç liflerinden dokunmuş kaba kumaşa verilen addır. *Çıpta kızı* tabiri metinde lakap olarak kullanılmıştır.

Ama kara bulutlar toplanınca gökteki mavilik dağılıyor. Aynan'ımın da gözleri ölüme yakın kararmıştır. Onlarda pişmanlık da, korku da olmamıştır. Belki son nefesinde ismimi tekrarlamıştır. Ah, Refine... Bunu düşünme, düşünme!

Daire sahibi alelacele sofraya hazırlar. Bu dakikalarda onlardan keyiflisi de yoktur tabii. Öbür gün “kömеш tuy” bayramı. Büyük dükkânlara koşulur. Bizi sıkıştırarak akşam yemeğe davet ederler. Yuvarlak masayı kırıntı yapmamak için kızlarla anlaşırız.

Giderken bizi kadınlı-erkekli uğurlarlar. Kadın kapı önünde minnetle seslenir, gözleri yaşla dolu. Teşekkürünü nasıl da anlatamadığını hissedip onu kucaklıyorum.

- Pek büyümüşsün evladım. Eşin var mı ki?

- Eşsiz kız olur mu ki, vardır, vardır, derim. Kıkır kıkır gülen oğlumun sesi, yürek atışı beni üç eder. Üç kişi yaşıyormuşuz, üç kişi! Ben, eşim, oğlum. Bunu anlamakta neden gecikmişim.

Düşüncelerden sıyrılmak için kızların arasına katılıyorum. Yaya olarak dönmeye sözleşiyoruz. Gece ılık, sakın; gönül huzurlu...

Ayaklarımızın altında güneşin sıcağından kurumuş yapraklar hışırdıyor. Başımızın tam üstünde ay yükseliyor.

- Artık güz vakti geldi, güz, der Refine. Kendisi de güze benzemiş. Saçları, kaş ve kirpikleri sarı renkte.

- Nurfiye “Hüzünlenmesene”, diye söylenir.

- Haydi kızlar, ayı Kremlin tepesine asıyoruz.

İhtiyar Kremlin'in tepesindeki saat bizi uyarmak için dokuz defa çalıyor. Din, din, dın, dın... Çar zamanından kalma çan sesleri. Adeta Süyümbike⁶¹ zamanında yaşıyorum. Dinle, kızlarım da büyük kapı önünde sessiz sedasız duruyorlar. O da yetmez, güzel bedeninden nur saçarak Süyümbike karşımıza geliyor. Onu gerçekten görüyorum!

- Ey Süyümbike hasretinden askerlerin ağladığı doğru mu?

- Ey güzel kız, tarih yalan söylemez!

- Kızlar, kız-z-la-ar! Nurfiye düşüncelerimi altüst ederek bağırır: “Ci-in!”

⁶¹ Asıl adı Süyün Bike'dir. Nogay prensesidir. 1552 yılında Kazan Hanlığı Ruslar tarafından işgal edildiğinde, Hanlığın başında “Hanbike” olarak o vardı. İşgal sırasında Rus Çarı İvan'a esir düşer. Tatarların son bikesi Süyüm Bike efsanesi Kazan Tatarlarının milli benliğinin simgesidir. (bkz. Hadi Atlasi, *Kazan Hanlığı'nın Çöküşü ve Süyün Bike*, Kömen Yay., Ekim, 2004)

Topluluk bağıra çağıra bina boyunca koşar. Nefes nefese Kazanka nehrine ineriz.

- Kızlar! Yelkenli gemi!
- Kızlar, iki martı!
- Su üstünde Hanbike'nin silüeti!

Yarın işe gideceğim, kızlar bunu unutmuş, gamsız davranıyorlar. Gençlik! Bende de geçmek bilmeyen gençlik, heyecan, neşe... Bunlara ne eş?

- ...Aynan, su her zaman mavi mi?
- Gündüz mavi, güneş batarken kıvı.
- Sen hangisinde yüzüyorsun?
- İkisinde de.

Tramvaylar düşünce perdesini yırtarak şakur-şukur geçer, tren sesinden kulak çınlır. Kazanka ise sakin. Geceleyin uyuyor mu acaba? Fırtına bekleniyor mu ki? Ah su, dilsiz su... Sakinsin. Benim gönlümse fırtınalı çağına benzemiş. Yarın Kadirov çağırır, ismini gazetede görmemiştir mi diyorsun. Görünüşünü önceden tahmin edebiliyorum. Alnı kırışmış, dipsiz gözleri şişmiştir.

- Bo-o-n kabinden. Bo-o-on!

Tıpa gibi atılışını bekle ve ayağa kalk. Çıkmıyorum, derim, sönmemiş kireci kabul etme, derim.

- Kızlar, dönüyoruz!
- Refine, gece daha uzun, yetişiriz, der kızlar. Ama arkada kalmadan peşimden gelirler.

Kazanka, ihtiyar Kremlin bizi uğurlar. Önümüzde ise uzun uzun duraklar.

Boyacı çingene gibidir, her ay yer değiştirir. Yük arabasına kovasını, tahta bidonu, iskemle ve sopalarını yüklenen kızlar üst-başları ile de çingeneden farklı değildir. Kat kat eşarp bağlayıp palto giyerek soğuğu karşılamalı ve uğurlamalılardır.

Bugün bizim ekibi yeni binaya geçirdiler. Başlar bir o yana bir bu yana geziniyor, telefonlar çalıyor; demek işi kısa zamanda yapmalı! Tecrübem böyle diyor.

- Acaba kutba mı hazırlandınız?

Doğrulup baktım, karşımda gözlerini açmış bir delikanlı duruyor. Cevap vermeye yeltenmiyorum. Şantiye şefi Kadiyrov kulübesinin camından başını çıkarıp seslenir.

- Gel beriye Galimova, sen de kardeşim. Evet, Galimova, şimdi o bana dulavrat otu gibi yapışacak. İkinci kat sana veriliyor. Kalın paltonu çıkar da kolunu sıvayıp işe giriş. İki hafta dan sonra “nered yabam”⁶².

“Nered yabam.” Bu, boya işini iki haftada tamamlıyorsun demektir.

Teşekküre zorlar, elinin altına genç kadro verilir. Yoldaş Haganov İldus. İşi öğret!

- Boyamaya mı? Delikanlı boş gözlerle bana bakar. Gülümser ve başını sallar.

- Ağır, pis iştir, derim.

- Para neler yaptırıyor, diyor gitmeden, âdeta içini döküyor.

Onu kulübemize getirdim. Kızlar erkeklerin eline değmekten mutluluk duyup “hurra” bağışırlar. Azıcık alçakgönüllülük de göstermeleri gerektiğinin farkında değil yaramazlar. Mutluluklarını kendilerinden başka kimse anlamaz. Evet, anlamaz. İnşaatin başından sonuna kadar ağırlık taşıyorlar. Getirilen boyaları boşaltma mı dersin, el arabasına harcı, kireci doldurup taşımak mı dersin hepsi de kızların elinden gelir. Bazen bidonlar baltayla vurulsa da açılmıyor. İşte bu kızlar anne olacak kişiler. Belki onlar için, ağır işten kaçma daha hayırlıdır. Birbirine zıt bu düşünceler kızlarımın şen seslerinde kayboluyor. Kulübenin altını üstüne getirip gülüyorlar. Nasıldır bilmiyorum; bana boyacı mutlu değilse evler yapılamaz, güzellik doğmaz gibi gelir. İnşaat işçilerinin taş kalpli olduğunu ve incelikten anlamadığını söylüyorlar. Çok yanılıyorlar. Bu kulübeyi sokak boyunca yürütürdüm. Görsünler, duysunlar! İşte onlar benim yaramaz kızlarım! Sessiz kaldığımı görür görmez gülmeyi kestiler.

- “Haydi usta, emrini ver”, der, iş yapmaya can atan Fevziye. Duvarlara renkli gömlek giydirmeye başlayalım.

Şimdilik onları sert zımpara kâğıtlarıyla duvarları temizlemeye gönderdim. Fevziye ile boya binasına yöneldim. Bizi şantiyede “akıllı” diye ün salan Kadiyrov’un en önemli sırdaşı Esmeriye abla karşılar.

⁶² Sovyet döneminde işçilerin fabrikada ya da inşaatta ay boyu yaptıkları işi hizmet hakkının tespiti için hesaplıyorlardı. Buna “nered yabam” deniyordu.

En köşede duran boyama arabalarına hafifçe vurarak “İşte orada, sıra sıra bahçe, gerekli rengi seçin”, der. Kendisinin tırmanmaya niyeti görünmüyor; bidon gibi gövdesinin geriye doğru gittiğini görürsün. Ama gerekli renkteki boyayı bulamıyoruz. Koyu mavi bir köşede kımıldamadan duruyor.

Esmeriye abla “Sizin daha bitmemiş” diye akıl satar.

- Tutun ve sürün. Kendinizin yaşayacağı ev değil tabii.

- Beyaz boya versen boyarız.

- Niye o?

- Niye mi? Fevziye koyu mavi boyayı eline sürer ve Esmeriye ablanın burnunun dibine sokar. Şuna bir kat eklemeli. Bize açık renk gerek. Karanlık tarafa koyu renk yakışmıyor.

- Beyazı sadece pencereleri sürmeli diye talimat var, der bina müdürü.

- Talimat? Ah parazit Kadiyrov, diye öfkelenir Fevziye ve sezdirmeden gözlerini kısar.

- Hop! Sakın baştakilere dil uzatma, kızar.

- Öyle mi, tutup boğarım bile.

Gülerek depodan çıktık.

Öğlene kadar gerekli renkler seçilir. Kadiyrov’un kuyruğu hemen evi yetiştirmeli. Esmeriye ablaya ne sorulsa bunu emrediyor.

Benim en sevdiğim iş, renk bulmak.

Gözümün önünde gökkuşağı... Gökyüzünün süsünden üç renk seçmeliyim.

Sarı, yeşil, mavi...

Kalan kırmızı ve kızıl renkler insan için zararlı. Öylesini duvarlar da istemez. Bu boyacı kanunu mu ki?

Kızlar önlüklerinin arkasına türlü isimler yazmışlar.

Bazen ciddilikleri ortadan kalkar çocuklar gibi şakalaşırlar. Onlarla büyük işe gireceğini düşününce pişman olursun. Bu bir anlık yanılgıdır. Yoksa isterlerse zorlukları nasıl da yenebilen kızlar olduklarını bilirim.

Grubu ikiye ayırdım. Bir kısmı misafir odalarını bitirme işi, diğerleri evin dış cephe temizliğiyle ilgilenecek. Sonuncusu aşamalı bir operasyon. Kireç dökülmüş ıslak kolona düzgün yerleştirilmeli. Bunu yapacak olan da asansör. Düzgün idare

etmek ustalık ister. Teknik işlerden sorumlu kişi olarak İldus'u biliriz. Ne desen de adamın eli sert, sıkı olur.

Ekibin iş bölümü sadece bir güne değil, haftalar, hatta aylara paylaştırılmalı. Bana bunu ustam Gamir ağabey öğretti. Gamir ağabey... Hayatın telaşı ile onu tamamen unutmuşum. O, şimdi Kamaz'da. En yetkin inşaatlarda birini idare ettiğini söylüyorlar. Onun da aklından Refine ismi silinmiştir herhalde. Benim gibi kızlar, yeni yüzler binlercedir.

- Refine-e-e! Başımı kaldırdım, yukarıdan kızlar el sallıyorlar: “Düzgün mü, bak!”

Pompa bacasından ateş gibi yayılan kireç, doğruca panele iniyor.

- Böyle devam edin kızlar, diyorum kıvançla.

Eve geç döndüm, masada mektup. Kaptandan:

- İyi misin kardeşim Raisa!

Bu aylarda mektubun seyrek geliyor. Ayrat hakkında da çok yazmıyorsun. Büyüdü mü genç kaptan?

Halin vaktin nasıl? Yazın dinlenmeye bize gelirsın. Önceden söz ver. Mariya Sergeyevna Ayrat'ı belki bize getirir, der. Bu sözleri üzücü kabul etme. Korkma, Raisa, biz onu yetiştiririz. Babasına layık bir kaptan olur.

Sana çoktandır bir öğüt vermek isterim. Acılarım iyileşir dersen su üstüne çık. Bunun için akşam kurslarını tamamlaman gerekli. Hepsinden de güzeli radyoculuk mesleği. Radyo okulu Kazan'ın DOSAAF⁶³ komitesinin karşısındaymış. Sen ne düşünüyorsun, Raisa?

Harika... Ben ne düşünüyüm. Su beni çağırıyor. “... gel, gel, Refine. Geleceğin açık deniz.”

Gece karanlık...

Kaptana cevap yazmalıyım. Delikanlılara yetmiş türlü iş de olsa az. E benim onlardan neyim eksik?!

Gece karanlık... Ayaklar altındaki karı süpürerek yüzü kaplayan berbat bir kar fırtınası kopuyor. Bozkırdan yayan gidiyorum. Bozkır, Gorki'nin memleketi. Artık pek de öyle olmadığı düşünülüp bina inşa edilmiş. Kazan ile iki mesafeyi birleştirmek için epey güç harcamalı. Bir ay önce altı yüz kişinin yaşaması için yeni

⁶³ Sovyetler Birliği'nde kara, hava ve deniz kuvvetlerinde gönüllü olarak çalışan askerî nitelikli topluluğun adı.

ev verdik. Mutlu olsun, rahatı görsün diye ekipten Fevziye'mize de oradan oda verdiler.

Yeni yuvaya iyi dileklerle dönmeliydim. Bir tanıdık, son aylarda burada bizim ekipte boyama işine geçti. Artık bizden. Verilecek evin yanından geçiyorum. Aniden tek penceredeki sönük ışık beni ürküttü. Dün söndürmeden mi bıraktım acaba? Yoksa aydınlığı yetmiyor diye en büyük gaz lambasını mı asmıştık. Kim bilir... Böyle durumlar arada sırada olurdu. Kapıya uygun anahtar yaptılar mı kapıyı kırar ve buldukları şeyleri alır giderler. Tozlu elbiseler çoğu kez kenara fırlatılır. Ya boyalar... Sönük ışık gelen pencereye doğru hızla ilerledim. Fakat giriş kapısı dış taraftan kilitli. Enlemesine çivilenmiş tahtalar da arka tarafta. Bekçi Şeyh ağabey onu, mesai saati başladığında hemen önünden söküp atıyor.

Napayım? Ürkütücü karanlıktan yüreğim küt-küt atıyor. Boyalar, boyalar! Binadan taşan bir bidon vernik canımı sıkıyor. Ne diye odaya taşıdım ki? Sabahleyin gelir işe başlarız, depoda dolaşarak vakit geçmez demiştim. Ayaklarımı sarmalayan soğuktan kurtulmak için sıçramaya başladım. Sönük ateş de öfkelenmiş gibi benimle beraber sıçrıyor. Boş yere korkuyorum belki. Söndürmeyi unutup gitmişim. Ama zayıf yanmamalı idi elbet! Acaba elektrik gücü mü azaldı?

Sessizce dönüş yönüne yöneldim. Şiddetli fırtına ardımdan uğurlarcasına uğulduyor, palto paçalarımı öne savuruyordu. Fırtınaya inatla karşı duruyordum. Ve aniden durdum. "Tek penceredeki ışık sönmüş! Işık! Işık! Tahtalar, kilit... Kilitli kapı şaşırttı. İşte gıcırdayarak açılır. Açılır... Ah, bu da kim?

Onu tanıyıp "Hırsız, dur!" diyorum. Koşmaktan sesim kısılır. Geceki misafirin peşine düştüm. Elini kaldırdı. Başımdan bir şeyin çınlayarak geçtiğini hissettim. Fırtına diner.

Büyülü sessizlik arasından su akar. Su değil bu, kan. Yerden kalkmak istiyorum ama gücüm yetmiyor...

- Aynan...

- Dayan Refine, dayan! Sevgin sana güç versin.

- Sen bugünüm de yarınım da değilsin Aynan. Demek ki güç veren sevgi de yok.

Kirpiklerim kara batıyor. Hafızamı bulandırmamaya, bilincimi yitirmemeye çaba sarf ediyorum. Su, açık yakamdan girerek gövdeyi sarıyor.

-Sizi şimdi yavaş götürmek gerekir, diyerek kim bilir hangi yabancı ses beni yerden alıp yukarıya kaldırır.

Sanki beşiğe koyuyorlar...

Yavaşça sallanıyorum. Çocukluğuma dönmek bu mu yoksa?..

- Durağa daha var, kavga etmeyin.

Hafızam bir silikleşiyor sonra yeniden açılıyor. Beni kimin kaldırıp götürdüğünü şimdi daha iyi hatırlıyorum. Sadece başımı delip geçen ağrıyı her nedense durduramıyorum.

Gözümün önünde o ateş dans ediyor. Bir zayıf, bir parlak... O da olmadı bana doğru el sallıyor. Yumruğumu sıkıyorum. Avucumda kim bilir ne var?.. Demir parçası gibi... Bastırdıkça ağlayasım geliyor.

- Ayna-a-a-an! Hasrete nasıl dayanılır?

- Dünya alem baskı yaparsa.

- Nasıl?

- Kaygı-keder, hayatın zorlukları hasreti unutturur.

- Öyleyse sen de beni unutursun. Okyanus fırtınası, okul, iş...

- Hayır, benim hasretim onlardan daha fazla. Hasreti sadece hastalık yener. Yaralansan sadece iyileşmeyi düşünürsün.

Aynan, bugün benim vücudum yaralı, öyle olduğu halde sana hasretim.

Sana hasretim... Sana... Sana...

Ben uzun yaşarım. İki kez ölüp iki kez dirileni ölüm alamaz, derler. Üçüncüsü; ihtiyarlıkta. Yemeğini yiyip suyunu içince dünyadan ayrılmaktan korkunç bir şey yok. Yerine yeniler gelir, sen çalışamazsan onlar çalışır.

Şantiyeye dönüşüme bir haftadan fazla var. Yaklaşık olarak her gün bölge polisini çağırıyorlar. Güya ben, el kaldıran serseriye hatırlamalıymışım. Evet, onu tanıdım. O İldus idi.

Ama bu adam boyayı almadan kaçmış. Eğer vernik çalınmış olsa ki sanmıyorum, dayanamaz “o” derdim. Belirsiz savaşta sopanın başı bana indi. Ya ona? Ona, ondan da büyüğü. Namus! Vicdan? Yüzüme, gözlerime bakmaktan vicdan azabı duyarak şantiyeden uzaklaştı. Öldürse belki böyle üzülmecekti. Ama ölüm beni yenemedi. Yaşıyorum. Eskiden olduğu gibi duvarları “onarıyorum” güzellik

arıyorum. Belli ki İldus “O gece beni tanımadılar” diye düşünmüştür. Haydi, mutlu olsun. İnsan için bu da mutlulukmuş, mutlu olsun.

Karanlık gecenin kötü hatırası arasında rüya gibi mukaddes bir yer var. Beni kurtaran kişiyi arıyorum. Olay zamanı, acıdan kurtarıcımın gömleğinin düğmesini koparmışım. Düğme avucumda kalmış. Aynısını Aynan’ın giysisinde görürdüm.

Kimsin sen, ey meçhul delikanlı? Asker mi? Kazan’da mı yaşarsın? Kimsin?

Üstelik ismini de bırakmadan gitmişsin? “Sır” defterimde sana adanmış nice şiir var. Sen benim karşıma kahraman, cesur Aynan sembolü olarak geliyorsun. Kimsin? Dindar bir kız olsam, Allah tarafından gönderilmiş derdim. Kimsin? Mutlaka sağ biri! Karşılaştım mı ki? Karşılaşmamışımdır. Kazan büyük. Memleket merhametli insanla dolu! Arasam da senin gibiler çoktur.

Lakin ben seninle bugünden itibaren selamlaşmak niyetindeyim.

“Merhaba yabancı! Güzel misin, yoksa değil mi? Ne olursa olsun gönlün güzel, merhaba! Merhaba yabancı!”

Tan vakti uyanıp işe başlıyorum. Kar yağıyor. Beyazlık yağıyor. “Merhaba yabancı! Belki sen de sisi yarıp karı düşünerek ne zamandır çalışıyorsun. Merhaba yabancı!”

Ah, insanoğlunun geçmişi olmasa, kederi azap verir, mutluluğu artardı. Aynan! Hayır, hayır... Aynan, sen geçmişimsin...

Sen bugünüm ve yarınımsın. Merhaba yabancı? Gelecek artık güzel! Tatlı hayallerle bunu süslüyor ve yaşıyorsun. Beklemenin yalnız saati, ayı ve yılı da belli değil. Bunlar hep hayaldir! Gelecek! Hayalimde yabancı ile karşılaşmayı diliyorum.

- İyi misin Refine, der. Aynı Aynan’a benzemiş. Ağarmış saçlar, mavi gözler...

Yüreğim, “Selam yabancı”, der.

- Geldin mi?

- Geldim.

- Geç, gönlümün baş köşesine!

- Geçeyim.

Kirpiklerime uçuşan karlar konuyor. Şalım da beyazlamış. Kara gömülerek otobüs durağına gidiyorum. Kızlar bağırsarak üstüme başıma dokunuyor. Sadece Remzile bir kenarda duruyor. Onun hüznü bakışı, kirpik uçlarına asılıp kalmış

gözyaşlarını bırakmasına neden oldu. Üç ay önce Kazan'ın bir delikanlısıyla evlenmişti.

Adam daha ilk haftalarda içmeye ve kavga çıkarmaya başlamış. Gebe olduğunu öğrenince tamamen geceliyor, dönmüyormuş.

-“Remzile, bakışların donuk, ne oldu?”, derim. Genç kadın başını çevirerek “ah” çeker. O ara otobüs de gelir. Remzile'nin kolundan tutup kapıya çekerim. Arkadaki koltuklara otururuz.

Kızlar adet olduğu üzere bir ağızdan türkü söylerler:

Kır kazları, kır kazları
Döner mi bahara?
Bir sevgide ne çok azap
Ne çok keder kızlara.

Remzile dudaklarını gıcırdatır: “ Söyleyecek söz de yok artık. Yanıldım Refine, yanıldım. Ömür boyu beklemeliydim ben.

- Neyi? Anlamadım.

Genç kadın dönüp bana bakar; kederlenerek: “Sevgiyi” der.

Otobüs camına kar yapışır. Çukurlu yollarda kızların türküsü kesik-kesik devam eder:

Bir sevgiden ne çok ga-a-a...
Kü-ü-ü-ü...a-a-a... kızlara

Remzile ne kadar değişmiş. Acı dilli kız. Hayat böyle geçer mi?

- Neslimiz hep iki defa evlenmiş. Kader bana da güler mi dersin?

- Sıkma böyle canını.

- Ah Refine, Refine, neyleyim acaba? Kız evladı da erkekler gibi şanslıdır.

- Yanlış bir düşünce.

- Sır vermiyorsun?

Karın hızı azalıyor. Açılan pencere camından dokuz katlı binaları görüyorum. Kızların da sesleri düzenli yankılanıyor. Aniden otobüsün içinde iniltiye benzeyen acılı bir ses işitilir:

- Keşke bekleseydim! Remzile nefes nefese ağlıyor.

Sevdiğini yıllar boyu beklemek de sevdiğini kaybetmek de ağır; ondan da ağırı sevgiyi bulmakmış.

Remzile'yi teselli edemiyorum. Kelimeler kifayetsiz. Şimdi gönlü inceliği de istemiyor. Zayıflık vazgeçmektir. Bizi de karşıda iş bekler. Hepimiz bunun bir şekilde farkındayız.

Otobüs durunca kızlar etrafa dağıldılar. Kim bilir kaç çift ayak, kar üstünde iz bırakarak yeni binaya doğru yaklaştı. Güçlü vinçler, kepçelerini rüzgârda sallayarak bizi selamlıyorlar. Pencere camları kırağı tutmuş ve açıkça görünüyorlar.

Kendim bizzat gidiyorum, kendi irademle gireceğim şu “depo” denen şeye öfkeliyim. Kaloriferlere ısı vermediler, kıyafetlerini değiştirirken titremekten her gün şikâyet ediyor kızlarım. Kadiyrov’a rastladıkça tekrarlıyorum. Depoya sobalar gelince birini veririz demişti. Sobanın başı sonu görünmüyor. Kadiyrov şantiyeye telefon açsa belki ısı vermekten vazgeçmezlerdi. Ben, kapının anahtarını kızlara verip Kadiyrov’un “in”ine gidiyorum. “In” denilen takma adı eski boyacılar takmış. Kadiyrov ayı gibi gün boyu orada oturur. İnsanlar onu tanımaz.

Kapıyı açınca yüzüme buhar çarptı. Kulübenin içi sıcak, paltoyu çıkarsam olur. Şaşırmış olmama rağmen Kadiyrov yalnız değil, kaçak İldus da onun karşısında oturuyor. Gelişimden çekinen delikanlı kızarır. Hemen sandalyesini bana doğru çeker. Ne zaman bu edebi öğrenmiş ki? O olaydan sonra mı?

Başımı çevirerek “Geçmeyim şimdi, görev başındayım”, dedim.

- Ne oldu Galimova?

- Isı hakkında.

Kadiyrov dinlemeden sözümü keser:

- On derece soğuğa da dayanamıyorsunuz bacım.

- Duvarlara boya yapışmıyor. Bu bir, ikincisi insan sağlığı. Siz ikisiyle de dalga geçiyorsunuz.

- “Akrep” yardım etmez bacım. Daha yukarıya git.

- Yukarı mı? Hayır, hayır, biz aşağıdan yukarıya çıkmaya alışkınız. Siz yoldaş Kadiyrov, geceye kadar ısı meselesini hallediniz. O ana kadar ekip çalışmayacak.

Kadiyrov yerinden doğrularak “Gösteririm sana, bak kovarım inşaattan!” diye öfkeyle bağırır.

O da yetmez “Refine!” diye İldus arkamdan kapıya çıkar. Sokağa çıkınca delikanlının ağlamaktan şişmiş göz kapakları dikkatimi çekti. Lakin soramıyorum. Nasıl kendimi zor tutuyorum.

- Refine, beni affet.

- Ekibini terk ettiğin için mi? Boyacılığı yapamıyormuşsun, yanılmamışsın. Demek işin bu değilmiş.

- Affet... Eğilerek bir avuç kar alır ve alnını örter. Karanlık gece bütün vücudumu leş faresi gibi kemiriyor. O zaman... ben... ben vurdum.

- Biliyorum, diye bağırdığımı fark etmedim.

İldus “Biliyor musun?!” diye fısıldayarak bilgimi sınar. Biliyorsun?! Öyleyse neden polise haber vermedin?

- Dünyadan kir arayışım gelmedi.

İldus yine alnını karla ıslatır. Eriyen su yüzüne akıp düşer.

Dişleri arasından “Annemi toprağa verdim” sözleri çıkar gibi oldu. O an yerin dibine giresim, uçuruma atlayasım geldi. Ve şurada sen hepsini hatırlattın. Sadece sen biliyordun. Boya hırsızlığım için sadece ben, kendim suçluyum. Tahrike yenilmemeliydim.

Boğazım düğümlenir: “Yeter, konuşma! Geçmiş işe eyvallah. Geçmişe dönmek istemiyorum. Şimdi sessizce gidebilirsin.”

İldus sesi kısılarak bir-iki defa bağırır: “Dinle! Dinle! Sen bu suçun para için işlendiğini bilmiyorsun. Bana para vaat ettiler.”

- Yeter, İldus. Var, git.

- Gitmiyorum. Yeniden inşaata, ekibime dönüyorum. Gözüm açıldı, namusum temizlendi. Gitmiyorum, bunu bil.

Radyo okuluna gece vardiyasına gidiyorum. Döndüğümde günlüğüme küçük de olsa yeni haberler kaydedilir.

“17 Şubat. Tanışma günü. Öğretmenimizin adı Grigoriy Alekseyeviç Navalov. Tatarca’yı da mükemmel biliyor. Sinirli, ruhu buz gibi dersin. Hiç gülümsemiyor.”

“18 Şubat. İşten çok yorgun dönmüştüm; aceleyle atıştırıp radyo mektebine koştum. Geç kalmışım. Ders başlamıştı. Grigoriy Alekseyeviç işaretle oturmamı

emretti. Mors alfabesini öğrenmeye başladık. İlginç: “m” harfini sadece iki uzun çizgi gösterir. Öğretmenimiz, “Daha karmaşığı ilerde”, dedi.

“19 Şubat. Oğlum hastalandı. İşe de okula da gidemedim. İlk defa Ayrat bana “abla” diye seslendi. Canım acıyor.”

“20 Şubat. Gün boyu Ayrat’ın yanında oturdum. Evladımın durumu düzeliyor. Küçük çocuk azıcık hastalansa ana yüreği parçalanıyor. Yorgun argın okula geldim. Hazırlanan kimse yok. Grigoriy Alekseyeviç tek başına cihazlar arasında dolaşıyordu.

Dostane bir gülümsemeyle “Geldin mi? Ya gece ne yaptın?” dedi.

- Unutmuşum, diye yalan söyledim.

- İkinci defa bırakma. Haydi, önceki derslerini tekrarlıyoruz.

Severek yapılan iş elbet güzel oluyor. Radyo okuluna beni tek başına sürükleyip getirmedi, yalvarmadı. Benim hayalim uzak okyanusların enginliği, beyaz okyanus vapuruydu. Bu yüzden hayalimdeki günleri yaklaştırmak için gayretle mors harflerini ezberledim.

- Refine, siman tanıdık geliyor.

Gülümsüyorum. Birbirine benzeyen kişiler az mı ki...

Grigoriy Alekseyeviç “Tuhaf, dünyada benzer üç kişi olur derler”, dedi.

Belki öyledir.

“10 Mart. Acaba atsam mı? Mesaj kutusuna acaba nerden dalga sesi akıyor. Kan ter içinde kalıyorum. Doğru mesajı anlamaya çalışıyorum.

Grigoriy Alekseyeviç “Kendini kolla” dedi.

- Dalgaları sıraya koy. Radyocu sabırlı olmalı.

Şimdi kendisi de benim yerime oturdu.

Bilmem neden bu adama saygım günden güne artıyor. Radyo okuluna gidiyor, yaza uzun bir sefere çıkacakmış. Gidinceye kadar bizi bütün radyoculuk sırlarına vakıf edeceğini söylüyor. Kendi sesinden duymasak da bazıları böyle diyor. Doğrudur, görürsün. O kadar kısa sürede kabul edilmesini seyret şimdi.

“11 Mart. Yaşamımı büyümlü bir ezgi dolduruyor. O ezgiyi işitiyorum. Seviyorum. Biraz hüzünlü, tanıdık. Gönlü sızı kaplar. Bir dakika ömrünün kıl ortasından ayrıldığını hissedersin. Elimde boya fırçası. Duvarları süsledikçe o ses de çiçek olup dışarıya yayılıyor gibi. Gece uzunca bir plak döndürmüştüm. Bilmem,

belki onun yorgunluğudur. Ömür böyle bir ezgiyle akar gider gibi. Bazen kaygısızlara imreniyorum. Onlar benim gibi ince belli, gözleri keder dolu değildir. Tarafsız gönüller, imreniyorum size! Bana ebedi ezgi akan hayat gerek. Onsuz yaşayamaz, hayatın tadına varamazdım.”

- Refine. Geç artık... Dönmek gerek.

- İyi, tamam. Nefes borunu yanına koyayım. Düşüncelere dalıp dileğini tamamen kabul etmediğimden yanaklarıma kadar kızarır, utanırım. Acaba bunları Grigoriy Alekseyeviç görmez mi dersin? Hepsi de artık dağılıp bitmiştir. Vakit de doldu. Kreml başındaki saat gece on biri gösteriyor. Pencereye vura vura kar yağıyor. Bu yıl kış pek yağışlı oldu. Yarın sokakta ateş yakıp yapıştırıcı hazırlamak var. Böyle yağış engel olmaz mı acaba?

- Senin mesleğin inşaatçılıktır, der Grigoriy Alekseyeviç. Sanki karın yağması onun da hoşuna gitmedi. İşe tutunacağına geleceğine endişelenir.

- İnşaatçı-boyacıyım.

- Doğru mu, boyacılar mavi rengi pek severek boyarlar, dedi.

- Nerden duydunuz?

- Mavi renk, aşıkların rengiymiş.

Cevap bulamadım. Bu söz bana da çarpılmış gibiydi. Konuşmadan giyinerek sokağa çıktık.

- Dönüşün uzun mu, Refine?

- Gagarin durağına kadar.

- Yaşadığın yeri görmek isterim.

- Peki siz hangi bölgede oturuyorsunuz?

- Yeni Gorki tarafında.

- Gerçekten mi? Gerçekten mi diye sevinirken kar taneleri yüzüme damlıyor.

- İnşa ettiğimiz mikro rayondur.

- Gerçek.

- Grigoriy Alekseyeviç kar yuvarlayarak bana fırlatır. Bugün nasıl da o sert öğretmenden tamamen farklıdır. Şimdi sevimlice gülümser, güler. Mutluluğu artmış dersin.

- Refine, yarın çalıştığın şantiyeye gelmem mümkün mü?

Endişeyle bağırırım: “İzin veremem, hayır, hayır!” Boyalı, büyük iş elbiseleriyle ona görünmek istemiyorum.

- Yoldaş Galimova, izin ver şimdi”, diyerek öğretmenim bileğimden yakalar:
- Sadece uzaktan işinizi seyredirim.
- Orası pek pis, diyerek kurtulmak istedim.
- Tozlar uçuşuyor. Oradaki inşaatçıların dili sizin hoşunuza gitmeyebilir.

İçten içe de seviniyorum. Bugüne kadar birinin işimle böylesine yakından ilgileneceği aklıma gelmemiştii. Grigoriy Alekseyeviç ilk. Yüreği ikincisi neden sızlatır, ağrıtır? Aynan niye mesleğim hakkında bir defa bile ilgilenmemiştii? Onun için fark etmez miydi? Acaba hepsini sevgi mest edip ayık sorulara yer bırakmadı mı?

- Gelirsiniz, Grigoriy Alekseyeviç.
- Teşekkür ederim dostum.

Tramvay vagonlarını çınlatarak durur. Köprüyü de görmüyorum. Kazanka üstünden uçar gibiyiz.

Grigoriy Alekseyeviç, yüzüme dikkatle bakarak “Yüzün tanıdık geliyor Refine”, der.

- Ama o kızın yüzü kara karışmış kan ile bulanmıştı.
- İrkildim.

- Kız durmadan birisini çağırıyor; uzun zamandır istemsiz sözler söylüyordu.
- Grigoriy Alekseyeviç! Düşmenin sahibi!

Tramvayda bulunan herkes bizim olduğumuz tarafa döndü. Onun geniş göğsüne kapanıp inleye inleye ağlamaya başladım.

- Niye o zaman adını söylemedin? Benim için “siz”den “sen”e geçmek en adi şey gibiydi. Şimdiyse elimde kopmuş düşmen...

- O zaman senin için endişelensem de artık endişelenmiyordum. İyileşeceğine inancım tam idi. Grigoriy Alekseyeviç hafif titreyen elleriyle kayan şalımını düzeltir: “İşte kavuştuk şimdi. Sen bana en yakınına seslendiğin gibi Grişa de!

“12 Mart. İnsan yeniden ne zaman doğar? Yabancı, yabancı, yabancı... Sana övgüler yağıdırıyorum. Yabancı bana ikinci hayat armağan etti. Teşekkürler, yabancı!”

Kızlar, “Değiştin, Refine.” derler.

- Oğlum anne dedi, bu yüzdendir kızlar.

- Ayrat çoktandır “anne” diyor Refine. Senin ikinci bir mutluluğun var!

- O adamla karşılaştığımı biliyorsunuz öyleyse.

- O adam?! Kızlar meraklanıp sorarlar. Ah, çılgınlar, onlar benim âşık olduğumu sanıyorlar. Oradaki astar çekilmemiş çıplak duvara “Refine artı” diye yazmaya hazırlanmışlar. Şakacı Fevziye yanımda dolandır:

- Anlat bakalım, o kim?

- Grişa.

Artı yanına Grişa ismi yazılarak, iki ismin etrafı kalple çevrilir.

Akşama doğru beklenen misafir gelir:

- İyi günler, Refine.

- İyi günler, yabancı.

- Niye yabancı diyorsun?

- Bilmiyorum.

Hiçbir şeyi de bu kadar çabuk halletmişliğim yoktu. Grişa ile dalmaya birlikte gitmeye sözleştik. Gizli saklımız kalmadı, aşk ikimizi de yakınlaştırdı. Fakat arada söylenmemiş sözler kalır. Grişa’yla Aynan hakkında da, oğlum hakkında da konuşmuyorum. Bunları duyunca hemen gidecekmiş gibi hissediyorum.

Son günlerde başım dönüyor. Hepsi de çözülmüş gibi oysa. Ayrat çocuk bahçesinde kalıyor, şantiye müdürü dilekçemi reddetmiyor, işten izin verilmiştir diye imzalıyor. Amma da zor!

İşten ayrılmama kızlar nasıl da zor tahammül ediyor. Birisi bile şaka yapmıyor, şarkı söylemiyor. Acaba niye işte İldus da görünmüyor. Remzile ondan mektup iletmişti. O da çantamda okunmamış duruyor.

Öğle yemeğindeyiz. Kokusu hissedilen boyalı mahzen, kovalar, fırçalar hoşça kalın, hoşça kalın. Hoşça kalın kızlar! İçimden vedalaşıyorum. Kızlarım getirdikleri yiyeceklerini önlerine yaymış, istemeden yemek yiyorlar.

Zorlukları hep beraber yenen kızlarım, sabır sahibi dostlarım, ne demeli size? “Gitme...” Hep bir ağızdan yalvarışınız. Lakin ben uzun seferden vazgeçmemeliyim. Elimde radyoculuk sertifikası, yüreğimde “Grişa”...

İldus’un mektubunu şaşkınlıkla okuyorum. Okuyorum, hıçkırarak okuyorum. Kızlar eğilmiş başlarını kaldırmış dinliyorlar.

“Sen gidince ekip ne olacak, Refine? Hayatım mahvolur. Lakin sana şans diliyorum. Son kez göremem, inşaata da gelemem, muhtemelen. Bu notu okuduğunda ben karakolda olurum. Sen ise doğruyu sonsuza kadar bilip git. Şu talihsiz geceye dönelim. Bir gün yoldaş Kadiyrov beni تنها bir yere çağırdı. “Refine hakkında ne düşünüyorsun?” dedi. Doğrusunu söylemek gerekirse seni pek de sevmiyordum. Sert mizaçlı, seçici, esrarlı idin. “Çirkin” diye cevap vermez miyim! Kadiyrov’da bunu duymayı beklemiş gibi canlandı. “Bak hele” der. “Ondan söz ederek bu kızı tepemize çıkarıyoruz, neden?” dedim. Baştakilerin himayelerindeki böyle tepeye oturttuklarını daha önce görmemiştim. Merakımdan: “Hadisene!” diye de övündüm. “Senin güvenilir delikanlı olduğunu hemen anlamıştım, aferin kardeşim”, der Kadiyrov. “Dinle, Refine binadan iki bidon vernik alıp kulübesine taşıtır. Sen geceleyin gelip bunu yok edersin.

Ya uzağa götürüp dökersin, bidonu nehre atarsın ya da araba tutup yüklersin. Ama kimseye görünme. Anahtar veririm. Bunu düşün: Bu anahtardan Refine’de de bende de var. “Demek ki verniği o kız çalmış” demelerini sağla. Hizmetinin karşılığı para!”

Para gözümü döndürdü. Para biter, ya vicdan! Vicdan beni polise teslim edecek.

Hoşça kal, İldus.

Beyaz kâğıda dümdüz yazılmış harfler gözümün önünden akar. Ne yaptın sen, İldus? Ne yaptın? Hapse mi girdin? Hayır, bunda sen değil, Kadiyrov suçlu.

Yerimden sıçradım: “Kızlar! Kadiyrov suçlu!”

- Gerçekten mi?

- Yakasından tutup polise teslim edelim. Acele etmeyin, ben, ben...

Remzile sızlanarak “Gidiyorsun değil mi?” dedi.

- Gitmiyorum, kalıyorum. Bir insanın kaderi değiştiğinde gidemem.

Yüreğim kanayarak limana iniyorum. Nice azap, nice söylenmemiş söz... Hepsi de bende kalır mı acaba?

- Refine!

Topluluk arasından biri adımı söyler. Bu, Grişa. Ona doğru koşmaya da ona seslenmeye de gücüm yetmez. Vücudumu sonsuz bir ağırlık sarmış. Ne yapayım?

Elbette seviyorum! Grişa, benim yeniden âşık olduğum. O, Aynan'ın vârisi, Aynan'ın vârisi!

- Refine, neden boş elini sallıyorsun? Eşyaların nerde?

Ah deli kız. Sen ayrılığı bilmiyorsun, ağlıyorsun. Hiç olmazsa, son dakikalarda gözlerime bak da beni anla. Ayrılıyoruz... Bunu muhtemelen dilimle söyleyemem. Grişa elimden tutup kenara çeker.

Korku dolu bir sesle yeniden “Nerde eşyaların?” dedi.

- Yoklar, ben...

- Dinle: Şimdi bütün eşyalarını hazırlayıp getir! Grişa ile uzunca birbirimize bakıyoruz.

- Getirmem mümkün değil, diye fısıldadım. Orda, uzakta sadece gölgem yürüyecektir.

Delikanlı sertçe elimi sıkar. Kader ne kadar acımasız! Grişa ne kadar acımasız. Gemi acı acı bağırır: Bir düdük, iki düdük, üç...

- Bırakmam!

- Ay Grişa, Grişa. Çok sevip birbirimizi anlamamışız...

- Seni her şeye rağmen anlıyorum. Anlıyorum, anlıyorum!

Ufuk çizgisinde küçücük bir nokta-gemi... Dalgalar koşarcasına onu daima uzağa, daha uzağa sürüklüyor gibi. Oğlum Ayrat'ı yanıma aldırmalıyım, oda veririz diye ümitlendirmişlerdi. İldus'un kaderi de benim elimde. Onu kurtarmalıyım.

Bunları düşününce sakinleşir gibi oluyorum. Ama gönlüm avuntulara kapılmadan sessizce ağlıyor. Gönül karamsarlığına ise çoğu kişi geçici, der. Doğru mu acaba?

YUHA YILAN⁶⁴

Yetti, ayrılmak gerek. Gelecekte böyle yaşamaları mümkün değil. Er ya da geç mesafeler ayrılmalı. O ikinci hayatı, sağ salım, bağımsız hayatı özledi. Onun elbette rahatlamak için dostları ile pek de bir araya geldiği yok! Ah, ocak çevresine toplanıp tanlar attıracak, insanlar gibi güle oynaya yaşayacaktı. Lakin istekleri hiçbir zaman kabul olmadı. İşte; uzun yıllardır koşturmaktan hasta eşi yatıyor. Ona ya ilaç ararsın ya da tatlı uykuyu bölüp “cankurtaran” çağırırsın. Ev işlerini sadece kadın yerine getirmeli, işlerin de dağ gibi yığılıp onu beklemesini, her maaş günü patates, soğan için pazar yolu tutmayı bütün ruhu küçümsemişti. Hayalinin gizli bir köşesinde şişmanca, çevik genç bir kadın peyda oldu. O çağırır, imrendirir, hafif, rahat bir hayat vaat ederdi. Evet, evet, ayrılmak, tez zamanda ayrılmak gerek!

Bu düşünce azalmadı, niyet olup yayıldı ve iyice gönle girip yerleşti. Fakat benim için, ayrılacak günü tayin etmek çok zor. Milevşe’ye nasıl anlatmalı, Milevşe’ye? Sebepsiz yere kadını terk etmiyorlar artık! Sebebini yüzüne vurup söylemeli mi? “Sabah da hastasın, akşam da hasta. Artık bitmez hastalık sende. Bıktım, başka kadınla evlenirim. Sana bakarak ömrümü boşa geçirecek değilim!” dersin de vesselam! Dersin demesine de... Keşke üç günlük eş olsa, vicdan azabı da çekmezsin, söylersin de, der. Milevşe ile altı yıl yaşandı. Evlenirken gece örtünecek yorganları bile yoktu. Birbirlerine sığınıp, tek ten, tek vücut olarak uyudular.

Onu bütün azaplarından kurtaran gün geldi. Milevşe’si tedavi merkezine rezervasyon yaptırdı ve bavulunu toplayarak hava limanına koştu. Karı koca doğru dürüst vedalaşmaya bile fırsat bulamadılar. Merdivenlere çıktığında Milevşe’si dönüp:

- Ehsen, ben sana akşamleyin on bir civarında telefon ederim, dedi.

“İşte şans! diye rahat bir nefes aldı Ehsen, o özgür adam! İsterse restorana gider, isterse eş-dost ile keyiflenir, isterse... Dudaklarının kenarına arsız bir gülümseme yayıldı: İsterse Rumiye’nin yanına gider!”

Üç ay evvel onların bölümüne sekreter olarak yerleşen kız iki arada gizlice aşk ağlarını örüyordu. Güzeldi de nihayetinde, şeytan gibi kıvrak! Delikanlılar nasıl

⁶⁴ “Yuha” kelimesi, yüz ya da bin yıl yaşayan, güzel kız şekline bürünen yılan anlamındadır. Mecazî olarak da hilekâr, yalancı ve ikiyüzlü kadınlar için “yuha yılan” tabiri kullanılır.

dayanır, nasıl kızı kaçırmazlar dersin! Kuğu gibi nazlanarak önlerinden geçtiğinde bölümdeki adamların gözleri başka şey görmez olurdu. O da yetmez, kız göğsünden itibaren oyulmuş açık yakalı gömlekler giyerek akılları baştan alırdı. İhaneti şıpsevdi ve azgınlara hünere sanan Ehsen, ağzının suları akan adamlara güldü sadece. Dünyada Rumiye yaşasa da yaşamasa da onun için fark etmezdi. Birilerinin düşünce bile girmeyen talih Ehsen'e nasip oldu. Bölümle birlikte sinemaya gündüz seansına gitmişlerdi. Rumiye mahsus Ehsen ile yan yana oturdu. Oradan “Haydi, sinemadan sonra bize çay içmeye gidiyoruz” diye ısrar etti. Ehsen teşekkür ederek hemen gitmeye niyetlendi. Hiç şüphesiz aklı gider, der. İçmediği çay değil ya!

Onun soğukluğunu gören Rumiye endişelenmedi: Dünyanın çevresinde dönen güneş gibi işe yarsa da yaramasa da Ehsen'in etrafında döndü. Pınar gibi şarıldayarak akan ses nereden işitilir dersin, Ehsenlerin bölümünden işitilir; kahverengi gözler gizlice kime gülümser dersin, Ehsen'e gülümser idi. Kim bilir ne buldu adamın yosunlanmış yüreğinde. Bu kadar güzelliği önemsememesi için Tanrı lanetledi mi, yoksa Rumiye'nin çekim gücü yendi mi? Günlerden bir gün o, aklında bin türlü cin fikirler harekete geçerek, aklını kaybetmişcesine hayranlıkla yutkunarak kıza baktı. Ondaki değişimi hemen sezen Rumiye:

- Ben pek yapayalnızım, halimi de bilmiyorsun, diye öfkeyle cilve yapınca, nice yıl yaprak açmayan hisleri çiçeğe tomurcuklandı. Niye gitmeyeyim der! Başkası olsa sevinçten ölürdü.

Bir niyetlendi, iki niyetlendi, ama nedendir sebeplere sığınarak, belki kendisinin korkaklığı nedeniyle eve gitmekten vazgeçti. İşte şimdi niyeti de değişir. Acelesi, telaşı da yok, rahatça misafir ol.

Aşk esiri sıradaki dükkândan çiçek satın aldı ve Rumiye'nin apartman dairesini aramaya gitti. Kızın yaşadığı bina şehir dışında تنها bir yerdeymiş. Girer misin, çıkar mısın, gören yok. Onun bütün tanıdıkları, karısının eşi dostu şehrin içinde yaşıyor. Dost dediği de burnunu sokmak ister elbet. Şimdilik mükemmel bu تنها yer, şehrin dışı... Tam Ehsen'in istediği gibi.

Kara meşin ile kaplanmış kapıya gelince Ehsen basamak tırabzanına dayanıp durdu. Bölümdeki şakacı Hebir: “Daha ilk karşılaşmada kadını yutmak için acele etme, o sana yağlı et parçası değil, onun yüreğine gizlice sokulmak gerek” diye güldürür. Ehsen böyle hileleri bilmez, tecrübesizdir. Eğer Rumiye hayalindeki

becerikli kadına benziyorsa kaçamak oyunlara ne gerek var! Yol etmeden evlenirsin olur biter. Bir tarafta karısı hizmet ederken burada sevgili tutup ikiye bölünemez artık o. Yaş gider, dördüncü onluğu harcadı. Guguk kuşu diye lakap takmasınlar diye yuvasında ömür boyu yaşaması gerek.

Ehsen kaderine boyun eğip mavi düğmeye bastı. Sanki saatin dakikalarını saymış kedi gözünden bakıp beklemiş gibi, kilidi şaldir-şuldur çevirip kapıyı açtı Rumiye. “Sen misin Ehsen?!” diye şaşırmadı, “geldin mi” diye sormadı. Her gün görüşüyormuş gibi:

- Gir, Ehsen, dedi. Al, ayaklarına geçir.

Ve ayağına düz tabanlı patikler verdi.

Adam bu karşılamayı tamamiyle başka türlü gözünde canlandırmıştı. Onu gören Rumiye: “Ehse-en” diye şaşırp geriye çekilmeliydi. Kızarır, gözleri yaşarak: “Beklemediğimden...” der. Evim dağınık idi, ayıplamayasın. Bilseydim, geliyorum deseydin...”

Kız hemen çekinir, hemen bozulur, onun şaşkınlığı Ehsen’e cesaret verir. O: “Endişelenme tatlım, ben sadece seni görmek için geldim” diyerek güzeli göğsüne bastırır imiş.

“Dur Ehsen, bu kadar saflığın ile adamı güldürme. Kapıda yabancı biri görse sadece Milevşen korkar senin. E bu zamane kızı devle karşılaşsa da şaşırmaz, hilesini bulur.

Ehsen elindeki buketi kaldırdı. Bir hamam süpürgesi ile yıkanmış gibi havada salladı, sonunda; çiçeği sahibine vermek gereği aklına gelerek kıza uzattı.

- Al, sana!

- Aman ne güzel güller!

Değse, bal arısına dönüp çiçeğin balını emerdi Rumiye. Kaşgar güllerini defalarca kokladı, birer birer ayırıp bembeyaz bileklerine yatırdı. Güzel kız. Kendi güzelliğinden başka bir şey de görmemiş gibi, şefkatsizce zavallı çiçekleri dağıttı, kapının yanındaki komidin üstüne fırlattı. Sulu vazoya yerleştirmeye aklı yetmedi yaramazın!

- Yeni gömlek diktirdim, yakışır mı? diyerek Rumiye uça-uça dans ettiğinde adam da çiçekleri unuttu. Hayranlığını gizlemeden: “Yakışır” dedi.

Hayran olmamak mümkün mü ki?! Ehsen'in karşısında durmaksızın sızlanan sürekli hasta olan değil, her hareketinden, gözlerinden, dudaklarından naz saçan, hayalinde arzu ettiği kişi dolanıyordu.

- Yakışır diye tekrarlardı Ehsen.
- Sen parlayan güle benziyorsun.
- Koparasın gelir değil mi?

Rumiye şakayla onun burnuna dokundurdu:

- Haydi, misafir odasına geç hırsız!

Tatlı düş görmüş gibi adam salona geçti. Salonun kendisi de gülü anımsatıyor. Boydan boya kıymetli kilim serilmiş. Cam dolaba dizilen kristal kaplara, köşedeki sönük ışığın aksi yayılarak gözü kamaştırıyor. Ömür boyu çalışsa da Ehsen böyle mal-mülk toplayamaz. Burada ise gepgenç kız çocuğu cennette rahat ediyor. Yok, yok Ehsen Rumiye'yi kıskanmıyor, sadece kendisinin yoksulluğundan utanıyor şimdi...

- Bu zenginliği nasıl toplamayı başardın sen, Rumiyecğim?
- Yaşamayı bilersen toplanır o.

"İşte nasıl! Cevabı da hazır kendisinin. Yaşamayı bilmek gerek, yaşamayı bilmek."

- Nasıl yaşamalı ki, öğret bakalım?
- Sık sık gel, öğretirim!

Rumiye hafifçe dürterek Ehsen'i divana oturttu ve onun dizlerine doğru pek küçük bir sehpa getirip koydu.

- Şimdi çay içeriz!

Uyar idi Ehsen'e. İnce belli kadehe boşaltınca, kırmızı şarap ruhunu etkileyip damarları boyunca yayıldı.

- Cennet sende Rumiyecğim!
- Sahtekar kız yerinden kalkarak Ehsen'e doğru yıldı.
- E ben cennete muhafız arıyorum.

İşte gör artık bunu nazlı kedisi! Nasıl nazlanıyor. Dilinden bal damlayarak konuşuyor ya! Doğrudan: "damat gerek" demez, uzaktan dolandırıp "muhafız" der. Biliriz, anam babam, o muhafızların kim olduğunu, pek biliriz.

- Delikanlılardan birine damga vurdun mu hiç? dedi adam. Kendisi ise tamamiyle ikinci türlü cevap bekledi. Ümide şeytan tükürmüş, der. “Ben seni seçtim” dese ne yaparsın?

- Damgayı sadece oğlağa vururlar elbet. Yolunu kaybetmemesi için, diyerek başını arkaya atıp güldü Rumiye. Sonra güzel gözleri parıldayarak:

- O artık damgasız da evimin yolunu bulur değil mi? dedi.

Gökten inen bahtından mayışan Ehsen ne söylemek istediğini de anlamadan:

- Evet, evet diye baş salladı. Aptal, bulurum demekti pekâlâ... Şimdiye dek söze kanan adamın cebine girdiği de yok idi. Karakterdeki bir eksiklik belki: Kendine ilgi duyan kadın ile oturduğunda, sözsüz de sadece gözler ile anlaşmak ister. Gizemli sessizlikte dünya kırmızı renklere boyanır; iş, eş hayatın ufak-tefekleri duman gibi eriyip dağılır. Her zaman fazla söz kişiyi ezer, böler, huzursuz eder sadece.

Ehsen uygun davranışı, sessizliği tercih ederek sırtını divana yaslanmış oturmakta idi, saat sesi onu irkiltti. Saat uyarıp: “yetti, dön, yetti, dön” diye vuruyor gibiydi. Eyvah, daha yeni Rumiye’nin eşiğinden girmişti, şimdi on olmuş.

Nereye gider bu saatte? Nereye aceleyle gider? Niye rahat dakikaları sayıp da verir o insanoğluna?! Milevşe ararım demese, belki burada gecelesen daha iyi idi. Rumiye’nin kovacağı görünmüyor, işte orada durup öte tarafta yatak bulur belki. Kucağa düşen bahtı bir kenara at şimdi ya! Aman ne pişmanlık, ne pişmanlık!

Gecenin yedinci sırlarını açmak, şimdi güzelden ayrılmak çok azap verici olsa da Ehsen yerinden kalktı.

- Rumiyeceğim, ben gidiyorum artık, vedalaşalım.

- Sen ne? Gerçekten mi? Rumiye inanmadı. Sen... saçmalıyor musun yoksa?

- Saçmalamıyorum, Rumiyeceğim, eşim arayacak. Dinlenme tesisinde ya o.

- Doğru mu ki?! Kız sevincinden zıpladı: “Sen öyleyse ay boyunca yalnızsın”

Yarın gelir misin? Gelirim diye söz ver!

- Gelirim Rumiyeceğim, bekle...

Çıkarken komidin üstündeki çiçekler de Ehsen’in gözüne çarptı. Kaşgar gülleri suya ihtiyaç duyup soluyorlardı.

“Pahalı güller alsaymış, cahil, diye kendi kendine kızdı. Bu kız, elbette adi çiçekler sevmiyordur.”

Gele-gele çiçeklere acıma hissi azaldı, Rumiye de göz önünden kaldırdı...

2

Bu gece Ehsen'e tatlı düşüncelere dalıp uyumak nasip olmadı. Çoktan beri posta kutusu boşaltılmamış, yığılan gazete-dergiler dökülüp saçılmıştı. Sıkışanları çekip aldı ve "telefon sesini beklerken okurum" diye hepsini de divana bıraktı. Mutluluk kaçar, hasret arayıp bulmak devlerin hakkıymış demeleri doğruymuş, bir mektup şıp diye ayaklarının dibine düştü. Ehsen eğilip mektubu aldı, zarfı yırttı, nedendir sezmiş gibi dayanamayarak okumaya başladı. "Merhaba kardeşim Ehsen, gelinim Milevşe! Siz ki bir görmeye, konuşmaya üşendiğiniz, mektubu yazan ağabeyiniz. Ne yapıyorsunuz? İyi misiniz? Milevşe gelini pek özlüyoruz..."

Vay, bu mektubu Mintalip ağabey yazmış. "İyiyim ağabey, işte güzel kız yanından henüz döndüm" desen sopa ile döver seni. Ne alamettir ama Milevşe'yi severler, Milevşe diye bağırarak yanar. Kendilerinin büyüttüğü kız mı ki?! Dinle, ne der? Ne söyler Mintalip ağabey?

"Üzgün zamanımız şimdi. Hiç akılda, fikirde yokken Ferit ağabeyiniz kendini asarak öldürdü. Size haber veremedik. Sıcak idi, gününde geleneklere göre gömdük. Yarı divaneyim, çocuklar. Ablanız da kendinden geçti. Sizi köye davet ediyorum. Geliniz hadi, Milevşe ile"

Bu haberden sonra Ehsen'in sesi kısıldı. O, ortadan balta ile ayrılmış kamış gibi divana yığıldı. Kaybetme acısının beynini tırmalayıp yüreğine saplandığını hissedince hıçkırarak ağlamaya başladı. Ferit ölmüş! Ferit ölmüş! İşitmiyor musunuz, onun kardeşi, ağabeyi gibi yakını ölmüş. Yok artık o, yok! Dünya ile alış-veriş yapmış, yerin koynunda yatıyor. Ehsen ona borcunu ödemeye de yetişemedi. Aynı ana babadan olan ağabeyinin sırtının gölgesinde büyüdü ya o! Sokak çocukları incitse de, büyükler itip kaksa da Ferit onu koruyordu. Günlerden bir gün çocuk suya düştü. Şimdi ölüyorum, boğuldum dediğinde Ferit onu çekip çıkardı. Sonra da: "Sen küçük çocuk, hayat denizinde batma, böyle yüz, ileriye doğru yüz" diyerek kulaç atıp yüzmeyi öğretti. Ehsen'den sadece üç yaş büyüktü kendisi. Ehsen onuncu sınıfa geçtiğinde "kendi hayatımı kendim kazanırım" diye şehre gitti. Delikanlı onu doldurunca enstitüye girdi ve ağabeyinin yaşadığı şehre gideceği için sevincinden gece uyumadı. Lakin o gecikti, bu vakitte Ferit uzak Sibir'de ağaç kesiyordu.

İhtiyarlar “Kaderine ne yazılmışsa onu yaşarsın” derler. Oynadı ve kandırdı şu kader. Dalyan gibi delikanlıyı ömür boyu kedere sardı: Ağaç altında kalarak ayakları sakat kalan Ferit, baba ocağına döndü. Ehsen o zaman da kanlı yaş dökmüştü. Önünde başlamadığı ömür vardı oysa, nasıl dayanır, nasıl tahammül eder kardeşi! Ağabeyini kendi gözleri ile görünce ateş yuttu o. Sanki Ferit’in sızlamaları onun tenine geçmişti. Görünce, biraz sakinleşir gibi oldu. Düzgün vücutlu yakışıklı Ferit değil; koltuk değneğiyle yürüme imkânı var sadece. Elleri sağlam, uygun iş bulursa hayatını iyi sürdürebilir. Eğer enstitüye gireyim derse, Ehsen kucağında kitap, defter taşıyacak ona.

Bunları söyleyerek ağabeyini yaşama bağlamak niyetindeydi, acaba nasıl, ikisi bahçeye çıktılar, bir kelime söz konuşamadı. Ferit Frenk üzümünün kökü dibine gizlediği erzakını çıkarıp, onu sıkıştırmaya başladı:

- Haydi iç kardeşim, emekli maaşı yeter benim, bir seni ağırlıyorum, haydi, kardeşim.

Kardeşçik, ağabeyinin kızaran burnuna baktı. Nihayet dilinden daha önce düşündüğü sözleri, kısaca bir cümle ağzından çözüldü.

- İstersen ben seni götürüp iyileştireyim, ağabey.

- Hı, diye gülümsedi ağabeyi, - hı, avuttu biri... Önce ruhumu iyileştir sen, kardeşim! Sarhoşluğu giden Ferit dişlerini rahatsız edici bir şekilde gıcırdatarak sızlanmaya başladı.

- Uzun dilli, para için kuduran sadece kadın-kız beni bozdu, kardeşim. Çalıştığım paramı kuruşuna kadar o “yuha yılan”a gönderdim. Apartman dairesiymiş, evlenecekmişiz! Tut keseni! Tepti de kenara fırlattı. Kandırdılar beni kardeşim!..

Ehsen bu sözün aslını düşünmedi, sandalyesinde sallanan sarhoş Ferit’i bahçedeki ağaç sekiye götürdü.

- Uyu ağabey, ayılınca konuşuruz.

Konuştı, bıçağım! * Ağabeyine acımdan bağı parçalansa da, oturup sırlarını paylaşmaya vakit bulamadı. Bir karanlıktan ikinci karanlığa kadar odun sestti. Yardım ediyor güya, iş azaltıyor. Ah orada Ferit’in örselenmiş yüreğini dinlese... Erkeklerin de gönül sırları olur, erkekler de sıcak sözlere muhtaçtır. Hepsisi de Ehsen

*“Bıçağım” kelimesi burada mecaz anlamda kullanılmıştır. “Konuşmadı tabii ki!” anlamına gelmektedir.

gibi beceriksiz değildir. Artık çok geç... Azıcık hassasiyet gösterse ölümden kurtarabilirdi belki onu. Ayrıca yanında Milevşe de yok. O ince gönüllü kadın, başın eğildiğinde kederini hafifletebilir: Derya olup gönlüne dolan acıyı yarıklar açıp geniş sulara akıtır. Hatırında, bir zamanlar Ehsen hastalanınca kirpiklerini yummadan baş ucunda gecelemişti. “Niye uyumuyorsun” diyince “Hastalığının yarısını kendime alıyorum, çabucak iyileşirsin” demişti.

Bu dakikalarda yanında Milevşe’nin olmaması o denli pişmanlık vericiydi. Halbuki sabahleyin eşinden kurtulduğunu sevinmişti Ehsen. Niye aramıyormuş şimdi? Niye?

Ehsen ümit dolu gözlerini telefona dikti. Bekledi-bekledi ama Milevşe aramadı. Sanki o, eşinin ihanetini sezmiş, sormadan anlamış idi.

Düşünceler yumağında dolanarak geceyi geçiren Ehsen sabahleyin yüzüne soğuk su çarptı ve ağzına azıcık yemek koymadan işine gitti. Bölümdekiler sormadıkça açıkça anlatmasının anlamı yoktu. O kederle iç çekerek:

- Ağabeyim vefat etti, dedi.

Sözünü ölçüp söylemeyi adet edinen erkek milleti ne desin şimdi, hepsi de bir ağızdan “A-ah yazık” diye ah çektiler ve bitti. Bu iki söze üzüntünü paylaşmak da avutmak da hepsi-hepsi sığmış idi. Lakin bunlar sadece iç çeken yüreği bastırıyormuş! Peki, Rumiye ile tanıştı, yakın görüp ona açılmak mümkün mü şimdi.

Akşamleyin dosdoğru kızın yanına koştu Ehsen. Eşikten geçer geçmez:

- Ah, bilsen, benim... diye başlamıştı, Rumiye onun sözünü kesti:

- Duydum, duydum. Nasıl olduysa kardeşin ölmüş, der. Ölenin ardından ölmezsin ya şimdi. Sen acı çekiyorsun diye ne olursa olsun öbür dünyadan geri göndermezler.

Öyle mi, güzelin yüreğinde yabancı kişilerin derdine yer dar imiş. Ehsen bunu buracıkta anladı. Şimdi ağabeyi hakkında sözü uzatmak delilik olurdu. O yumuşak kanepeye çöküp kaygısız, nazlı kızın düzgün yürüyüşünü seyrede seyrede, kendince netice çıkardı. Vara yoğa yürek yıpratın değil şimdi bu. Gençliğinin kıymetini bilerek güzelliği ile kibirlenip yaşayan şey. Belki bugüne kadar onu rüzgâr-yağmur değdirmeden büyütmüşlerdir, hayatın dibine düşürmeden sadece üstten üstten atlatıp. Diğer bir değişle, büyük sular görmeden banyo da yüzerek büyüyen şehir kızları...

- Neden kederlendin, geç buraya Ehsencik. Rumiye Ehsen'i divana geçirdi. Akşamki gibi küçük masayı ittirip ona doğru koymuş: "Yoksa sen keyifsiz misin?"

- Öyle, geçer...

- Geçmeyecek de ne! Anlamsız keyifleri cehennem köşesine uğurlarız. Benim evimde burun sarkıtıp oturmazlar: Şarkı söylerler, dans ederler, oynarlar. A, öyle değil mi?

- Doğru, diye onayladı Ehsen.

- Öyleyse kucakla beni. Rumiye Ehsen'e sokuldu. Kızın saçından baş döndüren hoş bir koku geliyor, sık-sık nefes almaktan bir kalkıp bir inen göğsü tenini gıdıklıyordu. İçine çekip kucaklasan hafta boyunca yeter! Ama nazlar için el kalkmıyor. Ferit'in ölümü bütün isteklerini söndürmüştü.

- Neden öpüp kucaklamıyorsun, canım?

- Dur hele Rumiye'ciğim, sabret. Ehsen nazlı bikeden kenara doğru çekildi.

Rumiye'nin güzel yüzüne kara renk indi. "Yarabbi ne bu? Şaka mı yapıyor, iğreniyor mu? Erkekleri akıldan mahrum bırakan güzelden başını çekiyor, alay edersin!"

Kız kaşını gözünü bozarak divanın ikinci koluna sıvıştı. Sonra, intikam denizine dayanamayarak ateş gibi kaynar sözlerini Ehsen'e püskürdü:

- Sabret mi diyorsun? Sen hastalığın ile yaşaya yaşaya sabretmeyi öğrenmişsindir elbet. Ben, sağlamım, benim sevme çağım. Sen kütük bunu anlamıyorsundur belki!

- Öfkelenme şimdi, diye boş yere sakinleştirmek istedi Ehsen! Kız daha da hışımla:

- E-e, sirken su kaldırmıyor mu? dedi. Sen de çiğ hamurdan yoğrulmuşsun, der. Sadece bana acı çektirmek istiyorsun. Ben de senin hoşuna gidiyorum. Çok hoşuna gidiyorum! Benim için eşinden ayrılacaksın sen!

- Haddinden fazla kendine güveniyorsun galiba. Ayrılmaya niyetim yok benim.

- Ayrılırsın! Hasta kadın ile yaşamak istemiyorsun. Rumiye kedi çabukluğu ile Ehsen'in yanına sıçradı. Yumuşacık bilekler boynunu dolandığında adam: "Ayrıлма niyetimi nasıl bilmiş? İçimi dolaşan yılan mı ki? diye düşündü. Onun pürüzlü yanaklarından öper nazlı şaşkın kız:

- Ayrılırsın, sana ben gerek, sana ben gerek, diye tekrarlıyordu.

Ah, şu kız! Sabırsızlanarak bütün her şeyin tadını kaçırıyor. Ağız açmaya da fırsat vermiyor, hemen kendini ön plana çıkarıyor. Sanki Ehsen değil Rumiye evleniyor.

Kız ateşi söndürmeye uzandığında Ehsen koynundan yavaşça kurtularak ayağa kalktı.

- Münasebetlere ahlaksızlıktan başlamıyoruz, Rumiyeçiğim.

- Nasıl?!

Ehsen, yanakları alev gibi kızaran Rumiye'ye bakmamaya çalıştı.

- Evlenince de olgunlaşırız ya.

- Sen... Sen benimle evlenir misin?!

- Kalbimi kırdın, şimdi napayım?

Rumiye divandan kalkarak Ehsene'e sarıldı.

- Ben şimdi severken olgunlaşmaya razı idim. Sen bütün erkekler gibi yapışmıyorsun, gizemlisin... Peki, ne zaman yerleşirsin?

- Acele etme. Fırsat bulunca gelirim. Bazı işleri halletmem lazım. Acele etme...

3

Sonuncuyu kendi otoritesini kaybetmemek için de söyledi. "Hah, koşarak geldi", diye Rumiye'nin sevinmemesi için de. Evinde onun azıcık işi dahi yok. Yemek yediği tabağını yıkar ve yatıp uyur. Ferit'in ölümü elini ayağını bağlar: Sevddiği ağabeyini koruyamadığından hep vicdan azabı çekiyordu. Keşke birisi de ayağa kaldırıp: "Sen insanın yüz karası" diye sövseymiş!

Vakti gelince, hazır olunca Rumiye ile köye dönecekti. Sıkıntılı zamanlarında genç gelin almak yakışmasa da Ferit'in kabrine mezar parmaklığı yaparız diyince aklanır herhalde. Rumiye'den hoşlanmazlar elbette. İhtiyarların hepsi Milevşe'nin tarafına yönelmiş. Kimileri de büyücü gibi onun sevimli bakışı ile deva bulur. Sırdaş görürüz diye konu komşu toplanır. Semaveri kaynata kaynata dertleşirler. Milevşe çok konuşmaz; ama dinler. İnsanın canının acıdığı yeri tahmin eder, söyletir, içini boşalttırır. Sır sığar ona, isterse ne kadar çok sığar! Of, eşinin bu özellikleri Rumiye'ye geçirebilseydi! Milevşe'ye ise birazcık kaygısızlık eklesen... Yaramıyor bu dünyada akıllı, tertipli olup da yaşamak, yaramıyor, yoksa sıkılıp, küçülüp

bitersin. Belki Milevşe'nin bitmeyen hastalığı da akıllılık belasıdır. Kendini demir kanunlar ile çevirip hayatın rahat taraflarını görmeden yaşıyor tabii o!

Bir gün onlar pek yanlış bir restorana girdiler. Müzik çalıyor, çiftler vals yapıyorlardı. Komşu masadaki bir delikanlı Milevşe'yi dansa davet etti. Eşini endişelendirerek ona döndü:

- Git, git, dans et, diye işaret etti Ehsen.

Milevşe'nin uzun zamandır bir tatlı sevdiği var idi. Saçlarını omuzlarına saldıığında o gençleşir, güzelleşirdi.

Utanmaz delikanlı ikinci defa da eşine baş eğdi. Onlar yumuşak sesle dans ederken ne konuştular, bu Ehsen'e karanlık idi. Restorandan çıktığında ise Milevşe'nin yanaklarının kızardığını, iri hüznü gözlerindeki parıltıyı sadece ömrünü verdiği erkek değil yedi kat yabancı da sezer idi.

- Diğer adam hoşlandı mı senden? diye sordu kocası.

Kadın uygunsuz iş üstünde basılmış gibi titreyerek: Yok, yok, utanmadan soruyorsun bir de, dedi. Milevşesi gizlice aşk ateşiyle yansa da kendinden hoşlanan adamla vakit geçirse de razıydı Ehsen. Aşk insanoğlunu gençleştirir de iyileştirir de. Belki o dulavrat otu gibi yapışan hastalıklarından arınır idi biraz. Yok, o, eşi cilveyi günah sanıyor. Kendisini saran demir kanunlar onun ayrılmasına izin vermiyor. Başkaları da doğru yoldan yürümeli diye düşünüyor. Karısını ayartan Öebir gelince nasıl cilvelendi! Gerçekten, güzel de sofraya hazırladı kendisi. Gözlemeyi pişirdi, yedi türlü otla çayını yaptı; lakin bundan sonra sessizce yatak odasına kilitlendi. Ehsen'in memnuniyetsizliğini görsen! "Ben erkekleri baştan çıkaran kadınlar ile aynı masada oturmam" diye nefretini açıktan açığa sezdirmişti de, aksi adam!

Konuklar gidince kocası onu utandırdı:

- Öyle yapabilir mi ya, sanki düşmanım gibisin.

- Hebir'in nikahlı eşi var, ikisi gelsinler, dedi Milevşe.

- Eşi imiş! Onun Gayşe'si zamansız yaşlanmış. İhtiyar kadını mı koluna takıp gelsin?

- İyi huylu erkek yanında kadın yaşlanmaz.

- Gayşe'si ile gelse de sen keyiflenmez idin ya!

- Hayat bayram değil Ehsen. Onu zevk ü sefayla boşa geçirmemeli.

Milevşe'si bilimsel işlerle uğraşıyordu. Kalp hastası insana böyle çetrefilli tema vermelerine bak sen: "Savaş yıllarında çocukların kaderi."

O zaman Ehsen neden laf yarıştırdığına pişman olamadı. Çünkü Milevşe'si: "Savaş fırtınasında pek çok çocuk açlıktan ölmüş sen ise Hebir'leri toplayıp keyif yapıyorsun", dedi ve mindere kapanıp ağlamaya başladı. Kadınlar gibi sadece ağlayarak sevindirse de, gece yarısı cankurtaran çağırdılar. İğneler vurulunca gözlerini açtı Milevşe. O da yetmez doktor gözlerini fal taşı gibi açarak Ehsen'e bakar. Yoksa kadının sinirlerini bozan ahmak sen misin?

Az mı konuştu Ehsen, az mı yalvardı, sen bu konuda bilimsel makale yazmayı bırak, yüreğini yıpratma, dedi. Dinlemedi. "Sen yazma, ben yazmayayım, kim yazar sonra?" dedi. Yazarlar gibi araştırma için gece gündüz kâğıt araştıran işsizler pek çok!

Artık yetti, usandı Ehsen! Sığındığı yeri olmasa yalnız başınaydı, gel yine, Rumiye kollarını açıp karşılıyordu. Melek gibi güzel kızla evlenmemek için başına tay tepmiş herhalde. Böyle cilveli şeydi. Lakin onun gibiler dertlenmez, şikâyet etmez, rahat yaşar. Sen de onların yanında rahat olursun. Milevşe ise kendi yoluna kendi baksın. Altı yıl dayandı mı Ehsen, dayandı. Evden işe, işten dükkânlara, billahi, dönüp duran makine gibi idi Ehsen'in hayatı. Nerde valiz? Nerde elbiseleri? Çabucak, çabucak gitmeli buradan! Önüne ardına bakmadan koşmalı, koşmalı!

O, orta yere valizini açtı ve dolaptan birer birer gömleklerini toplamaya girişti. Öf, bu sarı şey Milevşe'nin halatı⁶⁵ değil mi ki? Gitmeden önce ne aradı zavallı, ne aradı, bakmadığı yer kalmadı. Baksana, Ehsen'in dolabında buruşmuş duruyormuş. Sapsarı halat... Bedenine denk halat... Karısının giydiği giysileri de kendisi gibi gamlı, kederli...

Ehsen yeleği döndürdü dolandırdı ve yuvarlayarak divana attı. Haydi, sahibini beklesin burada!

Alacağı eşyaları almış, düşünülecekler düşünülmüş, bu apartman dairesi ile vedalaşma sırası da gelmişti. Son defa evin içine bakıp çıktı. İşte, gidiyor artık... Vedalaşma dakikaları yaklaşınca gönül hislenir. İyi kötü, Ehsen buranın sahibiydi. Dar bir odada sıkıntı çektikten sonra bu daireye yerleştiler. Mutluluklarının ucu bucağı yok gibiydi. İki deli, odadan odaya koşuşturup durdular. "Gerçekten de bu

⁶⁵ *Halat*, Asya'daki bazı halkların ev içinde düğmelemeden giydikleri bir tür uzun elbiseye verilen addır.

bizim evimiz mi, soğuktan donduğumuz ev değil mi?” diyerek kapı pencereleri yokladılar. “Yok, akıllım, yuvamızın sıcaklığı var” diye haykırmıştı Ehsen. Oradan gitti, ev eşyası satın almalar... Bir sandalyeye otursalar da sevinirlerdi. Hamarat, becerikli Milevşe evini çiçek gibi düzenler, lezzetli-lezzetli yemekler pişirir, birlikte ziyafet çeker, konuşur, dertleşirler... Ama bunlar uzun sürmedi. Ansızın Milevşe hastalandı. Evin içi karardı, bir zamanlar severek seçtiği eşyalarının renkleri soldu. En ağır ise evin içindeki ufak tefek işlerin Ehsen’in eline kalmasıydı. Başta o, buna pek endişelenmedi. Şehir erkeklerinin bahtı budur artık: Her şey kadın ile ortak yerine getirilir. Biri kiri temizlese, diğeri suyu döker. Biri yamasa, diğeri ütüler. Biri çocuk baksa, diğeri yemek pişirir. Ehsen şimdi bütün işi de yalnız başına yapmaya mecbur idi. Hastalanıp yatan, halsiz eşine temizlik yaptırmak ya da para tutuşturup pazara göndermek mümkün mü ki! O “dur, kendim, dur, kendim” diye diye önündeki hayatı harap etti. Allah’a şükür, Rumiye gözünü açtı. Dükkânlardaki sıralardan, gürültü-patırtılı pazarlardan başka dünyada sevme-sevilmeler de varmış!

Adam sıçrayıp valizine yapıştı.

- Karşıla, Rumiyeçiğim, diye gürleyerek yeni dairesine girdi. Ben ömür boyu sana geldim. Elimde bir valiz, yüreğimde volkan gibi patlayan aşk!

- Yarın da düğün yaparız. Dostları, akrabaları toplarız, diye söylene-söylene Rumiye, Ehsen’in valizini karanlık dolaba fırlattı ve adamın paltosunu üzerinden çıkarmaya başladı:

- Sen ancak ne... Kız çocukla evlenirim diye yanılma şimdi. Sana gelene kadar romanlar olmuştu. Bugünkü devir böyledir. Sen de kadın boşadın.

- Ya şimdi, keseni sallayıp durma, dedi Ehsen. Bana faydasız işte, hazıra konar gibi.

- Sen bu daireyi, eşyaları, billur tabakları mı sorarsın, Ehsenciğim? Gökten yağın zenginliktir elbette onlar! Kendi paramı dökmedim, merak etme.

Rumiye mutfığa doğru dönmek niyetindeydi, Ehsen bileğinden çekti.

- Anlat hele...

- Daha ilk günden beni anlamak niyetinde, şuna bak!

- Gökten yağın zenginliğini anlat, diye içindekini ortaya çıkardı Ehsen. Senin benden gizlediğin sırrın yoktur değil mi?

- Yoktur elbet...

- Acaba? Yoksa alış-veriş ile mi uğraşıyorsun? Ben piyasa insanlarını sevmiyorum.

- Hayır, elbette değil, dedi Rumiye günahsız gözlerini Ehsen'e dikip. Ben bir kasaba delikanlısı ile tanışmıştım. Fakir âşık idi, evi de parası da yok, benimle evlenmek istiyor. Sonra, Sibir'e ağaç kesmeye gitti bu, her ay parasını bana gönderdi. Biz hemen evlenmeliydik, ben bu parayla kooperatif evi aldım, mal topladım. O ise topallayarak döndü. Ben onu sokmadım. Erkek değil, acı olacaktı eğer soksaydım! Bana senin gibi sağlam erkek gerek Ehsenciğim!

- Onun ismi neydi?

- Kimin?

- Onun, topalın?

- İsmi güzel idi gavurun. Ferit isimli.

- Ferit?!

- Kıskanma şimdi, Ehsenciğim!

Koynuna yılan kızı Ehsen itti. Kısa bir an gözleri karşılaştı. Birinde şaşkınlık, diğerinde kopup taşan kızgınlık, nefret vardı. Nasıl söz bulmalı bu kadına, nasıl söz?! Utanmaz, zalim, iğrenç, kötü... Bunlar az bile, sadece bunlar, Ehsen'in nefretini dile getiremez. Nasıl dedi ya ağabeyi?.. Yuha yılan... Evet, evet, yuha yılan dedi!

- Valizi ver! dedi Ehsen dişlerini sıkarak:

- Yuha yılan...

Dönünce ahmaklığına hayret ederek bir oraya bir buraya odasında dolandı. Hayatını değiştirmiş, hay akılsız! Eskisinin değerini bilip yaşamak yerine... Kabrinde incinmiş yatıyordur Ferit ağabeyi. Utanç, utanç, utanç!

Ehsen'in hislerine, sadece; az önce kendisinin divana fırlattığı sarı halat şahit idi...

YABANÎ CEYLAN

Ne yaptı o Tanrım, ne yaptı?! Beni, hislerimi çıldırttı? Buna kadar ölçülü sevdi. Kendi yüreğinin sahibiydi. Ama artık ruhu hep ona çekiliyor, onu arıyor, onu özlüyor. Görmediği günlerde sanki güneşi sarı bulut kaplamış gibi. Görse... Görse acaba ne yapar gönül acaba ne yapar: Uçar, kanat çırpır, göklere çıkar. Tanrım! Belki, senin kudretin ile alevlenen ateşti bu? Yaşlandığında Tanibek Han da bir çıldırsın, diyorsundur. Yoksa hanın ufuktaki güneşi batıyor mu artık. Evlatları da ergen oldu. Kendileri dünya tatlısı. Niye ona böyle gizli, azaplı aşk?! Bir defa aşk ateşinde yanmıştı oysa, ne bahta erişti? Onu zorla Altın Bike'yle evlendirdiler. Kara Büréler soyunun Taştımér kızıyla. Bu yüzden Tanibek Han Kara Büréler soyuna öfke duyuyordu. Şimdi artık o öfke de söner. Nasıl sönmesin, nasıl azalmasın der. Gençlikteki aşkını unutturup, beklenmedik bir zamanda onun gönül dünyasına Tamçı gelip girdi! O gökkuşağı gibiydi. Ilık yağmur dinince göğü ikiye bölüp parlayan gökkuşağı!

... O akşam Han, nehir kıyısında toplanan kızların “yüzük bırakma”⁶⁶ oyununu seyretti. Bir zamanlar vardı! O da genç idi, o da “yüzük bırakma” oyununa katılırdı.

Han da sezdirmeden, gençlerin yanına doğru ilerledi. Hissettirmeden yanlarına gelen adamın Han olduğunu öğrenince cariyeler bağrıışarak söğütlüğe dağıldı. Sadece biri kaçmadı, o koşup elindeki yüzüğü hanın sıcak avucuna bıraktı...

Gümüş yüzük idi bu. Tanibek Han'ın bütün sükûnetini alan gümüş yüzük idi. Onun sahibi hakkında düşünmediği bir vakit oldu mu ki? İş edinip seyretmeye başladı han yüzüğü. Baktıkça kızı yine görme isteği artıyordu. Dayanamadı, muhafızlarından birine yüzüğün sahibini bulmasını emretti. Ama görünce de yüreği sakinleşmedi, aksine; ömür boyu sevgi huzurunu tatmayan han âşık oldu. Kız, yeni doğmuş ay gibi genç, dal gibi ince, çiçek gibi güzel, ceylan gibi... Yabanî idi. Bu çok kıymetli şeye hayran olmak, onu sevmek kendisine günah olurdu. Velhasıl Tanibek Han kıza söyleyeceği sözünü diyip vereceği hediye veremedi. Belli ki şaşırdı, han başı ile şaşırdı ve kararsız kaldı: “Ulu hana ilan-ı aşk yakışır mı”, dedi.

⁶⁶ Tatarca “*yözék salış*” oyunu, gençlerin oynadığı bir oyundur. Oturan oyuncuların avuçlarına, yüzük tutan biri yüzüğü sezdirmeden bırakır ve: “Kimde yüzük, çabuk çık” diye bağırır. Avucuna yüzük bırakılan kişi de hemen yerinden kalkmalıdır. Arkadaşları onu yakalarsa ceza alır.

Hansaray’a gelince kız ne düşündü acaba? Anladı mı hanın hislerini?

Avdan döndüğünde kendisini karşılamak için toplanan saray halkı arasında Tamçı’yı görünce müthiş seviniyordu. Kız, birilerinin arkasına sığınmış hana bakıyor. Sadece ilgilensin mi, sevsin mi, han bilmiyordu. Ah, bu çağda alacaktı onu, yorulan güneşi kovarak hemen ufka doğru koşacaktı! Olmaz, olmaz, olmaz! O han, ona olmaz. Bazen o, yüreğinin böyle sessiz çarpmasına, göğsünün köşesini ufalayıp dağıtan aşkın başkallığını, coşkusunu istemesine şaşırıveriyordu.

Görecekları önlerindeymiş daha. Sıcak hamama girince nefesiyle sıcak nemi yutmuş gibi, günlerden bir gün aşk onun yüreğini yakaladı. Sabrı tamamen tükendi. Bir vakit Tamçı’yı düşünce gördü, sevip okşadı; uyandığında ise yanında mışıl mışıl ihtiyar eşi uyuyordu. Ah, böyle zamanda öfkelenmeleri! Elma ağacına uzanıp da elmasını almayan küçük çocuk gibi, gün boyu kaderine, sevimsiz bikeye ve daha kim bilir kimlere, nelere öfkelenildi.

Tanibek tahta han kızıyla evlenince oturdu. Haddini aşarsa saray dalkavukları onu hemen yok edecekler. O çaresiz, hiçbir zaman “Tamçı” adlı güzelle evlenemez. Gelenek buyurmaz imiş. Canının çektiği ile kavuşmayınca nasıl yaşamalı? Başka dayanılır emeli kalmadı artık, o her gece gökte yıldızlar çıktığında Tamçı’yı yatağına davet edecek! Ve bu karşılaşma ölene kadar devam edecek. Ölene kadar! Haydi, bike onun ilgisinin azaldığını sezsın, sızlansın, mahcup etsin, ona fark etmez. Kim ki acaba bu bike? Kurbağa gibi soğuk, yılan gibi zehirli Altın Bike! Bu kadını Tanibek ilk görüşte pek sevmeydi. Damadın hoşlanmadığını sezen bike erkeğin koynuna girinceye kadar kendi soyuna dönmeliydi; ama o istemedi. Cimri Taştimer Han’ın kızı Tanibek’in eline geçecek toprakları uzun zamandır hayal ediyordu. Hayal etmemek ne demek! Ak Büréler ömürleri boyunca zengin yaşadı; onlardaki zenginlik Kara Bürélerin düşünce bile girmiyordu. Soydaşlarının zalim gücüne güvenip sağa sola saçtı bike bu zenginliği.

Han Tamçı ile görüşmeyi hayal ettiği günlerden birinde Kara Büréler soyundan dünürçüler geldi. Bu defa han, alışverişte birlikte olmayı istemedi, hepsini de Altın Bike’nin himayesine havale etti. Karşı taraftakilere kız vermek gönülsüz bayram idi. O göz yaşları ile başlayıp, göz yaşları ile tamamlanıyordu. Boyu yeten kız çocuğu için evinden, en çok da sevdiklerinden ayrılıp yabancı bir soya gitmek ölüme eş idi. Bu konuda söze başlasan, Altın Bike:

- İki soy akrabalığı devam ettirmeyi bıraksa, Kara Büréler dünür vurmak da pek istemez, diye tehdit ediyordu.

Altın Bike dünürçüler şerefine ulu çadırda bir toplantı hazırladı. Orada o, istenen kızın ismini söyleyecek. Onun her yıl karşı taraftakilere bağışladığı bir kızı olur. Bike usta, bike becerikli, törene önceden hazırlanır.

Tanıbek Han, hastayım diye toplantıdan çekildi. Sabahleyin hanın yanına Altın Bike çıktı:

- Ne istiyorsun, bike?

- Keyfin yok mu ki han?

Altın bike soruya soru ile cevap verdi. Öfkeyle:

- Akrabalarım hürmet etmiyorsun, han. Hediyeleri olsa kabul ederdin.

- Ben hediyeyle ilgilenmiyorum, bike.

Bike duymazlıktan geldi.

- Ya, biz ne veririz acaba, han? Hediye hediye gerekli.

- Kız veriyorsun, bu yetmez mi? Derilere dokunma!

Hayret, bike bugün her şeye razı idi, karşı çıkmadı, kendi haklarını savunmadı, hana boyun eğerek tavırla yavaşça kapıya doğru yöneldi.

- Dur! diye geri çevirdi onu han.

- Sen söylemedin: Kara Büréler sürüsüne hangi çocuğunu atıyorsun.

- Atmıyorum, han, onurlandırıyorum. Tamçı'yı veriyorum.

Tanıbek Han bikeyi şaşırtarak birdenbire yerinden sıçradı, sıçradı ve sinirli-sinirli bir oraya bir buraya yürümeye başladı. Onun yüreğine sanki zehirli süngü sapladılar. Tamçı mı der? Tamçı der!

- Kız razı mı? dedi o nihayet, aklını toplayarak. Handaki değişim Altın bikeyi şaşırtıyordu.

- Yo-ok, dedi uzatarak. Yo-ok, razı değil. Ağlıyor da ağlıyor. Nasıl bir bahta eriştiğini bilmiyor ki o? Niye araştırıyorsun acaba? Bu gibi şeylerle sen ilgilenmiyordun?

- Bahta erişmekmiş, bahta! diye öfkeleni han. Buldun söz! Tamçı adlı kızı ben seviyorum!

- Kim seviyor, han?!

- Ben, ben bike!

- Sen?! Bike sarsıldı. Gözleri büyüyerek açıldı. Yanlış işitiyorum galiba? Akli yerinde mi bu adamın? Dalga mı geçiyor, yoksa kasten bikeyi sınıyor mu?

- Ağzından yel alsın, han. Konuşma boş boş. Ne sevmesiymiş, der o tekrar. Sen hansın, senin eşin var. Kız genç! Tanrı gibi göğçe çıksan, yer yutar seni! dedi Altın bike aceleyle ekledi:

- Evlatlarından utan! İhtiyarlık gününde babaları aşk düşünüyor.

- Sen endişelenme bike. Biz Tamçı ile ebedî dünyada yine kavuşuruz. Tanrı bana böyle yazdı.

Altın Bike'nin kararan çehresi parladı. Öteki dünyayı mı söylüyorsun ihtiyar deli? Peki, sadece öteki dünyalar ile meşgul ol, oradakini kim bilmiş de kim görmüş. Nasılsa fakir kız için pazarlık yapmak bikeye yakışmaz. Memlekette kız bitmemiş, tutar da ikincisini tavsiye eder.

- Peki, han, senin istediğin olsun. Tartışmıyorum.

Altın bike kocasının bağrını deler gibi acımasız söz aradı. Buldu; ama söylemeye kıyamadı. Ayağa kalktığı anda hanın gözleri endişe verici renkte parlıyordu.

Bike çıkınca han pencereye yöneldi. Güneş nehrin üstüne kızıl ışıklarını serpererek batıyordu. Ah, nasıl kederli akşama girdi han! Bilseydi, ne diler bu can? Ansızın gece vakti mi olur? Gece gelir de bütün endişelerini alır mı? Hafifler mi bu keder?..

Yıldızlar çıktığında han Tamçı'yı getirmelerini buyurdu. Muhafız çok bekletmedi, göz açıp kapayana kadar güzeli hanın huzuruna getirdi. Kız ağlayarak hanın ayaklarına kapandı.

- Ulu han! Verme beni Kara Bürélere! Ayırma evimden!

- Dur, nazlı tayım, ben seni yabancılara vermek için çağırmadım. Tanibek Han Tamçı'yı kaldırdı, yaşlı gözlerini sildi:

- Biz bikeyle bu yanlış düzelttik şimdi.

Hanın haberi kıza o kadar güçlü tesir etti ki, durduğu yerde kuş olup kanatlandı. "Uç" deseler uçmaya hazırdı. Han gerçekten de kuşa dönüşmesin bu diye coşup:

- Sen benimsin, sadece benimsin, kimseye de vermem, kimseye de el değdirmem diye fısıldıyordu; kız korkuyla hana baktı. Kimbilir nasıl yadırgayıcı

bakış idi bu. Tanibek Han: “Acele ediyorum böyle” diye düşündü. O ceylanın yabanîliğini unutmuştu. Önden hediyeleri vermeli. Sakinleşsin, Hansaray’a alıssın. Ondan sonra kucağa atılır. Acaba o bu buluşmaya sevinir mi dersin? Sevinir elbet. Sadece korkuyor, bahtından korkuyor...

- Haydi, hediyelerime bak, diyerek han, kızı baş köşeye getirdi. Kutuyu açtı, mum ışığında parıldayan altın-gümüşten ikisinin de gözleri kamaştı.

- Al, bunlar sana nazlı tayım.

- Ay! Kız öncekinden de beter ürküp geriye çekildi. Sadece böyle kıymetli şeylerle Altın bike süslenirdi. Onun düşüncesini sezmiş gibi, han:

- Yabancı ülkelerden senin için getirttim, çekinme, al, dedi. Tamçı ne olursa olsun hediyelere dokunmadı. Artık hanın takati kalmadı. Öyleyse, iki araya büyü ağları örüp kızı kendine çekirdi o. Ah yabani ceylan yavrusu! Niye şüpheleniyorsun acaba? Gir koynuma, gir! Yalvartma naza susamış hanını. O beklemedi mi ki bu karşılaşmayı? Sayıklamadı mı ki seni koynunda hissederek! Niçin durmadan titriyorsun, niçin yadırgıyorsun sen? Haydi, gel artık, gel... Gel, biriciğim. Gel, yabanî ceylanım. Alış Tanibek’e, alış sahibine...

Ey Tanrım! O ne hediye alıyor; ne hana yaklaşıyor. Kaçıyor da kaçıyor, kaçıyor da kaçıyor... Yoksa Tanibek yanıldı mı? Belki hayalindeki aşkın devamı gerçekten uzaktır?

Yakınlaştıkça uzaklaşıyor, serap gibi aldatıyor ve uzaklaşıyor.

Tanibek Han uzanıp kızın elinden tutmaya niyetlendi. Tamçı aniden kenara sıçradı. Sabrı tükenmeye başlayan han:

- Niye korkuyorsun kız çocuğu, dedi.

- Gönder beni, gönder! Açtır demir kapıları! diye yalvardı kız.

Hanın içinde bir şeyler kırılmış gibi oldu.

- Sen... Sen, kız çocuğu, benden sadece seni kurtarmamı istemek için mi geldin, dedi o, sesi kısılarak.

- Evet, ulu han. Sen merhametli, sen muhterem, sen şöhretli...

- Bu kadar mı? diye böldü Tanibek Han. Onun: “Ben sevdiğin değil miyim?” diye bağırması, Hansaray’ı çınlatıp acı-acı haykırması geldi. Ama güçsüzlüğünü hissetti. Yok haykıramıyor. Haykıramıyor, bu yabanînin yüreğine işleyemiyor. Diğer taraftan da kız yüzüğü yakın gördüğü için değil korkudan bırakmış galiba.

Tanibek Han, muhafızına seslendi:

- Git, gönder, dedi. Tamçıyı işaret etti. Sabahleyin bikeyi:

- Kara Büréler için kız buldun mu? diye soru ile karşıladı.

- Arıyorum, dedi bike.

- Arama, dedi han. Tamçıyı gönder.

Aceleyle ekledi:

- Hediye çok deri verip bugünden tez yolla, bugünden tez, işitiyor musun bike!

GÖNÜL

Şafak sökmeden beni annem dürterek uyandırdı.

- Kızım, kalk hele, pazara gidiyoruz. Orada Minhac ağabeyin at koşmuş.

Uykulu gözlerimi ovuşturup “Pazara mı?” dedim.

- Daha geçen hafta gittik ya!

- Geçmiş geçmişte kaldı, kalk kızım.

- Of, babamla gidin!

- İtiraz etme, çabuk toplan.

Keşérlé Pazarı bizden yedi çakım⁶⁷ idi. Varışları pek keyifli, dağı koşturarak inecek; ama işte; dönüşleri bin bela, miskin at güçlkle tepeye çıkar. Kendin de pazarda yürümekten topuklarına ateş düşen ayaklarını sürüye sürüye, dilini sarkıtıp at arabası arkasından atlarsın, “bir daha gitmem, bir daha gitmem”, diye yeminler edersin.

Sabahleyin serin havayı koklaya koklaya sokağa çıktım. Gerçekten de Minhac at koşturan şaşı gözlerini parıldatarak at arabasında oturuyordu. O, Kiyev delikanlıları gibi beyaz gömleğinin yakalarını açmış, çalınmaktan eskiyen akordeonu da ayakaltında duruyor. Beni görünce komşu ağabey rahatsız oldu; ağlamaklı oldu. Ama onun günahsız gülümsemesi nedendir sırtmaya benziyor ve insanın gülesi geliyordu. Dünyada üç çirkin olsa galiba bunlardan biri komşu Minhac ağabeydir. Evlenemeyişi de sadece bu nedenledir diye düşünüyorum. Bazı delikanlılar kılık-kıyafet ile kandırmasa, dil ile kandırır; ama bu, söz söylemede de cimridir. Orada at arabası dibindeki samanı yaba ipleri gibi uzunca parmakları ile kenara doğru tırmıkladı ve bana oturmamı işaret etti.

Biraz sonra annem de benim yanına oturdu. Onun: “İyi saatlerde Allahım” diye fısıldamasından Minhac ağabeyin heyecanla “haydi, deh” diye kırbaç vurmasından her şeyi anladım. Çarşı dedikleri göz boyamak içinmiş; biz Mincamal ablalara gidiyoruz. Önceki gelişimde annem ile o, fis-fis söyleştiler. Mincamal abla durduk yere yalnızlığından şikâyet etmeye başlamıştı.

- İçtiğim çay, çay değil, yediğim aş, aş değil, ahiret. İliklerim kuruyor artık.

- Keşérlé’de ahlaklı erkek yok mu acaba? diye sordu annem.

⁶⁷ 1.06 km.ye eşit bir uzunluk birimi

- Ah, ahlaksızı da ahlaklı görüp yaşadım, yoktur.
- Bak hele, dedi annem ona. Minhac yalnız yaşıyor, bizim komşu Minhac...
- Görüştür o zaman, yol üstüdür, bir çıkıp geliniz.

Kulaklarıma inanamadım, annem şaka mı yapıyor? Minhac'dan sokaktaki tavuklar bile korkup kaçar! O ise kimi, böyle güzel ablayı ona tavsiye ediyor.

Annem şaka yapmamış, dediği gibi, işte bugün biz, acı şakak sökmeden önce Keşérlé'ye yol tuttuk. Annem başını kaldırmadan önüne bakarak Mincamal ablayı övüyor:

- Azıp tozup adını çıkarmadı, konu komşu ile iyi anlaştı.
- Öyle mi, diyerek Minhac ağabeyin gözlerinde ümit kıvılcımları alevlenir. “Zavallı, rezil olacak şimdi”, diye ona acıdım. Hay Allah, böyle kılıksız adam damat mı olacak?! Mincamal abla maşa ile üçümüzü de köyün başına kadar uğurlar artık.
- Karını da toprağa vereli epey oldu, Minhac.
- Yedi yıl...

- Akacak sular akmış, gidecek üzüntüler gitmiş artık. Dediğime lütfen kızma. Selimen öldü. Çıt-çıt ayçiçeği çıtlatıp gün boyunca aylaklık etti. Masasında kaynayan semaver gördün mü? Sıcak aş yedin mi? Onlar nasip olmadı hiç sana. “Erkeği iyi beslesen bozulur”, derdi rahmetli. Mincamal yiğit gibi kadın. Sizin gibi kişiye ayrı terbiye gerek. O pişirmeyi, temizlemeyi, toplanmayı pek sever. Cennette yaşarsın, isterse.

- Öyle mi?
- Keyfin de artar. Gülmeyince, şarkı söylemeyince bu dünya neye yarar! Akordeon da çalmıyorsun. Selimen sağken çalmadığın gün yoktu.
- Öyle mi?

Ben içten içe gülmemek için ağzımı kapadım. Annem sert bir şekilde kaburgama dürttü.

- Kıkırdama, düzgün otur.

Keşérlé'ye geldiğimizde pazar arı kovanı yuvası gibi uğultuluydu. Lakin benim gönlüm allı güllü gömlekler istemiyor, gözlerim pazarı didik didik edip tatlı şekerlemeler aramıyor, gönlüm Mincamal ablaya heyecanlanıyor, gözlerim Mincamal ablayı görmeyi diliyordu. Düşüncemi sezmiş, kendisi de nişanlısına

bakmaya hasret gibi, Minhac ağabey dizgini annemin öğrettiği sokağa doğru çekti ve biraz evvel yürüttüğü atı koşturmaya başladı.

- İşte şu mavi pencereli bina, geçmeyelim bir de, öyle hızlanma, dedi annem.

Kiyev delikanlısı pek tarak değmemiş saçlarını düzeltti. Dalgalanıyordu. Yarabbi... Mincamal abla bizi tutup dövmese iyi idi. Tabî ki başta çay içirtsin, ondan sonra da kovalayıp göndersin idi.

Mavi pencereli evin karşısına gelince üçümüz de aynı anda yere atladık. Kapı dibi yemyeşil çimen idi. Burnuma sevdiğim elma otu kokusu geldi.

- Atını serbest bırakırsın artık Minhac, dedi annem. Hemen yola çıkmayız herhalde.

Minhac ağabey atın yanında kaldı, biz kapıya doğru yürüdük. Geniş eşiğin tam ortasında duran kuyunun çevresi sulu leğenlerle dolmuştu.

Annem:

- Acaba bu çamaşır mı yıkıyor? demeye kalmadı, evden eteklerini baldırına kıstırmış, elinde sabunlu lif tutan Mincamal abla çıktı.

- Abov, misafirler! dedi güvercin gibi öterek. Benim öğrenci kızım da gelmiş suphanallah!

Güzel abla sevgiyle gözlerime baktı.

- Biz üç kişiyiz, dedi annem usulca.

- Eh ahiretim, geleceğinizi bilsem biraz evi toplardım, diye eksiklendi tatlı abla. Aceleyle eteklerini indirdi; tedirgince kapı tarafına bakındı.

- Üstümü başımı değiştireyim mi acaba?

- Yeni kıyafetini işin bitince giyersin, Mincamal.

- Böyle yakışır mı ki?

- Senin işe diye giydiğin kıyafetlerin de şık olur, dedi annem ve yumuşak sesiyle Kiyev delikanlısına seslendi:

- Minha-ac! Minha-ac! gir hadi.

Nedendir kapıyı yarısına kadar açtı, yarıya kadar açılınca görür, iri gövdesi ile güçlülükle sıkışarak Minhac ağabey girdi ve kız istemeye gelen delikanlı gibi utanarak eşiktekilere selam verdi:

- Nasılsınız?

Cesur, sağlam Mincamal abla ayak uçlarına bakıp sessiz kalmıştı. Şimdilik çöpçatan rolünü ustaca yerine getiren annem istifini bozmadı, yeni görmüş gibi:

- Sen misin Minhac, iyi misin? dedi. Tanış bak, bu Mincamal olur.

- Öyle mi?

Minhac ağabey tanışmak için güzel ablaya elini uzattı.

Ben korkup annemin arkasına pustum. Şimdi Mincamal abla kalkıp: “Köyünüzün korkuluğuna tavsiye edip benimle dalga mı geçiyorsunuz? Yeryüzünde erkek bitmiş, şu şaşı Minhac kalmış deseler de, ben ona varmam” diye fırtına koparır.

Ne garip, fırtına kopmadı. Güzel abla şaşı ağabeyi ya güzel gördü ya da sevimli sevdiği buldu, anlamazsın.

Dördümüz de rahattık. Ömrümde ilk defa böyle güzel sabah gördüm. İlk defa insanlar için sevinip mutluluk duydum. Neşeyle evin döşemelerini temizlemeye giriştik. Minhac ağabey de çekiç, çivi istedi. Şaşı olsa da gözleri keskinmiş, eşiği bozulmuş ahır kapısını görüp düzeltmiş.

Yanakları pembeleşen Mincamal abla yürüyerek değil, koşarak geldi. Nazar değmesin, ateş de ateş, güzel abla da ateş idi. Hangi arada tavuk kesip kazana attı, hangi arada hamamı yaktı, hangi arada bize katılıp evini temizledi. Onun çabukluğuna, hamaratlığına hayran kaldım. Mincamal ablanın pencere kenarından gizlice Minhac ağabeye bakıp: “Ah talihim”, diye gözyaşıyla karışık gülümsemesinden onun bu talihini çok uzun zaman beklediğini, şimdi bulunca kıymetle saklayacağını sadece ben değil herkes anladı.

O bunu annemden de saklamadı. Saflığı, dürüstlüğü ile: “Evime nur indi, ahiretim, dedi.

İş Minhac ağabeye gelip dayandı. Onun şu yuvada epeydir ömür geçiren ev sahibi gibi ev çevresindeki yıkıkları düzeltip, söküleni çivilemesi, elbette, razı olduğuna işaretti. “Evlenmiyorum” dese bulutsuz günü yıldırım çarpar; “beğenmiyorum” dese dili felç olur!

Banyoya girip yorgunluklar unutulunca ön tarafa sofraya toplandık. Sapsarı temizlenmiş yere Mincamal abla sofraya bezi serdi ve:

- Eskisi gibi olsun bakalım, rahatça yayılıp oturalım, dedi.

Sofraya birer-birer lezzetli şeyler dizildi. Misafir istese de istemese de Mincamal abla tava yemeklerinden vazgeçmiyordu.

O belêşlerin⁶⁸, o göbediyelerin⁶⁹ tadını benden daha iyi kim bilebilir ki!

- Rızıklı ev, rızıklı. Ocağında ateş sönmez, diyerek annem hemen güzel ablanın kıymetini yükseltir. Minhac ağabey ise “öyle mi” diyerek, önceki sözünü tekrarlıyordu.

Âdet olduğu üzere evin reisine yemeği önce verirler. Mincamal abla çiçekli tabağı yavaşça Minhac ağabeyin önüne koydu. Onun bütün hareketleri ilgi çekici ve esrarlı; güya o, erişte çorbası koymuyor, çanak doldurup kendisinin geç kalan sıcak muhabbetini getiriyor. Minhac ağabeye doğru eğildiğinde güzel ablanın sıkı göğüsleri “genç damat”ın omzuna değdi. O an ikisi de kızardılar. Kaş altından gözetleyen bana da utanç verici olsa bile bunları görmek güzeldi.

Dilini yutacak kadar lezzetli yemeklerden sonra gönlümüz daha da coştı. Minhac ağabeye akordeon çalması için ısrar etmeye başladık. Yalvartmadı. Sandalyeye oturayım deyince Mincamal abla fırlayıp onun dizlerine havlu örttü.

Minhac ağabey boynunu hafifçe eğip kederle çalmaya başladı. Çayır gibi geniş, boş evde çaldığı şarkı yolunu kaybedip hasretle yürüyor ve yürekleri parçalayıp ruha sarılıyordu. Gözlerim yaşardı, kalbim çarptı. Bana hükmeden kederden hemen kurtulmayı dileyerek Minhac ağabeyin gözlerine baktım, baktım da tuhaf oldum. Şaşı gözler endişeyle oraya buraya bakınmıyorlar; sadece bir noktaya dikilmiş, efkârlanıp kalmışlardı. Ondaki hasreti, ondaki parçalanmışlığı; yok, yok, ben sözlerle anlatamıyorum, gücüm yetmiyor. Boğazım düğümleniyor. O yüzden anlatamıyorum. Bu dakikalarda mutluluktan mest olan adam kederlensin! Yanında böyle güzel, böyle tatlı kadının varlığını duymadan, kendini yetim hissetsin, der!

Lakin bu eve dolan mutluluk kederden daha güçlü çıktı. Annem ile güzel abla sofrayı bir köşeye taşıdılar ve türkü söyleye söyleye dans etmeye başladılar.

Tıpır tıpır oynuyor

Kır yerin tahtasını

Kırsan yerin tahtasını

Damat öder parasını

Mincamal abla diğer tarafa döndüğünde annem beni yavaşça sokağa çağırdı.

⁶⁸ *Belîş*, hamurdan yapılan içine et, patates, pilav vs. konularak yapılan bir çeşit konuk yemeği

⁶⁹ *Göbediye*, pirinç, et, yumurta, peynir, üzüm karıştırılarak yapılan bir çeşit pide

- Kızım, biz dönüyoruz. Minhac ağabeyin pek acele etmese de olur...

Annem atı koşturmaya hazırlandı. Sır değil, komşu ağabey geceliyor. Peki onlar ilerde Keşérlé’de mi yaşarlar? Acaba bizim köyde- onu, galiba kendileri halledecekti.

İşte biz mavi kapılı evin sahiplerine sakın ömür, huzurlu hayat dileyerek yola çıktık dediğimiz sırada... Allahım, şimdi ne olsun, yer altından bitmiş gibi, Minhac ağabey fırlayıp at arabasına bindi. Bindi ve annemin elinden dizgini çekti. At dört nala koşarken yalınayak kapı önüne koşan Mincamal ablayı gördüm. Güzel abla: “Yalnızlığımı bırakma, alıp git! Minha-ac! der gibi durdurmayı dileyerek kollarını bize doğru açtı. Fakat durduramayacağını anlayınca halsizleşerek kapı pervazına dayandı. Ona acımdan ben kavrulup yığıldım. Nedendir annem seslenmedi. Seslenmedi de, küfretmedi de, yol boyunca sessiz kaldı. Yoksa onun Minhac ağabeyi köpek edip sövmeye hakkı da vardı. Tarla kapısına geldiğinde annemin dili açıldı:

- Ne yakışmayan yön buldun, Minhac?

- Ne mi, Medine abla... Karşılaştırdım ve ... Selime’ye yetişmedi.

Sonunda annem, katı yürekli Selime’yi güzel abladan üstün tuttuğu için bunu azarlar desem de o şöyle dedi:

- Ah bu insan gönlü, dipsiz derya imiş!

Minhac ağabey buna rağmen evlenmedi. Yalnız ihtiyarladı. Biz bu olayı asla hatırmıza getirmedik. Sadece annem: “Keşérlé pazarına gittiğimde, Mincamal’ın gözlerine bakmaya utanıyorum”, diye kederle iç çekerti.

GÖNLÜM SENİ ARIYOR

(Bir Aşk Tarihi)

Sonbaharın güzel akşamlarından biriydi. Sapsarı yaprak yağmuru yağıyor. Yapraklar uçuşarak bizim banka gelip konuyorlar ve “şimdi nereye gidelim” der gibi esen rüzgârdan titriyorlar. Yanımda oturan kadına sanırım yazdan beri tesadüf ediyorum. Uzun zamandır birbirimizle konuştuğumuz yok. Benim gibi ona da bu sessiz, sakın yer benziyor belki. Benzeyemez mi? Hemen yanımdaki banka sığınmış iki kayın ağacı büyüyor. O sıcak yaz günlerinde gölgesi, sonbaharda ise açık sarı güzel rengiyle imrendirip davet ediyor. Ondan sonra burada sokak gürültüsü işitilmiyor, karşıdaki patikadan gelen gidenler de engellemiyor. Kısacası yorgun argın bedenini dinlendirip rahatlatarak nefes aldırıyor.

İşte yapraklar üstüne ufaktan yağmur serpiştirmeye başladı. Serin yağmur damlalarından kaçmak için şemsiyemi açtım. Hanım da başını omuzlarının arasına saklayıp büzüştü. “E biz, insanoğlu, diye kendi kendime kızdım, hiçbir söz söylemiyoruz. Ya onun, ya benim zorumuza gidiyor. Yoksa dünya meşakkatlerine gömülüp böyle derin düşüncelere dalışımızdan mı? Birisi konuşmalı elbet!”

- Korununuz, dedim şemsiyemi ona doğru uzatarak.
- Teşekkür ederim, dedi. Uzun oturdum, şimdi gideyim artık.
- Öyleyse yarın görüşeceğiz. Bu bankı ikimiz de sevdik galiba.
- Evet öyle. Lâkin ben yarın da öbür gün de gelemem. Gidiyorum. Kazan’dan

tamamen ayrılıyorum.

- Uzağa mı?
- Tömen’e.

Kısaca söyleştikten sonra sessiz kaldık.

- Bakınız, büyümüşüm, dedi kadın yüzü ile bana doğru dönüp.

Yüreğimde, gitmesin şimdi, sırrımı söyleyip bırakayım onu. Bu bankı sakınmam boşuna değildir benim. Sen de bilmeden benim mutlu anlarımın şahidi oldun. Şimdi önümüzdeki patikadan bir kişi gidecek. Biraz gecikti, toplantısı olmalı. Görüldüğünde söylerim elbet.

- Ailemiz büyüktü, diye başladı söze.

- Bir anneye yedi çocuk. Sekizinci sınıfı tamamlayınca köyde sığır sağdım. Daha sonra şehre yerleştim. Hastaneye hademe oldum, yıkıyorum, temizliyorum; hiç kimseden iğrenmiyorum. Bir gün cerrahi bölümüne birini getirdiler. Yüzü sapsarı, sonbaharın yaprak rengi, gözlerinde nur sönmüş, dudakları gömgök. Her türlü vardı; ama bunu ayırıp acıdım. Erkek, otuz yaşlarında. Ameliyat ettiler onu. Hali bir türlü düzelmiyor; hep geriliyor. Doktorlar ne yapsa da faydasız. Dur bakalım, gencecik haliyle mezarda yatmasın şimdi bu zavallı, hemşireler yetişemiyor, toplayıp çıkarım ve diğerinin odasına koşarım, kendimce can yeleği olurum. Dişlerini gıcırdatarak kısmıştı, açıp su verdim. İki yudum... Ondan sonra pamuğu serin suya batırıp eline yüzüne sürdüm, saçını taradım. Daha sonra gittim pazara, aldım tavuk, bir güzel pişirdim çorba ve hasta yanına koştum. Başını kaldırıp çorbayı içirdim. Üç-dört kaşık kadar yuttu. Bu da yeter. Bir hemşire dedi: “Ne bunu terbiye ediyorsun? Hepsi öteki dünya insanıdır.” Onun uğursuz haberinden sonra da azimle bakmaya başladım. Havuç hoşafı içirdim, elma hoşafı, kuşburnu suyu kaynatıp getiriyorum. Geceleyin de nöbet tutmaya başladım. Bensiz geçen yarım saat büyük zarar getirir: Acımasız ölüm ona tırnağını batırır gibi. Bir hafta on gün sonra bunun eşi geldi. Güzel. Çok şık giyinmiş, galiba ithal. Çok oturmadı, ilaç kokusundan midem bulanıyor, dedi. Giderken beni koridora çağırdı ve:

- Ölünce haber verirsiniz, işte ev telefonum, diyerek elime kâğıt tutuşturdu. Sinirimden kızarsam bozarsam da dönüp seslenmedim, hiçbir şey olmamış gibi odaya döndüm. Sezdirmeden hastanın yüzüne bakıyorum, dudaklarını ısırmış; ama hareketsiz kalan gözlerini bana dikmiş.

- “Benim halim nasıl?”, diye sordu bu.

- Durumun iyi, çabuk iyileşirsin, dedim.

- Kandırma, dedi. Kandırma hemşire. (O benim hemşire olduğumu sanıyordu.)

- Kandırmaya vaktim yok şimdi, dedim. Sırtına masaj yapılacak. Bugün saçını da yıkarız.

Doğrusunu söylemek gerekirse durumu çaresizdi. Lakin ben ümitsizliğimi ümit ile değiştirmeye karar verdim. Uykusuzluktan başım dönse de, yorulsam da, zayıflasam da beşinci odadan çıkmadım. İki aydan sonra hasta ilk defa gülümsedi, ilk defa gözünü açıp bir dilim karpuz yedi. Bense mutluluğumdan ağladım. “Ağlama,

hemşire böylelikle yaşıyoruz” dedi zavallım. Hemencecik yatağını değiştirdim, temiz kıyafetler giydirdim, yüzünü yıkayıp saçlarını taradım. Eşini çağırmaktı düşüncem. Telefon ettim, nasıl da nazik bir ses: “O izinde. Karadeniz’de seyahat ediyor” dedi.

Bu şekilde günler geçti. Hastanın yüzündeki sarı renk azaldı, ayağa kalkmaya başladı. Yemesi de düzene girdi. Yemeği hep ben pişiririm, kaşıkla yediririm. Görüyorum, günden güne iyiye gidiyoruz; hatta benden şarkı söylememi de istiyor. Sadece sessizce mırıldanıp yürüdüğümü işitmiş. Ben utanmıyorum, şarkı söylüyorum. Ah heyecanlı gençlik! Repertuarım azdı, bir gecede arkadaşımın teybe kaydettiği bütün şarkıları öğrendim. Şarkımla sevindirmek, hislendirmek yaşamının rahatını tattırmak, ölümü geride bırakmayı çok istiyordum elbet.

O zamanlar kim bilir hangi his uyandı acaba ben delide. Kara saçlarını tarak ile değil nazlı göz bakışlarım ile tarıyorum; yüzünü su ile değil sevgim ile yıkıyorum. Sevdim ben onu, âşık oldum. Cerrah: “Bu yoldaşı sadece sen dirilttin” der. Bu kadarını kendi üstüme alamam. Gayret ettim, çok çabaladım. Cancağızımı omzuma dayayıp koridor boyunca yürütüyordum. Yorulduğunda kollarıma alıp odaya getiriyorum. Canımı bölüp vermeye hazırdım, vallahi.

İyileşip kendi ayakları ile hastaneden çıkarken bana:

Sen hemşire değil misin ?! Sadece hademe mi diyerek gitti. İçim parçalandı, budağından rüzgârın çekip kopardığı elma gibi koptu. Ama sözlerine kırılmadım. Ölesiye sevdiğim kişiye kırılamam. Teşekkür de beklemedim. “Gör bak, doktor olacağım” diye ant içtiğim hatırımda. Ona erişmek için uğraşıp zorlukları yenerek akşam okuluna okumaya girdim. Hekimlik okulu imtihanına girdim. Sağlık Meslek Lisesi’ni tamamlayınca enstitüye. Ben doktorum, insanları iyileştiriyorum. Sevgim bana ileriki yaşantımda güç verdi, beni heveslendirdi.

Sabırsızlanarak kadına sordum:

- Onu gördünüz mü hiç?

- Acele etmeyin, şimdi, dedi kadın.

- O hallerden sonra yirmi yıl geçti, büyüdüm. Rastlamadım değil, iyi-iyi insanlar denk geldi; gönül yine istemedi. Unutamadım ben onu. Gözümün önünden bir dakika bile gitmiyordu. Ara sıra sorup soruşturdum, öğrendim. Çalışıyor, sağlıklı, nüfuzlu biri olmuş. Bir gün şu sokaktan gidiyorum. Karşıma o çıkar. Put kesildim o an. İnsanlar ite kaka geçiyor. Ben ise duruyorum da duruyorum. O hemen: “İyi

misin?” diye elini uzatıp selamlaşıyor, her şeyi soruyor, kendimden bahsediyorum, ona, aşkıma, bana ilham verip beni yaşattığı için teşekkür ederim diyorum. Tanımadı, başkaları gibi geçti gitti. Belki acelesi vardır. Koltuk altına dosya sıkıştırmıştı. Kaderin oyununa bak sen! İkinci defa önümüzdeki patikada gördüm onu. Şu iskemleye dinlenmek için oturmıştım. O geçti gitti. Ondan beri... Beş yıldan beri buraya gelirim. O, her gün akşamleyin aynı vakitte evine dönüyor. Ben ise gizlice ona bakıyorum. Gençlik çağlarımdaki deliliğim olsa iki defa düşünmem: “Ben seni seviyorum!” diye bağırdım. Yok, hayır, kırk yaşındaki kadına böyle bağırarak yakışmaz. Ben böyle de mutluyum. Onu görüp, onun iyi olduğunu bilip de yaşamak güzel. “Kim bilir neler verirdim, seni bir görmek için” derler ya. Gönlün istediği kişiyi görmek için gerçekten de kim bilir neler verirsin. Olur, gönlün dolup taşıdığı çağlar da olur, onunla bir kez oturup konuşmaya hasret kaldığım günler... Gizlemiyorum, daha fazlasını da hayal ediyordum, gençliğimde. İki kişi gemiyle seyahate çıkmak ya da şarkı söyleyerek kırlarda çiçek toplamak... Gençliğim geride kaldıkça hayali duygusuz akıl dizginledi. Şimdi köşe başında üç kelime etsem de razıyım.

Kadının mavi çingirakları andıran gözlerinde yaş damlaları parıldadı.

- Tömen’e gidişim onu unutmak için değil. Daima yüreğimde saklayacağım aşkı o benim. Tömen’de doktorlara çok ihtiyaç var. Bizim toplulukta davetler oldu ve ben kabul ettim. Kendi mesleğini seven hürmet eden doktora her yer aynı. Artık gidiyorum, bugün son defa sessizce vedalaşıyorum...

Orda kadın eğilip bana fısıldadı:

- İşte o!

İrkilerek patikaya baktım. Bu tarafa doğru iki adam geliyordu. Biri çiçek tutmuş, ikincisi, kısa boylu olan, koltuk altına dosya sıkıştırmış. Galiba ikincisidir. İşte o, yaklaşıyor, yaklaşıyor... Çabucak geçer gider. Onun karşısına atılıp da: “Senin kalbin var mı? Dur, hiç olmazsa, sadece bir dakika olsa da dur!” diye bağırarak istiyorum...

TOST⁷⁰

Şehirden misafir gelen Semik'in yanına komşu Şakir ağabey geldi:

- Oğlan evlendi ya kardeşim. Ekinlerin biçildiği vakti beklemedi, kerata. Kırk işin kırk tarafa dağıldığını gençler biliyor mu ki? Öyle de biz kimden eksikiz der gibi bağrışıp meclis topladık. Sen, kardeşim, bir şiir söylersin artık. Şehirli gibi. Çaydanlık hakkında pek güzel yazmıştın ya!

Bu arada Semik yol eziyeti tadıp delinen ayakkabısını dikiyordu. Düğün denilince ve ona mahsus söz verildiğini de işitince ayakkabıları basamak altına fırlattı.

- Ben iyi tostlar da bilirim, Şakir ağabey! Delikanlının gözleri ateş olmuş yanıyordu.

- Çaydanlığı diyorum, yazmıştın. Olur, olur senden diye övdü komşusu.

- Senin başınla profesör bile olunurdu. Çaydanlığı, diyorum, bitirmişsin evlat!

- Bırak şimdi Şakir ağabey, diyecek oldu Semik.

Geçen yılda odalara çaydanlıklar dağıtılmayınca üç gün boyunca yurt müdürü üstünden gazeteye mektup yazmıştı Semik. Ve kısa zaman sonra da basıldı. Fakat makaledeki tek bir söz bile Semik'in sözü gibi değil; sözler, cümleler değiştirilmiş sadece soyadı değişmemişti. “Burada artık beni kimse tanımaz, diye sevindi delikanlı.

- Köy halkının nutuk falan ustalığı tahmini. Şunları ağzıma baktırıp şaşırtmazsam adım Semik olmasın! Kızları, kadınları da kendime âşık ederim Allah izin verirse. Dünyada kocaları zenginlikle unuttururum şimdi. Güzel söz gönül eritir.

Semik bahçedeki ahududu çileklerinin arasına girip çöktü. Burada rahatça düşünmek mümkün, burası sessiz ve تنها idi.

- Oğlum, sevdiğin Seylan çayını bıraktım, nerdesin? diye kimbilir kaç defa evden çıkıp seslenen annesini de işitmedi. Dünyasını unutup tost söylemeye hazırlandı.

⁷⁰ “Meclisteki kişilere iyi dilekler dileme, bir kişi veya bir şey adına içmeyi dileme” anlamına gelen Rusça bir kelimedir.

Semik şehirli gibi uzun uzun anlatmalı. İşte, bayramlarda onların lideri kutlama sözünü güzelleştire güzelleştire söylüyor. Niye Semik de böyle söylemesin, der? Haydi, böyle söylesek...

Pek uzun oturdu Semik o halde, çilek toplamaya çıkan annesi az kalsın üstüne basıyordu.

- Aman! Kimden kaçtın oğlum?

- Kaçmadım anne. Şakir ağabey düğüne çağırıyor. Sen iyi yazarsın, diyor. Bir konuşma yapmaz mısın acaba, diyor. Diz çökmüş gibi yalvarıyor. Nutuk zarif olur, der herkes! Düşüne düşünce yedi kat terim aktı. İpini ipe dizmeyince sadece hatip de söylemiyor ya!

- Ey oğlum. Köyde basitçe kutluyorlar şimdi taze gelin ve damadı. Ne demeye istedi ki Şakircan?

- İstedi, şeytan, yalvardı! Lütfen meclisime nur kat, dedi. Delikanlı uzunca öksürdü.

Mırıl mırıl tost ezberleyerek enine boyuna bahçeyi doksan dokuz defa döndüğünde akşam bitiyordu artık. Gömleğini pantolonunu çabucak cılız gövdesine giydi ve aceleyle ayakkabısını aramaya girişti. Onu yavru köpek Sarbay taraça altına kadar sürüklemiş hırlayarak çekiştiriyordu. Semik hiç oturmadı.

- Anne, dedi o rica ederek. Lastik ayakkabını ver şimdilik.

Semik it yavrusuna yumruğunu sıktı ve Şakirlere koştu. O soluk soluğa geldiğinde topluluk gürültü yapıyordu artık. İleri bakındı Semik, geri bakındı, misafir odasında boş yer göremeyince sıkış tepiş iki kadının arasına oturdu. Sağ tarafında dükkân sahibi Aysılı, sol tarafındaki terzi Kamile idi. Kadınlar fazlaca keyiflenmişti belki, kalkan gibi araya sıkışan delikanlıya öfke falan göstermediler. Onun arkasından uzanarak bir şey fısıldaştılar ve biri meşe ağacı yuvarlamış öbürü dikiş makinesi tıkırtısı gibi ses çıkararak güldüler. Semik'in tek endişesi acaba onun burada olduğunu ev sahibi gördü mü ki? Meclisi yöneten kim acaba? Tostlar söyleniyor mu?

- Tostlar meselesi nasıl, abla? dedi o, sağ tarafındakini dürtüp.

- Tostu-mostu bırak, önüne koyduğunu ye, dedi Aysılı, Semik'i gözleriyle delerek. Abla diye dalga geçiyor bir de, ölürsün!

Kadınlar tekrar grup oluşturdu. Fakat toplulukta ufak gruplar umumi gruplara karışınca kimin ne söylediğini de anlamak mümkün değildi.

- Benimki yüzer, dedi Kamile, masanın ikinci başını göstererek. Arabası kapı dibindeydi. Alıp geliyorum. Kamyona bırakıp geleyim şimdi. Gömleğim kirlenirse kirlenir artık.

- Bak şimdi, gömlek demişken diğer gömleği kısa dikmişsin biraz, Kamile canım, dedi Aysılı dudaklarını bükerek.

- Ah, saklayıp verdiğin helven⁷¹ de soğumuştur, diye Kamile de cevabı yapıştırdı.

Dostça söyleşen arkadaşlar didişmeye başladı. Delikanlı öyle de böyle de kurtulmayı bilemediğinden fazlasıyla sıkıldığı sırada şansına ev sahibi ağabey bağırdı:

- Arkadaşlar! Semik'i dinliyoruz şimdi! Unutmayınız çaydanlığı çok güzel yazmıştı o!

Semik sıkış tepiş ayağa kalktı.

- Arkadaşlar! dedi ve durdu. Yapacağı konuşmayı karıştırmış, çabucak hatırlayacak zaman değil idi.

- Arkadaşlar! Ehem (öksürük sesi), biz burada düğün için bir araya geldik, hepimiz de içmek istiyoruz.

- Doğru, diye destek verdi bir ağabey?

- Doğru kardeşim! Haydiniz içelim öyleyse!

Semik'i terzi Kamile paçasından çekip oturttu ve önüne tabağı ile peremeç⁷² ittirdi.

- Atıştır, demek sarhoş olmuşsun.

- Öyle değil bir kere, içmedim ben, diye doğrulmuştu delikanlı, dükkân sahibi Aysılı'nun kalın sesi kulak zarını deldi. Aysılı heyecanla türkü tutturdu...

Türkü de gönlü avutmadı. Semik'in bütün hisleri kaybolmuştu.

"Köyde tostun önemini bilen biri var mı acaba, şeytan diye bir biri ardına peremeçleri ağzına götürmeye başladı; lakin hemen sakinleşemedi..."

⁷¹ *Helve*, yuvarlak, küçük taneler halinde yağda kızartılan şekerli bir milli Tatar yiyeceğidir.

⁷² *Peremeç*, hamurun içine et konup pişirilen bir çeşit yemek

Düğün dağıldığında hızlı-hızlı yağmur yağıyordu. Semik'in yüreği cız etti. Lastik ayakkabılarını basamak üstüne bırakmıştı. Herkes ayakkabılarını arıyor, acele ediyor. Delikanlı çömelip basamak altını kurcalarken Kamile kapı dibinde yük arabasını çalıştırıp bekledi.

- Yol üzeri olduğu için bu sarhoşu da alırsın. İnsan evladı elbet, der, dükkân sahibi Aysılı. Torba fırlatıp güçlü elleriyle, yerde emekleyen Semik'i tutup kaldırdı ve "ah" bile etmeden kamyonu savurdu.

MİNARE*

Sokaktan fısıltıyla söyleşe-söyleşe ihtiyarlar geçtiğinde kendisinin yalnızlığını daha fazla hissediyordu. O da haddini bilerek şu topluluğa katılacak muhterem aksakalı olup, akıllı sözler söyleyip memlekette hürmete ulaşmak istiyordu. Ama mavi kapılı eve biri de dönüp bakmıyor.

Bu köyde Nurulla yaşasa da olur yaşamasa da, onu tanıyan bile yok. Nerede o, davet, sohbet; karşılaştığında bazıları selamını bile almadan, görmezden gelerek geçip gidiyor. Ama o şüphesiz yalnızlıktan fazlasıyla usandı. Onun bütün dünyası dar kapı önü idi. Kapı ardındaki dünyaya o sığmadı. Orada, at bakıcısı Gıybadulla gibi Gıybadulla'yı arasına aldı halk; hâlbuki o, atı o köyde çalıp satıyordu. Ömür boyu hapishane döşğinde debelenen haydut Sabir'i bile himaye etti köy, dışlamadı; ama onu... Onu bilmemiş, tanımamış gibi konuşmadan hüküm verdi. Hiçbir zaman, ne yaparsa yapsın aklanmayacak Nurulla. Niye o istediği zaman birinin karşısına çıkıp miskinleşsin. Boş yere beklerler, kibirli Nurulla ölse de içindeki sırrı açmaz. O günahsız, vesselam!

Ama işte can razı değil, bu öldürüyor. Son aylarda çok acı çekmeye başladı. Belki bütün hikmet can ile tenin ayrı oluşundadır. Yaşayası gelmiyordur canın bu tende kirlenerek, bu sebeple sahibini huzursuz edip duruyordur. Nasıl huzursuz olmasın, der şimdi! Yaşlandıkça başka bir düşünce sıklıkla gelir: Fani dünyadan arınıp, temizlenip gidebilir mi Nurulla, hayır mı? Acaba lanetlenmiş gibi mi kabre girer? Bilir elbet o, sezer, hemşehrilerinin neden ondan uzaklaştığını. Haydi yapsınlar! Bulmuşlar suçlu adamı! Hangisi görmüş de hangisi engellemiş ki onu? İşte Nurulla, tevekkül edip ayı tekrar minare başına asar. Ondan sonra yalan haber yayar: Geceleyin biri minareye tırmanmaya çalışıyordu, tanımadım kendisini, der. Benden boşuna şüphelendiniz, şimdi araştırın gerçek hırsızı, der. Asar-asar bir karanlık gecede sezdirmeden yine asar. Hiç olmazsa, vicdanı rahatlar. İnsan sözünden daha fazla gönül rahatlığı gerek ona. Minare de ayını sorarak rüyasına girip biktırmaz bir daha. Onun bütün insanlığını alan şey sadece şu cami minaresi oldu şimdi. Ne rüzgâr yıktı ne yıldırım düştü ona! Göz önünden yok olsa böyle pek harcanmazdı Nurulla. Kurtulmayı istedi de kurtulamadı hayırsızdan. Ne zamandır hayat kara gölge gibi

* Sovyet döneminde uzun yıllar bu hikâyenin basılmasına izin verilmemiştir.

dünyasını kaplıyor! Bazen de o, göze Zarifulla olup görünür. Hiç yalansız, tam Zarifulla. Zarifulla da uzun boylu idi. Birlikte oynayarak büyüdüler. Sadece aynı sevgiliyi sevmadılar, kalanı hep bir gibi idi: evlenmeleri de, ev kurmaları da, otuz altıncı yaşında Zarifulla - köyün Soyvet lideri, Nurulla'nın kolhoz reisi olarak en ağır yükü çekmeleri de, kaygıları, sevinçleri de...

Huy bakımında da farklıydı bu iki adam: Zarifulla sabırlı bir insandı, lakabı da “Yomıkıy”⁷³ idi onun. Vara yoğa öfkelenmez, sakince anlatır ve böylece kendi dediği olur. Nurulla ise inatçı, kaba konuşur ve kesip atar. Çoğu zaman yumruğunu işe koşar. Bu sebeple halk Zarifulla'yı yakın gördü, o her ne iş buyursa da itiraz etmedi. Yaşadıkça itibarı güçlenen dostunu kıskandı mı acaba Nurulla? Şeytan bilsin! Kıskansa da sezdirmemiştir; çünkü zaman zaman idi mi acaba o çağda! “Falan kadar et, falan kadar yağ, falan kadar yün” diye yükleme üstüne yükleme yapıyorlar. İş yapmazsan eğer başın ile cevap verirsin. Yukarıda “Haliniz kötü mü ki?” diye sormazlar, “parazit” diye isim takarlar ve “öteye” gönderirler. Kim bilir ne yapmış suçluları bulup etraftan epeyce kolhoz müdürünü temizlediler o zaman. Gidenlerden biri bile dönmez, suya düşmüş gibi yok olup gider. Zarifulla ise Nurulla'nın arkasındaki gölgesi, yürüsün, koşsun “Yomıkıy”, ama kolhoz işini yine yaptırır.

İnsanları Zarifulla'ya yakınlaştıran diğer bir şey de köyün eski taş camisi idi. Başka köylerde camiye yerle bir ettiler veya minaresini yıkıp kulüp yaptılar, “Yomıkıy” ise camiye kendinin şahsi mülküymüş gibi korudu. “Bu güzelliği kaybetsek torunlar affetmez”, sanki. Bulur elbet sözlerini de! O sadece taptaze meşe ağacından yeni minare inşa etmekle uğraştı. Balta işine eli yatkındı “Yomıkıy”ın, kenarlarını süsleye-süsleye kendi yaptı. Görsen, güzelliğine hayran kalırsın.

- Kendi başına iş yapıyor, diye mırıldandı Nurulla. Yukarıya çıkar, işitilir şimdi bu davranışları. Ben onu uyardım, uyarmadım değil, gerisini o düşünsün.

Halkın para toplayıp Zarifulla vasıtasıyla Çistay bölgesinden küçücük ay yaptırtıp getirtmesi son derece ahmakça geldi Nurulla'ya. Ne yapıyor bu “Yomıkıy”? Yasaklanmış engelleri çıkarmaya nasıl cesareti yeter onun? Boynunda iki baş duruyor diye mi düşünüyor acaba? Böyle bulanık zamanda önüne ardına bakıp yürüsen de yeterlidir. O ise dalkavukluk yapıp halka yaranmak niyetinde!

⁷³ Sessiz, sakın, içine kapalı insanlar için kullanılır.

- Sen cami ile alışverişi kes, dedi Nurulla dostuna öğüt vermeye çalışarak.
 - Sonu iyi olmaz, bak! Soy yet ile din birbirine ömür boyu düşmandır. İkisini birbirine yakınlaştırıp ortalarına ay oturtamazsın.

- İhtiyarlar “yardım et!” diye yalvarıyorlar. Ne yapmak gerek.
 - İhtiyarlar, ihtiyarlar! diye öğütledi Nurulla. İftira atar şimdi birisi.
 - İftira atılacak ne yaptım ki ben? Camiyi yeniledim sadece, ihtiyarlar orada toplanıp sövmez inşallah. Sövseler, yüzüme gelip söverlerdi. Sen bizim babaları bilirsin, açık sözlü onlar, gerekirse yüze söylerler. Ayın da zararını görmüyorum. Nice asırlar halk ruhuna sinen şey o.

- Sadece bu muymuş? Dinle ilgisi yok muymuş senin o ayının?
 - Ha-a, diye güldü Zarifulla sözü oyuna çevirdi: İşte bak gökteki ay geceleyin yolunu şaşıranlara nasıl yol gösterir! Bizim atalar bundan almış onun şeklini.
 - Koparıp at, Zarifulla! Girme derine!

Zarifulla, biraz düşününce birden keserek: Yok artık, Nurulla, halkın kutsal sandığı şeylere bizim dil uzatmaya da el uzatmaya da hakkımız yok, dedi.

- Dünya köküyle dibiyle kazılıyor. Ondan temizliyorlar, bundan temizliyorlar, kim haklı, kim haksız. En güzeli şu: sesini çıkarmadan köşende pusup sadece yat. Sen ise... Sen, asi, gerekmeyen yere burnunu sokarak kendin pekâlâ sıkıntı arıyorsun.

Zarifulla’nın dostları tarafından ikaz edilmesinden bir sonuç alındı mı, hayır mı, işte Nurulla bu günden itibaren nedendir şüpheyle yaşamaya başladı. Toplantıda Rayon⁷⁴ komitesinin birinci sekreteri ile karşılaşması, uğursuzluk üstüne uğursuzluk ekleyerek baş ucunda sallanıp duran bulutu tekrar yoğunlaştırdı.

- Siz ne orda, Kuşnaratlılar, yeni cami mi yaptınız yoksa? Minaresi dokuz-on “çarkım”dan görünüyor, diye düşmanca sordu sekreter.

Nurulla dağıldı. “Bittim” dedi içinden. Şimdi hemen tutuklarlar mı acaba?

- Ne oldu Camalyev, dilini mi yuttun? Araştırın onu! Araştırın onu, araştırın onu...

Sekreterin son sözü günlerce kulağının dibinde çınladı. Araştırın onu mu der? Çoğul olarak konuşur. Sanki minareyi Nurulla ile Zarifulla ikisi yapmış! Sanki ayı ikisi dikmiş. Yok artık, sadece arkadaşı cevap versin bu işe. Nurulla’yı karıştırmasın.

⁷⁴ **Rayon**, coğrafi ve ekonomik bakımlardan müstakil olan bölge; eski SSCB’de gubernya, kray, cumhuriyet gibi büyük bölgeler bünyesinde buluna idarî, coğrafi üniteye verilen addır.

Beladan uzak! “Araştırın onu” demesini anla artık sen! Belki beklemezler, suçluyu ararlar. Halk mürtet Zarifulla yanına meyilli, vermez “Yomıkıy” ı, tabii yapışır. Ama kurban gerek, köyden bir kurban gerek, haydi kurban! Ah bile demezler, Nurulla’nın elini arkaya burkup bağlarlar. Eşine dönüp “hoşça kal” demeye bile yetişemezsin. Kim için hapisanede başını çürütmeli Nurulla! Dostu için mi? Nasıl dost o şimdi? Din kölesi Zarifulla, cami paraziti. Şimdi sadaka toplamıştır, bilmezsin!”

“Gelirler, tutuklarlar” diye böyle canı avuca kısıp yaşamaktansa gerekli yere gitmeli ve söylemeli. Gelmeden adamı doğru bilip gelsinler.

... Kurbanı geceleyin alıp gittiler. Köy uykudaydı. Sessizce vınlayarak uzaklaşan araba sesini dinleye dinleye eşikte oturan Nurulla görünen minareye uzun süre baktı. Aylı minare “Yomıkıy”ın rengi olup kaldı sadece, ya! Halkın hafızasını canlı tutmak için için hep böyle mi durur acaba? Hemşehrileri hatırlardan silecekti bu Zarifulla’yı. Köy halkının onu düşünüp yaşaması Nurulla’nın faydasına olmayacak. Bunun için tek bir yol kalıyor: Ayı minareden koparıp almak! Hatta şimdi bu gece!

- Birisi ayı çalmış, dedi o sabah hayvan sürümeye çıkan eşine.
- Sen bağır orda sokaktan çıktığında, işitsin halk.
- Git, tövbe de? Ne yapsınlar o ayı çalıp? dedi ödü patlayan eşi.

Nurulla öfkeyle bağırdı:

Kuş beyinli! Sen ne anlarsın. Satarlar. O pek kıymetli demirden işlenmiş.

- Eli felç olur inşallah imansızın.

- Zarifulla’nın kendisidir belki, diye fısıldadı öfkesi dinen adam. Eşi inanınca diğerleri hayli hayli inanır artık.

- Köyden kaçmış, der o. Fırsat bulunca söz arasında ağzından kaçır bunu.

Yayılsın sokaktan sokağa, ama benim dediğimi söyleme.

Eşi aceleyle sokağa çıktı, acı bir sesle bağırdı:

- Ayımızı çalmışlar, ayımız-ı! Demiri iyi olduğu için.

Sokaktaki kadınların camiye doğru koşmalarını kapı deliğinden izledi Nurulla. Çılgılık atarak güldü. Hangi deli demir parçasıyla ilgilenip ay çalar şimdi ya? Başka düşüncelere akılları yetmiyor boş cahillerin! Ayınızı hayvan mezarına gömer şimdi ağabeyiniz. Ya da olmazsa Rus Endriye’ye bıçak yaptırmak için verir. Karnını deşmez, evde hayvan kesmeye yaramaz elbet.

Nurulla paçavraya sarılmış ayı odun yığınlarının arasına gizledi. Şimdi sessizce saklamalıydı. En kıymetlisi var idi, o sağ. Kolhozda ötekiler sırasında, ne yetmez ona? Yeter, pek yeter! Şimdi Zarifulla gibi halkı işletebilmek gerek. İstese onu da yaptırır. Başka “Yomıkıy” olup oynamadan yapamaz. Ordan dinletemese göz görür yine...

O gerçekten de bir süre yufka yürekli, merhametli Zarifulla'yı oynadı. O oynadıkça insanlar da ondan uzaklaşıyordu. Ah o zamanki yüreklenmeler! Kendisinden usanan adamı koparıp atmak gibi olur. Ama engelleniyordu. Belki onun maske taktığını anlamazlar. Bir soğurlar, bir ısınırlar ve gün gelir Nurulla'yı yakın hissetmeye başlarlar.

Ama o gün gelmek için acele etmedi. Salına salına yürüyenler çoğaldı. Halk kolektif işe eskisi kadar heyecanla katılmıyordu artık.

Bir gün, beklemekten vazgeçen eşi sızlayarak ağlamasın mı!

- Sokağa çıkacak hal bırakmadın! Zarifulla'yı hapishaneye tıkanın sen olduğunu söylüyorlar. O ayın yok oluşunu da senden biliyorlar. Bunun için halka yaranmaya çalışıyorsun, bunun için güzel davranıyormuşsun, suçunu bilirmişsin...

Nurulla'nın bam teline dokunmuşlar ki parladı:

- Kim böyle söylüyor?! Bildiririm haine haddini!

- Bildirirsin, durdur! El ağzına elek kapatırsın!

- Çok hadlerini aşarlarsa kapatırım da!

- Kolsuz Ehtem ile Baka Minabı'nın söylediklerini işittim. Nurulla tilki derisi bürünmüş kurt, derler.

Nurulla oyunu bıraktı, maskeyi attı. Halka sırtını kabartan vakit gelmişti. İkinci gün söz ustası Ehtem'den oç alma fırsatının çıktığını gör şimdi sen. Büyük oğlu eline düştü bile. Tam sinirliyen, yüreğinde intikam dolup taşıdığı sırada bu çocuk el arabasıyla çayırdan ot toplamış dönüyordu. Arabanın bir tekerleğine başak kısılmış. Durdurdu Nurulla, dişini sıkarak seslendi:

- Tahılı arabayla çiğneyip ezdin mi?

- Yok Nurulla ağabey, ayrılmış at yolundan.

- Niye yalan söylüyorsun kokarca? Baban öğretmedi mi? Ben seni...

Nurulla çocuğu yakasından tuttu ve at kılından örölmüş süpürgesi ile öldüresiye dövdü. Sırtından kan çıkınca durdu. Oradan, acıdan yarıya kadar yere bükölüp hıçkırarak ayrılan çocuğun ardından bağırdı.

- Babana söyle, dilini tutsun! Yoksa tekrar cezalandırılır!

İkinci kez Minap'tan intikamını aldı Nurulla. Ama Minap'ın kendisinden değil, eşı Elfiye'den. Eşı ile karşılıklı oturup az çekıştirmemiştir Nurulla'yı. Kolhoz işinde uyuklayan kadını ip ile at arabasının arkasına bağlayıp toprak yoldan kıra kadar koşturdu. Var gücüyle atını sürdü, sürdü, sürdü... Daha sonra dirilemedi Elfiye, midesi delinip sakatlandı.

Böyle soysuzluğu beklemeyen köy halkı bir dönem sessiz kaldı. Şimdi artık güçlü başkan hakkında onu bunu söylemeye korkuyorlardı. Yüreklerle düşen korku ayı da Zarifulla'yı da unutturdu, herkese can kıymetli, kadın kıymetli, çocuk kıymetli idi. "Acaba nasıl bu beyinsizleri tertibe sokmak gerekti", diye düşündü Nurulla. Güzellikle kandırırımış! Kandırsın, bıçağı! Yumruk ile enselerine vurunca işte nasıl akılları başlarına geldi. Hele biri "çalışmıyorum" desin, hele biri itiraz etsin!.. Anladınız mı şimdi Nurulla'nın kim olduğunu?! Gücünü göstere göstere çiğneyip ezerek öne çıktığında ansızın onu minare takip etmeye başladı. Uyumaya korkuyordu; yattığında rüyasına hep minare giriyor. Tıpkı evindeki gibi gıcır gıcır gıcırdayor. Nurulla'nın üstüne düşmek için eğiliyor. İnsan dili ile ayı soruyor. Ter içinde uyanır Nurulla, kulak kabartır ve gıcırdayan şeyin minare değil de pencerenin karşısındaki ihtiyar kavak olduğunu anlayıp rahatlar. "Bir daha ürkütmez" diye erkenden kalkıp öfkeyle kavağı keser. Lakin bu rahatlık uzun sürmez, gıcırta yine tekrarlanır, yine rüyası sese karışıyor. Zayıfladı, soldu Nurulla, insanlıktan çıktı; ama ne yapacağını bilemedi. İnsan olsa onu kimbilir nasıl öldürürdü. Kestireyim desen kim sağlamken keser onu. Biri de beddua almak istemez; pek de başına buyruk Kuşnaratlılar. Lakin minareyi bu şekilde muhafaza etmek de olmaz. İliğini kurutur yoksa. Ne kadar dayanmak mümkün! Ya kestirmeli, ya ateşte yakmalı! Gizlice yapmalı bunu, halk ile çekışmeden...

Böyle insana muhtaç olduğu bir vakit köye dönen mevsimlik işçi Şakircan aklına geldi. Onun yarım aklı evde aç-tok yattığını işitmişti. Delikanlı çok yalvardı. Nurulla onu kolhoz işinde görevlendirmemişti. Belki o razı olur. Yemek veririm dersen camiye de yıkıp dağıtır.

Halsizlikten yerde yatan Şakircan'a kapıdan girer girmez:

- Ağız dolusu yemek yiyesin geliyor mu? dedi ve cevap vermesini de beklemeden: “Sabahleyin sana üç torba un, on pot⁷⁵ patates, bir baş koyun veririm”, dedi.

- Vallahi mi dersin Sevit ağabey? Delikanlı yırtık pırtık pantolonun paçalarını hışırdatarak ayağa kalktı, inandı, kırıştırdığı gözünden tane tane yaş aktı:

- Ne buyurursun Sevit ağabey? At bakmaya mı? Ambara mı? Ya, söyle, nereye?

Nurulla açlıktan titremeye başlayan delikanlıyı bekletip yine sordu: “Hiç bir işten de iğrenmiyor musun? Emrettiğimi öldürür müsün?

- Sorarsın daha! Adam öldür desen vallahi öldürürüm? Karnım sırtıma yapıştı, ölüyorum, kurtar Sevit ağabey!

- Öyleyse dinle: Bugün geceleyin, insanlar uykudayken, minareyi ateşe verirsin, itim de sezmesin, tamam mı?

- Ne-e? Delikanlı gücü gidip yere çöktü.

- Tamam mı, diyerek onun baş ucunda yumruğunu sıktı Nurulla.

- Dur hele Sevit ağabey, öyleyse... Nurulla öfkeyle kesti:

- Ya açlıktan ayaklarını uzatırsın ya ekmeğe su dökersin! Seç.

Cebinden yere bir kutu kibrit atınca köylü ile kolayca nohut pişirmesine sevinerek çıkıp gitti. Artık gece olmasını beklemek kalıyor. “Yangın” diye çığlık atsalar kürek kova tutup o da söndürmeye çalışır. Ama ateş üç kuyunun suyunu bitirsen de sönmez. Kuru ağaç çabuk alev alır, yanmasına baka kalır halk. “Ah-ah-ah! Bakar durur! Genci yaşlısı bağırır, iç çeker, çabalar. Nurulla da onlara katılıp iç çeker; ama içinde sevinçten fıkır fıkır şeytanlar dans eder.

Köyün üstüne yavaş-yavaş karanlık çöktü, gece geldi. Uykunun en güzel zamanı, damarlara yayılan zamanı, gece yarısı geçmişti. Nurulla uyumadı, bekledi. Bir sigara yaktı, bir söndürdü, bir kapı önünde dolandı, bir eşige geldi. Kendine yer bulamıyordu. Minareye doğru bakmaktan gözü bulandı artık, neden gecikti acaba bu Şakircan? Yaramaz, yoksa devrilmiş uyuyor mu? Güven o fakire! Minare onu rahatsız etmiyor hiç. İşte gecenin kara boyası ağarmaya başladı. Yazın gece kısa, hemen tan atar. Aldatmış onu köylü, hık-mık etmişti, aldatmış, aç bit! Boynuna taş

⁷⁵ 16.3 kilograma denk gelen bir ağırlık ölçüsü

bağlayıp suya atmalıydı seni, hiçbir şekilde üç kuruşluk faydan yok bari balıklara yem olurdun.

Sabahleyin horul horul uyuyan delikanlıyı yerden kaldırdı:

- Niye yakmadın köylü?!
- Elim varmıyor, başkasına buyur, dedi öteki ondan çekinerek.
- Yok benim öyle adamım, yok!
- Var senin öyle adamın. Ayı çalan imansıza söyle, ay kadar ayı çalınca bunu da yapar o.

- Ayı Zarifulla çalmış!
- Yanlıştın ağabey, Zarifulla'nın başı haksız yere hapisanede çürür, derler.
- Çok konuşma, diyorum! Açlıktan öleceğin günü düşün?
- Cami minaresini yakmaktansa açlıktan ölürüm ağabey...

Yılları bir ipe dizerek ömür geçti, zamanlar değişti, Nurulla yaşlandı, minare de bir tarafa eğildi; ama o, süsleri solup, oradan buradan tahtaları kopsa da güzelliğini hiçbir zaman kaybetmiyordu. Nurulla'yı o asla affetmedi, ölene kadar takip eder belki. Tam merkeze geçti. Halkın da aklı uyandı: Şimdi artık ihtiyar Nurulla'dan korkmuyorlar, bugünkü devir başka, söz ardından söz yetiştirdiler. “Yomıkıy” Zarifulla da kıymetlendi. Unutmamışlar, sadece unutmuş gibi yapmışlar! Korkunçmuş halkın hafızası.

Onu konu-komşulardan, hemşehrilerinden ayırıp yalnız bıraktığı için Nurulla sadece minareyi suçluyordu. Bir gün o nihayet kaderine razı oldu, gizlice ayı tekrar minarenin başına koymayı düşündü. “Ayaklarımın ciğeri var, yüreğim güçlü, ne yapıp edip çıkarım şimdi”, dedi, çantasına çekiç, çivi aldı, çaputa sarılmış ayı koltuk altına sıkıştırdı.

Gece tıpkı o zamanki geceye benzemiş, zifirî karanlık, sessiz mi sessiz idi. Ayak sesi işitilince, terk edilmiş minare içine yuva yapan kuşlar korkarak uçtu, gözünü toz kaçtı, yüzüne örümcek ağı dolandı.

“İnsan bile zayıf düşer; ama sen eskimiyorsun”, diye söylene söylene çıktı ihtiyar, kesik-kesik nefes aldı. Dik basamaklardan yukarıya çıktıkça hava seriniyor; gök deryasında ışıldayan yıldızlar daha parlak ışık saçıyordu. Gençliğinde fark

etmemişti, pek büyükmiş bu minare! şöyle diyeyim, yerden baktığında tepesi bulutlara değmiş gibi görünüyor.

Son basamağı çıkınca, küçük meydana geldi, çaputu çözüp ayı aldı, parmağıyla yoklayıp orta yerindeki deliği buldu. Buna çiviye çakmalı ve dış taraftaki tahtaya takmalı. Orada elin sığacağı kadar yer var idi. Yanılmıyorsa daha sağ taraftaydı. “Bismillah” dedi Nurulla, elini öne uzattı, birden ayağının altındaki meydancık sallandı, aşağıda çatırtilar, sesler işitildi.

O can havli ile bağırıp, minareyi kucaklayarak yere doğru uçtu.

TAŞKIN

Yağdı da yağdı kar. Kış boyunca gök ile yeri birleştirip yağdı. Günler bahara dönünce, hemen, toplanan bulutlar ufka doğru çekildi; parlak güneş çıktı. O, dünyayı kar ile gömen kışı tabiata öç duyar gibi durmaksızın ısıtmaya başladı. “Bu yıl taşkın kuvvetli olur” diye söyledi halk. Korkarak, endişelenerek söyledi. Güzel de olsa taşkın taşkındır, kar çok, her yıl kendisiyle belalarını da alıp geliyor: Ya köyün ortasındaki köprüyü yıkar; ya gider yolu fazla görerek su yoluna kadar ahır-ağılları boşaltıp gider. Oradaki koruda kolhozun epeyce kütüğü yayılmış. “Toplamaya yetişemedik, taşkına yakalanır şimdi”, diye söylenir başkan.

Evi yukarda, nehrin başında oturduğundan Kerime’nin içi de rahat değildi. Onun elbet taşkını seyretmek için çoluğu çocuğu toplanır. Bazı yaramazları “Altın buz” aramak için, nehir kenarına kadar geliyor. O dönem artık Kerime için endişeli günler başlıyor. Yatsa da kalksa da gözü her zaman pencerede olur. Hay Allahım, batıp çıkmasınlar yine! Ayakları kayıp düşmesin! Eleştirirler sonra: “Kerime niçin kovmamış?” derler. Çünkü o, nehir kenarında yaşayan tek kişi. Nereye yapmışlar evini! Tepenin başında imiş. Köye güzellik veriyor imiş. Kaz, ördek yetiştirmek için elverişliymiş orası; güze kadar gönlün huzurlu olur. İlkbahar geldiğinde yine işler zorlaşır: O günlerce uslu durmayan çocuklar ile tartışır:

- Kaç diyorum! Suyu yakınlaşma!

Çoluk çocuk itiraz etmeden geriye doğru çekilmiş gibi yapar ve Kerime’nin sesi kesilince yine nehir kenarına yönelirler. İtiş-kakış devam eder, sabretsin sadece çaresiz kadın! Dayanacak gücün kalmadıysa evini nehirden daha uzak yere, köy başına taşır.

Bu yıl ne hikmetse nehir kenarında çoluk çocuk görünmedi. Yoksa büyümüşler, yoksa taşkından zevk almıyorlar mı, anlamazsın onları! Karasu da, gürül gürül uyanıp, nehirden dolup taşmaya da başladı. O sadece sığ su gösterip kalmaz, ona ormandan akan kar suları da birleşir elbette.

Önce birbirini sıkıştırı sıkıştırı grup grup buzlar aktı. Onlar sonsuza dek erimez, yüzerler yüzerler ve birbirine yapışıp dağ olurlar gibi idi. Bir ah edip bir oh çektikten sonra nehir azıcık sabretti, yavaşça çekildi...

Günlerden bir gün böyle pencereden baka baka çay içip otururken Kerime'nin yüreği irkildi. Çengelini üzerine doğrultmuş tam onun evi karşısında Gatavilla duruyordu. Kadın, kendisi de farkında olmadan semaverin arkasına gizlenip ihtiyarı gözetlemeye koyuldu. Dur, ne yapıyor bu? Neden yürüyor? Ne arıyor?

Gatavilla, ayağının altına bakarak bir yeri eze eze, bir şeyi yokladı, tekmeledi; sanırım, ayakta durmak için yer müsaittir. Kayıp düşeceğini sandı belki, eline göre çengelini tuttu ve hücumla hazırlanan vahşi hayvan gibi dikkatle suya baktı. “Kolhoz başkanının dediği şu korudaki kütükler sürüklenir diye kütük toplar.” diye düşündü Kerime. Ansızın onun için taşkın ilgi çekiciliği bitti. Sokak dolusu çoluk çocuk toplansa o böyle baka koyulmaz idi.

Kadın telaşla perdesini indirdi. Tekrar çay yaptı; lakin çayın da balında tadı yok olmuştu. Perdeyi indirdin, indirmedin, fark etmez, o kötü kimsenin gölgesi duvarı aşp girerdi. Ne yetmezmiş o açgözlüye? Evi desen evi, ahır-ağılı desen ahır-ağılı var, ne yetmiyor? Yoksa yakmaya odunu mu yok? Orada, Kerime'nin kapı önünde iki kış çıkacak kadar odun stoku var, yüklesin de gitsin; sadece korkuluk gibi sallanıp pencere önünde dikilmesin idi. Ey Allah'ım, sadece odun değil, daha neler ekleyip verirsin şu Gatavilla'yı görmemek için! Son yıllarda, aynı köyde yaşasalar da karşılaştıkları yoktu. Ne gerek, baharda taşkın zamanı, Kerime'nin gönlünün hassaslaştığı zamanda nehir kıyısına gelip dikilsin şimdi? Bir zamanlar şu kısa boylu adam, onun sözler verdiği delikanlı idi... Sözleri bozulunca da üç defa evlenip üç defa kadın boşadı şu Gatavilla. Kerime ile de adam gibi yaşamaz idi o. Tam zamanında kurtuldu iyi ki ondan. Sağ elinin parmaklarını sakatladıysa sakatladı; ama can sağlığını, güvenliğini korudu. Şimdi dikiş dikemiyor artık, o var... Zavallı parmaklar hissetmiyor. Oysa gençliğinde köyün tek usta terzisiydi. Ah, dikip de gösterirdi Kerime! Köydeki bütün genç kızları, genç gelinleri sevindirip giydirdiyordu. “Gatavilla kiler dolu buğdayına acıyıp öz annesini açlıktan öldürdü.” diye söylemeseler, belki, onlar evlenmiş de olurdu. Delikanlının “merhametsiz” denen namı yayılınca gönlü usandı, iyice usandı! Uğurlama değil, söz de söyletmedi kız, iki arayı keskin bir şekilde kopardı. Gatavilla'nın ise, dıştan pek halim-selim, akıllı görünen Gatavilla'nın, usta terziden hemen mahrum kalası gelmiyordu. O dünürücü arkasından dünürücü gönderdi, öyle de çıkmayınca korkutup tehdit etti. Evleneyim dese, her ev kız idi, yoksa. Biri, Firdaniye isminde, bugün çağırırsa, bugün

Gatavlla'nın kucağına çömmeye hazırды. Tam o günlerden birinde Kerime tohum ayıklamaya gitti. Bişmeti⁷⁶ yeniydi, onu katlayarak ambar köşesine koydu. Kıs kıs gülen Firdaniye'den şüphelenmişti o, şu bişmetin çevresinde dolanınca bir ara ambardan da yok olunca hem de nasıl şüphelenmişti. Göreceğine karşı dersin, akşama doğru eve dönmek için toplanıldığında şef Gatavlla geldi ve:

- Nereye, gömleklerinizi kaldırınız hele, çalarak mı buğday bırakmadınız? diye manasız sözler mırıldanarak kadınlara takılmaya başladı.

- Çalmadık, çalmadık, Gatavlla utanmadan bizi arama! diye cesurca kadınlar mahsus etekleri ile silkindiler. Sıra Kerime'ye geldi.

- Dokunma! dedi kız, kendine doğru uzanan elleri ittirerek.

- Git!

- Öyleyse bişmetini araştıralım bakalım! diyerek Gatavlla köşeye doğru ilerledi. Onun bişmetini kaldırdı. Cebinden hışırdayarak yere tahıl düştü...

- Hepsini de anladı Kerime, hepsini de anladı. Gözü karardı, bir Firdaniye'ye bir şaşırılmış kadınlara bakınca diz çöküp saçılan buğdayları toplamaya girişti. Kendisi:

- Kimin işi bu, kimin işi Tanrım! diye üzüldü.

- Hırsız, hırsız! diye berbat sesi ile bağırdı Gatavlla.

- Hırsızsın!

Kibirli kızıdan öç almak için en uygun fırsattı bu. Delikanlı var gücüyle kızın eline bastı. Titreyen ince parmaklar nallı çizme altında ezildi, çiğnendi...

Eğer kadınlar ayırmasa, Gatavlla kendini kaybedip onu çiğnerdi.

Firdaniye dayanamadı acı acı bağırarak şefe atıldı:

- Ben koydum buğdayı Kerime'nin bişmetine! Ben koydum! Onu seviyor musun, sevmiyor musun öğrenmek için koydum. Sen, Gata gâvuru, gerçekten de merhametsizmişsin!

İnsanın yaptığı kötülüğü geri kendine döner, o hiçbir zaman rahat görmez, derler. O zaman Kerime mahkemeye gitmedi; sanki sezmiş, Firdaniye'nin de Gatavlla'nın da kötülüklerinin kendilerine döneceğini sezmiş. Firdaniye'nin bahtını dışa vuruyorum: Ne yerleşeceği yuvası, ne çocuğu oldu, her evi gezdi para dilenerek. Bunu gör artık sen, Allah ceza vermiştir, "İhtiyarlığında rahat görme" demiştir,

⁷⁶ Bişmet, Tatar ve bazı Türk halklarının pamuktan yapılmış kışlık üst giyimi

ızdırıp çeke çeke kütük taşıyor. Sadece ocak başında oturmak vardı! İşte o, yaşlanıp donuklaşan gözlerini fal taşı gibi açıp birleşmesini bekler ve kambur gövdesi ile güçlkle öne eğilip çengelini akıp giden kütüğün arkasına saplar. Dikkat, ya kütük ya şeytan çarptı, Gatavilla yüzüstü düştü. Bak, bak çengeline takılan kütük akış yönüne doğru sürüklüyor ya bunu. Yukarı doğru çıkmaya çalışıyor galiba, nedendir tutunmak istiyor. Hay Allahım batıyor mu acaba?

Kadın telaşla evinden çıktı. Çıkık çiviye asılmış urganı da bağladı. “İnsanoğluna beddua etmeye gelmez”, diye söylendi. Yaşasın haydi! Dünyası geniş, dünyası hür yaşasın. Buzun altına batsa, git, bulursun gövdesini. İt ölümü ile ölse ne toprağı olur ne de kabri.”

Koşup yetiştiğinde Gatavilla’yı taşkın sürüklemişti artık. Kadın:

- Gatavl-la! Tut ipe yapış! diye bağırdı; lakin fırlatayım derken urganın ucu düğümlendi. Bir an zayıf parmakları onu yollamakta zorlandı. O da yetmez ormandan nehri kaplayan buz parçaları kayıyordu.

Nihayet urganın ucu çözüldü. Kerime onu bata çıka akıp giden Gatavilla’nın yanına fırlattı.

- Tut, çabuk ol, tut! Ben çekiyorum!

... Sağ kalma mutluluğundan ihtiyarın zihni bulanıp gözleri donmuştu. Bunun için o Kerime’yi tanımadı, çabucak kurtarıcısına hakkını helal etme çabasına girişti.

- Ne kadar para vereyim? dedi, üşüyüp titremekten dişlerini şak şuk vurarak.

- Üç para mı? Beş mi?

Kadının suskunluğu onu öfkelen diriyordu. Azımsar belki, gür saçlı kadın!

- At on para! At on beş!

Ansızın Gatavilla’nın zihni açıldı: “Dur hele, kimin kadını ki bu? diye düşündü, kurtarıcısını tanımayı ümit ederek. Zahir’inki desem boyu kısa. Safa’nınki desem onun eşi sendeliyor. Barıy’nın Fagıylesi para desen aklını kaybeder.”

İşte o kendinden uzaklaşan kadını tanıdı. “Kerime değil mi yoksa?! Olmaz, olmaz! Kerime ona selam bile vermez ki... Yok, yok, adımları tıpkı Kerime’ninki. Kerime bu...”

Gatavilla durduğu yerde taş kesildi. Kütükler ise öfkelenmiş gibi, kim bilir nereden gelir de taşına kapılmış akıp giderler idi.

BİR DİLİM EKMEK

İhtiyar Seyfulla ölüyor. Gözlerinde sönmeyen güneş, yüzünde sarı bir ışık...

Ara sıra çevreden komşuları geliyor. Ömrü boyunca insanlarla kaynaşmayan Seyfulla yanında uzun kalmıyor, nezaketen hal hatır sorup gidiyorlar. Gelinle çocuk da evdeki sessizliği zaman zaman bozuyor. Günde beş defa söylenip duruyorlar, o da yetmez, burmalı kalın sesi, tiz bir ses parçalıyor.

Hastalık şimdilik zihninde, çok iyi olmasa da kulakları işitiyor, duyabiliyordu. Orada, soba yanındaki yatağından annesi kalktı ve:

- Babanızı uyandırılıyorsunuz be geberesiceler! Kapının önünde dövüşün yaramazlar, diye söylene söylene yürümeye başladı.

Zihni bulanmış ihtiyar, dünyanın düzenini çoktandır düşünmüyordu. Hatta oğlu Seyfulla'yı da merhum oğlu diye biliyordu.

- Gabdulla, sen de kalk şimdi, yatma. Arka bahçeye keçiler dadanmıştır çiti yüksek tutmalıydın.

Seyfulla cevap vermez. O yabancı ismi işitmek için kim bilir neler verirdi. Beklediğinde niçin uzaklaşır acaba bu ölüm denen? Nasıl olsa yeniden ayağa kalkamaz, iki tarafı da ansızın ahırda felç oldu. Satmak için beslediği domuzlarına ekmek yediriyordu, birdenbire elleri, ayakları, bütün gövdesi çekilmeye başladı. Önce ekmek kenara yuvarlandı, ardından uzun saplı bıçağı yere saplandı.

- Ekmek çarpmış! Onu sadece ekmek çarpmış! diye bağırıyor gelinleri. Haram hayvana ekmek yediriyorsunuz aç gözlüler! Para yetmiyor size!

İyi zamanında, eli ayağı tuttuğunda gelinine bir vururdu ve unutturdu, gece-gündüz hareketsiz yatmak sandık kapağı gibi yavaşça hafızasını açıyordu.

Babası Gabdulla, Seyfél on iki yaşını doldurur doldurmaz şehre kaçtı. Savaştan sonraki yıllarda bir dilim ekmeğe muhtaç büyüyen çocuk bu dönemi hasta geçirdi. Dahası annesi de hastaydı. Durmadan kara pazı otu, ısırgan yemekten aklı bulandı.

Günlerden bir gün aklına ilginç bir fikir geldi. Babasını bulmak! Kolhoz⁷⁷ başkanı şehre gitmiş. Babasının adresini de biliyormuş.

⁷⁷ Sovyet döneminde Rusya'da köylülerin ortak olarak çalıştıkları tarım işletmesi

Annesi sobanın başında havayı ısıtıyor, evladının niçin gittiğine pek endişelenemez. O, Necip ağabeylere koştu. Anne istedi falan filan, babaya iş vardı; alıp yapmaz mı ki, ağabey bulundu.

Necip Başkan “Baban şaşırdığından gitti kardeşim” diye söylenerek gitti. Onun öfkesi de zararlıydı. Nefes de aldırıyor. “Kal” dedim. Canım da acımıyor. Ondan sonra annen de acı dilli, saldırdı, sır değil.

Ağabeyin acıklı sözlerini çocuk dinlemedi. Ne söylemeler de babası konusunda kalbi yumuşamıyordu. O açtı. Açlık içinden geçip iliğini kurutmuştu. Gider de söyler, baba sen “kötüsün” diye, komşumuz Sefer yaşlı keçisine böyle söver, en azından bize bisküvi göndersen, der. Orada onlar çok-çok diyor ya.

Şehre gün doğar doğmaz gittiler. Necip ağabey, babasını nasıl bulması gerektiğini öğretip ve de akşamleyin nereye gitmesi gerektiğini hatırlatarak Seyfulla’yı indirdi.

Büyük-büyük binalar arasında yürüyen çocuk babasını arayıp buldu. Numarası on demişti başkan. On numaralı kapıyı çaldı, kapı açılmadı. İçerde birinin öksürdüğü apaçık duyuluyordu. Anahtar deliğine ağzını dayayan Seyfêl sesin sahibine bağırdı:

- Baba, aç! Benim, Seyfêl!

Çocuk babasını görünce tanımadı. Köyde daha başkaydı. Daha güçlü ve sağlıklıydı. Şimdi onun karşısında bembeyaz benizli, bitmiş bir korkuluk ayakta duruyor. Oğlunu gördüğüne muhtemelen sevinmedi de:

- Geç, gir. Kimle geldin? Niçin geliyorsun?

İfadesiz yüz, sıkıcı sorular Seyfêl’i öfkeliendirdi.

Delikanlı odanın genişliğine şaşarak “Sen rahatsın baba, şehir evinde uyuyorsun”, dedi.

- Benim karnım acıkıyor. İşsizim de şimdi, Necip ağabeyin koparıp ağzına verdiği ekmeğine geldim.

Yaşlı adam kalay çömlek dibinde kalan un bulamacı aldı:

- Yiye dur. Dükkân açılınca ekmeğin alırsın.

Kendisi de boğulup öksürmeye başladı.

- Senin kalem odan uzak mı baba? dedi Seyfêl keyifleterek. Bulamaç ve dahası dükkândan alınacak ekmeğin onun gözünü öfkeliendirmişti.

- Fabrikayı mı diyorsun? Çalışmıyorum, hastayım oğlum. İğnelerle iyileşsem köye dönerdim.

- Şehirde çalışmasan da yemek veriyorlar mı baba?

- Vermiyorlar oğlum.

Karnı doyunca kaş altından şöyle bir babasını süzdü. Babası üstündeki eski püskü giysisini çıkarıp yenisini giydi. Demek ki onlar ekmekli dükkâna gidecekler. Giyindikten sonra pek fazla kıyafet olmayan dolap çekmecesinden sarı kâğıtlar aldı baba olan. Uzunca, küçücük kâğıtlar idi bunlar. Nedendir onun bir parçasını yırtıp cebine koydu.

Sarı kâğıtların sır düğümü dükkâna varınca çözüldü. Meğer onu satıcıya verip de ekmek alıyormuşsun. “Sen kimsin? İsmi ne? diye sormuyorlar. “Otlakçı, on iki yaşına gelmiş de belli etmiyorsun” diyen de yok!

Delikanlı çok kışkırdı bu kâğıtları. Ekmeğini hepsine de aynı anda yiyecekti. Hiç olmazsa babası evinden çıkıp da yürümüyor. Köyde komşular sıkıştırıyordu. Ön taraftaki deri kaplamalı kapılar da kilitli mi ki?

Babası öksüre öksüre bir o yana bir bu yana dolandı ve yatağına yığıldı. Muhtemelen uyudu. Seyfêl kıvrılmış gövdenin kımıldanmadığını görüp dolap çekmecesine uzandı. “Aylık kartım var, arkadaşlarım getirdi” demişti. Acaba dokunmamalı mıyım ki? Şimdi boş elle dönmek de ayıp.

Çocuk aceleyle kâğıtları aldı ve avucuna sıkıştırdı. Avucu yandı. Geri bırakmaya gönlü el vermedi. Hemen buradan gitmeliydi. Keten çantasını taktı. Ayak uçlarına basarak kapıya geldi ve demir kolu aşağıya indirdi.

Kaç defa girdi acaba sıraya? Hatırlamıyor. Onu satıcı tanıyarak kovdu, yine girdi. Ağlayıp sızlayarak ekmek çantasını çekmeye başlayınca Necip ağabey ile karşılaşacağı küçük sokağa döndü. Dürüst insanmış arkadaşı, adını yazarak geldi ve gitti.

- Zengin edip gönderdi mi baban? dedi bükülmüş çantayı göstererek.

- Evet, diye mırıldandı çocuk. Sevinçten sessiz kalıp söz bulamadı.

Tabii dağıtacak yemeklik ekmeği var onun. Döner ve yarısını gömer, belki hepsini de saklar ve gidip-gidip yer. Paya kimseyi de sokmaz; hatta annesini de. Köy boyunca sürekli yiyerek yürüyor.

Seyfêl döner dönmez çok olan malını ambarın arkasına gömüp kaldırdı.

Bir yerlerde ağzını suyunu akıtan ekmeği bulduğunda ısırgan yemeği de lezzetli gelir, mideyi bulandırmazmış. Şanslı delikanlı her gün ambarın arkasına gelir. Lakin lezzetli ekmek yemek dakikalarının uzun sürmesini dileyerek çukuru dolanırdı.

Bir hafta o gün geçti, nihayet sabır tükendi, bekleme bekleme ağız yoruldu. Etrafına bakınarak çukuru kazmaya girişti. Kazıp çıkarsa... Önce inanmadı, anlayınca hıçkırarak ağlamaya başladı. Ekmek kokuşmuş gübreye dönmüştü.

Bir ay sonra şehre giden erkekler “Baban açlıktan ölmüş” diye haber getirdiler. Seyfêl çocuk buna üzülmeydi, onu sadece gübreye dönmüş ekmek parçaları öfkeliendiriyor, düşlerine girip rahat vermiyordu.

Zaman geçse de o, ekmek macerasını unutmadı. Nereye gitse çuvallarla ekmek taşıyor, keyifle domuzlar semirtiyordu. Semiren domuz yavruları çok paraya satılıyordu. Artık Seyfulla komşuları ile de kapı arkasından konuşmayı öğrendi.

Gabdulla derim, kalk şimdi. Kapıda yabancı adamlar dolaşıyor, çıkıp kilitle...

Annesinin günde on defa “Gabdulla” diye seslenmesine hasta alışır, ama gelini ile kavga eden oğlunu da göremez, sanki oğlu onun son dilim ekmeğini aşırıp yer gibi idi.

III. BÖLÜM

SÖZLÜK

A

abav: Şaşırma, korku, hayranlık, tiksinti vb. duyguları bildirir.

abıy: Büyük erkek kardeş, ağabey; yaşça büyük erkeklerin ismine eklenen hitap sözü

abruy: Saygınlık, itibar; otorite; namus, saflık

abzar: Hayvan damı, kümes, ağıl

abziy: Ağabey; yaşça büyük erkeklerin ismine eklenen hitap sözü

aç: Aç, tok olmayan

aç-: I. Açmak; çözmek; açıklamak; ifşa etmek; bakış açıcını genişletmek; keyiflendirmek; II. Acıkmak; III. Ekşimek, mayalanmak; (deri, yün vb. için) çürümek

açık: Açık; kilitlenmemiş; dağ, tepe, orman vb. bulunmayan yer, düzlük; açık, bulutsuz; doğru, gerçek; somut

açıktan-açık: Açıktan açığa, gizlenmeden

açıl-: Açılmak; göz önünde olmak, genişçe görülmek; (yara için) iyileşmemek, yeniden kötüleşmek; temizlenmek, ağarmak; çamurdan arınmak; kendi rengine dönmek; (çiçek, yaprak vb. için) açılmak

açırgalan-: Kaygılanmak, endişelenmek, acı çekmek
~**ıp:** Öfkeli, kızgın, sert

açı: Ekşi; acı; duyu organları tarafından şiddetle algılanan, keskin, ekşimiş, bozuk, çürük; mayalı; kederli, **acı**, üzücü, yürek parçalayıcı; keskin, kuvvetli

açkıç: Anahtar

açlık: Açlık; kıtlık

açlı-tuklu: Yarı aç yarı tok

açuv: Öfke, kızgınlık, hiddet
kil-: öfkelenmek, kızmak, hiddetlenmek

açuvlan-: Öfkelenmek, kızmak, hiddetlenmek

adaş: Adaş

adaş-: Yolunu kaybetmek; yabancı, uzak ülkelere gitmek, vatandan ayrı yaşamak; (düşünce, hesap vb. için) karışmak, şaşırma; doğru yoldan ayrılmak, kötü yola girmek belli bir hayat çizgisi çizemeyip şaşırıp kalmak

adem: Hz. Adem; **insan**, tanıdık olmayan, yabancı

adım: Adım

aeroporto: Hava limanı

aga: Ağabey; yaşça büyük, yetişkin erkek; yaşı büyük erkeğin ismine eklenen hitap sözü

agaç: Ağaç; ağaç gövdesi, kütük; anlayışsız, cahil kimse

agar-: Ağarmak, beyazlaşmak; kirlerden arınmak, **temizlenmek**; solmak, rengi veya boyası gitmek; (saç, sakal, bıyık için) ağarmak; uzaktan beyazımsı görünmek; (güneş için) parlamak; korku, üzüntü veya hastalıktan dolayı rengi uçmak, yüzü beyaz olmak; kültür sahibi olmak, aydınlanmak, bilgilenmek; eğitim almak; (burun, yanak, parmak ucu için) soğuktan beyazlaşmak, donmak

agay: Yaşça büyük, yetişkin erkek; köylü; şaşırma ve memnuniyetsizlik bildirir.

agıl-: Akmak, dökülmek; toplanmak, yığılmak, birikmek; (insan veya hayvan için) akın etmek; ağır bir şekilde duraksamadan hareket etmek

agılışlı: Akımlı, akışlı; (hayat için) seyir, gidişat

agım: Nehrin su akışı, **akım**; akan, akmakta olan; güçlü akan, taşkın; deniz ve okyanuslarda su kütlelerinin hareketi; hava dalgası, suyun üstünde akıp gitme; birbiri ardınca durmaksızın hareket eden; (hayat düşünce vb. için) **gidiş**, akış, seyir; edebî, sosyal, siyasî temayül, akım

agız-: Akıtmak; bir kaptan diğerine geçirmek, boşaltmak; bir sıvının üzerinden veya içinden bir istikamette akıp gidecek şekilde göndermek; bir şeyi yığınla almak veya vermek

agu: Zehir; kötülük, nefret

agulu: Zehirli

ağ: Korku, şaşkınlık, keder, sevinç gibi hisleri bildirir; sabırsızlık, endişe ve heyecan bildirir.

ağılda-: Ahlamak, ah etmek

ağır: Son; netice; sonuncu; nihaî **~zaman:** ahir zaman; düzensizlik, kargaşa

ağırda: Sonunda; nihayet

ağırgaça: Sonuna kadar, bitene kadar

ağiri: Ahiretlik, yakın dost

ağmak: Ahmak, akılsız, şaşkın

ağmaklık: Ahmaklık, akılsızlık, şaşkınlık

ağrı: Muhtemelen, belki, öyle olsa gerek

ağrısı: bkz. ağrı

ak: Beyaz, ak; ağarmış, saç, sakal; temiz; karşı devrimci, eski Sovyet hükümetine karşı olan **~lar:** (eski SSCB’de) karşı devrimciler, beyaz ordu mensupları veya yandaşları

ak-: Akmak; dökülmek, saçılmak; toplanmak, yığılmak; ışık ve parlaklık saçmak; yavaş yavaş ve aralıksız olarak hareket etmek; dalga dalga yayılmak, daimi hareket halinde olmak; (konuşma, söz, düşünce için) birbiri ardınca durmaksızın devam etmek; (vakit, ömür

için) geçmek; boşa gitmek, israf olmak; (yiyecek mal, mülk için) çoğalmak

akay-: Gözleri fal taşı gibi açılmak

akça (I): Beyazımsı, beyaz

akça (II): Para; sermaye; zenginlik; kıymetli eşya

akçarlık: Martı, ak martı

akıl: Akıl; alim, bilgin; sosyal şuur; düşünce; akıllılık; ders, ibret

akıllı: Akıllı; eğitimli; iyi ahlaklı, söz dinleyen; kendisini tutmasını bilen ~m: sevgi ve samimiyet bildiren hitap sözü

akır-: Bağırarak, haykırmak; hıçkırarak ağlamak

akkoş: Kuğu

akla-: Suçsuzluğunu kabul etmek, aklamak, **temize çıkarmak;** hükümden kurtarmak; bir şeye layık olduğunu ispatlamak; desteklemek; doğru bulmak; müsveddeyi temize geçirmek

aklan-: Aklanmak, suçtan kurtulmak

aklav: Suçsuzluğunu ispatlama, aklama; temize geçirme

aklık: Beyazlık

aksa-: Topallamak, **aksamak;** eksik olmak, yetersiz olmak; (hayat, iş vb. için) yolunda

gitmemek

aksak: Aksak, topal, diğerine göre daha kısa ve topal olan ayak

akt: Devlet ve toplum için büyük önemi olan karar, **antlaşma;** hukukî belge, tutanak; tiyatrodaki perde; okul bittikten sonra yapılan merasim

aktar-: Bir arada duran şeylerin altını üstüne getirip karıştırmak, tertibini bozmak; bir şeyler arasında bir şey aramak; (yol, toprak vb. için) kazıp sürerek bozmak; düğümlü bir şeyi çözerek içini aramak; dağıtmak; saçmak; yok etmek; kazıp çıkarmak; kazmak; eşmek; (kitap, defter için) açıp bakmak, sayfalarını art arda açmak; yazmalar, kitaplar, kağıtlar arasında **araştırma yapmak;** hafızayı yoklamak, hatırlamak; gözden geçirmek, bakarak incelemek; bardaktan boşanırcasına yağmur yağmak

al (I): Kırmızı, al; güzel, hoş

al (II): Ön; kucak; ilk, önce; gelecek, istikbal ~d: öncesi, evveli, arefesi ~dında: önünde, karşısında; öncesinde; sebebiyle ~dınğı: ilk, birinci; örnek; okumuş, ~dınnan: önünden; öncesinde aydın ~ga bar-: (hayat, iş vb. için) duraksamamak, devam etmek; başkalarını geçmek, öne çıkmak; üstün gelmek, yenmek, zafer kazanmak; gelişmek, başarıya erişmek

al-: Almak; ele geçirmek; satın almak; kaplamak; istila etmek;

dahil etmek; dahil etmek; elden geçirmek; bir mertebeye ulaşmak; sahip olmak; bilgi edinmek; işten çıkarmak; işe kabul etmek; kesmek; kısaltmak; azaltmak; helak etmek, yıkmak, yok etmek; geçmek, gitmek; (sebze, ekin vb.için) olgunlaşınca toplamak; tutuklamak; (yardımcı fiil fonksiyonunda) çabukluk, tezlik bildirir; hareketin tamamlandığını bildirir; **(iktidarî fiil)** mümkün olmak
~ıp: itibaren **~ıp** **bar-:** götürmek; bir hale getirmek, düçar etmek; yol gösterip ardından takip ettirmek; bir işi yürütmeye ön ayak olmak; yerine getirmek, yapmak **~ıp**
tor-: geçici olarak faydalanmak için almak **~ıp çık-:** çıkarmak; götürmek

ala: Beyaz, siyah veya parlak, mat renklerden oluşmuş; alaca, ala

alabuta: Kara pazı otu

alay: Öyle; öylesi, öylesine, o kadar, o derece; öyle mi
~bulgaç: öyleyse **~gına da tügél:** üstelik, o kadarla da değil **~diseñ:** halbuki, fakat **~sa:** öyleyse, o halde

alda-: Hile yapmak; yalan söylemek; **kandırmaq,** aldatmak; göz boyamak; şaşırtmak, yanıtmak; ihanet etmek, söz bozmak

aldakçı: Yalancı

algı: Öndeki, ön taraftaki; gelecek, istikbal; aydın, kültürlü

algır: Zeki, akıllı, becerikli, usta

alış-: Almak; ele geçirmek, fethetmek

alış-birés: Alışveriş

Alla: Allah

allı: Kırmızı renkli

alma: Elma

almagaç: Elma ağacı

almaş: Alternatif; selef; değiştirme

almaş-: Değiş tokuş yapmak; değişmek; **değiştirmek;** nöbetleşmek; bir şeyi diğerinden üstün tutmak

alsu: Pembe; pembelik

alsulan-: Pembeleşmek; kızarmak

altı: Altı

altın: Altın, altından yapılmış, altın renginde; iyi meziyetlere sahip seçkin kimse

altınçı: Altıncı

altınsuv: Açık sarı (renk)

aluv: Alma; ele geçirme

ambar: Ambar

ana: Ana, anne

anda: Orada; onda, o kişide; o sırada, o anda, o zaman; emir cümlelerinde ifadeye kabalık katar

anda-sanda: ~ara tire: Ara

sıra, seyrek

andıy: Öyle, onun gibi; öylesi

añ: Akıl; zeka; idrak; bakış
açısı; bilgi

añkı-: Kokmak, **kokusu**
yayılmak; kuvvetle sezilmek,
fark edilmek

añla-: Anlamak, idrak etmek;
göz önüne almak,
değerlendirmek **~p:** bilerek,
bile bile, mahsus; özellikle

añlayışsız: Anlayışsız

annarı: Daha sonra; artık,
sonunda, nihayet

ant: Yemin

apa: **Abla;** yaşça büyük
hanımların ismine veya
mesleğine eklenen hitap
sözü

ap-açık: Apaçık

ap-ak: Beyaz; bembeyaz;
ağarmış; temiz; beyaza çalan
renk

apkayt-: Getirmek, alıp gelmek

apkil-: Alıp gelmek

apkit-: Götmek, alıp gitmek

aptıra-: Şaşmak, şaşıp kalmak

aptırat-: Şaşırtmak

aptıraş: Şaşkınlık **~ka kal-:**
şaşırmak

ar-: Yorulmak, halsiz kalmak,

gücü tükenmek

ara: Ara, mesafe; açıklık, boşluk
~da: (vakit için) arada, esnada,
sırada **~sına:** arasına, içine
~sında: arasında, içinde;
önünde, karşısında **~sınnan:**
arasından, içinden, ortasından

ara-: Beklemek, görmek istemek

arala-: **Toplu haldeki kişileri**
veya nesneleri iki yana itip
yol açmak; kavga edenleri
ayırmak; kavga edenler
arasında birisini çıkarıp almak,
kurtarmak; korumak; yabancı
maddelerden temizlemek;
parmakları saç, sakal vb. şeyler
arasında gezdirmek

aralaş: Karışık; karıştırarak, katıp,
ekleyip; arasında; belli bir vakit
geçtikçe tekrar eden hareketi
bildirir.

aralaş-: Girişmek, katılmak,
karışmak

ara-tire: Ara sıra, yer yer, seyrek,
bazen **~bkz. anda sanda**

arba: Araba; at veya öküz
arabası

argı: Şu, karşıdaki; öndeki,
ilerideki

arı: İleri; fazla, daha çok; şu;
karşıdaki, öndeki; sonra

arı-: bkz. ar-

arifmetik: Matematik

arka: Sırt, arka; bir şeyin ters
tarafı **~da:** sayesinde;
vesilesiyle, sebebiyle **~sında:**

bkz. arkada

arkılı (I): Enlemesine

arkılı (II): Boyunca; üzerinden, yolundan, **vasıtasıyla**, ile; sayesinde; ötede, ileride

arlı-birlé: Bir o yana, bir bu yana
~sugıl-: ne yapacağını bilmemek; şaşırıp kalmak

art: Art, arka; sırt; kış **~ı:** ardı sıra; ardından **~innan:** vasıtasıyla, ile **~ka kit-:** kötüleşmek

art-: **Artmak**, çoğalmak; eklenmek; verimli olmak; güçlenmek; gereksiz bulunmak, atılmak; (sayı, yıl, yaş için) geçip gitmek

artık: Fazla, gereksiz, lüzumsuz; çok, tahminlerden fazla; iyi, daha iyi; yeniden, tekrar

arttır-: **Arttırmak**, çoğaltmak; güçlendirmek, geliştirmek; ikiye katlamak; abartmak; sınırı aşmak, hesabın dışına çıkmak; pay çıkarmak; kibirlenmek

aruv (I): Güzel, iyi; temiz; yeter derecede, kafi

aruv (II): Yorulma, yorgunluk

aruv-taluv: Yorgunluk

aryak: Karşı taraf, karşı yaka

as: **Alt**, aşağı; iç, arka, ters; yatılan veya oturulan yer; taban

as-: **Asmak**, bir yere tutturup sallandırmak; idam etmek

asıl (I): **Asıl**, öz; temel; aslı

asıl (II): İpek kumaş, kıymetli; iyi güzel; kaliteli; iyi cins (hayvan)

asıl-: Asılmak; **sallanmak**; (arabaya) asılarak tutunmak; kendini asarak öldürmek; sarılmak, kucaklamak

asılın-: Aşağı doğru sallanmak; takılmak; tutup çekiştirmek; kendini asarak öldürmek; sarılmak, kucaklamak; asılmış gibi görünmek

asra-: Hayvan terbiye etmek, beslemek; yanında **himaye etmek**; hizmetinde çalıştırmak; muhafaza etmek, korumak; (duygu, fikir vb. için) içinde saklamak

ast: Alt

astırtın: Gizli olarak, gizlice

aş: Yemek, aş; yemek öncesi verilen çorba; misafir meclisi

aş-: Aşmak, geçmek; taşmak; olağan üstü çok olmak; çıkmak, yükselmek, ulaşmak; gerçekleştirmek

aşa: Boyunca; üzerinden, yoluyla, **vasıtasıyla**, ile, ötede; arasında, içinde; geçerek, aşarak, geride bırakıp

aşa-: **Yemek yemek**; dişlemek; kemirmek; aşındırmak; (hastalık, kaygı, keder vb. için) huzursuz etmek; vurmak, çarpmak; canı sıkılmak, azap çekmek; çalmak

aşa-éc-: Yiyip içmek

aşat-: Yemek yedirmek;
geçindirmek

aşav: Yeme içme

aşık-: Bir işi vaktinden önce
bitirmeye çalışmak; **acele**
etmek **~(g)ıp:** aceleyle,
düşünmeden

aşığıç: Acele, hızlı, çabuk, süratli;
kısa vakitte, çarçabuk, hızla

aşyavlık: Sofra bezi

at: İsim; lakap

at: At

at-: **Atmak;** fırlatmak; savurmak;
(silah için) ateşlemek; silah
kullanmayı bilmek; avlamak;
kurşuna dizmek; püskürtmek;
zıplatmak; kendisine
baktırmak; heyecanla
konuşmak; (yard. fiil fonk.)
çabukluk, tezlik ve bitiş
bildirir.

ata: Baba

ata-: Ad vermek, isim vermek

atıl-: **Atılmak,** fırlatmak; silahla
vurulmak; avlanmak;
püskürtmek; aceleyle bir tarafa
yönelmek, fırlamak; birine
sarılmak için ileri atılmak

atla-: **Adım atmak;** gitmek;
yürümek; öne gitmek,
ilerlemek; geçmek, girmek

atlav: Adım atma, yürüme,
gitme

atlı (I): Atı olan, atlı; ata veya at
arabasına binmiş, at gücüyle

çalışan

atlı (II): İsimli, adındaki; gibi

atna: Hafta

atuv: Atma; fırlatma; silahı
ateşleme

avaz: Ses, uğultu

av: Av, av hayvanı; hayvan
yakalamak için kurulan tuzak;
hile

av-: Düşmek, **yıklmak,**
devrilmek, yere serilmek;
eğrilmek; yuvarlanarak
düşmek; yıkılıvermek; uyumak
veya dinlenmek üzere yatmak;
bir fikri veya bakış açısını
değiştirmek; çürümek,
bozulmak, aşınmak; (vakit için)
geçmek

avdar-: Dik duran bir şeyi zorla
başka bir tarafa çevirip atmak;
eğmek, bükmek; düşürmek,
yere yıkmak; bir şeyi başka bir
yere koymak, **yerini**
değiştirmek, aktarmak;
kaygısını, üzüntüsünü, öfkesini
anlatmak, içini boşaltmak;
sıçratmak, bulaştırmak,
geçirmek; birisinin fikrini
değiştirip başka yöne çekmek;
suçu başkasının üzerine
yıkmak, iftira etmek; tercüme
etmek; içmek

avıl: Köy, köy halkı

avıldeş: Aynı köyden olan
kimse, hemşehri

avır: Ağır, üzücü, sıkıntı veren,
kederli, yetmeyen, yetersiz;
(hayat, kader için) kötü,

talihsiz; hantal, ağır; yavaş, acele etmeden; şiddetli, ciddi; zor, çetin, güç; zorlukla; çabuk anlaşılmayan, akıl, bilgi ve tecrübe gerektiren; bunaltıcı, keyif bozucu; (söz, üslûp vb. için) karışık, çetrefil; kaba, kırıcı; ağırlık

avır-: Hastalanmak

avıray-: Yavaşlamak; kötüleşmek; kötüye gitmek, zorlaşmak; **halsizleşmek**

avırlık: **Ağırlık;** ağır olma; **zorluk,** müşkülât; çetrefil, karışık; üzücü, can sıkıcı olma; huzursuzluk, iç sıkıntısı, bunaltı; yer çekimi

avırt-: Bir hastalık sebebiyle ağrı çekmek; hastalanmak

avıruv: Hasta; hastalıklı, sağlıksız

avış-: Eğilmek, bükülmek; kaymak; **meyletmek,** yönelmek; (vakit için) geçmek; bir fikri veya görüşü kabul etmek

avız: **Ağız;** kapların vb. şeylerin açık yeri; krater; namlu; orman vb. yerlerin başlangıç veya bitiş yeri **~it-:** tadına bakmak

avlak: Tenha, ücra; metruk ev

avna-: Yatılan yerde sağa sola dönmek, **debelenmek;** bir yerde yuvarlanıp üstünü başını kirletmek; vakit geçirmek, oyalanmak; hastalıktan veya tembellikten dolayı hiçbir iş yapmadan oturmak, işsiz, güçsüz olmak; uzun zaman kullanılmadan bir yerde

durmak; tertipsiz olmak

avtobus: Otobüs

ay: Ay

ay-: Ağrı, sızı, korku, öfke, kızgınlık, çelişki, şaşırma; gururlanma, övünme vb. bildirir; şiir veya şarkıda ölçüyü tutturmak için sözler arasına sıkıştırılan anlamca boş söz

ayak: Ayak

ayanıç: Üzüntü, keder

ayaz: Bulutsuz, yağışsız, sissiz, açık hava; kaygısız, rahat, huzurlu

ayır-: **Ayırmak;** bölmek; uzaklaştırmak; tahıl, meyve, sebze vb.yi temizlemek; tanımak, bilmek, başkalarıyla tanıştırmamak; açıkça görmek, duymak, hissetmek; birini üstün görmek; dışlamak, hor görmek, boşamak; kurtarmak; birinin işini veya düşüncesini bölmek, dikkatini başka yöne çekmek; kesmek, doğramak; yırtmak

ayırıl-: **Ayrılmak;** farklı olmak; bölünmek; tek başına yaşamaya başlamak; mahrum kalmak

ayırıluv: Ayrıma, ayrılık

ayırım: **Ayrı;** yalnız, tek başına; müstakil; bilhassa; gayet, daha çok; özellikle; birbirinden uzak; kendisine has; bazı

ayka-: **Dalgalandırmak,** çalkalamak; didik didik

aramak; çok yollar aşındırmak,
çok yerler görmek; bir şeyi
silkelemek, sallamak; kesip
yarmak; altını üstüne getirmek,
karıştırmak; geçmişî yad
etmek; güçlü hisler oluşturmak

azuv: Azma, azgınlık

aylı: Aylı, ay parlaklığı olan

aynı-: Ayılmak

aynık: Ayık

ayu: Ayı; iri vücutlu

az: Az; küçük bir kısım; seyrek,
nadir **~gına da:** hiç, asla **~lap:**
azar azar, azıcık; yavaş yavaş

az-: Azmak, azıtmak; fazla özgür
olmak; ahlak kurallarına
uymamak; gücü azalmak,
kötüleşmek (hastalık, yara vs.
için) **~azuv tozuv:** işten sonra
azmak-tozmak; ahlaksızlık
yapmak

azap: Azap

azaplan-: Azap görmek; boş
yere uğraşmak

azaplat-: Azap vermek

azat: Hür, bağımsız

azdır-: Azdırmak

azdıruvçı: Azdıran

azgın: Ahlaksız, bozuk; coşkun,
heyecanlı; yaramaz, oyuncu;
(hayvan) azgın

azık: Yiyecek-içecek, azık;
kaynak; ruhî gıda

azsın-: Azımsamak, az görmek

B

baba: Dede; anne veya babanın yaşça büyük erkek akrabası; kayınpeder; itibarlı ihtiyar kimse; ata, cet; aile reisi

babay: bkz. baba

bagana: Sütun, direk; havaya yükselen alev, toz, duman vb., uzun boylu kişi; devrin tanınmış şahsiyeti

bağışla-: Bağış yapmak, **bağışlamak;** hediye etmek; ithaf etmek

bagor: Çengel

bahadır: Kahraman, cesur; güçlü kuvvetli

bak-: Bakmak; eğitmek

bakça: Bahçe; park

bal: Bal; nektar; öz; meyva suyu; baldan yapılan alkollü bir içki **~kortı:** bal arısı

bala: Çocuk, evlat; bebek; yavru; genç; delikanlı

balaçak: Çocukluk çağı

balak: Pantolon paçası

baldak: Yüzük; halka

balık: Balık

balig: Buluğa erme, ergen olma

balkı-: Parlamak, ışımak; ışıyla göz kamaştırmak;

canlanmak; yüzüne nur gelmek

balta: Balta

baltır: Baldır

bar (I): Var, mevcut; mümkün, muhtemel; (ası/-esi ekli fiilerden sonra) gereklik bildirir **~ında:** varken, olduğunda

bar (II): Zenginlik

bar (III): Bütün, hepsi, olanca

bar-: Gitmek; varmak, ulaşmak; bir işi sürdürmek; devam etmek; uygun gelmek, yakışmak; evlenmek; (yard. fiil fonk.) hareketin bir sınıra yaklaştığını veya neticelendiğini bildirir, devamlılık bildirir **~ıp kér:** belli bir mesafe veya zaman geçtikten sonra gelmek; gereksiz veya bilmeden hareket etme neticesinde bir tehlikeye uğramak **~ıp çık-:** bir yere gelmek; görüşmek; selamlaşmak vb. maksatlarla birinin yanına gelmek; başarıyla gerçekleşmek; amacına ulaşmak **~ıp cit-:** belli bir yol veya mesafe katederek ulaşmak, yetişmek; kuvvetlenerek belli bir noktaya gelmek; bir hale gelmek; anlaşılmak

barça: Hepsi, tamamı; herkes; bütün

barı (I): Hepsi

barı (II): Ancak, sadece, yalnızca **~tik:** ihtimallerden

sadece birisi

baribér: Ne olursa olsun, her şekilde; hepsi bir, aynı, eşit

barlık (I): Varlık, zenginlik

barlık (II): Tamam, bütün, tam

barmak: Parmak

barsı: Hepsı, tamamı

bas-: **Ayakta durmak;** ayak üstü durmak; durmak; adım atmak; dans etmek; ezmek; basmak; çiğnemek; kuluçkaya yatmak; işlemek; vurgulamak; ağırlık vermek, zahmet vermek; eğmek, bükmek; kovalayarak yetişmek; hücum edip avını öldürmek; bastırmak, gücünü azaltmak, hafifletmek; baskın çıkmak; çok fazla tesir etmek; küçük görmek, hafife almak; kaplamak, istila etmek; belli bir yaşa girmek **~ıp kal-:** ört bas etmek, haince gizlemek

basıl-: **bkz. bas-;** azalmak, durmak; hüznülenmek, gamlanmak

baskıç: Basamak

baş: **Baş,** kafa; baş giyimi; saç; beyin; bitkilerin çiçek veya yemişleri bitkilerin yiyecek maddeler toplanan sap ve damarları; bir şeyin üst kısmı; dam, çatı; bir şeyin ucu; başlangıç; ilk birinci; edebî eser vb.nin ismi; en önemli, temel, asıl **~ında:** idaresinde **~innan (~tan):** halde, durumda **~eylendér-:** şaşırtmak, baş döndürmek; kibirlendirmek **~iy-:** baş

eğmek, boyun eğmek **~küter-:** uyanmak; baş kaldırmak, isyan etmek

başak (I): Başak

başak (II): Ok, mızrak, süngü vs. ucu

başayak: Tamamen, bütünüyle

başı-ağır: Başı sonu

başka: Başka; ayrı, farklı; ...olmadan, hariç

başkaça: Başka şekilde, ayrı, farklı

başkar-: Bir işi yerine getirmek, yapmak, ifa etmek

başkiser: Baş kesen kimse, haydut, eşkiya

başla-: Başlamak; yöneltmek; yönlendirmek; (yard. fiil fonk.) bir hareketin başlangıç aşamasında olduğunu, ilk işaretlerinin görüldüğünü bildirir **~lap:** itibaren, -den başlayarak; ilk, birinci, evvel

başlık (I): Başlık, şapka

başlık (II): Lider, baş; hakimiyet, liderlik

başsız: Başsız, akılsız

başta: İlk, önce, evvel

bat-: **Batmak,** gömülme; saplanmak; boyulmak; çok ıslanmak veya boyanmak; kaybolup gitmek; uzun zaman gelmeyip hasret çektiirmek; (gök cisimleri için) batmak;

felakete uğramak ~a- **çuma/**
bata-nite: bata-bata (tekrar
 grubu oluşturur)

batareye: Batarya, pil; kalorifer
 peteği

bav: İp, sicim, bağ

bay: **Zengin;** kıymetli; kaliteli;
 geniş muhtevalı

baya: Az önce, çok değil

bayagi: Önceki

bayı- (I): Batmak (gök cisimleri
 için)

bayı- (II): Zengin olmak

bayıt-: Zengin etmek

baylık: Zenginlik

baytak: Çok, epeyce

bazar: Pazar; piyasa; pazar fiyatı;
 satış; kazanç; nüfuz, otorite;
 ihtiyaç

begır: Yürek, kalp, can; çok
 sevilen kişi ~ém: sevgi bildiren
 hitap sözü

behes: Bahis, iddia; tartışma

behesleş-: Tartışmak; bahse girmek

behet: **Mutluluk;** iyi talih, baht,
 başarı; şans ~ézle-: rahat bir
 hayat ümidiyle yad ellere,
 gurbete gitmek ~keyém: Sevgi
 bildiren hitap sözü

behetlé: Mutlu; şanslı; başarılı;
 talihli

behil: Bağışlama, affetme

behillet-: Helal ettirmek, veda
 etmek

bela: Bela, kaza, afet, felaket;
 zarar, ziyan; iftira

bela-kaza: Kaza bela

belekey: Küçücük, ufacık; küçük
 çocuk; yaşı küçük; az

belekeylen-: Küçülme

belés (I): Hamurdan yapılan
 içine et, patates, pilav
 konularak yapılan bir çeşit
 konuk yemeği

belés (II): İsteksizlik, endişe,
 huzursuzluk bildiren ünlem
 sözü

belkém: Belki

belki: Ama, fakat, lakin; belki

bellür: Billur, kristal

ber-: Sertçe vurmak; çarpmak;
 fırlatıp atmak; silahı
 ateşlemek; avlamak; kuvvetli
 tesir etmek; hücum etmek
 ~ép yık-: üstün gelmek, galip
 olmak

bereç (I): Koyun seslenme sözü

bereç (II): Eyvah ünlemi

berél-: Çarpmak; öfkelenerek
 sert konuşmak, azarlamak;
 duyu organlarına keskin tesir
 etmek

bereñgé: Patates

bende: Kötü, berbat, başarısız ve tembel kimse; kul, köle; insan

beslen-: Don tutmak

beti: Kuzu; oğlak

bey (I): İp; bağ; sicim

bey (II): Müslüman Kafkas halklarında bir bölge veya şehrin idarecisi; bey, efendi

beye: Fiyat; paha; değer; not; değerlendirme; kıymet; pahalı
~bir-: değer biçmek; değerlendirmek; kıymetini bilmek

beyle-: Bağlamak; düğümlemek; takmak, tutturmak; yakın ilişki kurmak; bir yerde yaşamaya, bulunmaya mecbur bırakmak; kendisine çekmek

beylen-: Bağlanmak; düğümlenmek; takılmak; haberleşmek; biriyle yakın ilişki içine girmek; evlenmek; ruhî yakınlık duymak; kendini bir işe adanmak; (konuşma için) başarıyla devam etmek; öenmsiz bir şeye kızmak; çok fazla soru sorup sıkıştırmak; (vahşi hayvanlar için) saldırmaya, ısırmaya hazırlanmak

beyrem: Bayram; merasim; büyük sevinç **~it-:** bayram yapmak, bayrama katılmak; sevinmek

beyséz: Bağımsız, müstakil

bezér: bkz. hezér

bél-: Bilmek; haberdar olmak;

öğrenmek; bilgi almak, bilgilenmek; tanımak **~sen idé:** anlamıyorsun ki, bir bilseydin

béldér-: Bildirmek; belirtmek

béle: bkz. bélen

bélek: Bilek

bélen: İle; beraber, birlikte; sebebiyle; vasıtasıyla; (vakit bildiren kelimelerden sonra) -layın/-leyin fonksiyonu taşır.

bélés: Biliş, bilme

bélgért-: Bildirmek; sezdirmek; anlatmak; belli bir noktaya getirmek

bér: Bir, tek, yegane; yalnız, tek başına; bir defa; eşsiz, benzersiz; hiç, azıcık bile; (geçmiş zaman çekimli fiillerden sonra) tamamı, hepsi; tıpkı, tıpatıp; aynı; ortak; bir vakit, bir an, bir gün vb.; kişi, şahıs, insan; sadece, yalnız; hiç, hiçbir **ara:** bir vakit **~digen:** çok iyi, mükemmel **~de yukka:** boş yere, boşuna **~géne, ~géne de, ~de:** hiç, azıcık bile **~uñaydan:** aynı anda, beraber **~ük vakıtta:** aynı anda **~yalgız:** tek başına, yapayalnız

béraz: Biraz, azıcık; kısa bir zaman, belli derecede, bir miktar **~soñ:** biraz sonra

bérazdan: Birazdan

bér-bér: Bir türlü, bir şekilde; tıpkı, tıpatıp, aynı; birer

birer

bér-bérsé: Her biri, hepsi

bérdenbér: Yegâne, tek; en yakın, en sevilen kimse

bérdenbérém: Biriciğim anlamında sevgi bildiren hitap sözü

bérem-bérem: Birer birer, art arda; teferruatıyla, ayrıntılı olarak

bérénçé: Birinci, ilk; evvel, önce; en başta

bérer: Birer

bérersé: Birisi

bérev: Bir, tek; birisi; herhangi birisi; sadece konuşanın bildiği birisi; (da/de edatı ile) hiç kimse, bir kişi bile **~ler:** birileri, bazıları

bérge: Beraber, birlikte; aynı anda
~lep: hep beraber, toplu halde yardımlaşarak

bérkatlılık: Saf ve tecrübesiz olma; akli kıt olma; sıradanlık

bérkavım: Bir an

bérkayçan: Hiçbir zaman, asla

bérkét-: Bir şeyi saplama, takma, dikme, bağlama, yapıştırma, sıkıştırma vb. yollarla **sağlamlaştırmak**, hareket etmesini engellemek; bir şeyi birinin menfaatine, eline vermek; birisine bir görev vermek, sorumluluk yüklemek; yazmak, kaydetmek; netice

çıkarmak

bérkön: Birkaç gün önce; bir gün, bir zaman, ileride

bérme-bér: Bire bir; ikilemek, arttırmak

bérnerse: Hiçbir şey

bérni: Hiçbir şey

bérsé: Birisi

bérsékön: Öbür gün

bértugan: Kardeş; dost

bérük: Lütfen, sakın, aman anlamında rica bildirir; **~bkz. bigrek**

bérvakit: Bir vakit, aynı zaman

béryulı: Aynı anda, hep beraber; anında, çabucak, derhal

bét: Bit

bét- (I): Bitmek, yok olmak; sona ermek; büyük bir felakete uğramak; ölmek; kederden ihtiyarlamak, zayıflamak; eskiyip işe yaramaz hale gelmek; (yard. fiil fonk.) hareketin tekrarlandığını veya kuvvetlenerek belli bir noktaya geldiğini bildirir **~ken:** fark etme, ne olursa olsun, olan olmuş

bét (II): Çıkıp yetişmek (bitkiler için)

bétér-: **Bitirmek**, tamamlamak; sona erdirmek, durdurmak; yok etmek; faaliyetini durdurmak, kapatmak; öldürmek; dağıtmak,

tarumar etmek; mağlup etmek;
kaygılanmak, kederlenmek

bétérén-: Kederlenmek, tasalanmak

béz: Biz

bıtır: Geçen yıl

bıyıl: Bu yıl

biçara: Zavallı, biçare

bigrek: Haddinden fazla, hesapsız,
çok fazla; her şeyden önce;
bilhassa

bik (I): Bey

bik (II): Kilit; anahtar; zindan

bik (III): Çok, fazla; yeterince iyi;
hiç şüphesiz, elbette, tabii ki

bike: Bey karısı; zengin kadınlara
ve mirza hanımlarına hürmet,
saygı bildirmek için kullanılır,
hanımefendi; prenses, sultan
(birleşik kelimelerde)
kendisinden önceki kelimeye
sevimlilik katar ve onun bir
özellikliğini gösterir.

biklé: Kilitli

bikle-: Kilitlemek; hapsetmek; bir
yere girmeye veya ilerlemeye
engel olmak; faaliyetini
durdurmak; sahiplenmek;
ezberlemek

biklen-: Kilitlenmek; hapsolmak;
odaya kapanmak; bir yere girip
veya bir işe başlayıp sadece
onunla meşgul olmak;
duygularını dışa vurmamak

bile-: Sahip olmak; hükmetmek;

idaresi altına almak; bir yere
yerleşmek, o yerin sahibi
olmak; bir bölgeyi istila etmek

bilem: Bir işsiz, maksatsız olma,
aylaklık **~bilemde yürüv:**
Vakti boşa geçirmek, aylaklık
yapmak

bilgê: İşaret, alamet, belirti;
sembol; sinyal; özellik; iz;
damga

bilgélê: İşaretli; iyi bilinen,
malum; açık; ispatlanmış; belli;
tanınmış; meşhur

bilgêlen-: İşaretlenmek;
damgalanmak; bir özelliği ile
akılda kalmak; ayrılmak,
bölünmek; birinin himayesinde,
sorumluluğunda olmak;
anlaşılacak; açıklanmak; ithaf
edilmek

bilgéséz: Bilgisiz; belirsiz

billê: Belli; açık

billehi: Billahi

bimazala-: Rahatsız etmek

bir-: Vermek; satmak; bildirmek;
haber etmek; takdim etmek;
ödemek; hediye etmek;
(yard.fiil fonk.) hareketin
aralıksız ve engelsiz yapıldığını
bildirir

biré: Beri; bura, burada; bu taraf

birél-: Yenilmek; teslim olmak;
birinin etkisinde kalıp onun
fikrine göre hareket etmek;
kendisini bir işe adanmak

biréşe-: Yenilmek; mağlup olmak;

halsiz kalmak, karşı koyacak gücü kalmamak; kavgaya etmek

birlé: ...den itibaren, beri

birüv: Verme

biste: XI-XVIII. asırlarda Rusya'da devlet veya şahıs mülkiyetinde olan topraklara yerleşmiş köylülerin, zanaatkarların yaşadığı küçük kasaba; bir şehre bağlı bölge, varoş

biş: Beş

bişék: Beşik

bişénçé: Beşinci

bişer: Beşer

bişmet: Tatar ve bazı Türk halklarında kış aylarında giyilen pamuktan yapılmış üst giyimi

bit (I): Yüz, çehre; yanak; bir şeyin yüzü

bit (II): Sayfa

bit (III): Elbette, şüphesiz, muhakkak; (soru cümlelerinde) bir fikri dinleyiciye tasdik ettirmek için kullanılır, öyle değil mi; ifadeyi kuvvetlendirmek için kullanılır

bitaraf: Tarafsız

biter: Daha fazla; çok fazla

biterle-: Sırta almak, sırtlamak

bitlék: Maske

biyé-: Dans etmek; oynamak

biyé: Uzun

biz-: Bezmek, bıkmak, usanmak

bize-: Süslemek, bezemek; zengin hale getirmek

bizek: Süs, bezek, bezeme

bizekle-: Süslemek, bezemek

bizüvçé: Süsleyen, bezeyen

boday: Buğday

bolamık: Un ve sütün karıştırılmasıyla yapılan yemek, bulamaç; patetes püresi; başarısız, beceriksiz kişi hakkında söylenir

bolan: Geyik, ren geyiği

bolar: bkz. bu

bolay: Böyle, bu şekilde

boldır: Eşik

bolgan-: Bulanmak; karışmak

bolgançık: Bulanık

bolgat-: Karıştırmak; savurmak; dağıtmak, saçmak; aynı türdeki şeyleri ayırmak; tertibini bozmak; anlaşılabilir hale getirmek; kavgaya gürültü çıkarmak

bolın: Çayır, otlak

bolıt: Bulut, sıkıntı, bunaltı

bolnitsa: Devlet hastanesi

borav: Burgu

boravla-: Çevirmek, döndürmek,
bükmek, ağrıtmak, acıtmak;
hareket yönünü değiştirmek;
(bıyık burmak; dikkat çekmek
için söz veya fikir değiştirmek

borçak: Bezelye; nohut

borçı-: Huzursuz etmek, rahatsız
etmek; endişelendirmek;
kaygı vermek

borçıl-: Huzursuz olmak;
endişelenmek; kaygılanmak

borçuv: Huzursuzluk; endişe,
kaygı

borçuvlı: Sıkıntılı, üzüntülü

borın (I): Burun; gaga; bir şeyin
ön kısmı; sürahi vb.nin su
akıtılan kısmı; burnu büyük,
kibirli

borın (II): Eski, kadim; (-mas/-
mes eki almış fiillerden
sonra) **-madan** önce
~zaman: eski zaman

borın-borınnan: Çok eskiden

borıngı: Eski, kadim; evvelki,
önceki, baştaki

bormalı: Burmalı

botak: Budak

boyık-: Hüznlenmek,
gamlanmak, keyfi kaçmak

boyır-: Buyurmak, emretmek

boz: Buz; buz pisti; buzlu; (yağış
için) dolu

boz-: Bozmak; dağıtmak, işe
yaramaz hale getirmek;
yeniden dikmek, kurmak,
yapmak için sökmek veya
yıkmak; (yazı çizi için)
karalamak, üstünü çizmek;
(önceden verilmiş sözleri,
belirlenmiş kuralları vb.) yerine
getirmemek

bozıl-: Bozulmak, kullanılmaz
hale gelmek; parçalanmak,
dağılmak; yok olmak; ahlakî
olarak bozulmak, yozlaşmak;
(hava için) bulutlanmak,
bozmak

bögél-: Bükülmek, eğilmek; boyun
eğmek

bögerlen-: Büzüşmek, kıvrılmak
(vücut için)

böké: Kapak, tıpa

börélen-: Tomurcaklanmak

börés-: Buruşmak, büzüşmek

börk-: Püskürtmek, fişkırtmak;
(hisler için) yansıma; (koku vs.
için) sezilmek, fark edilmek

börkél-: Tütmek, yayılmak
(duman vs. için)

börték: Tane; parça; damla, tahıl,
ip vb. şeylerin demetinde bir lif

bötén: Bütün, tam; sağlam, zarar
görmemiş; hepsi, tamamen
(Çarlık devrinde) bir somluk
metal para **~ley:** tamamıyla;
tekrar geri dönmeyecek şekilde
~leyge: bkz. böténley

böténésé: Bütünü, hepsi, tamamı

bötér-: Parmaklar arasına alıp ileri geri yuvarlamak; dürmek, sarmak; **yuvarlamak**, tekerlemek

bötérél-: Daire şeklinde hareket etmek (uçmak, esmek vb.); dönmek, dolanmak; halka halka olmak

böyel-: Boğumlanmak, düğümlenmek (sözlerin boğazda düğümlenmesi)

brak: Kalitesiz, işe yaramaz ürün, defo

brat: Birader, kardeş

brigada: Ekip, takım, grup

brigadir: Ekip başı, grup şefi

bu: Bu; **bolar:** bunlar; **busı:** bu; **boları:** bunları

budka: Kulübe

bugay: Belki, muhtemelen

bukça: Kumaş; çanta; bohça

buket: Buket, çiçek demeti

bul-: **Olmak;** bulunmak; kalmak; (ekin, meyve vb. için) olgunlaşmak; hazır olmak; (gün, yıl vb. için) gelmek; başarıyla tamamlanmak; gerçekleşmek; ahlaki bozulmak; (yard. fiil fonk.da) bir isim veya sıfatın belirttiği hali almak
~**a**, **dı:** demek, demek ki
~**dımı:** tamam mı, oldu mu
~**masa:** fiil yanında gelerek “şöyle yapmak daha iyi olur” anlamını verir; öyleyse,

hiç olmazsa, en azından; veya; belki ~**arak:** için, ...sebebiyle; ~**ıp:** (isimlerden sonra) halinde, ...şeklinde; olarak; gibi ~**gaç:** tekrar grupları arasında kullanılarak ifadeyi güçlendirir ~**ır:** -dır, dir (bildirme eki fonk.)

buldık: Çalışkanlık; başarı; kabiliyet, beceri

buldıklı: bkz. bulgan

bulgan: Çalışkan; başarılı; kabiliyetli; hünerli; becerikli

bulış: Yardım

bulış- (I): Yardım etmek; yardımlaşmak

bulış- (II): Bir kimse veya nesneyle çok fazla meşgul olmak; birine musallat olmak

bulmas: İmkansız; ümitsiz

buran: Kar fırtınası, tipi, boran

burat-: bkz. tutır-

burıç: Borç; vazife, görev, sorumluluk

busaga: Eşik

buş: Boş; sahipsiz; metruk; rahat, sıkmayan; gevşek; bedava

buşat-: Arındırmak, **boşaltmak;** başka bir yere koymak, aktarmak; bir yerden taşınmak; bir işten muaf tutmak; içmek

buşatıl-: Boşaltılmak; başka bir yere koymak; aktarılmak; bir yerden taşınmak

buşka: Boş yere, **boşuna;** sebepsiz yere; çok ucuz; bedava **~ka kit-:** boşa gitmek, netice vermemek, faydasız olmak

buta-: Karıştırmak; tertibini bozmak, dağıtmak; içinden çıkılmaz, anlaşılabilir hale getirmek; insanların arasını bozmak; (el, baş vb. için) sallamak

butal-: Karıştırılmak; tertibi bozulmak; anlaşılabilir hale gelmek; (etek, paça vb. için) dolanıp hareketi engellemek; orayı burayı dolanarak gezmek; (insanlar için) tertipsiz şekilde bir araya gelmek, yığılmak; biriyle ilişki kurmak; (söz, fikir, vb. için) dağılmak; bir işte hata yapmak, yanılmak; yolunu şaşırmak

buv-: Sıkma; sıkıştırmak; bağlamak; nefesi tıkanmak; boğmak; boğazlamak; yok etmek, öldürmek, su yolunu kesmek, baraj, bent vb. yapmak; engel çıkarmak; tehdit etmek **buva:** Baraj, bent **buva buvarlık:** pek çok

buvıl-: Sıkılmak; sıkışmak; **boğulmak;** boğazlanmak

buy: Boy; uzunluk; bir şeyin boylu boyunca uzanan kısmı; şerit; boylamasına, boyuna; uzun, yüksek **~lap:**

boyunca; ile, vasıtasıyla, yardımıyla; yanından **~ga cit-:** ergenlik çağına girmek

buya-: Boyamak; makyaj yapmak, süslemek; allayıp pullamak; üzerini kirletmek; iftira atmak; lekelemek, gölge düşürmek

buyal-: Boyanmak; kirlenmek

buyav: Boya; renk; süs

buyavçı: Boyacı

buyavlı: Boyalı; renkli; süslü

buyı: Boyunca; boylu boyunca; boyu, uzunluğu, yüksekliği

buyına: bkz. buyınça

buyınça: Boyunca; -e göre; ile, vasıtasıyla, yardımıyla; için, sebebiyle

buyılı: Boy boy; boylu

buysın-: Bağımlı olmak, birinin hakimiyeti altında olmak, bir şeye bağlı olmak veya bağlı hale gelmek; boyun eğmek

bügén: Bugün; şimdi

bügéngé: Bugünkü; şimdiki

büken: Kütük ucu; kısa boylu, hantal kimse; başarısız; aptal

bül-: Bölmek; paylaşmak; ayırmak; (güç, vakit vb. için) vermek, sarf etmek; dağıtmak

büldér-: bkz. bül-; kesmek (söz için)

bülek: Hediye, armağan, ödül, mükafat, madalya

bülék: Şube, bölüm; topluluk; parça

bülme: Oda

bültey-: Bükülmek

bülüv: Bölme, bölmek

büré: Kurt; kötü kimse

bürene: Kütük

bürt-: Nemden genişleyip kabarmak; şişmek; yaprak açmak; tamurcuklanmak, tohum vermek

bürtén-: Bkz. bürt-; kızarmak; öfkelenmek

büsél-: Yayılmak, dağılmak, saçılmak

büten: Başka; ayrı; farklı

bütençe: Başkaca

C

can: Can; ruh; gönül; insan; dost; sevgili; güzellik, cazibe; asıl, temel

canlı: Canlı, diri, sağ; etkileyici, cazip; tabii, hakiki; tasvir edilmiş; bereketli; hareketli

cansakçı: Muhafız, bekçi

canvar: Vahşi hayvan; haşarat

cavap: Cevap; savunma; sorgu
~**al-**: sorgulamak

cavaplı: Sorumlu; (iş, borç için) mühim, önemli; suçlu

cay (I): Usûl, tarz, yol; düzenli, düzgün; yerinde, uygun; iyi; düzen; ustalık; imkan; niyet, plan; fırsat; mesele, konu; güç bir durumdan kurtulma yolu; titiz ~**bélen:** düzenli, tertipli; fırsat doğduğunda ~**gına:** acele etmeden, yavaş yavaş; ~**i bélen:** düzenli; ilk halini bozmadan; fırsat bulunca ~**ın tap-**: fırsatını bulmak (üz) ~**ına kuy-**: (hayvan, araba vb. için) acele ettirmemek, (insan için) sıkmamak, hürriyetini kısmamak

cay (II): Yer

cayla-: Bir iş için elverişli hale getirmek, **hazırlamak**; belli bir düzene sokmak; teşhiz etmek; yumuşak ve edepli konuşmak, söylemek vb.

caylav: **Hazırlık**; düzenleme; ara bulma; teşhiz etme

caylı: Faydalı; uygun, münasip

ce: bkz. ye

cefa: Cefa; zulüm, eziyet

cefalan-: Cefa çekmek, sıkıntı çekmek, zulüm görmek

cehennem: Cehennem

celt: Birden, aniden, hemen, çok acele

cennet: Cennet; rahat hayat

cey: Yaz mevsimi

cey-: **Yaymak**, açmak, sermek, genişletmek; dışa taşımak; döşemek; (kol, ayak vb. için) yaymak, dağıtmak ~**ép sal-**: her şeyi anlatıvermek

ceyél-: Yayılmak; kaplanmak, örtülmek; **serilmek**; iki yana açılmak; dağılmak; uzamak; şişmanlamak;

ceyev: Yaya; yayan

ceza: Ceza

cébé-: **Islanmak**; nemlenmek; su veya sıcaklık etkisiyle yumuşamak; (sinirler için) gevşemek; dayanma gücünü kaybetmek; ağlayıvermek; şaşırarak, ne yapacağını bilmemek; sarhoş olmak

cén: Cin

céger: Ciğer

célék: Kemik iliği ~**én suvır-** (**sığ-**, **kiptér-**): iliği kemiği kurumak, tükenmek

cémélde-: Parlamak, parıldamak, ışıldamak

céméldeş-: bkz. cémélde-

céméldet-: Parıldatmak, ışıldatmak

cép: İp, sicim; bağ; ilişki; sevgi

cılı: Sıcak; ılık; ısı, sıcaklık; sıcak yer

cılılık: Sıcaklık, ısı

cılın-: Isınmak

cılıt-: Isıtmak

cır: Şarkı, türkü; ezgi, nağme; (kuşlar için) şakıma

cırıla-: Şarkı veya türkü söylemek; kendi kendine yavaşça **terennüm etmek**; şakımak, ötmek

cıy-: **Yığmak**, toplamak, bir araya getirmek; biriktirmek; düzene sokmak; dürüp büküp hacmini küçültmek; gizlemek, saklamak; geleneklere göre gömmek; (yazı için) dizmek; şişmek, iltihaplanmak

cıyıl-: **Yığılmak**, toplanmak, bir araya gelmek; birikmek; düzenlemek; yan yana gelmek; toplanıp, büzüşüp küçücük kalmak; zayıflamak

cıyılış: Toplantı; bir araya gelme

cıyılma: Topluluk; **toplama;** (eser için); toplanmış, düzenlenmiş

cıyın: **İnsan topluluğu;** miting; (eskiden) hasat bayramı; sabah tuyu (bkz.)

cıyın-: Hazırlanmak; niyetlenmek, düşünmek, planlamak

cıyırçık: Sivilce; su üstünde oluşan küçük dalgalar

cıyır-: Karıştırmak; **buruşturmak;** yüz buruşturmak, kaş çatmak gibi öfke, hoşlanmama bildiren mimikler yapmak; dizleri karna çekip tortop olmak; başı omuzların arasına saklamak

cıyırıl-: **Sivilcelenmek;** kabarmak; dalgalanmak, karıştırılmak

cıyıştır-: Temizlemek, toplamak, düzenlemek; öldürmek, yok etmek

cıyıştıruvçı: Temizlikçi, hademe

cıynal-: Toplanmak, bir araya gelmek; biriktirmek; teçhiz edilmek; hazırlanmak

ciber-: **Göndermek;** yollamak; bir işe tayin etmek, sorumluluk yükleyerek bir yere göndermek; kovmak; sürgün etmek; gitmesine izin vermek, engellemek; elde tutulan bir şeyi düşürmek; birisinin veya bir şeyin yaklaşmasına imkan vermek; serbest bırakmak; işten çıkarmak; düğüm, düğme vb. yi açmak, çözmek; gevşetmek; (yumruk için) açmak; (hastalık için) hafiflemek, geçmek (araba, makine vb. için) harekete geçirmek; bir şeyi belli bir yönde hareket ettirmek, akıtmak, yuvarlamak, koşturmak; ateş etmek; vurmak; temin etmek

cidé: Yedi

cidénçé: Yedinci

ciffer-: bkz. ciber-

cihan: Cihan, dünya, alem, yeryüzü

cihaz: Ev eşyası, araç-gereç, cihaz

cik-: Arabaya at, öküz vb. koşmak; yola hazırlanmak; rüzgar, elektrik vb. enerjilerden faydalanmak; insanları kötü niyetle veya kendi menfaati uğruna kullanmak; güç, kuvvet, akıl toplamak ve bunlardan faydalanmak; ağır bir işe koşmak

cikérén-: ~**cikér-:** Öfkelenmek, kızmak

cil: Rüzgar, yel; hava dalgası; tesir

cil-: Çok hızlı ve iyi koşmak (at için)

cilbezek: Cilveli, işveli, nazlı

cilek: Çilek

cilférde-: Rüzgarın etkisiyle hafif hafif sallanmak; hışırdamak

cilférdet-: Sallandırmak; hışırdatmak

cilke: Ense; (hayvanlarda) arka, sırt; meşakkat, zorluk

cilken: Yelken; yelkenli ~**kiyér-:** yelkenleri rüzgara doğru açmak

cimér-: (Ev, bina, vb. için) dağıtmak, yıkmak, harap etmek; bozmak; yok etmeye

çalışmak; engellemek; bir işi çok iyi yapmak; zor işleri başarmak

ciñ: Kol, yen

ciñ-: Yenmek, galip gelmek; spor müsabakalarında birinci olmak; üstün gelmek; üstesinden gelmek; başarmak; birisini veya bir şeyi kendine bağlamak; istediği gibi idare etmek; engeller ve zorluklar karşısında dayanmak; teslim olmamak

ciñél: Hafif, ince, zarif; çevik; kolay; rahat; sade, sıradan; yumuşak, zararsız; seyrek; ancak hissedilebilen; akılsız, deli

ciñél-: Yenilmek, mağlup olmak; arkada kalmak, yetişmemek; bir hisse veya güce karşı koyamamak, teslim olmak

ciñélçe: Hafif; ince, zarif; çevik; kolay; rahat; sade, sıradan; yumuşak; seyrek

ciñéley-: Hafiflemek; rahatlamak; kolaylaşmak; gücünü azaltmak; aklını kaybetmek, delirmek

cir: Dünya, yeryüzü; arazi; toprak; kara parçası; vatan, memleket; yer, bölge; yerleşim birimi; aile; sosyal pozisyon; mevki

cir-su: Yeryüzü; memleket, toprak

cirengéç: Nefret; öfke

cirle-: Gömmek, toprağa vermek

cit-: Yakınlaşmak, yanına gelmek; kovalayıp yetişmek; vakti

gelmek; belli bir dereceye kadar yükselmek; artmak; yetişkin olmak, büyümek; kâfi gelmek

citdi: Ciddi, akli başında; başarılı, sorumluluk sahibi; çok önemli; tehlikeli, vahim; ölümcül; endişe verici; kesin, kati

citdilék: Ciddilik, akli başındalık; kesinlik

citekçé: Lider, baş; müdür, idareci; ele baş; temel, asıl

citek: Birini kolundan tutup götürmek; yanında götürmek, peşine takmak; yardım etmek; hayvanı dizgininden tutup götürmek; ele başı olmak; **idare etmek**

citén: Keten pamuk; ağarmış saç, sakal vb.

citerlék: Gerektiği kadar; kâfi derecede; bol, zengin

citéş-: (Bitkiler için) yetişmek, gelişmek, büyümek; ergenlik çağına girmek; bir meslekte uzmanlaşmak; vaktinde gelmek, **yetişmek**; erişmek, ulaşmak

citéz: Eli çabuk, **becerikli**; başarılı, usta, hünerli, mahir; iyi yetişen veya gören

citkér-: (Uzun bir şeyin ucunu) bir noktaya kadar çekmek, uzatmak; beklenmedik bir hale sokmak, kötü bir hale getirmek; belli bir zaman saklamak, vaktini uzatmak; yeterli miktarda hazırlamak; bir işin vaktini belli bir zaman

için uzatmak, arkasından kovalayana yetişmesi için fırsat vermek, kovalayandan daha yavaş hareket etmek; ulaştırmak, iletmek; getirmek; iftira etmek; **laf yetiştirmek**; bir hissi veya fikri türlü yollarla anlatmak; (ev, bina vb. için) yapmak, kurmak; hazırlamak; saç, sakal uzatmak

citmes: Akli kıt, akılsız **~cir:** muhtaç olma, fakirlik

citmese: O da yetmez, olmazsa

cömle: Cümle

cuy-: Kaybetmek

cuyıl-: Kaybolmak

cüler: Akılsız; akılsızca; **deli**; çıldırmış

cülerlék: Delilik; akılsızlık

cünlep: **~yünlep:** tam, kesin, açıkça

cünlé: Ahlaklı, edepli, uslu

cünséz: Ahlaksız, edepsiz, **yaramaz**; kabiliyetsiz, başarısız, beceriksiz; **akılsız**; anlamsız; saçma; alçak; kötü; düzensiz, karışık

Ç

çabil-: Balta saplanmak

çabın-: Hamamda, banyoda çalı süpürge ile vura vura yıkanmak

çabuv: Önden iliklenen cübbe türü giysinin etek kısmı; paça

çagıldır-: Yansıtma; aksetmek; hareketlerinden veya yüzünden anlaşılma; tasvir edilmek; aniden görünürmek; (göz için) **kamaşmak**; (düşünce, fikir, his için) ortaya çıkmak, doğmak

çag- (I): Sokmak (böcek vs.); batırmak, saplamak; iftira atmak

çag- (II): Çakmak, ateşe vermek

çag- (III): Aydınlanmak

çak (I): Çağ; devir; zaman; belli bir vakit, özel bir zaman

çak (II): Zorlukla, güç bela; biraz, azıcık; hafifçe; nerdeyse, az kalsın

çak (III): Giysinin bir kimseye tam geldiğini bildirir.

çağıştır-: Çağırıştırma, benzetme

çakır-: Çağırma; davet etmek; rica etmek, istemek; vazifeye çağırma; askere almak

çaklı: ...e yakın, ...e doğru; kadar; tamamen, hepsi; ...derecede, ...miktarda

çakrım: 1.06 km.ye eşit bir uzunluk birimi

çal: Ağarmış; ak saç veya sakal; ihtiyar; eski, kadim

çal-: Boğazını kesmek, boğazlamak, kurban kesmek

çalın-: Kamaşmak (göz için), görünmek; ortaya çıkmak; bir şeye benzemek, çalınmak

çama: Yaklaşık hesap, tahminî ölçü; hal, durum; sınır, had; ihtimal; dilek, niyet

çamala-: Tahmin etmek; yaklaşık bir hesap çıkarmak; niyetlenmek, istemek

çañ: Çan ~**kak-:** bir meseleyi her yerde açıkça anlatmak

çap- (I): Ekin biçmek; kesmek; parçalamak, doğramak; kırmak; maden kazmak; kesici bir aletle yaralamak veya öldürmek; savaşmak; balta saplamak

çap- (II): (At üstünde) hızla gitmek; koşmak; yarışlara, müsabakalara katılmak; (makine vb. için) çok hızlı hareket etmek; bir işi takip etmek; üstünkörü bakmak

çap (III): (Yanağa, yüze vb.) **şiddetle vurma**; sıcak hamamda vücudu kese yapmak

çara: Çare; vasıta, araç; imkan ~**kür-:** çare bulmak; ceza vermek

çardugan: Mezarlığı çevreleyen çit

çat (I): Kesişme noktası, kavşak, köşe

çat (II): Tamamen, bütünüyle; tam, hep, daima; tabîî, hakiki

çatki: Kıvılcım; ılık, parıltı (his, fikir vs. için)

çaya: Atik, cesur; (bakış, ses vb. için) keskin; hızlı, çabuk

çayka- (I): Durulamak; yıkamak

çayka- (II): Şaşıрма, razı olma, uygun bulma vb. duyguları bildirmek için **başı aşağı yukarı veya iki yana sallamak**; bir şeyi silmek, sallamak veya çalkalamak

çaykal-: Çalkanlanmak, silkelenmek; dalgalanmak; (halsizlikten, hastalıktan vb.) **yan yan yürümek**; çelişki içinde olmak; şüphelenmek

çaykav (I): Baş sallama, onaylama; silkemek **~baş çaykarlık:** güzelliği onaylama, tasdik etme

çaykav (II): Sokmak, batırmak (bıçak vs. için)

çebelen-: Tertipsiz şekilde uzamak, **dağılmak**, karışmak (saç, ip vs. için); bağ kopmak (fikir, düşünce vs. için); eğri büğrü olmak

çeç: Saç

çeç-: Toprağa tohum saçmak; **serpmek**; sıçratmak; dağıtmak, yaymak; durmaksızın konuşmak; aralıksız olarak silahla ateş etmek

çeçbi: Gür, dağınık saçlı kadın **~pumala baş**

çeçek: Çiçek **~at-:** çiçek açmak; gelişmenin en üst noktasına erişmek

çeçél-: Saçılmak, serpilmek, yayılmak

çeçre-: **Sıçramak**; küçük veya dar bir delikten ılık sızmak; saçılmak; ölmek

çekeleş-: Dövüşmek, kavga etmek; **dalaşmak**, münakaşa yapmak, çekişmek

çekés-: Kadeh tokuşturmak

çeldér-: **Çalmak**, hırsızlık yapmak; yol tutmak, yönelmek, gitmek

çelpereme: **~kilüv:** Altüst olmak **~kitérüv:** altüst etmek (düşünce, fikir vs. için)

çemodan: Bavul, valiz

çençél-: **Saplanmak**; yıkılıp düşmek; utanmak, yerin dibine geçmek; ölmek; yok olmak, ortadan kalkmak **~géré:** kızgınlık, öfke, pişmanlık vb. memnuniyetsizlik, duyguları bildiren hayıflanma ve kızgınlık sözü

çerke: Kadeh

çevçelek: Çok çabuk kızan, öfkenen; vara yoka endişenen

çey: Çay

çeynék: Çaydanlık

çeyne-: Çiğnemek; dişlemek;
ısırmak; gıybet etmek;
dedikodu yapmak

çégen: Çingene

çékérey-: bkz. çékéreyt-

çékéreyt-: Gözleri faltaşı gibi
açılmak, gözleri dikmek;
parlamak (yıldızlar için)

çéltére-: Şırıldamak

çémét-: Çimdiklemek; bir şeyi
tırnaklarla veya parmak
uçlarıyla tutmak; serpiyen veya
dağılan bir şeyi parmak
uçlarıyla almak; vücutta ağrı,
sızı olması

çéméttér-: bkz. çémét-; huzursuz
etmek; rencide etmek

çépilen-: Şaşı olmak

çér-: bkz. çérék-, çérét-

çérék-: Çürümek; bozulmak

çérét-: Çürütme; sıkıntı; boşa
geçmek; küfretmek

çért: ~çert-çért: Çitlemek
(çekirdek)

çétéréklé: Teferruatlı; çetrefilli

çıbrıkı: Süpürge

çıdam: Dayanıklı, sabırlı, metin;
sabır, tahammül, metanet

çıdamlık: Tahammül, sabır,
metanet

çıda-: Dayanmak, tahammül
etmek, sabretmek; direnmek,

karşı koymak, yenilmemek,
teslim olmamak

çıgar-: Çıkarmak; bir yerden
kazarak veya çıkararak almak;
bir şeyin arasından geçirmek;
geçmesine yardım etmek;
hürriyetine kavuşturmak;
kovmak; taşımak; ihraç etmek;
edebî eser yaratmak;
neşretmek; (yard. fiil fonk.)
hareketin dışarıya yöneldiğini
bildirir; hareketin bitmiş
olduğunu bildirir.

çıgışlıy: Çıkık, çıkmış

çıguv: Çıkmak

çık: Çiğ, kırağı, şebnem

çık-: Çıkmak; gitmek; terketmek;
yol değiştirmek; gelmek; ortaya
çıkma; göçmek, yer
değiştirmek; taşmak; yayılmak,
dağılmak; (çay için)
demlenmek; kurtulmak,
rahatlamak; (vakit için) bitmek,
geçmek; okul bitirmek; (rüzgar,
fırtına vb. için) başlamak;
yayımlanmak; yakalanmak,
tutulmak; sarf edilmek,
harcanmak (yard. fiil fonk.)
hareketin baştan sona
yapıldığını, neticelendiğini
bildirir; hareketin bir zaman
dilimi içinde devam ettiğini
bildirir; hareketin beklenmedik
bir anda bitiverdiğini bildirir.

çın: Hakiki, gerçek; gerçeklik;
doğru; tabî; orijinal ~lap:
hakikaten; ciddi şekilde

çınbarlık: Gerçeklik, hakikat

çıpçık: Serçe

çıpta: Hamam keseleri yapmakta kullanılan bazı ağaç liflerinden dokunmuş kaba kumaş

çıray: Yüz, sima; insanın fizik veya ruh halinin yüze yansması

çır-çu: Bağrış çağrış; cıvıltı **çırçu kilüv:** bağıra çağıra

çırık-çırık: Kıkır kıkır gülmek

çırıyla-: Acı acı inlemek

çış-pış: Fısıltı

çıtırda-: Çatırdamak

çiber: Güzel, hoş; yüzü sevimli, tatlı olan; iyi, uygun, münasip
~key: Sevgi bildiren hitap sözü

çiberlék: Güzellik, tatlılık, yakışıklılık

çigén-: Gerilemek, arkaya gitmek; uzaklaşmak; vaz geçmek, geri çekilmek

çigénüv: Çekilme, uzaklaşma

çigér: Fiyat düşürmek, indirim yapmak; arkaya itirmek;
ikinci plana atmak (mesele, iş vs.)

çiy: Çiğ, pişmemiş, ham

çik: Çizgi; hudut, **sınır**; kıyı; son
~kuy-: engel koymak; sınırlamak; faaliyetini durdurmak

çik- (I): Nakış işlemek, oya yapmak

çik- (II): Arkaya gitmek,

gerilemek; (his, fikir, düşünce vb. için) azalmak, bitmek

çik- (III): (Zor durumlara) uğramak, düşar olmak, çekmek

çikséz: Sınırları görünmeyen, sınırsız; olağanüstü; hadsiz hesapsız; pek çok

çilek: Kova, kazan vb. kap

çir: Hastalık; kötü huy

çirat: Tertip, düzen; sıra; nöbet

çirem: Yeşillik, çimenlik; otlak, mera

çirkan-: Titremek; iğrenmek, tiksirmek

çirleşke: Hasta; çaresiz, zayıf

çirle-: Hastalanmak; kötü huylu olmak

çista: Temiz, saf; namuslu

çistart-: Temizlemek, pislikten arındırmak; ayıklamak; düşmanı kovmak; çalmak

Çistay: Çistay

çiş-: Çözmek; açmak; gerekli cevabı bulmak, aradığını bulmak; halletmek, açıklamak, anlamak, idrak etmek; **gizli bir sırrı ifşa etmek**

çişél-: Çözölmek, açılmak

çişme: Pınar, kaynak, menba

çit: Kenar, kıyı; köşe; sınır; yan taraf
~kür-: yabancı saymak, dışlamak
~te kal-: bir işe veya

konuşmaya katılmamak

çitlél: Kafes

çitleş-: Çekilmek, uzaklaşmak

çitleşüv: Çekişme; yön değiştirme

çitlet-: **Ayırmak**; uzaklaştırmak;
küçümsemek, hesaba almamak;
kenarından geçmek; kinayeli
konuşmak

çiyért- (I): Parmakla sıkmak,
hafifçe vurmak; telli çalgıların
teline vurmak

çiyért- (II): Olta atmak; asmak

çiyrék: Çeyrek, dörtte bir

çokır: Çukur, çanak

çökérdeş-: Söyleşmek, konuşmak

çönki: Çünkü

çöy-: Yukarı atmak, **fırlatmak**;
sevinçle kollarında zıplatmak;
yukarıya kaldırmak

çöy: Çivi; askı

çto li: ... mı/mi yoksa

çuçka: Domuz; horlama sözü
olarak da kullanılır.

çukınçık: Kötüleme sözü, kâfir,
gavur

çumar: Et çorbası ya da süte
katılan hamur parçası;
hamur parçaları katılarak
pişirilen bir tür yemek

çum-: Suya dalmak; gömülmek,
batmak; yumuşak bir şey

içine batıp kaybolmak; bir
işe dalmak; kaplanmak

çurt: Kavga ederken veya
öfkelenildiğinde söylenen
küfür sözü, şeytan
anlamında kullanılır.

çuval-: Tertipsiz şekilde
uzamak, karışmak,
dolaşmak; düğüm olmak;
bir kişi veya nesnenin
etrafında dolanmak; ayak
bağı olmak; ilişki içinde
olmak; anlamsız ve
faydasız bir şeyle uğraşmak;
zorlaşmak, içinden çıkılmaz
hale gelmek; (fikir, düşünce,
konuşma vb. için) bağ
kopmak

çuvar: Alaca; karışık; çabuk
değişen (duygu, düşünce vb.
için)

çü: Bir şeye dikkat çekmek
için kullanılır: “dinle, dikkat
et, hey”; birisine durması
veya yavaş hareket etmesi
için kullanılır: “hop!”

çükéc: Çekiç

çümeş-: Çökmek, çömelmek

çüple-: Yemi gagayla yemek;
çöplenecek; dağılmış bir
şeyi toplamak; yabancı
maddelerden temizlemek,
ayıklamak

çüprek: Çaput, paçavra; gömlek,
giyim

çüt: Neredeyse, az kalsın

çüvek: Zarif, yumuşak tabanlı
ayak giyimi, terlik, patik

D

da (I) (de, ta, te): da, de; hatta; tam; ve; ama, fakat; buna rağmen; (bazı zamirlerden ve “kön, yıl” sözlerinden sonra her; sonra, daha sonra; (halk türkülerinde) “la, le” (bkz.) edatının yerine kullanılır; sayı isimlerini birbirine bağlar; tekrarlanan sözlerin arasına girerek anlamı güçlendirir.

dagalı: Nal takılmış, nallı

dala: Bozkır; geniş düzlük

dan: Şan, şöhet; namlı, meşhur, şanlı **~al-:** isim yapmak, meşhur olmak; bilinmek, malum olmak **~tut-:** meşhur olmak **~cırıl-:** övmek, methetmek

daruv: İlaç; merhem; böcek zehiri **~it-:** tedavi etmek

davay: Haydi

davıl: Fırtına; sosyal hayattaki önemli ve çalkantılı hadiseler; (hisler için) coşkun, taşkın

davıllı: Fırtınalı; (hisler için) taşkın, coşkun

davla-: Hak talep etmek, iddia etmek, dava açmak; bir şeyi savunarak mücadele etmek

de: bkz. da

defter: Defter

dejur: Nöbet beklemek, nöbetçi olmak

derece: Derece; defa, kere;

basamak, rütbe, aşama, mertebe; nüfuz, otorite; önem, ehemmiyet

derés: Ders

dermatin: Dermatin, sunî meşin

derrev: Bir anda, hep beraber; aniden, çabucak

dertlé: Heyecanlı; istekli, arzulu, şevkli; ilham veren

dertlender-: Şevklendirmek, heyecanlandırmak

derya: Nehir; deniz; okyanus; çok fazla

deş-: bkz éndeş-

deştér-: bkz éndeş-

devala-: Tedavi etmek; deva olmak

devam: Devam; varis **~ında:** (vakit bildiren kelimelerden sonra) içinde; sırasında, esnasında

dérélde-: Silkinmek; ürkmek

dért: İrkilme ünlemi

dım: Sıvı; damla

dıñ-dıñ: Saat sesi **~dıñ-dıñ**

di-: Demek, söylemek; haber vermek; ...diye adlandırmak, ...diye bakmak; ...diye farz etmek; dilemek **~y:** imiş, diyelim ki; farz edelim ki; **diyerlék:** hemen hemen **~gen:** adında, isimli; mahsus, has, dair **~gende:** (vakit bildiren

kelimelerden sonra) içinde,
esnasında **~ip:** için

dilbége: Eyer; kayış, kamçı; lider

dilenke: Orman, koru

dimçé: Kandıran; *mec.* çöpçatan

dimle-: Terbiye etmek; *mec.*
inandırmak, kandırmak, tavsiye
etmek

din: Din; inanç

diñgéz: Deniz; çok fazla

diplom: Diploma

dissertatsiya: Bitirme tezi

diste: On tane, onluk, deste

divan: Divan, kanepa, koltuk

divar: Duvar

diyéş-: Konuşmak, söyleşmek

diyüv (I): Deme, söyleme

diyüv (II): Dev

Dosaaf: Sovyetler Birliği'nde kara,
hava ve deniz kuvvetlerinde
gönüllü olarak çalışan askerî
nitelikli topluluğun adı

doşman: Düşman

döbérde-: Gürlemek, gürldemek
~döbér-şatır: gümbür gümbür,
gürül gürül

döm: Bazı sıfatların fazlalık
derecesini yapar; bazı
kelimelerin yanına gelerek
“tamamen, bütünüyle” anlamını

verir; zifirî karanlık

dömég-: Ölmek, helak olmak;
yok olmak

dönya: Dünya, yeryüzü; alem;
düzen; sistem; çok fazla,
büyük **~ga kil-:** doğmak
~dan kit: ölmek

döp: Pat, küt, çat (yansıma sesi)

dörös: Hakiki, gerçek; doğru,
dürüst; uygun, yerinde;
aslına yakın (tercüme);
gerçekçi; kanuni; ahlaklı;
tam, mükemmel; adil; evet,
öyle

duçar: Tutulmuş, uğramış,
yakalanmış **~it-:** düçar
etmek, uğramak, tutulmak

dulkın: Dalga; sosyal hayattaki
güçlü hareket; hislerin
taşması

dulkınlan-: Dalgalanmak

dum: Numara

duñgız: Domuz; pis ve pasaklı
kimse; kültürsüz; edepsiz

duş: Dost, arkadaş

dustane: Dostane, dostça

dürt: Dört

dürténçé: Dördüncü

E

e (I): Ama, fakat; tam tersine; ...ise; bu arada, aynı zamanda; buna rağmen, yine de

e (II): Hey; ya; yahu; soru cümlelerinin başına gelerek soru ifadesini güçlendirir.

e (III): A, ha (hatırlama, sevinme, öfke, korku, memnuniyet gibi duyguları ifade eder)

ebet: Öğle yemeği

ebi: Nine, anneanne, babaanne; kaynana; ihtiyar kadın; ebe

eçe: Ekşi; tuzlu toprak

eçéttér-: Acıtmak; göze toz kaçmak

edep: Edep, terbiye, ahlak

edres: Adres

eger: Eğer, şayet; istek ve şart cümlelerini kuvvetlendirmek için kullanılır; dua veya beddua sözünün yanında kullanılır.

ehe: Şaşkınlık ünlemi, ha, sahi mi, öyle mi

ehemiyet: Ehemmiyet, önem

ekemet: Görülmemiş, duyulmamış, olağanüstü, şaşırtıcı hal, mucize; komedi, mizah; tuhaf; çok fazla

ekrén: Yavaş; (hareket, tesir için) güçsüz; acele etmeden, ağır ağır, dikkatle, itinayla; sessiz, ses çıkarmadan; fısıltıyla, sesi yükseltmeden; işitilir işitilmez, yumuşakça; sakın, gürültü

yapmadan; (vakit, ömür için) uzun; yavaş yavaş, vakit geçtikçe; hissedilir hissedilmez; azıcık, biraz

elbette: Elbette, tabii ki

elek: İftira

elifba: Alfabe; okuma yazma kılavuzu; temel, asıl

elle: Acaba, kimbilir, yoksa; ya... ya...; belki; ("kayda, kém, kayçan vb." soru sözleriyle beraber) öyleyse, pekiyi; ("kayda, kém, kayçan, nik vb." soru sözleriyle beraber) kimbilir; bilinmez ki, belli değil **~ni tügél:** pek önemi yok, pek değil **~nige bér:** seyrek, nadiren

elé (I): Şimdi, şu anda; (géne" edatından sonra) biraz evvel, daha yeni; bugüne kadar, şimdiye dek; şimdilik; daha, henüz, hâlâ

elé (II): Emir ve istek ifadelerinde istek, karar ve rica anlamı katar; olumsuz şekilli geçmiş zamanlar ile işin devamlılığını, tamamlanmadığını veya gelecekte olduğunu ifade eder; geçmiş zaman çekimli fiillerle kullanılarak şaşkınlık ifadesi verir; vakit bildiren kelimelerin anlamını güçlendirir; "bit" edatıyla beraber kullanıldığında belirsizlik ve şüphe ifadesi taşır; "var, yok" sözlerinin yanında vakti sınırlar veya devamlılık bildirir.

elége: Şimdilik; geçici olarak; şimdiye kadar

emel: İmkan, fırsat, çare

emelle-: Sağlamak, temin etmek;
oradan buradan toplayıp
çabucak bir araya getirmek;
ayaküstü atıştırmak

emér: Emir, buyruk

emma: Ama, lakin, fakat,
ancak; amma da, çok fazla

ençék: Dişi köpek; yavru
köpek; erkeklerin peşinde
koşan kadın için de
kullanılır.

ene: Oradaki; ta; işte

eni: Anne, valide; kaynana

enke: bkz. eni

erdene: Odun yığını; dizilmiş;
istif edilmiş

erékmen: Geniş yapraklı bir
cins dikenli ot, dulavrat otu

erlé-birlé: Bir ileri bir geri, bir
oraya bir buraya; aşağı
yukarı; bir o bir bu

erleş-: Kavga etmek, dalaşmak;
bağırışmak

ermek: Yün ipten yapılmış
dokuma, pardesü ~**can**
ermekçé bul-: Birisine can
yeleği olmak, iyileştirmek

erné-: Sızlamak, ağrımak; acı
çekmek, üzülmek

ernüv: Sızı, ağrı; acı, üzüntü

ernüvlé: Ağrılı, sızılı; acılı,
üzüntülü

erséz: Arsız, utanmaz; teklifsiz,
çekinmesi olmayan; inatçı;
dayanıklı; her yerde yetişen
ve çabucak yayılveren ot
türleri; açgözlü

esir: Esir

eşke: Pis, kötü

eti: Baba

etke: bkz. eti

evelen-: Yuvarlanmak, dönmek

evérél-: Değişmek, çevrilmek;
dönüşmek, başkalaşmak;
sihirle şeklini değiştirmek

ey: Ey; ay; ah; hey; e; iyiden
iyiye, iyice

eybér: Eşya, araç, gereç; nesne,
şey; paket; eser

eybet: Güzel; iyi, mükemmel;
uygun, münasip; makul,
mantıklı; iyi huylu; keyifli,
iç açıcı; yeterli, kâfi ~**rek:**
daha güzel, daha iyi, daha
hoş

eybetle-: Güzel, iyi hale
getirmek; kâfi derecede,
gerektiği gibi yapmak;
mükemmel hale getirmek;
titizce, itinayla yapmak

eyde: Haydi; derhal, hemen;
tamam; peki ~**géz:** haydi,
hadisene ~**lé:** haydi, artık

eyé: Evet; tamam; elbet; ha;
öyle değil mi

ey: Çocuklu kadının eşine
seslenme şeklidir ~**ém:**

erim, eşim vs. anlama gelir

eylen-: Dönmek, dolanmak,
dolaşmak; akli kurcalamak;
çevrilmek, halka olmak; geri
dönmek; başkalaşmak,
dönüşmek; uğramak; bir
şeyle oyalanıp durmak

eylendér-: Döndürmek,
çevirmek; altını üstüne
getirmek; etrafını sarmak,
kuşatmak; dolaştırmak,
dolandırmak; değiştirmek,
başkalaştırmak; evirip
çevirmek; diline dolamak;
tercüme yapmak; başarmak

eyt-: Söylemek; bildirmek;
anlatmak; öğretmek;
açıklamak; terennüm etmek;
laf taşımak; çağırmak, davet
etmek; tenkit etmek

eytél-: Söylenmek; bildirilmek;
anlatılmak; öğretilmek;
açıklanmak; terennüm
edilmek; tasvir edilmek

eytárséñ: Adeta, sanki

eytkele-: Söyleyip durmak

ez: bkz. az ~**rek:** Daha az

ezér: Hazır; razı

ezérle-: Hazırlamak

ezérlen-: Hazırlanmak

É

éc: Karın, mide, kursak; iç; astar; muhteva; **yürek**, gönül **~poş-**: kederlenmek, endişelenmek, içi sıkılmak **~özél:** yürek parçalanmak **~ke yot-:** içine atmak

éc-: İçmek; içki içmek; baştan geçirmek; gönülden geçirmek

écér-: İçirmek

éhém: Gırtlak temizleme sesi

él-: **Asmak**, takmak, iliştmek; bağlamak; iliklemek; yerine koymak; üstün körü giyinmek; giydirmek; kapıp almak; işgal etmek; kilitlemek **~ép al-:** öfkeli sözler söylemek, küfretmek; bir mesele hakkında konuşmak

élek-: **Takılmak**; tutulmak, yakalanmak, kapılmak; zarar vermek; başına kötü bir hal gelmek; istenmeyen birisine rastlamak; ele geçmek; bir yere yerleşmek; nasip olmak, pay almak; cezalandırılmak; tenkit edilmek

élék: **Önce**, evvel; ilk, başta, birinci; eski zamanlarda **~ké:** eski; şimdiye kadar ki, önce, evvel; baştaki; ilk **~te:** çok önce, eski zamanlarda; önce **~kéçe:** eskisi gibi

élektér-: **Takmak**, **bağlamak**, saplamak; düğme, kopça, fermuar vb.yi iliklemek; ısırmak; çarpmak, çarpıp düşürmek; tutmak, kapmak,

yakalamak; hafifçe yerleştirmek; bulmak, ele geçirmek; benimsemek; bir şeyden azıcık almak; giymek; cezalandırılmak; tenkit etmek

éléktrik: Elektrik

élén-: Asılmak, ilinmek

élénké-salınkı: Salına salına; özensizce; (hava için) yağar yağmaz, bulutlu

élgéc: Askı; çengel; kilit

élmek: İlmek; düğüm; olta; tuzak; düğme iliği

éndeş-: **Seslenmek**, soru yöneltmek; müracaat etmek; sohbet etmek, söyleşmek; cevap vermek

éné: Küçük erkek kardeş **~m/keş:** yaşça küçük erkek kardeş için kullanılan hitap sözü, kardeşim **~énesénen-cébéne kader:** açıkça, bir bir

éré: İri, büyük; geniş; uzun; kibirli; önemli

éré-: Erimek; yumuşamak; (süt için) kesilmek; görünmez olmak, yavaş yavaş yok olmak; izi bile kalmamak; rahatlamak, keyfi gelmek

érét-: **Eritmek**; yumuşatmak

érle-: Eğirmek (Yün, ip vs. için)

éskemiye: İskemle, sandalye

éssé: **Sıcak**; ısı, sıcaklık; kaynar; tropik; buhar; vücut sıcaklığı,

ateş

éstér-: bkz. östér-

ész: **İş, meşgale,** uğraş; amel; hizmet; vazife; görev; sorumluluk; faaliyet; mesele, problem; şart, hal; vakıa; ilgi, münasebet; meşakkat; usul, yol

éškert-: Şekillendirmek, işlemek; toprağı ekecek hale getirmek, sürmek, tırmıklamak; bir şeyi kullanılacak, faydalanılacak hale getirmek, **tamamlamak,** bitirmek; geliştirmek, olgunlaştırmak; mecbur etmek

éşle-: **Çalışmak,** bir işle meşgul olmak; görev yapmak, hizmet etmek; icat etmek; eğitmek, terbiye vermek; başkasının menfaatine çalışmak; (makine vb. şeyler için) hareket etmek; fikir, hayal vb. doğmak; hazırlamak, yapmak, işlemek, şekillendirmek; yapmak, etmek

éşlet-: Çalıştırmak; yaptırmak

éşséz: **İşsiz;** tembel, miskin, aylak

ét: Köpek, it

ét-: **İtmek;** dışarı atmak; dışlamak

étac: **Daire, kat** (apartman, bina vs. için); maden ocağında koridor bölümü

éter-: İtmek, kenarı çekmek; **ittirmek**

étel: İtilmek, çekilmek, bir tarafa eğilmek

étén-: bkz. étél-

étész-: bkz. ét-; itişmek

éz: **İz;** yol; çizgi; ayak sesi; tesir

ézerlékle-: **İzlemek,** takip etmek, kovalamak; kısıtırmak, sıkıştırmak

ézele-: **Aramak;** bakınmak; arayış içinde olmak

F

familiye: Soyadı

fani: Fani, ölümlü

fatir: Apartman dairesi

fayda: Fayda; iyilik; kazanç;
yardım

faydasız: Faydasız, önemsiz,
boş

felen: Falan, filan **~felen-tögen:**
falan filan

fenni: Bilimsel

fereşte: Melek

ferman: Emir, buyruk

fevral: Şubat ayı

fikér: Fikir, düşünce; niyet,
dilek, plan; bakış açısı

forma: Şekil, görünüş, yapı,
forma

fu: “Öf” anlamında ünlem

fufayka: Kalın kazak

G

gacep: Acayip, tuhaf, şaşırtıcı

gaceplen-: Şaşırmak, hayret etmek; hayran kalmak

gaciz: Âciz

gadet: Huy, tabiat; özellik; gelenek, görenek, adeti örf

gadetlen-: Alışmak

gadi: Sıradan; özelliksiz; gündelik; adi; vasat; ilkel; basit; kolay; saf; dürüst, hilesiz; aşağı tabakadan

gafuv: Affetme, bağışlama

gaile: Aile; cemiyet

galem: Alem, kainat, yeryüzü; tabiat; dünya; insanlık; halk; topluluk, grup; hayat; çok fazla

galoş: Lastik ayakkabı

gamséz: Gamsız, hiçbir şeye aldırış etmeyen

garasat: Güçlü fırtına; kıyamet

garip: Garip; yolcu; misafir; fikir kimse; zayıf, halsiz, güçsüz

gariplen-: Zayıf düşmek, halsizleşmek, güçsüzleşmek

gariza: Dilekçe

garlék: Utanç

garlen-: Utanmak

garmun: Armonika, akordeon

gasır: Asır, yüzyıl

gaskeri: Askerî, askere ait

gaşık: Âşık

gayép: Suç, günah, kabahat; eksiklik; utanç, ayıp; sebep

gayıple-: Suçlamak; kötölemek; kınamak; ayıplamak

gayéplé: Suçlu, kabahatli; sebep olan

gayépséz: Suçsuz, günahsız

gayretlé: Güçlü, kuvvetli, gayretli, kahraman, cesur

gazap: Azap, cebir, zulüm, cefa, zorluk, meşakkat

gazaplan-: Azap çekmek, cefa çekmek kederlenmek; vicdan azabı çekmek

gazaplı: Kederli, sıkıntılı, üzüntülü, azaplı

gazeta: Gazete

gecit: Gazete

gevde: Gövde, vücut, beden, cenaze; leş

gél: Her zaman, daima, sık sık; aralıksız, sürekli; tamamen, bütünüyle; hepsi

gelen-gelen: Sürekli, her zaman, sık sık

géne: bkz. gına

gına: Sadece, yalnızca, tek; (yer için) hemen yanında; bile; hep; tamamen, olduğu gibi; (sıfatlarda) oldukça; zaman bildiren kelimelerin yanında) daha yeni, henüz, şimdi

gırıl-da-: Horlamak, hırıldamak

gıyışık: Aşk

gimnasterka: Asker gömleği, gömlek

gomér: Hayat, ömür **~it- (sör-):** yaşamak; hayatını kazanmak

gomérlék: Bir ömre yetecek, ömür boyu devam edecek kadar; ebedi **gomérlékke:** ebediyyen

gomum: Ortak; umum

göbediye: Pirinç, et, yumurta, peynir, üzüm karıştırılarak yapılan pide

göjle-: Pek çok canlının bir araya gelmesiyle uğultulu, **gürültülü, karışık sesler çıkması;** gürüldemek; dırıldamak; fokurdamak; ateşi harlatmak

göl: Çiçek; gül; çiçek gibi güzel

gölcimés: Kuşburnu, yaban gülü

gönah: Günah; suç; kabahat

gönahsız: Günahsız; suçsuz

görélté: **Gürültü,** patırtı; patlama sesi

görle-: (Güvercinler için) ötmek; yumuşak, sevimli bir sesle konuşmak; **gürlemek;**

gürüldemek; (iş, çalışma vb. için) iyi gitmek; iyi, mükemmel yetiştirmek, yaşama vb.

gradus: Derece

grunt: Toprak; çamur, balçık; **astar** (boya için)

gudok: Düdük; siren

gür: Kabir, mezar

güvélda-: Araba ya da motorun çıkardığı ses

güya: Adeta, sanki; gibi

güzel: Güzel **~ém:** Sevgi ifade eden hitap sözü

H

haman: **Daima**, hep, her zaman; aralıksız, durmaksızın; bugüne kadar, şimdiye dek; istisnasız; ne olursa olsun

hay: Hay, ha, ah (Hayranlık, sevinç, şaşkınlık, korku, pişmanlık, öfke, üzüntü, keder, acı, alay vb. duyguları bildirir.)

helak: Ölüm; bitme, yok olma, mahvolma **~bul-:** **helak olmak**; vakitsiz ölmek; telef olmak; mahvolmak **~it-:** Helak etmek; harap etmek, mahvetmek

hem: Ve; ayrıca; hem... hem...; da/de

hemme: Bütün, hepsi, tamamı; her; herkes

her: Her

herkém: Herkes

hernerse: Her şey

heybet: Heybet, büyük, ulu; iyi

höcüm: **Hücum**, saldırı; mücadele; beklenmedik kaza, bela, felaket; şiddetli tenkit

höner: **İş, meslek**; sanat; hüner, ustalık

huş: Akıl; şuur **~tan yaz-:** aklını kaybetmek

H

hacet: Gereklilik, lüzum

hafa: Korku, endişe, sıkıntı, kaygı

hak (I): Hakiki, gerçek, doğru; dürüstlük; adalet; adil

hak (II): Hak, hukuk; pay

hak (III): Fiyat, değer, paha; ücret

hak (IV): Allah

hakında: Hakkında, hususunda, -a dair

haklık: Doğruluk, haklılık

hakta: bkz. hakkında

halat: Asya'daki halkların düğmelemeden giydikleri cübbe gibi **yerel üst giyimi**; gömlek üstüne giyilen iş giysisi, hastane giysisi, önlük (hasta ve hastane personeli için); pijama üstü

halık: Halk, millet; toplum; insanlar, topluluk

han: Han, hakan

hanbike: Kadın han; **han eşi**

hanım: Evli kadın; hanım

haraktér: Karakter, kişilik, huy, mizaç

haram: Haram, dinî bakımdan

yasak olan

harap: Korkunç; **fena, berbat**
~it-: öldürmek; harap etmek

hasil: **~hasil bul-:** Var olmak, oluşmak, gerçekleşmek

hat: Mektup

hatın: Kadın, hanım; eş, karı

hatire: Hatıra

heber: Haber, malumat; dedikodu; mektup

heberçé: **Haberci;** mektup yazan; muhabir; olacak olay, durum (habercisi olmak)

hel: **Hal, durum;** güç, kuvvet; sosyal statü, derece; bir şeyi hazırlayan şartlar; devlet rejimi; beklenmedik bir durum **~bél- (bélés-, soraş-)** hal hatır sormak **~cıy-:** güç toplamak, dinlenmek **~den tay-:** halsizlenmek, çok yorulmak

hellen-: Rahatlamak, ferahlamak

helséz: Halsiz, güçsüz

helsézlen-: Halsizleşmek, güçsüzleşmek

helve: Çekirdek; yuvarlak, küçük taneler halinde yağda kızartılan şekerli milli Tatar yiyeceği

herbi: Askerî; ordu mensubu

heréf: Harf

hereket: Hareket

hesret: Üzüntü, keder, acı; felaket

hesretlen-: Üzülmek, acı çekmek, kederlenmek

hetér: Hatır, hafıza **~kaldır-:** gücenmek, kırılmak **~ge al-:** hatırlamak

hetérle-: Hatırlamak; unutmamak

hetérlet-: Hatırlatmak

hetlé: Kadar, dek, değin; ölçüsünde, derecesinde; gibi; şeklinde

hetta: Hatta, üstelik, ayrıca

heyér (I): Hayır, iyilik, yardım; sadaka

heyér (II): Fakat, ama, ancak

heyérçé: Fakir, yoksul; dilenci

heyérlé: Hayırlı, iyi

heyérséz: Hayırsız; öfke, kızgınlık, memnuniyetsizlik vb. bildiren sözü

heyle: Hile; kurnazlık; maharet; sır

heyleker: Hilekâr; sahtekâr; kurnaz; mahir

heyran: Acayip, tuhaf, hayret verici; **hayranlık verici,** harika, mükemmel

hezér (I): Şimdi, şu anda; henüz, daha yeni; anında; derhal

hezér (II): Hazır

hézmet: İş, hizmet, emek; güç, enerji, gayret, çaba; vazife, görev

hıt: En azından, hiç olmazsa

hıyal: Hayal; gönül, kalp; hatır; ümit, dilek; uydurma, gerçek dışı

hıyanet: İhanet, hainlik

hıkmet: Hikmet, bilgelik, felsefe; vecize

hıhıl-da-: Kısıp sesle gülmek, kıkırdamak

hırug: Cerrah

hırugıye: Cerrahî

his: His, duygu

hislendér-: Duygulandırmak, hislendirmek

hoday: Hüda, Tanrı, Allah

hokuk: Hukuk, hak

holık: Karakter, huy; adet, alışkanlık

holıklı: Karakterli, kişilik sahibi

hökém: Hüküm, karar; mahkeme **~yört-:** hüküm vermek, düşünce yürütmek; hüküm sürmek, idare etmek

h rmet: H rmet

huca:  zel m lk sahibi; toprak sahibi k yl ; herhangi bir i in ba ındaki yetkili, patron; efendi; misaf r gidilen evin sahibi; **aile reisi;** Rab, Allah

huligan: Serseri, holigan

hur (I): Huri

hur (II): Hor, hakir **~bul-:** utanılacak halde olmak, rezil olmak; alay edilmek, k  msenmek; horlanmak **~it-:** Utandırmak, rezil etmek; k  msemek, alay etmek

hurla-: K fretmek, alay etmek; birisini k  lemek, **horlamak,** a a ılamak

hurlan-: bkz. hurla-

hu : (I): Ho 

hu  (II): Allah ısmarladık, ho  akal **~ıg z:** bkz. hu 

hu la -: Vedala mak; helalle mek

I

ıçkın-: Giydirilmiş, takılmış, yapıştırılmış veya tutturulmuş bir yerden çıkmak, düşmek, ayrılmak, kopmak, sökülme; hızla bir tarafa yönelmek; birinin yanından uzaklaşmak, terk edip gitmek, bırakmak; kurtulmak; boşa gitmek, israf edilmek; **ağzından kaçırmak**; işten çıkarılmak, kovulmak; ölmek; aklını kaybetmek

ıçkındır-: Giydirilmiş, takılmış, sıkıştırılmış bir şeyi çıkarmak, sökülme, koparmak, sökmek, çözmek, ayırmak, gevşetmek; elinde tuttuğu bir şeyi bırakmak veya elinden düşürmek; bir imkanı değerlendirememek, elinden kaçırarak, fırsatı kaçırmak; **ağzından bir söz kaçırmak**; israf etmek, boşa gittirmek; işten çıkarmak, kovmak; öldürmek

ımla-: İşaretle anlatmak, bildirmek, göstermek, işaret etmek; işaretle bir iş yaptırmak; işaretle tasdik etmek; ima etmek; kinayeli konuşmak

ımsındır-: İmrendirmek, sabırsızlıkla bekletmek

ındır: Tahılları saklamak, kurutmak, dövmek vb. maksatlarla yapılmış bina, ambar, harman yeri

ıñıraş-: İnlemek, ah etmek; feryat etmek

ırgı-: Fırlamak, sıçramak, zıplamak; aniden başka bir

tarafa yönelmek; (savaş meydanında) hücum etmek, öne atılmak; ateş atmak, kurşun yağdırmak

ırgıt-: Fırlatmak; hücum ettirmek

ırılma-: Hırlamak (köpek vs.); kavga etmek; küfretmek

ırjay-: Sırıtmak; kocaman ve çirkin görünmek

ıruv: Soy, nesil

ıruvdaş: Kardeş; soydaş

ışan-: İnanmak; güvenmek, itimat etmek; doğru kabul etmek; ümit bağlamak

ışandır-: İnanırmak; güven vermek; vaat etmek, ümitlendirmek

ışanıçlı: İnançlı; güvenilir, mutemet; sağlam; mutlak, kesin; inandırıcı

ışık: Gölge; örtülü, muhafazalı; yağmur, rüzgar vb. den koruyan üstü kapalı mekan; تنها; metruk

ışıklan-: Korunmak; örtülmek; gölgelenmek; himaye edilmek

ışkı-: Ütülemek, yumuşatmak, ısıtmak, temizlemek vb. maksatlarla bir şeyin üzerine kalın ve sert bir nesne bastırıp **üzerinde gezdirmek**

ıştan: Pantolon

ızba: Ev, köy evi, kulübe

ızbuluç: Pis, kötü

İ

iç: Elbette, tabîî ki, hiç şüphesiz, muhakkak

içmasa(m): Hiç olmazsa; yetmezmiş gibi, üstelik, ayrıca; hatta; hayranlık ve şaşkınlık duygusunu kuvvetlendirir

idare: İdare, yönetim

İdél: İdil nehri

iden: Tahtadan veya taştan yapılmış taban döşemesi
astı: idarî ve hakim güçlere karşı yürütülen çok gizli muhalefet hareketi

igé (I): İyi

igé (II): ~de yuk, çigé de yuk:
Ucu bucağı yok, hadsiz hesapsız, sınırsız

igén: Ekin; tahıl; tarla; ekincilik

igtibar: İtibar, hürmet; iltifat; dikkat; nüfuz, otorite

ih: Sevinç, üzüntü, endişe, öfke, alay vb. duyguları belirtir.

ihma: Oh be (Rahatlama, keyiflenme vb. duyguları bildirir; of (pişmanlık, üzüntü vb. duyguları bildirir)

ihtiram: İhtiram, hürmet gösterme

iken: Acaba; fiilden başka sözler yanına gelerek onlara fiil anlamı katar.

ikev: İki; ikisi

iké: İki; ikili

ikélen-: İkiye bölünmek; kararsız kalmak

ikénçé: İkinci; sonraki; yeniden, tekrar

il: Ülke, vatan, memleket; köy; halk; ahali; barış, dostluk

ilahi: İlahi, Allah'a has; Allah; Allahım; olağanüstü, esrarlı; şaşırtıcı, hayranlık verici

ilek: Elek ~**yoldız:** yıldızlar takımının birinin halk dilindeki adı

ilemséz: Çirkin; rahatsız edici, sıkıcı; kötü, berbat; kaba; olağanüstü

ileslen-: Coşmak, şevklenmek; çılgına dönmek

ilt-: Alıp gitmek, götürmek; sürüklemek; başı çekmek, ele başı olmak; sebep olmak

iman: İman, inanç

imansız: İmansız, inançsız

imen: Meşe ağacı

iméş: Sözde, güya; imiş; meğer; dedikodu; şayia

imgek: Bela, mihnet, meşakkat; zahmet, sıkıntı; baş belası; sakat; asalak kimse

imget-: Sakatlanmak; manen zarar görmek

imin: İyi, sağ, selamet; sakın, rahat, huzurlu

import: İthal

imtiḥan: İmtihan

indé: Şimdi, şu anda; biraz önce, demin, henüz; artık; eğer, şayet; söylenen sözün doğruluğundan şüphe bildirir; çeşitli ifadelerle kullanılarak hareketin tamamlandığını bildirir.

inel-: Yalvarmak, yakarmak; rica etmek

institut: Enstitü, yüksek okul

inşalla: İnşallah

inték-: İncinmek, acı çekmek; üzölmek; azap içinde olmak muhtaç olmak

iñ (I): En, genişlik, mesafe; omuz, ense

iñ (II): En; pek, çok; hepsinden fazla, en çok; tam

iñbaş: Omuz

iñle-: Bir yeri kaplamak, istila etmek **~iñlep-buylap:** enine boyuna

ipi(y): Ekmek **~key:** Sevgi ve küçöltme anlamı katar

ipteş: Arkadaş, dost; yoldaş; karı, koca; yardımcı; temsilci

ir: Erkek; erkekçe; cesur, mert, yiğit; koca, eş

ir-at: Erkekler

irék: Hürriyet, azatlık; hak, hukuk; açık hava; istek, dilek

iréklé: Hür, bağısız; azat; rahat, zorlanmadan

irén: Dudak

iréş-: Erişmek, ulaşmak; işitilmek (haber, söz vs.); yetmek, yetişmek; bela, kaza gelmek

irke: Nazlı; sevgili, maşuk; sevimli, yumuşak

irkele-: Öpüp kucaklamak, sevmek, okşamak; sevdiğini belli edecek hareketler yapmak; şımartmak

irkén: Geniş; (giysi ve ayakkabı için) rahat; açıklık, açık hava; hür, azat; hürriyet; çekinmeden; tabii şekilde; engelsiz; zengin; yeterli, epeyce

irte: Sabah; başlangıç; sabahleyin; erken; yarın

irtege: Yarın; gelecek

irten: Sabah; sabahleyin; yarın

irtengé: Sabah; sabahleyin

irtük: Erkence; çok erken

is (I): Koku; pis koku; is; iz, işaret

is (II): Akıl; hafıza, hatır **~kit:** şaşırp kalmak; çok önem vermek **~ke kil-:** hatırlamak; akli başına gelmek; ayılmak; anlamak **~ke tös-:** hatırlamak; pişman olmak

is-: Esmek

isbatla-: İspatlamak

isep (I): Hesap; miktar; sayı; ücret; ekonomi; çok, fazla

isep (II): Düşünce, fikir

isen: Sağ, diri, canlı; emniyette; sağlıklı; yerinde, kaybolmamış; zarar görmemiş, sağlam
~**méséz:** merhaba, nasılsınız

isenleş-: Selamlaşmak; vedalaşmak

isenlék: Sağlık, canlılık; selamet; sağlamlık; sağlıklı olma

iserlen-: Etkilenmek; şaşırmak

isér-: Sarhoş olmak; zehirlenmek; başı dönmek; mest olmak

isérék: Sarhoş; mutluluktan, sevgiden vb. başı dönmüş, mest

isérüv: Sarhoşluk, sarhoş olma

iskér-: Hatırlamak, akla gelmek

iskert-: Hatırlatmak, akla getirmek

iské: Eski, yıpranmış; iptidaî; kadim; geçen yıla ait, geçmiş; bebeklerin altına koyulan bez

iskér-: Eskimek; yıpranmak; önemini kaybetmek; tesiri azalmak; küflenmek; bayatlamak; ekşimek

isne-: Koklamak; sezmek, aslını anlamak; esnemek

istelék: Hatıra, yadigar; kitabe; abide; yazma eser; hatıra yazısı

iş: Eş; denk; benzer; dost, arkadaş; aynı ~**é:** gibi

iş- (I): Yıkma, harap etmek, bozmak; bardaktan boşanırcasına yağmur yağmak; bir işi başaramamak

iş- (II): İp, sicim vb. şeyleri sağlamlaştırmak için birkaç kat örmek

iş- (III): Kayığı kürekle çekmek; (su kuşları için) patileriyle suda yüzmek; (hayat için) insanı istemediği bir yöne sürüklemek

işarele-: El, kol veya baş işaretiyle göstermek; işaretle onaylamak; ima etmek

işégaldı: Kapı önü

işék: Kapı

işéklé-türlé: Odanın bir ucundan bir ucuna, ileri geri

işél-: Yıkılmak, harap olmak (saç için) dağılmak; yalpalamak

işét-: İşitmek, duymak

işétél-: İşitilmek, duyulmak

işlé: Çok, çok fazla; büyük

it: Et

it-: Etmek, yapmak; bir şey yapmak istemek; niyetlenmek; bir hizmeti, vazifeyi yerine getirmek; çeşitli kelime ve kelime gruplarından sonra gelerek birleşik fiil yapar

itek: Etek; giysinin ön kısmı; uzun bir şeyin aşağı sarkan kısmı;

orman, gök, bulut vb.nin kenarı; deniz, nehir, göl vb.nin kıyısı

iték: Çizme

itél-: Edilmek, yapılmak

itén-: Yapmak, etmek

ittér-: Yaptırmak, ettirmek

itüv: Etme, yapma

iy: Ey, hey, ay

iy- (I): Eğmek, bükmek

iy- (II): Yumuşatmak

iye: **Sahip**, malik; layık; bir işle meşgul olan, çalışan kimse; yazar; Allah

iyeleş-: Öğretmek; alışmak; boyun eğmek (hayvan hakkında)

iyer-: Birinin peşinden gitmek, izlemek, **takip etmek**; kovalamak; sırnaşmak; (hastalık için) bulaşmak; birinin fikrine veya sözüne göre hareket etmek; birini örnek almak; taklit etmek; katılmak; boyun eğmek

iyél-: Eğilmek, bükülmek; sarmak; yıkılmaya yüz tutmak, sallanmak

iz-: **Ezmek**; bastırmak; çiğnemek; dayak atmak; öldürmek, yok etmek; acı vermek, ızdırap çekmek; zulmetmek; sömürmek, istismar etmek; aynı sözü defalarca tekrar etmek; yersiz ve zararlı bir iş yapmak; tanınmaz, anlaşılmaz

hale getirmek, bozmak

izél-: **Ezilmek**, çiğnenmek; dayak yemek; öldürülmek; acı çekmek; zulüm görmek; sömürülmek; su veya nemin etkisiyle yumuşamak; sıcaktan, yorgunluktan veya alkolden halsizleşmek; derin uykuya dalmak; keyiflenmek; korkmak; aynı sözü defalarca tekrarlamak

izgé: Allah'a yakın kimse, peygamber, evliya; dindar, takva sahibi; sufî; ilahî; tabiat üstü; mukaddes, kutsal; mübarek; yüce; aziz; muhterem; adalet ve hürriyet için yapılan mücadele; adil

izme: Harç, bulamaç

izre-: Islanmak, nemlenmek; eskimek, yıpranmak; uyuklamak, tatlı uykuya dalmak; **şaşırmak**

izüv: Yaka

izvest: Kireç

J

jel: Zavallı; yazık

jelle-: Acımak, merhamet etmek

jilpén-: ~cilp-: Silkelemek; kanat
çırpmak (kuşlar için)

juvılda-: Uğuldamak, (fırtına vs.);
vızıldamak (böcekler için)

juv: Yansıma ses; **juv it:**
Endişelenmek, içi sıkılmak,
zonklamak

K

kabak (I): Göz kapağı

kabak (II): Kabak bitkisi

kabak (III): 1917 İhtilali'ne kadarki Rusya'da meyhaneye verilen ad

kabalan-: Acele etmek

kaban: ~duñgızı: Sazlık yerlerde yaşıyan bir tür yaban domuzu

kabañet: Kabahat, suç, günah

kabart-: Kabartmak; vücutta şişmeye yol açmak; kaynatmak; şişirmek; abartmak

kabat: Yeniden tekrar, yine; kez, defa, kere

kabatla-: Tekrarlamak; taklit etmek; yankılatmak, aksettirmek; hatırlamak

kabér: Kabir, mezar; ölüm; çok dar yer

kabın-: Yanmak, tutuşmak; çalışmak (motor, araba vs.); heyecanlanmak; başlanmak, hareketlenmek

kabırğa: Kaburga; kenar, kıyı, köşe

kabız-: Yakmak, tutuşturmak; çalıştırmak, harekete getirmek; his, enerji vb. duygular uyandırmak

kabinet: Kabin; labaratuvar; hükümet kabinesi

kabul: ~bul-: (beddua, iyi dilek

vb. için) kabul olmak ~it-: kabul etmek; (mal vb. için) göndericiden almak; müsaade etmek; karşılamak, misafir etmek; muayeme etmek; uygun bulmak; razı olmak ~kıl-: kabul etmek; müsaade etmek; karşılamak, misafir etmek

kaç-: Kaçmak; gizlenmek, saklanmak; kaybolmak, yok olmak

kaçışlı: Kaçma, kovalamaca; birbirinden kaçarak oynanan oyun

kada-: Saplamak, batırmak; sokmak; takmak, iliştiirmek

kadak: Çivi; firkete, iğne

kadaklan-: Çivilenmek, batırılmak, saplanmak

kadal-: Saplanmak, batırılmak; takılmak, iliştilmek; boğazda kemik, kılçık vb. nin kalması; gözünü dikip bakmak; baş aşağı yere düşmek; ölmek

kader: Kadar, dek, değin

kadér: Hürmet, saygı; kadir; kıymet, değer; otorite; nüfuz

kadérlé: Muhterem; kıymetli, değerli; önemli, çok gerekli; aziz, yüce ~lém: Sevgi, saygı ve hürmet bildiren hitap sözü

kadr (I): Kadro

kadr (II): Kadraj

kagıl-: Vurulmak; çarpmak;

saplanmak; temizlenmek,
ayıklanmak; silkelenmek;
boşaltılmak; sallanmak; yoldan
çıkma, başka tarafa yönelmek;
itilmek, iteklenmek; değmek,
dokunmak, temas etmek; içki
içilmek; dışlanmak,
istenmemek, hor görülmek

kagın-: Çırpınma; silkinme

kaher: Kahır, lanet; zulüm; öfke
~**sukkırı:** büyük öfkeyle edilen
beddua

kaherlen-: Üzülmek; öfkelenmek

kak: Kuru; örtüsüz, halısız taban;
zayıf, cılız

kakça: Zayıf, cılız

kak-: **Vurmak;** kapı çalmak;
çarpmak; saplamak;
temizlemek, ayıklamak;
silkelemek; itmek, iteklemek;
hafifçe vurmak; kanat çırpma;
sallamak; içki içmek; dışlamak,
hor görmek

kakşa-: **Gevşeyip düşecek hale
gelmek;** bozulmak, dağılmak;
zayıflamak, sağlığını
kaybetmek; azalmak, yok
olmaya başlamak

kal-: **Kalmak;** kurtulmak; bir
şeyin yanından geçip gitmek;
sona kalmak; arkada kalmak;
otobüs, uçak vb.yi kaçırmak;
(yard. fiil fonk.) hareketin
devam ettiğini, neticesini veya
hızla gerçekleştiğini bildirir;
kendisinden önce gelen sıfatın
halini almak ~**a:** hariç, ...den
başka

kala: Şehir

kalay: Kalay

kalca: Doğranmış et parçası

kaldır-: **Bırakmak;** saklamak;
ayırma; bitirmemek;
mahrum bırakma; engel
olma, imkan vermemek;
arkada bırakma, geçmek,
öne çıkmak

kalem: Kalem; kurşun kalem;
yazarlık

kalın: Kalın; (saç, kaş, orman vb.
için) sık; şişman, hantal; kaba

kalıp: Kalıp; şekil; model, örnek

kalk-/kalık-: **Kalkmak,** ayakta
durma; kabarmak, şişmek;
bir şeyin yüzeyine çıkmak;
büyümek, gelişmek, yetişip
serpilmek; (gök cisimleri
için) yükselmek; akla gelmek

kalkan: Kalkan; muhafaza

kalkın-: Doğrulmak, kımıldamak;
harekete geçmek

kalkuvlık: **Yükseklik;** tümsek;
kabarıklık; uzunluk

kaltıra-: Titremek; (yürek için)
hızla çarpma

kaltıran-: bkz. kaltıra-

kaluv: Kalma; bir şeye dönüşme

kamaş-: Ekşi bir şeyin etkisiyle
ağız burulma; gözleri
kamaşma; ayaklara kara
sular inmek

Kamaz: Kamaz

kamır: Hamur; cıvık (insan için)

kamış: Kamış, saz

kan: Kan; soy; nesil

kanat-: Kanatmak; acıtmak

kanatlan-: Kanatlanmak;
uçmaya başlamak; sevinmek,
neşelenmek

kanlı: Kanlı

kansızlık: Kansızlık, soysuzluk

kanun: Kanun, yasa

kañgıra-: Sersemleşmek,
afallamak; gurbet çekmek

kap (I): Kap, kase

kap (II): Çekmece, kutu

kap (III): Tam; tıpkı

kap-: Yemek yemek için ağza
almak, yemek, içmek;
yutmak; içki içmek ~**kala-:**
atıştırmak

kapçık: Torba, kese

kapçıkla-: Torbaya konulmak;
şişmek (göz, dudak vs.)

kapıl: Hemen; aniden; sağlam
olmayan, kişiliksiz (insan
vs.)

kapitan: Kaptan

kapka: Kapı; geçit; futbol vb.
oyunlarda kale

kapkaç: Kapak; küçük kapı

kapkan: Tuzak, kapan ~**kapkın**

kapla-: **Kaplamak**, çepeçevre
sarmak; örtmek, kapatmak;
iki şeyin arasına girip
birbirlerini görmelerini
engellemek; yolu kapatmak,
geçişi engellemek; bir şeyin
altını üstüne çevirmek; bir
sıvıyı dibine kadar içmek;
dağılmak, yayılmak; bir şeyin
tesirini azaltmak, bastırmak;
gizlemek, saklamak

kaplan-: Kaplanmak, sarılmak,
çevrelenmek; kapaklanmak;
kendini bir şeye adamak

kapşa-: Elle yoklama; arama

kapşan-: Aranmak bakınmak,
araştırmak, **yoklamak**

kaptır- (I): Yedirmek; pişirmek

kaptır- (II): Takmak, bağlamak,
iliştirmek; balık tutmak

kar: Kar

kara: Kara, siyah; koyu renk;
karanlık, koyu; esmer; kirli,
pis; cahil, okumamış, avam;
trajik; feci; kötü ~**urman:**
bkz. urman

kara-: **Bakmak**; seyretmek;
incelemek; hüküm vermek;
halletmek; eğitmek, terbiye
vermek; hazırlamak; bir şeyin
içinde, bünyesinde olmak, bir
şeyle ilgili, ilişkili olmak;
örnek almak; dikkate almak

karaçkı: Korkuluk

Karak: Hırsız

kara-karşı: Yüz yüze, karşı karşıya; fikir alış verişi yaparak

karal-: Kararmak; kirlenmek; cahilleşmek

karaltı-kura: Türlü yapılar, bina, ahır, ağıl vs.

karaltı: Kiler; kümes, dam, ahır, ağıl vb. müstemilat

karan-: Etrafa bakınmak

karañğı: Karanlık; cahil; açık değil; belirsiz; kötü, çirkin

karañgılan-: Karanlık olmak, gece olmak; keyifsizleşmek; merhametsiz olmak

karañgılık: Karanlık; cehalet, kültürsüzlük; sıkıntı

karasu: Siyahımsı; siyahlı; esmer

karaş: **Bakma, bakış;** fikir, düşünce; değerlendirme, hüküm

karaş-: **Bakışmak;** bakmaya, eğitmeye, terbiye vermeye yardım etmek

karat-: **Baktırmak;** seyrettirmek; inceletmek; hüküm verdirmek; hallettirmek; eğitmek, terbiye verdirmek; hazırlatmak; bir şeyin içinde, bünyesinde olmak; bir şeyle ilgili, ilişkili olmak; örnek almak; dikkate almak

karav: **Bakma, bakış,** seyretme, inceleme, hüküm verme; eğitme; hazırlama

karavat: Kerevet, tahtadan seki,

sedir

karavılçı: Nöbetçi, bekçi, muhafız

karbız: Karpuz

karçık: Yaşlı kadın, kocakarı

karga-: **Beddua etmek;** nefretle yad etmek

karın: Kursak; mide; karın; rahim

karış-: Söyleneni dinlememek, karşı çıkmak; inat etmek

karlıgan: Frenk üzümü

karmaştır-: **Karıştırmak,** kurcalamak, incelemek, bkz. kapşa-

karşı: Karşı; muhalif; düşman; ters, huysuz, geçimsiz

karşıla-: Karşılamak, ağırlamak

karşılık: Karşılık; engel

kart: Yaşlı, ihtiyar; eski, kadim; tecrübeli

kartay-: **İhtiyarlamak,** yaşlanmak; eskimek; yıpranmak; kurumak; vakti geçmek; önemini kaybetmek

kartayuv: **İhtiyarlama,** yaşlanma; eskime; kuruma; yıpranma; vakti geçme; önemsizleşme

karusız: Her şeye hazırlıklı (kimse); güçsüz

kaş: **Kaş;** yüzük taşı; tümsek, kabarıklık **~cıyır-/cimér-:** kaş çatmak

kaşık: Kaşık

kaşkarıy: Yabanî gül

kat (I): Kat; defa, kez

kat (II): Yan, taraf; civar; karşı, ön

kat-: **Katılaşmak;** donmak; üşümek; yapışıp kalmak, kurumak; kirlenmek, çamurlanmak; hareketsiz kalmak; duygusuzlaşmak; ölmek

katı: Katı, sert; sağlam, güçlü; kesin; acımasız; zor, çetin; ağır, derin

katılık: Katılık, katı olma; sertlik, güçlülük; demlilik (çay vs.)

katın: bkz.  atın

katır-: Dondurmak; ü  tmek

katı : Karı ık; huzursuz, rahatsız edici; asabi; vesveseli; yardım; ilgi, m nasebet

katı -: Karı mak, i  i e olmak, alı  veri  halinde olmak; atılmak

katlam: Katman; tabaka

katlav: bkz. katlam

katlı: Katlı

katna  (I): Yardım; ilgi, m nasebet; ba lantı

katna  (II): Karı ık; ile, beraber

katna -: Katılmak, karı mak

kavdarlan-: Ot b r mek; acele etmek, tela lanmak

kavı -: Kavuşmak; yeniden beraber olmak

kav a-:  a ırmak, afallamak; ne yapaca ını bilememek

kay: Hangi; bazı

kaya: Nereye, ne tarafa; nerede

kayan: Nereden; ni in

kayb r: Bazı

kayb revler: Bazıları

kay ak: Bazen, ara sıra

kay akta: bkz. kay ak

kay an: Ne zaman; ara sıra; bazen; zaman zaman; ...dığında

kay andır: Bir zamanlar, bir ara, bir vakit; ne zamandır

kayda: Nerede

kaydadır: Bir yerlerde, belirsiz bir yerde

kay ı: Kay ı, keder,   z nt , gam, tasa; bela, kaza; sıkıntı, me akkat

kay ı- esret: Kay ı ve keder

kay ılı: Kay ılı, kederli,   zg n, gamlı; sıkıntılı

kay ır-: Kay ılanmak, endi elenmek

kayın: Kayın a acı

kayır-: Koparıp çıkarmak; tersine çevirmek; burkmak, incitmek; toprak vb. şeyleri kazıp almak; yoldan sapmak; bir konuya dikkat çekmek

kayırıl-: Koparılıp çıkarılmak; oturulan veya durulan yerden vücudu arkaya çevirmek

kayna-: Kaynamak; (hisler için) coşmak; tertipsiz hareket etmek; uzun zaman bir arada olmak, kaynaşmak; katılmak, karışmak

kaynar: Kaynar; sıcak, kızgın; coşkulu, heyecanlı

kaynarlan-: bkz. kayna-; heyecanlanmak, şevklenmek

kaynarlık: Kaynama hali

kaynaş-: Karıştırılmak, tertibi bozulmak; bir işle meşgul olmak; öfkelenmek çok kızmak,

kaynat-: Kaynatmak; votka hazırlamak; çeşitli duygu ve düşünceleri güçlenmek

kaysı: Hangi; bazı

kayt-: Geri dönmek; yeniden başlamak; vazgeçmek; azalmak; zayıflamak, gücü tükenmeye başlamak

kayta-kayta: Kat kat; git gide

kaytar-: Geri göndermek, geri çevirmek; geri getirmek; iade etmek; bir şeyi eski haline getirmek; gücünü azaltmak; kat kat örmek; bıçak vb.yi körleştirmek

kaytart-: bkz. kaytar-

kaytış-: bkz. kayt-

kaytuv: Geri dönme; yeniden başlama; vazgeçme; azalma; zayıflama

kaz: Kaz

kaz-: Kazımak; kazımak; eşmek; kulak, burun veya diş kurcalamak

Kazan: Kazan şehri

kazan: Kazan, büyük tencere

kazı-: bkz. kaz-

kece: Keçi

kegaz: Kağıt; resmî evrak; kimlik; yazılı

kelime: Kelime, söz

keleş: Nişanlı kız

kenefi: Kanepe, küçük divan

kenfit: Şekerleme, bon bon

kenseler: Kaçılaryla, elçilik, konsolosluklarda yönetimle ilgili görevlilerin bütünü, bu görevlilerin çalıştığı yer

kertécke: Kart

keyéf: Keyif; sağlık, selamet; kıymetli, pahalı

keyéflen-: Keyiflenmek

kébék: Gibi, benzer, ... şeklinde

kéldéret-: Tıkır tıkır çalışmak

(dikiş makinası vs.)

kélem: Kilim

kélet: Kiler

kéley: Zamk, yapıştırıcı

kém: Kim

kémdér: Birisi

kéne: bkz. gına

kér: Kir, leke; yıkanması gereken
çamaşır vb. dokumalar

kér-: **Girmek;** bir şeyin içine
geçmek; saplanmak;
yerleşmek; sığmak; ders
vermek, öğretmek; geçmek;
para veya zenginlik gelmek

kérés (I): Kiriş; lastik

kérés (II): Bir şeyin sığabileceği,
içine girebileceği miktar

kérés-: Bir şeyi yapmaya
başlamak, girişmek

kérésli: Girecek, sığacak kadar;
girişi olan

kéréstér-: Bir şeyi sıkıştırmak

kérfék: Kirpik

kérlen-: Kirlenmek, pislenmek

kért-: Sokmak; geçirmek;
geçmeye imkan vermek;
yerleştirmek; listeye kaydetmek;
denkleştirmek, aynı dereceye
getirmek; ödemek, vermek;
yasallaştırmak

kése: Cep; kese; para; zenginlik

késé: İnsan; şahıs, kişi, kimse;
adam; yabancı kimse, el; birisi;
sevgili

késélék: İnsanlık, insaniyet; insana
has, insanca; kişilik

kıçıt-: **Kaşınmak;** gıcıkklanmak

kıçkır-: Bağırarak, haykırmak;
çığlık atmak; bağırıp çağırmak

kıçkırım-: bkz. kıçkır-

kıçkırt-: **Bağırarak,** haykırmak;
kötü sözler söylemek;
enstrüman çalmak

kıl: Kıl; tüy; tel; ince boyun

kıl-: Kılmak, yapmak; (yard. fiil
fonk.) etmek

kılan-: Doğal olmayan hareketler
yapmak; yapmacık olmak;
taklit etmek; bir özelliğini öne
çıkarmaya çalışmak; **yapmak,**
etmek; bir şey yapıyormuş gibi
görünmeye çalışmak

kılanış: Davranış; iş, hareket

kımırcıt-: Kaşındırmak,
gıdıklamak

kımşan-: **Kımıldanmak;** işe
girişmek, hareketlenmek;
silkinmek

kına (I): Kına

kına (II): bkz. gına

kıñgırav: Çingirak, çan; zil

kır (I): Kır; tarla; saha; sahne

kır (II): Kenar, köşe; yan, taraf

kır- (I): Bir şeyin sathını temizlemek; traş olmak; kesmek; kırpmak; ayıklamak; doğramak; yontmak; rahatsız etmek; askere almak

kır- (II): Öldürmek; silahla öldürmek; kırmak; dağıtmak, harap etmek; keyif bozmak

kırgıy: Göçmen (kuşlar hakkında); yabanî (bitki vs.); insan eli değmeyen, insanların yaşamadığı yer; ilkçağ; kişiliksiz, şefkatsiz; sosyal olmayan

kırık: Kırk; pek çok

kırıs: Sert mizaçlı; merhametsiz; fazla ciddi; kesin, katı; vahşi, yabanî; elverişsiz, çetin, ağır

kırıy: Kenar, kıyı, köşe; civar; yan taraf; merkezin dışındaki yer

kırmavık: bkz. tigenek

kırmıska: Karınca; eksiklik, noksanlık

kırt (I): Aniden, hemen

kırt (II): Kesme sesi, kırt

kıs-: **Sıkmak;** sıkıştırmak; tokalaşmak; iki şeyi birbirine değdirmek; kuşatmak; sınırlamak, zor durumda bırakmak; basmak, ezmek, bastırmak; aralamak; kısmak, azaltmak; sömürmek; baskı altında tutmak, zulmetmek

kısan: Dar; ağır, çetin, zor

kısıl-: (Dişler için) öfkeyle

sıkılmak; avuç içine sıkıştırılamak; azalmak; (gözler için) bir miktar yumulmak; eli yumruk haline getirmek; tuzağa düşmek; sıkışmak; karışmak, katılmak

kıska: Kısa

kısırkla-: **Kesmek,** boğazlamak; sıkıştırmak; geri çekilmeye mecbur etmek (asker hakkında); eleştirmek; ezmek, sıkmak; bir duygu ya da düşünceyi değiştirmek

kısta-: Yemeğe içmeye davet etmek; ısrar etmek

kıstat-: bkz. kısta-; ricaya, teşekkürle zorlamak

kıstır-: Sıkıştırmak; tutturmak; koltuk altına koymak; kaydetmek

kış: Kış mevsimi

kışkı: Kışlık

kıştırd-: Hıştırdama (yaprak vs.); acele etmeden bir işle meşgul olmak

kıtıkla-: Gıdıklamak; ruhu etkilemek, hislendirmek

kıtırşı: Kırışık, girintisi çıkıntısı olan; yetersizlikleri, eksikleri olan (yazarlık hakkında)

kıy- (I): Kahramanlık yapmak, cesaret göstermek

kıy- (II): Sathını kesmek, kıymak; biçmek

kıyafet: Kıyafet, giyim; dış

görünüş, tip

kıyafetséz: Kılıksız, çirkin

kıyın: Zorluk, güçlük, eziyet, şartları elverişli olmayan

kıyınslın-: Utanmak, çekinmek, mahcup olmak; **eziyet çekmek**, zorluk çekmek

kıymıldat-: Kıymıldatmak, hareket ettirmek, hareketlendirmek

kıymetlé: Pahalı; önemli; kıymetli; değerli

kıyna-: Vurmak; dövmek; çarpmak; savaşta galip gelmek; öğretmek; incitmek, üzme, acı vermek; tenkit etmek

kıyşay-: Yıkılacak hale gelmek; çarpılmak, eğilmek, şekli bozulmak

kıyuhık: Cesaret; kahramanlık

kıyusızlık: Korkaklık; ürkeklik

kıyuv: Cesur; kahraman; keskin, sert; çekinmeyen, utanmayan

kız: Kız

kız-: Isınmak; pişmek; nemden ısınıp çürümek; ateşi yükselmek; hızlanmak; kuvetlenmek; canlanmak; kızışmak, hareketlenmek; kızmak, öfkelenmek; sarhoş olmak; ilgilenmek, ilgi uyandırmak

kızar-: Kızarmak; olgunlaşmak; utanmak

kızgan-: Acımak, merhamet etmek, şefkat göstermek; esirgemek; kıskanmak; saklamak, vermemek

kızganiç: Zavallı; feci

kızganuv: **Acıma**, merhamet, şefkat; esirgeme; kıskanma; saklama, vermeme

kızgılt: Açık kırmızı; kırmızımsı

kızık: İlgi çekici; dikkate değer; cazip

kızık-: İlgilenmek; dilemek, istemek, kıskanmak

kızıksın-: İlgilenmek; dikkat etmek

kızıksız: İlgi çekmeyen, sıradan

kızıl: Kırmızı (saf kan rengi); kızıl; Ortodoks olan; 20. yy. başında ceditçilere verilen isim; Sosyalist hükümet

kızış-: **Kızmak**, öfkelenmek, küplere binmek; sıcaklığın artması

kızıy: Kız, kadın

kızuvla-: Acele etmek, hızlanmak

ki: Ki (edat)

kibét: Dükkan

kiç: Akşam; akşamleyin **~bélen:** akşam olunca; akşam **~ke kal-:** geç kalmak

kiç-: **Geçmek;** büyük zorlukları yenmek; aşmak; görüp geçirmek; bir yerlerde

bulunmak; gezmek, dolaşmak

kiçe (I): Dün; yakın geçmişte

kiçe (II): bkz. kiç

kiçegé: Akşamki

kiçék-: Gecikmek

kiçén: Akşamleyin, akşam
vaktinde

kiçér- (I): Geçmesine yardım
etmek, **geçirmek**; görüp
geçirmek; bir şeyle karşılaşp
onu yenmek; tahammül etmek;
hatırlamak

kiçér- (II): Affetmek, bağışlamak

kiçérés: Duygu, his

kiğéz-: Giydirmek (kıyafet vs.)

kil-: **Gelmek**; daimî hareket
etmek; (göçmen kuşlar gibi)
göçmek; akmak; işitilmek;
devam etmek; başlamak;
yakınlaşmak; ödenmek,
verilmek; (yard. fiil fonk.) bir
nesne veya mekana doğru
yönelme bildirir; hareketin
devamlılığını, sona yaklaştığını
bildirir; -ası/-esi ekli fiilerden
sonra istek bildirir **~ép kér-:**
aniden, birdenbire girmek **~ép
çık:** herhangi bir sonuç
çıkarmak; görünmek; yerinden
çıkmaq, kopmak

kilbetséz: Kılıksız, dış görünüşü
çirkin; kaba; fazla, çok

kildélé-kittélé: Mânâsız, anlamsız
(sözler vs.); akılsız

kileçek: Gelecek, istikbal;

müstakbel

kilén: Gelin

kilés (I): Dış görünüş, şekil

kilés (II): ...şeklinde, ...halinde,
gibi

kilés- (I): Dost olmak, anlaşımak,
birlikte yaşayabilmek;
barışmak; birinin fikrini veya
sözünü doğru kabul etmek,
katılmak, razı olmak,
benimsemek; alışmak

kilés- (II): **Yakışmak**, yaraşmak;
iyi özelliklere sahip olmak;
iyi etki yaratmak, şifalı olmak,
yardım etmek

kiléşlé: Yakışan, uygun; uyumlu;
yerinde, makul; usta; düzenli,
tertipli; dikkat ve ilgi çekici;
edepli

kiléştér- (I): İkna etmek;
barıştırmak, tatlıya bağlamak

kiléştér- (II): Güzelleştirmek;
uygun hale getirmek;
hoşlanmak, beğenmek

kilüv: Gelme; daimî hareket etme;
(göçmen kuşlar için) göçme;
akma; işitilme; devam etme;
başlama; yakınlaşma; ödenme,
verilme

kim: Az, yetersiz; eksiz; kötü,
alçak; mahrum

kim-/kimé-: Azalmak; eksilmek;
küçülmek

kimçélék: Yetersizlik, eksiklik;
zarar, ziyan; mahrumiyet,
muhtaçlık

kimér-: Kemirmek; azap vermek, acı çektirmek

kimét-: **Azaltmak;** değerini azaltmak

kinet: Aniden, hiç beklenmedik bir anda, şekilde; derhal; anında

kino: Sinema

kiñ: Geniş, enli; büyük yer kaplayan; bol; esnek; uzun; sınırsız; hür

kiñeş: Öğüt, nasihat; fikir alışverişi; mesele

kiñeş-: Birlikte incelemek, fikir alışverişinde bulunmak, istişare etmek

kiñlék: **Genişlik;** bolluk; esneklik; uzunluk

kip-: Kurumak; solmak; zayıflamak; aşk acısı çekmek

kipşén-: Kurumak, solmak; zayıflamak

kirek: Gerekli; lüzumlu, elzem; zaruri

kirek-: Gerekmek; lüzumlu olmak

kireklé: Gerekli; lüzumlu

kiré: Ters; geri; karşı, muhalif; inatçı

kirébétken: Azimli, dirençli; ters, zıt, aksi

kirélék: Terslik; inatçılık; muhalefet

kirélen-: İnat etmek, karşı çıkmak;

terslenmek; kapris yapmak

kirte: Uzun ve ince ağaç gövdesi; bu gövdeden yapılmış çit veya siper; **engel;** son, sınır, hudut

kis-: **Kesmek;** doğramak; parçalamak; kısaltmak; ameliyat yapmak; yaralamak; yarmak, ikiye ayırmak; bölmek; (ses dalgaları için) havaya yayılmak; engel olmak, zorluk çıkarmak; azaltmak; dövmek; cezalandırmak; öldürmek; bitirmek, yok etmek; tartışmaya yer bırakmamak; gözleri kamaştırmak

kisek: **Parça,** kısım; dilim; lokma; bölüm; bölge; tane; (can ve begir sözleriyle) sevgi bildiren hitap sözü

kisél-: **Kesilmek;** doğranmak; parçalanmak; kısaltılmak; ameliyat olmak; yaralanmak; yarılmak, ikiye ayrılmak, bölünmek; yıpranmak, kopmaya yüz tutmak; durdurulmak; bitmek; helak olmak, kırılmak; zayıflamak; yorulmak

kiset-: Önceden haber vermek, hatırlatmak; ikaz etmek; tehdit etmek

kiskele-: **Kesmek,** parçalamak, ufak parçalara ayırmak

kislota: Ekşilik; asit, kezzap

kismek: Ağaçtan yapılmış bidon, fıçı

kistér-: bkz. kis-; kesin bir fikre varmak; bazı fiillerin yanında

kullanıldığında hareketin hızla yapıldığını bildirir.

kişér: Havuç

kit-: **Gitmek**, hareket etmek, varmak; göç etmek; batmak, gömülmek; dağılmak; başlamak; devam etmek, uzamak; akmak; bitmek, yok olmak; faydası olmak, yaramak; sarf edilmek, harcanmak; işten çıkmak; yapılmak; değişmek; moda olmak, alışkanlık haline gelmek; mahrum kalmak; gönderilmek; ölmek; suyu azalmak, kurumak; (yard. fiil fonk.) uzaklaşma, devamlılık, çabukluk, anılık ve hareketin neticelendiğini bildirir; kendisinden önce gelen sıfatın özelliğine birinme bildirir.

kitap: Kitap

kiték: Bir şeyden kırılıp düşen küçük parça, kalıntı, kırıntı; kırılan yerde kalan oyuntu; eksiklik

kitél-: Gidilmek; aşınmak, yıpranmak

kitér-: **Getirmek**, alıp gelmek; haber vermek; yaklaştırmak; bir karara veya fikre gelmeye mecbur kalmak; vermek; var etmek; doğurmak; kullanmak, faydalanmak; yerine getirmek; (yard. fiil fonk.) etmek, yapmak

kitérel-: Getirilmek

kitüv: Gitme

kiy-: Giymek; takmak; kaplanmak

kiydér-: **Giydirmek**; kaplamak; sokmak; yerleştirmek; takmak; oltaya yem koymak

kiyémm: Giyim, giysi, kıyafet

kiyénn-: **Giymek**; güzel ve şık giyinmek; kaplanmak, örtülmek

kiyéndér-: **Giydirmek**; örtmek

Kiyev: Kiyev

kiyüv: Giymek vücudun bir parçasını giysi ile kaplamak, maske takmak

kladovka: Dolap; mahzen, depo

klass: Bölüm, grup; tabaka; sınıf

klub: Kulüp; dernek

koç-: Kucaklamak

koçak: Kucak; bir kucağa sığacak kadar; kulaç; sine, koyun

koçakla-: Kucaklamak

kodret: Kudret, güç, kuvvet; etkili, tesirli

kolaç: **Kulaç**; büyüklük; hacim; imkan **~cey-:** yayılmak, dağılmak, çok kişiyi ilgilendirmek **~sal-:** kulaç atmak

kolak: Kulak **~as-:** kulak asmak, dinlemek, dikkat etmek **~sal-:** kulak vermek, dinlemek; dikkat etmek; ilgilenmek **~ka kuy-:** akılda tutmak

kollektiv: Topluluk; heyet; grup; işçi topluluğu

kolhoz: Kolhoz, Rusya'da köylülerin ortak olarak çalıştıkları tarım işletmesi

komaçavla-: Engellemek, mâni olmak

kombinezon: İş elbisesi

komendant: Kumandan

komitet: Komite; parti

komsız: Cimri; açgözlü; hırslı

konvert: Zarf, mektup zarfı

koñgirt: Kahverengi

kooperativ: Kooperatif, ortaklık

kor-: **Kurmak**, yapmak; oluşturmak, tanzim etmek, düzenlemek; organize etmek, toplamak, gerçekleştirmek; kaplamak, örtmek; uydurmak; plan hazırlamak

korban: Kurban; fedakar

korı: **Kuru**, kurak; yağışsız, açık, güneşli (hava); olgun (tahıl); boş; neticesiz, faydasız, sıradan; katı yürekli; soğuk, resmî

korı-: Kurumak; buharlaşmak, yok olmak; solmak; zayıflamak; sararmak; felç olmak; ölmek; **yavaş yavaş yok olmak**

korıt-: Kurutmak; yok etmek

koridor: Koridor, dehliz

kort: Böcek; arı; parazit

kostyum: Kostüm

koş: Kuş

kot: Ruh, can; güzellik, nur; talih; başarı **~oç-:** çok korkmak, ödü patlamak

kotıl-: **Kurtulmak**; özgürlüğüne kavuşmak; çocuk doğurmak, yavrulamak

kotup: Kutup

kotır-: Kudurmak; ruh hastalığı geçirmek; çılgın gibi olmak, kendini kaybetmek, **öfkeden deliye dönmek**; çok kızmak, köpürmek; (tabiat olayları için) çok kuvvetli ve zarar verici bir hal almak; istediği zulmü yapmak; yaramazlık, afacanlık yapmak

kotırım-: bkz. kotır-

kotkar-: **Kurtarmak**; korumak, muhafaza etmek; özgürlüğüne kavuşturmak

kotkaruv: Kurtarma; koruma

kotkaruvçı: Kurtarıcı, kurtaran

kotkı: Tahrik

kotla-: **Kutlamak**, tebrik etmek; onaylamak, tasdik etmek

kotlav: Kutlama, tebrik

koyaş: Güneş

koyı: Kuyu; derin çukur

koyıl-: **Dökülmek**, saçılmak, dağılmak, serpilme;

yağmak; akmak; taşmak;
madeni eriterek demir, çelik
vb. yapılmak; birbiri ardınca
gelmek; yok olmak, bitmek

koyın-: Su dökülmek; suya
dalmak, gömülmek;
batmak; **ıslanmak**

koymak: Gözleme

koyma (I): Duvar, çit; tahta
perde

koyma (II): Bardaktan
boşanırcasına yağın yağmur

koyruk: Kuyruk; bir şeyin arka
tarafı; son; takipçi

köç: Güç, kuvvet; enerji; çaba,
gayret; kabiliyet, ustalık

köçle-: **Mecbur bırakmak**,
zorlamak, ısrar etmek;
tecavüz etmek

köçlé: **Güçlü**, kuvvetli; enerjik,
gayretli; derin, geniş; etkili,
keskin; kabiliyetli, usta;
bilgili

köçséz: Güçsüz, kuvvetsiz;
kabiliyetsiz; hafif, düşük,
zorlukla duyulan veya
işitilen

köl-: **Gülmek**; neşelenmek,
keyiflenmek; ışık saçmak;
alay etmek, küçümsemek;
eleştirmek, tenkit etmek

köldér-: Güldürmek;
neşelendirmek

kölémsére-: Gülümsemek,
tebessüm etmek

kölüv: Gülme, gülüş

kömés: Gümüş; gümüş veya
nikel para; berrak (ses)

kön: Gündüz; gün; güneş;
güneş ışığı; hayat; mutlu ve
rahat hayat **~de:** her gün
~kür-: yaşamak, ömür
sürmek; hayatını kazanmak
~nen kön: günden güne

könbagış: Ayçiçeği

köndelék: Günlük defter

köndéz: Gündüz

köné-töné: Gündüzü gecesi,
durmadan, art arda

könleş-: Kıskanmak; imrenmek

könlék: Günlük

könozın: Gün boyu

köpşe: Baru; namlu; baca

körek: Kürek

köreş-: Güreşmek; mücadele
etmek; savaşmak; **tartışmak**,
çekişmek

köreştér-: Güreştirmek;
tartıştırmak

körsén-: İç çekmek

köt (I): Beklemek; inanarak
ümit etmek, dilemek; bir
şeyin gerçekleşeceğine
inanmak; hazırlık yapmak;
talep etmek

köt (II): Gütmek

kötél-: Beklenmek

köttér-: Bekletmek

kötüv (I): Bekleme

kötüv (II): Hayvan sürüsü;
topluluk

köy (I): Ezgi, nağme; şarkı,
türkü; ahenkli ses; **~ge sal-:**
şarkı söylemek, terennüm
etmek; beste yapmak; ses
çıkarmak

köy (II): Düzen, tertip **~é:**
...halinde, ...şeklinde **~énçé:**
bkz. köyé **~éne:** bkz. köyé
~ge: bkz. köyé

köy- (I): Yanmak; kömürleşmek;
solmak

köy- (II): Hasret çekmek;
kaygılanmak, endişelenmek

köyén-: Kaygılanmak,
endişelenmek

köyénéc: Kaygı, endişe

köyle- (I): Şarkı, türkü
söylemek, terennüm etmek;
ahenkli sesler çıkarmak;
tasvir etmek

köyle- (II): Kurmak;
hazırlamak; düzenlemek;
teçhiz etmek; gönlünü almak;
avutmak, teselli etmek

köylen-: Hazırlanmak;
kurulmak; planlanmak;
düzenlenmek; teçhiz edilmek

köyme: Tekne, sandal; dört
tekerlekli yaylı araba

köz: Güz, sonbahar

közen (I): Sansarlar
familyasından kıymetli
kürkü olan bir çeşit hayvan,
kokarca

közen (II): közen cıyıruv
(tartuv): Kas kasılması,
kramp

közgé (I): Ayna; yansıma, akis;
satıl, yüz

közgé (II): Sonbahara ait

kran: Vinç

Kreml: **~kremlén:** Kremlin
(eskiden Rusya'nın büyük
şehirlerinde yüksek yerlere
kurulan iç kale)

kubar-: **Koparmak;** toz, fırtına
vb. çıkmak; kavga başlatmak;
düşünce, fikir, his oluşturmak

kul: El; kol; çare, araç, yol; yön,
taraf, istikamet; yazı stili; imza;
hakimiyet; idare; sahiplik,
mülkiyet; tutuklu

kültük: Koltuk; trabzan; koy
~astı: koltuk altı

kültükla-: Koltuk altına almak,
koltuk altına kısırmak

kültiksa: Trabzan, tutacak,
korkuluk (balkon, köprü vs.)

kun-: Konmak; yapışmak;
konaklamak, geceleme; kucak
kucağa uyumak

kunak: Misafir

kundır-: Kondurmak; yapıştırmak;

şiddetle, acıtacak şekilde
vurmak

kuşnya: Mutfak

kup-: Kopmak; düşmek;
dökülmek; oturulan veya
yatılan yerden kalkmak,
kıınıldamak; fırtına, rüzgar vb.
çıkımak; aniden başlamak

kuptar-: Koparmak; tozutmak,
dağıtmak; kavga, gürültü, dalaş
vb. çıkarmak

kura (I): Kısa bir ağaç türü **kura**
cilegé: Koyu kırmızı renkte
cilek veren ağaç; ahududu,
böğürtlen **~kura cilegé kébék:**
genç ve güzel kızlar için
söylenir.

kura (II): Hayvan damı, kümes,
ağıl

kurık-: bkz. kurk-

kurk-: **Korkmak,** ürkemek;
endişelenmek, kaygılanmak;
bazı hallere dayanamamak

kurkın-: Şüphelenmek, belirsiz
bir neden ötürü korkmak

kurkıniç: Korkunç; tehditkar,
tehlikeli; ürkütücü; endişe
verici

kurkuv: **Korkma,** ürkme;
endişelenme

kurs: Para, hisse senedi vb.nin
değeri

kuş: Çift, ikili; eş

kuş- (I): Bir araya getirmek,
birleştirmek, bir bütün haline

getirmek; kaymak, eklemek,
ilave etmek; kavuşturmak,
evlendirmek

kuş- (II): Emretmek, buyurmak;
görevlendirmek; göstermek,
belirlemek; talep etmek; izin
vermek; hayvanlara yem
vermek

kuş- (III): İsim vermek

kuşamat: Takma ad, lakap

kuşıl-: Bir araya getirilmek,
birleştirilmek; **eklenmek,** ilave
edilmek, katılmak; kavuşmak,
evlenmek; ortak olmak, aynı
dilekleri paylaşmak;
onaylamak; yardımlaşmak;
kendisinden önce gelen isim
veya sıfatın bildirdiği hale
gelmek

Kuşnarat: Kuşnarat köyü

kuştan: Çanak tutan, dalkavuk,
yardakçı; cilveli (kadın-kızlar
hakkında)

kuştanlan-: Dalkavukluk yapmak,
birine yaranmaya çalışmak;
pohpohlamak

kuv-: Kovmak; sürmek, uzaklara
göndermek; kovalamak,
öndekine yetişmeye çalışmak;
takip etmek; belli bir yönde
gitmeye zorlamak; binek
hayvanlarının daha hızlı
koşması için bağırarak veya
kamçılarla; devam etmek;
belli bir yaşa yaklaşmak

kuvak: Kökünden itibaren dallanıp
budaklanan kısa ağaç türlerine
verilen ad

kuvala-: Kovalamak; kovmak; sürmek

kuvan-: Sevinmek, neşelenmek, memnun olmak

kuvandır-: Sevindirmek, neşelendirmek, memnun etmek

kuvanış: Sevinç, neşe, memnuniyet

kuvanış-: Birlikte sevinmek, mutlu olmak; şevklenmek

kuvetle-: Kuvvetlendirmek, güç vermek; büyütme; arttırmak

kuvırıl-: Kavrulmak; buruşmak, kıvrılmak (giysi, dokuma vs.)

kuy: Koyun

kuy-: **Koymak**, yerleştirmek; sokmak; düzenlemek; takmak; yanına koymak; sahnelemek, yazmak, yazıda göstermek; değer biçmek, değerlendirmek; bir meseleyi ortaya koymak; bir şeye erişmek, başarı göstermek; (yard fiil fonk.) vermek, güç sarf etmek; hareketin hızla ve aniden yapıldığını bildirir; hareketin tamamlandığını bildirir.

kuyı: Sık; koyu; kesif, yoğun; sıkışık; kapalı, karanlık

kuyıl-: **Koyulmak**, bırakılmak; takılmak; (yard fiil fonk.) verilmek; güç sarf edilmek; hareketin hızla ve aniden yapıldığını bildirir; hareketin tamamlandığını bildirir.

kuyın: Kucak, koyun

kuyır-: Koyulaşmak, sıklaşmak;

donmaya başlamak; (hava için) kötüleşmek

kuyış-: süz kuyış-: Sözleşmek, söz vermek, anlaşmak

kuzgal-: Hareketlenmek, kıpırdamak, kımıldamak; ayağa kalkmak; gitmek; yola çıkmak, bir yere yönelmek; uykudan uyanıp işe girişmek; öfke, nefret, sevgi vb. uyanmak; (hastalık için) nüksetmek; (fırtına, rüzgar vb. için) birden başlayıp kuvvetlenerek devam etmek; kavga etmek, dalaşmak

kuzgat-: **Hareketlendirmek**, kımıldatmak; ayağa kaldırmak; girişmek; öfke, nefret, sevgi vb. uyandırmak; meseleyi incelemeye almak; bir şey hakkında konuşmaya başlamak; büyük bir işe başlamak

kuzov: Kamyon, traktör vb. kasası

kübey-: Çoğalmak, artmak

küç-: **Göçmek**, başka bir yere giderek oraya yerleşmek; başka bir yere geçmek; yayılmak, dağılmak; taşınmak; başka bir işe girmek; sınıf geçmek; çalışma şeklini değiştirmek; birinin mülkü olmak, birinin himayesine verilmek; el değiştirmek; laf taşımak

küçen: Lahana koçanı, sapı ~**tun küçen:** Elinden bir iş gelmeyen, beceriksiz kişilere söylenir.

küçér-: Bir yerden alıp başka bir yere koymak, taşımak,

yerini değiştirmek; alıp
götmek, götürmek; başka bir
yerde yaşamak; başka bir
işe girişmek; sınıf geçirmek;
yönünü değiştirmek; gözünü
dikmek; hayatını değiştirmek;
ertelemek; geciktirmek; para
göndermek; tercüme etmek;
kopyalamak; intihal etmek;
özellikliğini değiştirmek

küçüv: Geçme; taşınma, göçme;
iş değiştirme; el değiştirme

kügerçen: Güvercin

küger-: Mavileşmek, maviyle
yeşil arası bir renk haline
gelmek; küflenmek; paslanmak

kük (I): Gök, gökyüzü; Allah
ve melekler

kük (II): Mavi yeşil arası bir
renk, gök rengi; doru (at rengi)

kük (III): Gibi

kükrek: Göğüs; gönöl, yürek

külege: Gölge; ışıksız yer; silüet,
karaltı; kaygı, keder vb.
duygunun yüze yansıması

külmek: Gömlek

küm-: Gömmek, toprağa vermek;
kaplamak, örtmek; çok fazla
vermek; zenginleştirmek;
mutluluk, şans vb. vermek;
soru yağmuruna tutmak;
bozmak, berbat etmek; kötü
halde bırakmak

kümek: Kolektif; yardımlaşma;
çok

kümél-: Gömülmek, toprağa

verilmek; yok olmak,
kaybolmak, görünmez olmak;
kaplanmak, istila edilmek;
çepeçevre sarılmak; örtülmek;
çok fazla paraya sahip olmak;
şöhret sahibi olmak; duygularla
yüklenmek

kün: Deri

kündem: Her şeye razı; hazırlıklı
olan

künék-: Bir işi öğrenmek,
ustalaşmak; alışmak

küñél: Gönöl; kalp, yürek,
hissiyat; fikir; zeka; ruh; sevgi
~aç-: keyiflenmek ~küzé:
gönöl gözü ~sürél: ümidi
kırılmak, hayal kırıklığına
uğramak ~ge kér-: aklı
kurcalamak ~ge kil-:
hatırlamak

küp: Çok, çok fazla ~ke: uzun
zaman

küpér: Köprü; geçit

küpért-: Köpürtmek;
kabartmak; gerçek
değerinden büyük göstermek

küplék: Çokluk, bolluk

küpmé: Az mı; nice

küpten: Çok önce; uzun
zamandan beri

küptér: Ölçüsünü büyütmek;
kabartmak

kür-: Görmek; bakmak; anlamak,
idrak etmek; bir şeye maruz
kalmak, baştan geçirmek; bir
maksada erişmek; bir şeye

sahip olup ondan faydalanmak;
saymak, kabul etmek ~**elete**:
göz göre göre; açıkça,
doğrudan doğruya; hiç
çekinmeden, gözünün içine
baka baka

küresēn: Belki, herhalde, galiba

kürék: Güzellik, letafet ~**kürké**:
güzel kız

kürén-: **Görünmek**; göze
çarpmak; neşredilmek;
hissedilmek, sezilmek; tesir
bırakmak; gerçekleşmek

kürés-: **Selamlaşmak**; el
sıkışmak; karşılaşmak;
buluşmak; görüşmek

küréstér-: Görüştürmek,
buluşturmak

kürset-: **Göstermek**; takdim
etmek; gösteri yapmak;
tanıtmak; dikkati bir noktaya
çekmek; tasvir etmek,
öğretmek; anlatmak;
belirlemek; inceletmek; aslını
açıklatmak; bir neticeye
erişmek; mahkemede şahitlik
yapmak; ölç almak

kürsetme: Gösterme; göstermelik
iş yapma

kürşé: Komşu; sınırdış

kürşé-külen: Konu-komşu
~**kürşé tire**

kürüv: **Görme**; bakma; anlama,
idrak

küsek: **Odun parçası**, sopa;
ahmak

küsé: Fare

küter-: **Kaldırmak**, yukarı
çıkarmak; yükseltmek; dik
tutmak; çoğaltmak, arttırmak;
hareketlendirmek; rahatlatmak;
dayanmak, tahammül etmek;
kabul etmek; toprağı sürmek;
kadeh kaldırmak; rakı içmek;
isim, rütbe vb. sahibi olmak;
hamile olmak

küterél-: **Yükselmek**, yukarı
çıkarmak; dans ederken parmak
uçlarına basmak; ayağı
kalkmak; havaya uçmak;
büyümek, uzamak;
olgunlaşmak, tırmanmak; baş
kaldırmak, isyan çıkarmak;
başlamak, ortaya çıkmak;
dağılmak; yankılanmak;
işitilmek; artmak, çoğalmak;
kuvvetlenmek

küz: Göz; bakış; gözenek

küzet-: Gözden geçirmek,
incelemek; **gözetlemek**; göz
altında tutmak; gözetmek,
göz önünde tutmak

küzle-: **Gözlemek**, gözetlemek;
incelemek; göz önünde tutmak

kvartıra: Daire, apartman dairesi

L

la (le): Elbette, tabî ki; şart veya emir şekilleri yanında kullanılarak ifadeyi güçlendirir; şüphe ifadesini güçlendirir; uzun manzumelerde ve türkülerde ölçü ve kafiye için şeklen kullanılır.

labasa: bkz. lebasa

laboratoriye: Laboratuvar

laçın: Şahin; kahraman, yiğit; uçak

lak: Vernik

lampoçka: Lamba, ampül

layık: Layık, yakışır, yaraşır

le: bkz. lebasa

lebasa: Onay, inkar, istek, pişmanlık vb. duyguları ifade etmek için kullanılır; ifadeyi güçlendirir.

legen: Leğen

lekin: Lakin, ama, fakat; yine de; buna rağmen

lem-mim: Bir konu üzerinde itiraz kabul etmediğini bildirmek için kullanılır.

lezzetlé: Lezzetli; tatlı

lıgırdık: Safsata, boş ve anlamsız söz; saftasatacı, boş konuşan

lift: Asansör

M

macara: Macera; facia; hadise, vaka

magnitofon: Ses alma makinası, teyp

mahsus: Mahsus, özel

makta-: Övmek

mal: Dört ayaklı ağıl hayvanları, davar; zenginlik, mal mülk; kazanç, kâr; mal

maladis: Aferin, bravo

malay: Yeni doğmuş veya küçük yaştaki erkek çocuk; oğul, **erkek**, evlat; delikanlı; konuşandan yaşça küçük erkek; rütbe veya tecrübe bakımından alt seviyede olan kişi; hizmetçi; çırak

malay-şalay: Çoluk çocuk; türlü yaştaki çocuklar

mamık: **Pamuk;** pamuklu; hayvan yünü, kıl, tüy; yeni yağın yumuşak kar

manara: Minare

mañç-: **Batmak**, suya batmak; kirlenmek, pislenmek

mañçıl-: bkz. mañç-

manma: Islak ~**manma suv:** silme su, su dolu

mañgay: **Alın;** dağın en yüksek ve dik yeri

marşrut: Yürüme yolu, gidiş yolu

mart: Mart ayı

masay-: Kendisini başkalarından üstün görmeye çalışmak, kibirlenmek, övünmek; gururlanmak

massaj: Masaj, ovma

maşina: Makine; araba; tren

maşinist: Makinist

mataş-: Bir işle meşgul olmak; bir şey yapmaya çalışmak, niyetlenmek; başkası gibi görünmeye çalışmak

matros: Tayfa

matur: Güzel; yakışıklı; hoş, sevimli; uyumlu

maturlan-: Güzelleşmek, hoş olmak

maturlık: Güzellik; sevimlik, hoşluk

may (I): Yağ; makine yağı; gaz yağı; merhem; lezzet; güç, kuvvet

may (II): Mayıs ayı

maytar-: Çalışmak, bir işle meşgul olmak

me: Al, tut; tamam, peki ~**géz:** Alın, alınız. (Emir ifade eder)

meçbür: Mecbur, gerekli

meclés: Meclis, toplantı; misafirlige veya yemeğe toplama, toplanma

meçé: Kedi

meçét: Mescit

meditsina: Tıp

medhiye: Medhiye, övgü

meger: Fakat, ama, lakin; şöyle, böyle, böylece

megne: Mânâ, anlam

megneséz: Mânâsız, anlamsız

mehebbet: Sevgi; dostluk; aşk; istek, heves, arzu

mekale: Makale

mektep: Okul, mektep

mel: Çağ, vakit

memleket: Memleket

meñgé: Ebedî, sonsuz; asla, hiçbir zaman; çoktan; uzun zamandan beri; ömür boyu

meñgége: Ömür boyu, ebediyen

meñgélék: Ebediyet, sonsuzluk; hiç bitmeyen ömür

merhemetlé: Merhametli, şefkatli

merhemetséz: Merhametsiz; zalim

merhüm: Merhum, rahmetli

merhüme: Merhume, ölen kadın ya da kız

mertebe (I): Defa, kere

mertebe (II): İsim, nüfuz; mertebe, derece

mes'ele: Mesele, problem

meşekat: Meşakkat, güçlük, zorluk

menséz: Beyinsiz; mânâsız, anlamsız, saçmasapan

metel-: Sürtünerek yere yığılmak

meydançık: Küçük meydan

meytem: Galiba, herhalde; bana göre, bence

mén-: Yukarı çıkmak, tırmanmak; kalkmak; **binmek;** yükselmek; artmak, yayılmak; güçlenmek; üst seviyeye ulaşmak; yetişmek, büyümek

ménder: Minder

méne: İşte; tabî, elbette; yoksa; şimdi, şu anda, hemen
~digen: Çok iyi, mükemmel; başarılı

méñ: Bin; çok fazla; bir çok defa **~lep:** Binlerce

méskén: Zavallı, biçare; kederli, üzgün

méskénlen-: Miskinleşmek; kederlenmek

mıgırda-: Mırıldanmak

mıgırdan-: bkz. mıgırda-

mıgır-mıgır: Mırıl mırıl

mıskıl: Alay; küçümseme, hor

görme	gamlanmak, hüznülenmek; keyifsizlenmek, bunalmak, sıkılmak; hislenmek; kederli şarkılar söylemek; sessizce durmak
miskılla-: Alaycı bir şekilde gülmek; alay etmek; kandırmak	
mışna-: Soluk soluğa kalmak	
miç: Soba; fırın; ocak	moñsu: Gamlı, kederli, hüznülü; hasretli; sıkıcı, keyifsiz
miçke: Bidon, varil	morze: Mors alfabesi cihazı
mihérbansız: Merhametsiz; kişiliksiz	mödire: Müdüre, bayan müdür
miken: Acaba	mögayén: Galiba, muhtemelen, böyle olmalı
mikrorayon: Rayonun en küçük birimi	möhterem: Muhterem
milék: Mülk, mal; zenginlik	möldér-: Taşmak, dökülmek
militsiye: Sosyalist ülkelerdeki askerî organ; milis	möldéreme: Dolu
min: Ben	mömkin: Mümkün
minut: Dakika	mönesebet: Münasebet, ilişki
minutlık: Dakikalık	mörtet: Dinden dönen kişi, mürtet; hain
miy: Beyin	möşkéllen-: Zor durumda kalmak, müşkül duruma düşmek; hasta olmak
mizgél: An, lahzâ; hurum, hal	mul: Bol, çok fazla; yeterli; zengin; büyük, geniş, hacimli
mohtac: Muhtaç, fakir	munça: Hamam ~kért-: şiddetli eleştirmek
monda: Burda	munçala: Hamam kesesi
mondıy: Böyle, bunun gibi, bu şekilde	mutlan-: Hile yapmak; şaka yapmak; neşe içinde olma; yapmacık hareketler yapmak
monı: Bunu	muyın: Boyun; başkasının boyunduruğunda yaşayan
moñarçı: Bugüne kadar, bu vakte kadar	
moñlan-: ~moñay-/moñsulan-: Kaygılanmak, kederlenmek,	

muzıka: Müzik, musiki

müklen-: Çivilemek; bilgisini
arttırmak

N

naçalnik: Baş, başkan; müdür; şef; amir

naçar: Kötü; çirkin, berbat; yetersiz, az

nadan: Cahil

namus: Namus, şeref; şan, şöret, iyi isim

naḥak: Hakiki olmayan, delilsiz; haksız yere, boşuna

narasıy: Çok küçük çocuk, bebek

nasıyp: Kader, kismet, nasip; imkan

nasos: Pompa

naz: Naz, cilve, işve; kapris

nazlan-: Nazlanmak

ne: bkz. ni

nefis: Nefis, güzel, hoş **nefis üz:** edebî eserlerde sanatçının söylemi **nefis sengat:** resim sanatı

nefret: Nefret

nefretlen-: Nefret duymak

nek: Tam, tıpkı

neme: bkz. nerse, nige

neni: Küçük; küçük çocuk

nerse: Nesne, şey

nersedér: Bir şey, belirsiz bir

nesne veya hal

nersege: Niçin, niye

nesél: Nesil, kuşak; soy, cins

neste: bkz. nerse, neme **~key:** küçültme anlamı katar

netice: Netice, sonuç; fayda

nezék: Nazik, ince, kibar

nécke: **İnce, zayıf;** dar; nazik; hoş; belli belirsiz; titiz, hassas

néckelék: İncelik, zayıflık; nezaket; hoşluk; titizlik

néçker-: İncelmek; (ses için) tizleşmek; hassaslaşmak; hislenmek; yumuşamak

nervi: Sinir

nıgı-: Sağlamlaşmak, kuvvetlenmek; güçlenmek

nıgıtma: Tahkimat duvarı

nık: **Sağlam,** sıkı; güçlü, dayanıklı; inançlı; (rüzgar, soğuk vb. için) şiddetli; zengin, imkanları çok **~lap:** sağlamca, sıkı bir şekilde

nık-: **Sağlamlaşmak;** dayanıklı hale gelmek; sağlığına kavuşmak; güçlenmek, enerji toplamak; (rüzgar, ses vs. için) şiddetlenmek, kuvvetlenmek

ni: Ne

nıbarı: Sayılar yanına gelerek

nesnenin bu sayıdan fazla olmadığını, bu sayı kadar olduğunu bildirir, ancak, olsa olsa

nur: Nur, ışık; (yüz, göz vb. için) sevimli, güzel

nüvêş: bkz.poçmak

niçe: Ne kadar; kaç; bir çok

niçék: Nasıl

niçégrek: bkz. niçék

nige: Niye, niçin

nigedér: Niyeyse, nedendir

nigéz: Temel, asıl; **baba ocağı;** ham madde; maya; kaynak; zemin; dayanak; sebep; imkan; hak, hukuk; kenar, köşe

nihayet: Nihayet, son, sonunda

nik: Niçin, neden

nikader: Ne kadar

nikahlı: Nikahlı, evli

nindi: Nasıl; hangi; ne

nindidér: Nasılsa

nişle-: Ne yapmak; bir şey yapmak
~p: Niçin

nişlet-: Herhangi bir değişikliğe maruz bırakmak, herhangi bir duruma sokmak

nit-: Bir şey yapmak; tekrar grubu olarak anlamı genelleştirir.

nokta: Nokta

nosilka: El arabası; sedye

notık: Nutuk, söylev

O

obekt: Nesne, obje, konu;
maddesel gerçeklik,
materyalizm

obraz: Tasvir; sembol; karakter,
tip

ocmağ: Cennet

oç: Uç; asıl, temel; baş, başlangıç;
son

oç-: Uçmak; (göçmen kuşlar için)
göç etmek; havaya yayılmak;
yok olmak; kaçmak, bir yere
gidip bir daha dönmemek; talan
edilmek, çalınmak, boşa
gitmek; unutulmak;
gerçekleşmemek; çok hızlı
hareket etmek; koşmak; (vakit
için) hızla geçmek; işinden
kovulmak; dağılmak, herkes
tarafından duyulmak

oçın-: Uçmak; kanat çırpma;
çok hızlı gitmek, **koşmak**;
kibirlenmek; heyecanlanmak,
sevinmek; övünmek; belli bir
duygu bildirerek bakmak

oçirt-: Uçurmak; kanat çırpma;
abartmak; hızlı hareket etmek

oçra-: Rastlamak, karşılaşmak;
bir yere veya bir şeyin yanına
gitmek; başına bir hal gelmek

oçrak: Hal, durum, vaka; fırsat;
beklenmeyen hal **~oçrakta:**
işlerin vaziyetini bildirmekte
kullanılır

oçraş-: Karşılaşmak; bakışmak;
eğlenmek için birlikte vakit
geçirmek; belli aralıklarla bir
araya gelmek, toplanmak; maç

yapmak

oçraşuv: Karşılaşma; bakışma

oçrat-: Tesadüf etmek; **rast
gelmek,** karşısına çıkmak;
arayıp bulmak, denk getirmek

ofık: Ufuk

oğşa-: Benzemek, andırmak

oğşaş: Benzer; eşit, denk

oğşaşlı: Benzer, benzeyen

okean: Okyanus

olaktır-: Uzağa göndermek;
mahvetmek

olan: Evlat, çocuk

olav: At arabası, yük katarı

olu: Yaşça büyük; yetişkin; ihtiyar;
hacim, uzunluk ve muhteva
bakımından büyük; muhterem;
nüfuzlu; yetenekli; önemli;
derin, güçlü

olğay-: Yaşlanmak, ihtiyarlamak;
yaşı ilerlemek, büyümek

olıla-: Hürmet etmek, saygı
göstermek; övgüyle, gururla
söz etmek

olıs: Ulus; memleket, ülke

olug: Ulu, büyük

on: Un

onık: Torun

onıt-: Unutmak, hatırlamamak;
başka bir işle uğraşarak asıl

işten uzaklaşmak; kendisini tamamen bir işe vermek; hesaba katmamak; küçümsemek

onıtıl-: **Unutulmak**, hatırlanmamak; hakikatten uzaklaşmak; aklını kaybetmek; kendine hakim olamamak; düzenini bozmak; kendini bir işe adanmak

onıttır-: **Unutturmak**; boşa çıkarmak

operatsiya: Operasyon, ameliyat

orator: Hatip; usta konuşmacı

orlık: **Çekirdek**; tohum; nesil; baş, başlangıç; kaynak; sebep

osta: Usta, mahir, uzman; tecrübeli

ostalılık: Ustalık

ostaz: Hoca, öğretmen; üstat

oşa-: **Hoşlanmak**, beğenmek, ilgi duymak; bir işi yapmaktan keyif almak; benzetmek

oşat-: **Hoşlanmak**, beğenmek; yararlı bulmak; beğendirmek; inandırmak; benzetmek

otpuska: İzin; tatil

oya: Yuva; ev; aile

oyal-: **Utanmak**, çekinmek; mahcup olmak

oyalt-: Utandırmak, mahcup etmek

oyat: Utanç, utandırıcı

oyış-: **Toplanma**, kümelenme; bir araya gelme, bir maksat için toplanma; parçalardan bütün oluşturma;

oyıştır-: **Organize etmek**, örgütlemek; kurmak, temel atmak; yapmak, gerçekleştirmek; hazırlamak; toplamak, birleştirmek, bir araya getirmek; düzenlemek; harfleri zorlukla birleştirip okuyabilmek; yazmak; neşretmek, yayımlamak

ozak: **Uzun**; uzak; yavaş, acele etmeden; teferruatlı; çok, epeyce

ozakla-: Ferahlamak; **uzun zaman geçirmek ~p:** acele etmeden, rahatça

ozat-: **Uğurlamak**, yolcu etmek, geçirmek; hayvanları sürmek; göndermek, yollamak

ozayt-: **Uzatmak**; geciktirmek

ozın: Uzun; geniş, iri; hacimli; teferruatlı

Ö

öç: Üç

öçev: Üçer; üçlü

öçevlep: Üç kişi birlikte

öçén: İçin, ...sebebiyle,
...bakımından

öçénçé: Üçüncü; önemsiz; sofrada
üçüncü olarak verilen tatlı vb.
türünde yiyecek

ölés: Parça, kısım, pay; kader;
defa, kadar

öleş-: Üleşmek, paylaşmak

ölgér: Usta, kabiliyetli, başarılı

ölgér-: Bir işi vaktinde bitirmek,
hazırlamak, yetiştirmek;
ulaşmak; olgunlaşmak; başarılı
olmak; (yard. fiil fonk.da)
hareketin belli bir vakit içinde
tamamen gerçekleştiğini,
yerine getirildiğini bildirir.

ölgé: Örnek, şablon; pencere
camı; bölüm, kısım

ömét: Ümit; inanç; hayal **~özél-:**
ümidi kırılmak **~öz-:** ümidini
kaybetmek

ömétsézlék: Ümitsizlik,
umutsuzluk

ön (I): Gerçek, hakikat

ön (II): Hayvan yuvası, in; düşman
toprağı

ön (III): Ses

öne-: Sezmek, bilmek, tanımak

öneme-: Sevmemek, hoşlanmamak;
önemsememek; iyileşmemek

önséz: Ünsüz, sessiz

örk-: Ürmek; korkmak; koşturmaya
başlamak (atlar için)

örkét-: Korkutmak

örlék: Kiriş, kalas

örtél-: Örtülmek, kaplanmak

ös (öst): Üst, yukarı; kaymak; kapak;
bir şeyin dış veya yüz kısmı;
giysi; (ekim, biçim vb. işleri
bildiren sözlerden sonra) vakit

ös-baş: Üst-baş, kıyafet, giysi

öste-: İlave etmek, eklemek,
katmak; (gücü, hacmi, hızı,
özellği vb.) arttırmak

östel: Masa

östeme: İlave, ek; öncü birlik
(askeriye için)

östér-: Kışkırtmak, üstüne
saldırmak; zorla götürmek

öşé-: Üşümek

öşét-: Üşütmek, hasta olmak

ötérme: **~ötérmen:** Hapishane,
bkz.törme

öy: Ev; aile

öyaldı: Taraça

öyez: 1929'a kadarki Rusya ve
SSCB'de gubernaya (vilayet)

bağlı idari-coğrafi birim

öyél-: Yığılmak, kümelenmek, bir araya toplanmak, istif edilmek; yığınlar oluşturmak

öyér: Genellikle aygır çevresinde toplanan at sürüsü; köpek veya kurt sürüsü; kuş, böcek, balık vb. sürüsü; insan topluluğu; kötü niyetlerle bir araya gelen çete

öyér-: Kar, toz, çer-çöp vb.yi uçuşturmak, tozutmak, dağıtmak; hayvanları bir araya toplamak; yemek

öyérme: Rüzgarla hareketlenip hortum şeklinde yükselen kar, toz vb.; çok hızlı hareket eden kütle, büyük grup; tartışma, kavga

öylen-: Evlenmek

öylendér-: Evlendirmek

öylenüv: Evlenme

öyren-: Öğrenmek; bilgi sahibi olmak; anlamak, idrak etmek

öyret-: Öğretmek; öğüt ve akıl vermek; anlatmak, idrak ettirmek; kışkırtmak

öyretüvçé: Öğretmen

öz-: **Koparmak,** kesmek; yırtmak, çekiştirip yolmak; durdurmak; ilişkiyi bitirmek; bir meseleyi halletmek; bir işi tamamlamak; düşmanı yenerek cepheyi yarmak; ("yörek, can, üzek"

sözleriyle) sıkıntı ve azap vermek, yürek sızlatmak; açık ve kesin olmak

özdér-: bkz. öz-; ustaca enstrüman çalma; azap duyma (can, bağı, gönül sözleriyle birlikte kullanılır)

özél-: (Savaşta cephe için) yarılmak; bölünmek, **ayrılmak,** **kopmak;** yırtılmak, parçalanmak; durmak, bitmek; (ses için) birden kesilmek; yok olmak, işe yaramaz hale gelmek; (ilişki, bağlantı vb. için) bozulmak, sona ermek; kederlenmek; içi parçalanmak; pek derin hissederek türkü söylemek; ölmek, can vermek; hasret çekmek

özélüv: Ayrılma, kopma, parçalanma; bozulma; kederlenme; hasret çekme

özgele-: bkz. öz-; yırtmak, parçalamak; yaralamak

özgelen-: Yırtılma, parçalanma; ayrılma; kaygılanmak, **kederlenmek**

P

palata: Koğuş; kamara; oda

palto: Palto, manto

paluba: Güverte

panel: Kaldırım; **duvar kaplaması;** prefabrike blok

papka: Dosya; kulpsuz çanta; karton cilt

par (I): Buhar; bitkilerden çıkan gaz halindeki organik maddeler; öfke; alkollü içki tesiri

par (II): Çift, ikili, eş **~at:** arabaya koşulan at çifti

paraliç: İnme, felç

parlı: Çift, ikili

paroñod: Buharlı gemi, vapur

parsız: Çiftsiz, eşsiz, eş olmayan, tek

patşa: Padişah, sultan; kral; Rus çarı; reis, lider

pensiya: Emekli maaşı; emeklilik

perde: Perde; peçe

peremeç: İçine kıyma konarak ve ağzı biraz açık bırakılarak yapılan hamur yemeği; şaşkınlık bildiren bir söz; sipersiz yuvarlak şapka

perevéz: Örümcek ağı

peri: Peri

péçen: Hayvanlara yem olarak verilen ot veya saman

pési: Kedi

péş-: Pişmek; haşlanmak; yanmak; kızarmak; (bitkiler için) olgunlaşmak

péşér-: **Pişirmek;** yakmak; haşlamak; savaşta yenmek; kamçılama; çok kızıp azarlamak; yerine getirmek, tamamlamak

péşérén-: Türlü yemekler pişirmek ile meşgul olmak

péşérüv: Pişirme; haşlama; azarlama

peyda: Belli açık **~bul-:** ortaya çıkma, oluşma

pıçak: Bıçak **~kayra-:** kin tutmak, intikam almak için fırsat kollamak

pıçrak: Pis

pırhıl-da-: İçten içe gülmek, kıs kıs gülmek

pışıl-da-: Fısıldamak

pışıl-daş-: Fısıldaşmak, kısık sesle konuşmak

pışıl-dav: Fısıldama

pıyala: Cam; pencere; şişe; fotokopi makinası

piçinke: Bisküvi

pidjak: Ceket

plan: Plan

planlaştırıl-: Planlaştırılmak

plastinka: Levha, plak

plyus: Artı

poçmak: Kesişme noktası, kavşak; köşe; oda, dersane; merkezden uzak nokta; taşra, varoş; 25 sumluk para

poçta: Posta

podezd: Eve, binaya girilen eşik, kapı

port: Liman; hava alanı

pos-: Bir şeyin arkasına saklanmak, pusmak; pusuya yatmak; sığınmak

poşaman: Pişmanlık ~ga kal- /töş-: pişman olmak

pot (I): 16.3 kilograma denk gelen Rus ağırlık ölçüsü birimi

pot (II): Put, sanem, balbal

pöhtele-: Düzenlemek, tertiplemek

prafısır: Profösör

praktika: Pratik, tatbikat; iş

prastuy: Basit, sade

predsedatel: Başkan, reis; önder, rehber ~ prsidetel

priborlar: Alet, cihaz, aygıt

professiye: Meslek

prorab: Şantiye şefi

prosto: Sade şekilde, basitçe, hafifçe; açıkça

pumala: Fırça, boya fırçası

putevka: Dinlenme evi, sanatoryum

R

radio: Radyo

radist: Radyotelgrafçı

radistlik: Radyotelgrafçılık

raşhod: Harcama, masraf, gider

raykom: Rayon (bkz.) komitesi

rayon: Coğrafi ve ekonomik bakımlardan müstakil olan bölge; eski SSCB’de gubernaya, ray, cumhuriyet gibi büyük bölgeler bünyesinde bulunan idari, coğrafi, ünite

razıy: Razi **~bul-:** razı olmak

razmer: Ölçü; büyüklük; boy

razve: Olur mu, mümkün mü

rehet: Rahatlık; rahat, huzur; huzurlu

rehetlen-: Rahat etmek, huzur bulmak, memnun olmak; iyilik görmek; fayda görmek; istekli olmak

rehim: Merhamet, acıma, şefkat
~it (itégéz): buyrun, buyrunuz; hoş geldiniz **~it-:** ricayı geri çevirememek, istediğini kabul etmek; misafirliğe gitmek

rehimséz: Acımasız, merhametsiz

rehmet: Merhamet, acıma; **teşekkür:** minnet

reis: Reis, başkan

rencé-: İncinmek, kırılmak, hatırı

kalmak; kızmak, öfkelenmek; razı olmamak; kabul etmemek

rencét-: Haksızlık yapmak, kırmak, **gücendirmek**, üzme; küçük görmek; zulmetmek

restoran: Restoran, lokanta

reşe: Buhar; duman, is; serap

ret (I): Sıra, dizi, saf; tertip, düzen; fayda; imkan; zenginlik, varlık; nöbet

ret (II): Defa, kere

retle-: Belli bir sıraya koymak; **düzenlemek;** dış görünüşü düzeltmek; faydalı hale getirmek; iş, hayat vb.yi yoluna koymak, iyileştirmek; kafi derecede olmak; az kalmış bir maddeyi tasarruflu kullanmak, katık etmek

retlen-: Belli bir sıraya girmek; düzenlenmek; (dış görünüş için) düzene girmek; iyi hale gelmek; (işler için) yoluna girmek; (anlaşmazlık vb. için) bitmek, son bulmak, anlaşma sağlanmak; (hastalık için) iyileşmek

retlé: İyi, mükemmel (kimse); makul, mantıklı, yerinde; normal, sağlıklı; taleplere cevap verebilecek halde; **tertipli, düzenli**

revéşçe: (şu, bu, oşbu zamirleriyle) halde, şekilde; gibi

reyés: **reyéske kiye torgan:** sinemaya, tiyatroya, misafirliğe vs. giderken giyilen, güzel, temiz, süslü giysiler

rezve: bkz. razve

riyasızlık: Yalan dolansız, hilesiz,
doğruluk, dürüslük

riza: Razı, kabul eden; rıza

rizalaş-: Birbiri ile ortak fikre
gelmek; rıza göstermek

rizalık: Razı olma

rizık: Rızık, azık, yiyecek

rizıklı: Rızıklı

rol: Rol

roman: Roman

roza: Gül

röhet: İzin, müsaade

ruh: Ruh; dünyaya bakış

ruhlandır-: İlham, şevk vermek,
güç vermek

ruhlı: Canlı, mutlu, heyecanlı

S

sabın: Sabun

sabır: Sabırlı; sabır

sabırlan-: Sabır göstermek,
sabırlı olmak

sabırlık: Sabır

sabırsızlan-: Sabırsızlanmak

sabıy: Küçük çocuk, bebek;
küçücük

saflan-: Bulanıklığı gitmek,
temizlenmek (su için); tozdan
ve türlü kokulardan arınmak
(oda, hava vs.); buluttan
arınmak (gökyüzü için);
yumuşamak, sakinleşmek
(rüzgar hakkında); **kötü**
düşüncelerden arınmak;
hilesiz olmak; sade olmak (dil,
üslûp için)

sagın-: Özlemek, hasret çekmek

sagınuv: Hasret

sagay-: Dikkat kesilmek,
hassasiyet göstermek

sagış: Acı, keder, endişe, kaygı,
hasret

sagışlı: Acılı, kederli; endişeli,
kaygılı

sakçı: Muhafız; bekçi; nöbet

sakla-: **Korumak,** muhafaza
etmek, emniyet temin
etmek; saklamak; çok dikkatli
ve titiz kullanmak, boşa
harcamamak; akılda tutmak,
unutmamak; sırrı ifşa etmemek,

sezdirmemek; göz kulak
olmak, sakınmak, gözetmek,
beklemek, bekçilik yapmak;
pusuya yatmak; beklemekten
usanmak; boş vakit geçirmek,
oyalanmak; temin etmek,
sağlamak; bildirmek;
göstermek; devam ettirmek,
sürdürmek

sal: Sal

sal- (I): Koymak, yerleştirmek;
bırakmak; döşemek, sermek;
yüklemek; yük vb.yi
kaldırmak; giysi, şal vb.yi
omza atmak; yatırmak;
güreşte yere yatırmak, yenmek;
gövde ağırlığını bir organa
veya başka bir yere dayamak;
tedavi, eğitim, ceza gibi
amaçlarla bir yere yerleştirmek;
eğmek, bükmek; sallamak; iri
adım veya kulaç atmak; iki
sıvıyı veya parçayı karıştırmak;
ilaç, merhem vb. sürmek;
yaralı, kırık veya incinmiş
bölgeyi sarmak, bağlamak;
makyaj yapmak; damga,
mühür vb. basmak; imza
atmak; yol açmak; iz
bırakmak; ateş yakmak; atmak,
savurmak; vermek, sarf etmek;
düşünce veya dikkati bir yere
yöneltmek; işittirmek,
duyurmak; postayla veya
kargoyla göndermek; vergi,
ceza vb. ödemeye mecbur
etmek; düzene koymak,
tertiplenmek; bestelemek;
pişirmek için ocağa koymak;
(yağmur, kar vb. için) kuvvetle
yağmak; vurmak; içki içmek;
ağza tütün veya afyon koymak;
yumurtlamak; (yard. fiil
fonk.da) hareketin
devamlılığını ve canlılığını
bildirir.

sal- (II): Giysi, şapka, takı vb.yi **çıkarmak**, soyunmak; (hayvan için) yük, tuşak vb.yi atmak; doğal renk veya halini kaybetmek

salam: Saman **~torhan:** kibirli; burnu büyük

salavat: Hayır, övgü veya başarı duası (-ga ekli sözlerden sonra) hayırlı olsun **~küperé:** gökkuşağı

saldır-: bkz. sal-; saldırmak, üzerine atlamak

salındır-: Sallandırmak; sarkıtmak

salış-: bkz. sal-; çalışmadan, gayret etmeden başkasına güvenmek, sırtını dayamak

salkın: Serin; soğuk; heyecansız, duygusuz; çok ciddi, resmî tavırlı; gamsız

salkınay-: Serinlemek, soğumak (hava için)

salkınlık: Serinlik, soğukluk; heyecansızlık; gamsızlık

salmak: Düzenli ve yavaş yavaş devam eden; (konuşma, ses vb. için) yumuşak, düzenli ve uzun süren; sarkık; küçük olduğu halde çok ağır olan; sabırlı, sakin

salmaklan-: Yavaşlamak; sakinleşmek; asılı durmak

samavır: Semaver

san (I): Sayı, rakam; hesap; miktar; hacim; numara

san (II): Saygı, hürmek; itibar; kıymet

sana-: **Saymak;** hesaplamak; bir kimse veya bir şey herhangi bir fikre sahip olmak

sandık: Sandık

saplı: Saplı, kulplu

sap-sarı: Sapsarı

saran: Cimri, pinti

saray (I): Üstü tamamen veya kısmen kapalı ağıl, kümes, garaj vb. müstemilat; bir-iki atın sığabileceği büyüklükte ahır

saray (II): Saray

Sarbay: Köpek

sarı: Sarı **~kay:** Sevgi ve küçültme ifade eder, sarıcık gibi

sarık: Koyun

sarıl-: **Sarılmak,** dolanmak; kucaklamak; sarmak, kuşatmak, muhasara etmek

sark-: Sızmak, sızıntı yapmak, azar azar akmak; kurumaya başlamak, suyunu çekmek

sası: Kötü, ağır kokulu **sası közen:** kokarca

sat-: Satmak; sır veya bilgiyi haince söylemek; şan ve şeref lekeleyen fiilde bulunmak; kendinde olmayan bir şeyi varmış gibi göstermek, taslamak; aşk ve sevgide ikiyeüzümlü davranmak; dedikodu

veya yalan haber yaymak **~ip al:** satın almak

sataş-: **Sayıklamak;** hesabı veya sözleri vb.yi karıştırmak, yanlışlık yapmak; divane hale gelmek çılgınlaşmak; bir şeyle veya kişiyle çok fazla meşgul olmak

satıl-: Satılmak

satuvçı: Satıcı; tüccar

satuvlaş-: Pazarlık yapmak; sataşmak

sav: Sağlıklı; canlı, sağ **~mısız:** selamlaşma sözü, merhaba; **~bul (bulgız):** vedalaşırken söylenen söz; sağolun

sav-: Sağmak; (ip vb.yi) çekmek; (kan için) damardan çıkarak organizmaya yayılmak; bir şey veya kimseden faydalanmak

savbullaş-: Vedalaşmak

savbullaşuv: Veda

savıt: Kap-kacak, çanak-çömlek

sayın: (İsimlerden ve -gan ekli sözlerden sonra) her; (-gan ekli sözlerden sonra) -dıkça anlamı verir.

sayla-: Seçmek; tercih etmek; seçip tayin etmek

seans: Sinema, tiyatro, konser vb. sanat dallarında yapılan gösterilerden her biri

sebep: Sebep, neden

sebepçé: Sebep olan

sebepséz: Sebepsiz

sedaka: Sadaka

sefer: Sefer, seyahat

segat: Saat **~lep:** bir veya birkaç saat boyunca; saatle belirlenen **~te:** çokçabuk, anında, derhal

seké: Köy evlerinde tahtadan sedir şeklinde yapılan oturma yeri, seki

sekretar: Sekreter; katip; bir kurumun seçilmiş yöneticisi

sekund: Saniye; çok kısa vakit; derecenin 1/3600'üne denk bir ölçü birimi

selam: Selam **~bir-:** selam vermek **~hat (hatı):** Hal hatır sormak ve selam için yazılan kısa mektup

selamet: Sağ, selamet; sağlıklı

selametlék: Sağlık, selametlik; sağlıklı olma

selamle-: Selamlamak; tebrik etmek, kutlamak

selem: bkz. selam

senek: Yaba, dirgen, tırmık **~cebé:** sopadan ayrı tırmık bölümü

sestra: Hemşire

seyehet: Seyahat, gezi

seyérsén-: Tuhaf, garip gelmek

Seylün: Seylün

Sébér: Sibirya ~**kit-**: tam karşılığı “Sibirya gitmek” olan bir beddua sözü (Trans-Sibirya demiryolunun yapımına kadar Sibirya’ya devletin gönderdiği köylüler ve kaçak serfler dışında kimsenin yerleşmemesi ve uzun zaman bir sürgün yeri olarak kullanılması sebebiyle halk arasında böyle bir deyim ortaya çıkmıştır)

sébér-: Süpürmek; savurmak (rüzgar, fırtına vs.)

sébérké: Süpürge; bozuk bir hayatı olan insan

sélk-/sélék-: Silmek, silkelemek; kanatlandırmak; sallamak, sarsmak; dürtmek

sélkén-: Silkinmek

sélte-: Sallamak, silmek; kanat çırpma; fırlatmak, atmak; vurma; üzere sopa kaldırmak; vurup yere sermek; ele geçirmek, almak; çalmak

séñ-: Sinmek, nüfuz etmek; pusmak, gizlenmek; kalbe girmek

séñél: Kız kardeş ~**keyém:** sevgi bildiren hitap sözü

sér: Sır

sérdeş: Sırdaş

sérke (I): Çiçek tozu, polen ~-**ñ**
suv küter-: Çok çabuk öfkelenmek anlamında kullanılan tenkit sözüdür.

sérke (II): Bit

sérke (III): Sirke

sérlé: Esrarlı; gizli; şüphe uyandırıcı; şairane

sérleş-: Fısıldaşmak; **sır paylaşmak**

séz: Siz

sıgıl-: Sıkılmak, bükülmek, esnetilmek, eğilmek; zorluklara dayanamamak

sıla-: Yapışmak; sürmek; **sıvamak**, bulaşmak; çok kalın ve çirkin şekilde sürmek; işe yaramaz bir şeyi elden çıkarmak; vurup yere sermek

sılan-: bkz. sıla-; teni sarmak (giysi hakkında); birine yaranmaya çalışmak, arsızlık yapmak; makyaj yapmak

sılu: Güzel, hoş

sıman: Gibi, ...şeklinde

sın: Heykel; resim; göde, beden; put

sın-: Kırılmak; kopmak; boyun eğmek; zorunda kalmak; (hava için) birden ısınmak

sınav: Sınav, imtihan; zorluk, güçlük

sındır-: Kırma; boyun eğdirmek; içki içmek

sıñar: İkili veya çiftin teki; biricik, yegane; gibi

sıpır-: Dağılmış veya bozulmuş bir şeyi **parmaklarla düzeltmek**;

parmaklarla bir şeyin üzerindeki çöp, döküntü vb.yi temizlemek; sıvazlamak; sopa vb. ile vurmak; hiçbir şeye dikkat etmeden hızlı hızlı gitmek veya koşmak; açgözlüce yiyip içmek, silip süpürmek; çalmak; bir işi ara vermeden çabucak yapmak

sırt-: Sopa, değnek vb. ile vurmak; hiçbir şeye aldırış etmeden hızla yürümek veya koşmak; kaçmak; açgözlüce yemek, silip süpürmek; çalmak

sırhavla-: Hastalanmak

sırhav: Hastalık (geçmek bilmeyen hastalıklar için kullanılır)

sırla-: Çizmek; süslemek; fazla süslü sözler söylemek

sırlan-: Çizilmek; süslenmek

sırma: Kapitone kumaşla dikilmiş atkı, şapka, palto, yorgan, şilte vb.

sırpalan-: Ayak altında dolanıp sürünerek şımarıklık yapmak (kedi, köpekler için); nazlanmak, kur yapmak

sırt: Sırt; arka, geri; boylamasına uzanan dağ tepesi; yüksek yer

sıtl-: Sıkışarak ezilmek; çiğnenmek, talan edilmek, yıkıp dağıtılmak

sıy-: Sığmak; sığınacak yer bulup yerleşmek; ahlak kurallarına ve kanunlara uymak

sıydır-: Sıdırmak; himaye etmek; vakit bulmak; kanun ve

kurallara uymak

sıyfat: Özellik; vasıf, nitelik; hal ve tavırlar, görüntü, eda

sıyık: Sıvı; kesif olmayan; mat, donuk; güçsüz, zayıf; açık, soluk renk; gevşek; seyrek, aralıklı; sıkı olmayan; az, yetersiz; önemsiz ve kıymetsiz eser

sıyıkça: Sıvı madde, sıvılık

sıyıklan-: Sıvı hale getirmek; yoğunluğu azalmak; donuklaşmak, matlaşmak; halsizleşmek, güçsüzleşmek; azalmak

sıyın-: Sığınmak; gizlenmek, saklanmak

sıyır: Sığır; iri boynuzlu hayvanlar

sıyla-: Misafirperverlik göstermek, ağırlamak; ceza vermek; vurmak, dövmek

sıylan-: Şölen, ziyafet, davet vb.de ağırlanmak

sız- (I): Çizmek; sivri bir şeyle iz yapmak; yazmak, çizmek; karalamak; kibrit çakmak; sopayla vurmak; belirlemek; müzik aletlerini çok usta çalmak; çok güzel ve içten şarkı söylemek; şakımak; kaçmak, sıvışmak; kovmak, defetmek

sız- (II): Yavaş yavaş azalarak bitmek; erimek; zayıflamak; kaygı ve kedere düşmek

sızdır-: Bitirmek, yok etmek;

eritmek, kaygılandırmak,
kederlendirmek

sızgan-: Yapılan işi engellememesi
için kol veya paçaları sıyırmak,
sıvamak; kolları sıvayarak bir
işe girişmek

sızık: Çizgi; çizik; iz, kalıntı; sınır,
hudut; ciltteki kırışıklık, çizgi;
belirti, iz

sızla-: Sızlamak

sızlan-: Sızlanmak; ağrı ve sızı
çekmek; kaygı ve keder
duymak; azap çekmek

sibele-: Serpiştirmek; dağıtmak,
yaymak; çiselemek

sibél-: Serpilmek, saçılmak,
dağılmak, yayılmak

sigézéncé: Sekizinci

sihér: Sihir, büyü

sihércé: Büyücü, sihirbaz

sihri: Sihirli, büyülü

sikeltélé: Çukurlu, engebeli; hayat
yolu anlamında

sikér-: Zıplamak, sıçramak,
hoplamak; fırlamak; atlamak,
aşmak; şıarmak; ahlak
kurallarına uymamak; bir
fikirden ikincisine ani geçiş
yapmak; (yürek için) çarpmak,
titremek; (bitki için) hızla
büyümek, serpilmek; zor bir
durumda kalıp ne yapacağını
bilememek

simért-: Semirtmek, yağ
bağlatmak

simértél-: Semirtilmiş, yağ
bağlatılmış

sin: Sen

sip-: Serpmek, saçmak; yaymak,
dağıtmak; yağmur, kar vb.
yağmak; israf etmek; silahlarla
aralıksız ateş açmak; çok usta
konuşmak, şarkı söylemek,
müzik aleti çalmak, dans etmek
vb.

sipkél: Çil

siregey-: Seyrekleşmek;
gevşemek; azalmak; yoğunluğu
azalmak

sirek: Aralıklı, ayırık; gevşek;
seyrek, nadir; yoğun olmayan

sirpél-: Serpilmek, saçılmak,
dağılmak; savrulmak

siskén-: Aniden korku ve dehşete
kapılmak, irkilmek

siskendér-: bkz. siskén-

siz-: Sezmek, hissetmek, sır, niyet
vb.yi anlamak; (sır, hile vb.
için) ortaya çıkmak, ifşa etmek

sizdér-: Sezdirmek, hissettirmek;
ima etmek

sizél-: Sezilmek, hissedilmek;
anlaşılmak; tahmin edilmek

sizén-: Sezinlemek, hissetmek;
anlamak; tahmin etmek

sizgérlek: Hassasiyet

sklad: Yapı, bina; bünye

smena: Vardiya, nöbet

sok: Meyva suyu

soklan-: Hayran kalmak

soñ (I): Geç; sonra; öyleyse, o zaman; son, nihayet; netice

soñ (II): Acaba, ...mı ki?

soñar-: Gecikmek

soñararak: Daha geç, daha sonra

soñgı: Sonuncu, nihai; yeni, yepyeni; en kötü, alçak

soñla-: Geç kalmak; geride kalmak

sora-: **Sormak;** sözlü imtihan yapmak; talep etmek, istemek; rica etmek; birisini görmek veya tanımak istemek; başkası vasıtasıyla çağırmak

soral-: Sorulmak; istenmek, rica edilmek; çağrılmak

soraş-: Soru sormak; istemek; soruşturmak; sorguya çekmek; dilenmek

sorav: Soru; rica, temenni; problem; sorgu, soruşturma; ihtiyaç

sorı: Koyu sarı, gri

sovet: Sovyet; SSCB; heyet

söbhanalla: Süphanallah (hayranlık ya da şaşkınlık bildirir)

sölgé: Havlu

söñgé: Süngü

sömsér: sömsér kuyıl-:

Üzüntüden halsizleşmek, hissizleşmek

sören: Saban tuylarında yapılan atlı spor oyunları ve yarışları; bu oyun ve yarışlarda davet ~sal- (**kıçkır-:**) atlı spor oyunları ve yarışlara çağrı yapmak; seslenmek; bağırarak, haykırmak, çığlık atmak

sörém: Kurum, is; afet, felaket; zararlı fikirler, tepkiler vb.

sörsé-: Kokuşmak

sört-: Silmek; bir şeyin üstünü temizlemek; sürmek, yaymak, dökmek; çalmak

söy-: Sevmek; okşamak; kucaklamak

söyek: Kemik

söyel-: Dayanmak, yaslanmak

söyéklé: Sevimli, şirin, tatlı; sevgili ~m: tatlım, canım; sevgilim anlamlarındaki hitap sözü

söyén-: Sevinmek, mutlu olmak

söyéndér-: Sevindirmek, mutlu etmek

söyéneç: Sevinç, mutluluk; müjde ~al-: müjde vermek

söykémlé: Sevimli, tatlı, şirin

söykémséz: Sevimsiz

söyle-: Konuşmak; söylemek, demek, tebliğ, konferans vb. verme; ezbere okumak; anlatmak; bildirmek,

göstermek, aksettirmek

söylen-: Konuşulmak; söylenmek, denmek

söyleş-: Konuşmak; sohbet etmek; fikir alışverişi yapmak

söyleşüv: Konuşma; sohbet etme, söyleşme; fikir alışverişi yapma

söylet-: Konuşmak; **söyletmek;** radyo, teyp vb.yi çalıştırmak

söylev: Konuşma; söyleme, deme; tebliğ, konferans vb. verme; ezbere okuma; anlatma; bildirme, gösterme, aksettirme

söyre-: Sürüklemek, sürümek; zorla götürmek; zor işleri başarmak; hayatı sürdürebilmek

söyüv: Sevme; okşama; kucaklama

srazi: Derhal, hemen

srok: Süre, müddet, zaman, vakit

stakan: Bardak; kova

stena: Duvar, set

student: Öğrenci, talebe

sud: Yargı, mahkeme

sugan: Soğan

sugıl-: Çarpmak; vurmak; aniden bir başka tarafa yönelmek, yön değiştirmek; rahatsızlık vermek; müracaat etmek

sugış: Savaş; kavga, dövüş; mücadele

suk-: Sertçe vurmak, dövmek; çarpmak, itip kakmak; sopayla dövmek; bir şeye vurarak yankılı ses çıkarmak; (saat için) çalmak; baştaki tahılı vurarak dökmek; öğütmek; tokmaklamak; tuğla vb.yi kalıptan çıkarmak; ucuza çalışmak, çivi vb. çakmak; damga vurmak; numaralamak, kaydetmek; (iri kuşlar için) kanat çırpma; (yürek ve nabız için) normalin üzerinde atmak; zarar vermek; yaralamak; zedelemek; şanssızlık, başarısızlık getirmek; telgraf çekmek; çabucak satın almak; konuşmak, sohbet etmek; doğrudan veya kinayeli olarak söylemek; masa oyunları oynamak; açgözlüce yemek; içki içmek; çalmak, hırsızlık yapmak

sukala-: Pulluk veya karabasanla toprağı sürmek; az çok konuşmayı öğrenmek, okuyup yazabilmek veya müzik aleti çalabilmek

sukmak: Patika, keçi yolu

sukran-: Kızgınlık, öfke ve acıyla kendi kendine söylenmek

sul: Sol taraf

sul-: Solmak, rengini kaybetmek; (yüz ve yanak için) rengi uçmak; çirkinleşmek

sula- (I): Sulamak; ıslatmak

sula- (II): Nefes almak, solumak; nefes yardımıyla bir şeyi içe çekmek

sulav: Soluma, nefes alma

sulış: Soluk, nefes **~al-:** soluk almak; hava almak; hava değişikliği yapmak

sulkılda-: İç çeke çeke, hıçkırarak ağlamak; sızlamak (yara vs.)

suluv: Soluk, nefes

sum: Eski SSCB ve bugünkü Rusya'nın bazı cumhuriyetlerinde kullanılan para birimi

susa-: Susamak; yağmura muhtaç olmak; bir şeye güçlü ihtiyaç duymak, çok istemek

suv: Su; dere, nehir, göl, deniz vb.; nem, rutubet; sıvı; şerbet, meyve suyu

suvın-: Serinlemek; soğumak; birisine karşı olan sevgi, saygı ve ilginin bitmesi, heyecan ve duyguları kaybetmek; aktüelliğini kaybetmek, unutulmaya başlanmak

suvır-: Emmek, soğurmak; kaygı ve kederden dolayı zayıflamak; sömürmek; pompalamak, tulumba ile çekmek; içine çekmek, yutmak; (baca için) dumanı iyi çekmek; sıkıştırılmış, takılmış veya çakılmış bir yerden **çekmek**, **koparmak**

suy-: Boğaz kesmek, boğazlamak; hayvanın **derisini yüzmek**, keskin bir aletle vurmak veya yaralamak; çok önemli bir anda zorluk çıkarmak; eziyet etmek

suydır-: Yüzdürmek, kestirmek

suz-: Çekerek veya gererek **uzatmak**; düz, doğru hale getirmek, eli veya eldeki bir şeyi uzatmak, takdim etmek, sunmak; boynu, burnu veya başı öne doğru uzatmak; yol, telefon teli, kablo vb.yi bir istikamette yerleştirmek; ümit bağlamak; geciktirmek, uzatmak; engellemek; gereğinden fazla konuşmak; uzun hava okumak; nefesli müzik aleti çalmak

sük-: Kızgın ve öfkeli sözler söylemek, **sövmek**, tahkir etmek, tenkit etmek, eleştirmek

sün-: **Sönmek**; (makina, motor ve elektrikli aletler için) durmak, çalışmamak; (his ve heyecanlar için) canlılığını kaybetmek; durgunlaşmak, yavaşlamak, pasifleşmek, azalmak, bitmeye yüz tutmak

sündér-: Söndürmek

süren: Isısı az olan; **zayıf**; **güçsüz**; ham, çiğ, olgunlaşmamış, iyi pişmemiş; yavaş, ağır, hantal; sıkıcı; rutin; hissiz, heyecansız

sürél-: Ateş, ısı, sıcaklık vb. azalmak, düşmek; yavaşlamak, dinmek; sakinleşmek

sütél-: Sökülmek, çözülmek, bozulmak; dağıtılmak, etrafa saçılmak; başarısız olmak, kötüleşmek

süz: Kelime, kelam; söz, laf; sohbet, konuşma; ant, vaat; nasihat, öğüt; eleştiri; müzik ve şiir metni **~kuş-:** birisiyle konuşmaya başlamak; söze katılmak

süzlé: Söz söyleyen ~**turı sözlé:**
doğru sözlü, dürüst

süzséz: Konuşmayan, az konuşan;
muhalafet etmeyen; sözsüz
oyun veya şarkı

Ş

şabır: şabır tirge (suvga) bat:
Buram buram terlemek, ter içinde kalmak

şahit: Şahit, tanık

şak-: Şak diye ses çıkarmak, şaklatmak

şak-şok, şak-şık: Yansıma seslerdir. Şak-şak, şak-şuk sesi

şakkat-: Hayran kalmak, hayret etmek; şaşkınlıktan ne yapacağını bilememek

şaktıy: Epeyce, fazlaca

şaldır-şoldır: bkz. şaltır-şoltır

şaltırat-: Ses çıkarmak, şaldur-şuldur etmek; telefon etmek

şaltır-şoltır: Metallerin birbirine değmesiyle oluşan ses

şap: Şap, şup yansıma sesleri

şapırın-: Çok övünmek; kibirlenmek, böbürlenmek

şar: Daire, küre; yuvarlak; top; bilye

şaş-: Şaşmak, hayrete düşmek; ne yaptığını bilmeyecek derecede coşmak; fazla heveslenmek

şaşın-: bkz. şaş-

şat: Mutlu, mesut; şen, neşeli, memnun

şatlan-: Mutlu olmak; memnun

olmak

şatlanış-: bkz. şatlan-

şatlık: Mutluluk, sevinç, neşe

şavlat-: Bağırarak, kavga gürültü çıkarmak; gürlemek

şav-şuv: Uğultu, gürültü, patırtı; bağırma, çağırma; kavga, dalaş; bahis, iddia; kargaşa; telaş; koşuşturma; meşakkatli iş; müşkül durum; huzursuzluk; düzensizlik; kaos, keşmekeş
~kil-: hep beraber, bağrıarak veya gülüşerek konuşmak; dalaşmak; telaşlanmak **~kit:** bağrıarak, kavga koparmak **~küter- (kuzgat-, kuptar-)** bağrıarmaya başlamak, kavga koparmak, dalaşmak; münakaşa başlatmak

şayan: Şakacı, nüktedan; yaramaz, yerinde durmayan

şayar-: Oynamak; kandırmak, aldatmak, oyun oynamak; şaka yapmak; alay etmek; gülüp oynamak, **neşeli olmak;** hile yapmak; birisiyle gezip tozmak, flört etmek; düzenli çalışma özelliğini kaybetmek, teklemek

şayart-: Oynatmak; kandırmak, aldatmak; şaka yapmak, dalga geçmek

şayaruv: Oynama; kandırma, aldatma; şaka yapma; alay etme; **gülüp oynama, neşe içinde olma;** hile yapma

şaytan: Şeytan, iblis

şefkat: Şefkat, merhamet;
yardımseverlik **şefkat tutaşı**
(kızı): Hastane hemşiresi

şefkatséz: Şefkatsiz, merhametsiz

şehir: Şehir

şehirçe: Şehirli

şehsi: Şahsî, kişisel

şel: Şal

şem: Mum

şep: Çok iyi, mükemmel; güçlü,
tesirli; hızlı, çabuk

şerab: Şarap

şere: Çıplak; iyi giyinmemiş;
yaprakları dökülmüş,
yapraksız; tüyleri dökülmüş;
eşyasız, cihazsız, boş

şet: Şayet, galiba, belki

şevle: Karanlıkta donuk olarak
görülen ışık; karanlıkta veya
çok uzaktan bakıldığında net
olarak görülmeyen, az çok
sezilebilen şey; silüet; parlak
bir nesneden gökyüzüne
yansıyan ışık; yansıma, akis;
gölge; ruh, ideal

şeyéh: Şeyh

şéşén-: Şişmek, kabarmak

şıbırda-: Damlaların ses
çıkarması, şıpırdamak;
hışırdamak (rüzgarda
yaprakların çıkardığı ses); boş,
gereksiz konuşmak

şıbır-şıbır: Hışır-hışır (rüzgarda

yaprakların çıkardığı ses);
şıpır-şıpır (damlaların
çıkardığı ses)

şığırda-: Şıkırdamak (ayak
altındaki karın çıkardığı ses);
kızgınlık, öfke ve acıyla kendi
kendine söylenmek; inlemek

şığırdat-: Şıkırdatmak,
gıcırdatmak (diş vs.); acı
çektirmek, inletmek

şığırdav: Şıkırdama, gıcırdama

şıgır-şıgır: Ağaç, demir ya da
başka sert nesnelerin birbirine
vurmasıyla çıkan ses

şıksız: Çirkin; kılıksız; kaba; sıkıcı

şıl-: Sezdirmeden gitmek,
sıvışmak, kaymak

şılıtrat-: bkz. şaltırat-

şılıtra-: Telefon etmek;
şırıldamak

şım: Sessiz, hareketsiz **~bul-:**
ses çıkarmamak, sus pus olmak
~gına: sessizce, usulca,
yavaşça; gizlice, sezdirmeden

şımay-: Sessizleşmek

şıp: (tukta-, tın-, basıl- vb.
fiillerle hareketin aniden ve
tamamen durduğunu bildirir)
~bul-: susmak, nutku tutulmak,
sus pus olmak

şıpırt: **~kına:** Sessizce, fısıltı
halinde

şır: Boş; çıplak; tamamıyla;
edepsiz

şırpı: Kibrit

ştırdat-: Çtırdatmak

şıgır: Şiir

şıkéllé: Gibi, ...a benzer

şiklen-: Güvenmemek,
inanmamak, şüphelenmek;
korkmak, ürkmek, çekinmek

şkaf: Dolap

şkurka: Zımpara kağıdı

şom: İç sıkıntısı; korku; uğursuz

şoma: Herhangi bir kırıksıklığı,
girintisi, çıkıntısı veya
buruşukluğu olmayan,
dümdüz; (deniz, göl vb.)
çarşaf gibi; (gövde için)
dolgun, semiz; (giyim kuşam
için) zengin; iyi konuşan veya
yazan; iyi, mükemmel, usta;
kolay, engelsiz, doğrudan
doğruya, takılmadan; rahat;
kurnaz, hilekâr

şomlan-: Korkmak, ürkmek;
endişelenmek; şüphelenmek

şomlandır-: Endişelendirmek;
şüphelendirmek

şomlu: Korkunç, ürkütücü; şüpheli;
gizli, esrarengiz; uğursuz

şögillen-: Meşgul olmak

şöhretlé: Şöhretli

şstorm: Fırtına

şu: bkz. şul

şul: Şu ~arada: o sırada, o esnada

~uk: aynı **~uk vakıta:** aynı
zamanda; bununla beraber,
yine de **şunnan:** şundan; daha
sonra **şunu:** şunu **şunaça:**
şu zamana kadar **şuña:** şuna,
buna, ona; bunun için **şuña
küre:** şunun için, şu sebeple
şuñar: bkz. şuña **şuñarça:**
bkz. şunaça

şulay: Şöyle, şu şekilde; öyle,
doğru, evet **~bulgaç:** öyleyse;
demekki **~(balsa) da:** yine de,
buna rağmen **~itép:** böylece,
böylelikle; bu şekilde **~uk:**
üstelik, ayrıca, buna ilaveten
~şul: evet öyle, doğru

şulhetlé: Şu kadar

şulpa: Çorba; yemek

şundıy: Şöyle, böyle, öyle; şunun
gibi, şuna benzer

şunduk: ~şunda **uk:** Hemen, o
vakitte

şunı: Şunu

şunsız: Onsuz, o olmaksızın

şuşı: bkz. şul

şuv-: **Kaymak;** kızakla veya
patenle kaymak; rahat hareket
etmek; kaçmak, gizlice gitmek,
sıvışmak

şuvdır-: **El ile düzeltmek;**
sessizce hareket etmek; gizlice
alıp götürmek, çalmak; işten
kovmak

şuviş-: **Sıvışmak,** sessizce
hareket etmek; emeklemek,
sürünmek

T

ta: bkz. da

taba (I): tava

taba (II): -a doğru,
...istikametinde

tabagaç: Maşa

taban (I): Taban; ayak tabanının
ortalama uzunluğuna denk
gelen uzunluk ölçüsü

taban (II): bkz. taba

tabanlı: Tabanlı

tabıl-: **Bulunmak;** rastlanmak,
karşılaşmak; temin edilmek;
ele geçirilmek; gönlü hoş
edilmek, keyiflendirilmek

tabın: **Sofra;** azık, şölen,
ziyafet kendi aralarında
sohbet eden insanlar
topluluğu; aylar boyu ahıra
girmeden dışarda otlayan at
~**cey-**: sofra hazırlamak

tabın-: Tapınmak, ibadet etmek

tabış: Bulunan şey, buluntu;
kazanç; kâr; çalışmadan elde
edilen gelir; çiçeklerden bal
alma imkanı; kovanlarda
biriken bal

tabış-: Gerekli şeyleri bulup bir
araya getirmek; buluşmak,
bir araya gelmek, birbirini
bulmak; karşılaşmak

tabıştır-: bkz. tabış-

tabigat: Tabiat

tabuv: Bulma; temin etme; ele
geçirme; para kazanma

taç (I): bkz nek; daima

taç (II): Yere basarken çıkan ses

tagı: Tekrar, yine, yeniden;
ayrıca

tagın: bkz. tagı

tak-: **Takmak,** tutturmak; zorla
birisinin peşinden
göndermek; birisine kötü
bir ad takmak; yanlış bir işi
veya suçu başkasının
üzerine yıkmak

takmak: Genellikle oyun
havasına uyarlanmış kısa
türkü, koşma; sadece
kafiyeyle kurulan sanat
değeri düşük şiir

takmakla-: Türkü, koşma
söylemek

takta: Tahta

tal: Söğüt ağacı

tal-: Yorulmak, hali kalmamak;
rahat etmek, rahatlayıp
gücünü toplamak; **dalmak**

tala-: Diş ve tırnaklarla
saldırmak, dalmak,
pençelemek; böcek sokmak;
birisinin malını zorla almak;
başkalarının hakkına tecavüz
etmek; talan etmek,
yağmalamak; değerinden
yüksek veya düşük fiyata
satın almak; rahatsız etmek,
huzur vermemek

talep: Talep; şart; kural, kaide

talepçen: Kesin ve yüksek, şartları olan, seçici

talık: Söğütlerin bol olduğu yer; söğütlük

talkın-: **Cefa çekmek,** yıpranmak; azıcık netice için sınırsız çaba harcamak, zamanı boşa sarf etmek

talpın-: **Kanat çırpma;** sürüklenmek; sallanmak; bütün gücüyle gayret etmek; niyetlenmek; heyecanlanmak

tamada: Düğün sunucusu, düğün sahibi, keyif meclisinin başkanı

tamak: Boğaz, gırtlak; mide; iştah; yeme ihtiyacı **~kır-:** öksürür gibi ses çıkarmak

taman: Yeterli, uygun; uygun ısıda olma; olgun olmayan kişi; belaya uğrayanlar **~ga kilüv:** fazla gelme

tamaşaçı: Temaşa edenler, seyredenler

tamçı: Damla; azıcık; küpenin ucundaki veya köşesindeki küçük süs

tamga: Damga; mühür; işaret, iz; imza

tamır: Damar; kök; menşe, soy sop, nesil nesep

tamız-: **Damlamak;** paydan biraz vermek; birine sert vermek; kavga etmek

tanı-: Tanınmak, bilmek; anlamak; uygun bulmak,

kabul etmek, itibar etmek, hürmet etmek

tanıklık: Tanıklık, şahitlik; kimlik; belge, sertifika, diploma

tanıl-: Tanınmak; bilinmek; anlaşılma; değerlendirilmek; kabul görmek, itibar edilmek; meşhur olmak

tanış: Tanış, tanıdık; bilinen, malum; haberdar

tanış-: Malumat almak, bilgi dinmek; haberdar olmak; tanışmak; birbirinin kim olduğunu bilmek

tanışuv: Malumat alma, bilgi edinme; haberdar olma; tanışma; birbirinin kim olduğunu bilme

tansık: **İstenen,** arzu edilen, beklenen, özlenen; kıymetli; lezzetli; tatlı, sevimli, hoş; gerekli; uygun; nadir olarak hazırlanan yemek; başlangıç, ilk zamanlar

tañ: Tan, şafak **~at-:** tan atmak, şafak sökmek

tap (I): Leke; eksiklik, kusur, noksan, hata, suç

tap (II): Tam **~bul-:** (kil-) rast gelmek, rastlamak, karşılaşmak

tap-: **Bulmak;** temin etmek; ele geçirmek; çalışıp para kazanmak

tapkır (I): Defa, kere, kez; kenar; köşe

tapşır-: Vermek; iletme,

ulaştırmak; göndermek, havale etmek; kız evlendirmek; birisine vazife, iş, sorumluluk vermek; Allah'a sığınmak, tevekkül etmek, Allah'a havale etmek

tapşırıl-: Verilmek; iletilmek, ulaştırılmak; gönderilmek; havale edilmek; evlendirilmek

tapşıruv: Verme, ulaştırma, iletme

tapta-: Çiğnemek, ezmek, üzerine basmak; çok gezmek, yolları aşındırmak; istenmeyen bir yerde bulunmak; orak, bıçak vb.nin yüzünü çekiçle vurarak inceltmek; hakkını yemek; küçük düşürmek, rezil etmek

taptan-: Çiğnenmek, ezilmek

tar: Dar; az; sıkışık; zararlı

tara-: Taramak; saman ve ot yığınlarını tırmıkla düzeltmek

taraf: Taraf, yan, yön

tarak: Tarak

taral-: Yayılmak, dağılmak; saçılmak, serpmek; dallanmak, budaklanmak; dağılıp yok olmak

taralış-: Çeşitli yönlerde doğru yayılmak; (bir arada olan şeyler için) hep beraber dağılmak

tarantas: Faytona benzeyen bir at arabası türü

tarat-: Dağıtmak, yaymak; saçmak, serpmek

tarih: Tarih

tarlık: Darlık; engel; muhtaçlık, yokluk; hastalık

tarsın-: Dar bulmak, bir şeyin dar olmasından şikayet etmek; daralmak; sıkılmak; endişelenmek; lüzumsuz bulmak, fazla görmek, istememek; çekinmek

tart-: Çekmek; sürüklemek, sürmek; tartmak; taşımak; uzatmak; çorap veya ayakkabıyı çıkartmak; sigara, puro vb. içmek; enstrüman çalmak; değirmen, kıyma makinası vb.de öğütmek, ufalamak; nem, buhar, dumanlı veya soğuk hava yayılmak; gam, hasret, acı vb. çekmek; sürme vb. çekmek; kurdele vb. dikmek; kırbaç, kamçı vb. ile vurmak; germek; (vücut organlarından bazıları için) seğirmek; dikkat çekmek; cezbetmek; belli bir duruma yaklaşmak, meyletmek; gönülden istemek; belli bir fikri savunmak; belli bir tarafa yönelmek; benzetmek; istek, nefis vb.ye hakim olmak; bir şeyin vaktini uzatmak

tartıl-: bkz tart-

tartın-: Çekinmek, utanmak; sigara, puro vb. içmek; giysi vb.yi çekiştirmek; vazgeçmek, el çekmek

tartış-: Sürüklemek; zayıflamak; tartışmak; fikir alışverişinde bulunmak; titremek; kasılmak (kas vs.)

tartuv: Çekmek; sürüklemek, sürme; tartma; taşıma; uzatma;

çorap veya ayakkabıyı çıkartma; sigara, puro vb. içme; enstrüman çalma; değirmen, kıyma makinası vb.de öğütme, ufalama

tasma: Kurdele vb. süs şeritleri; uzun ve dar kumaş parçası

tasrayt-/tasırayt-: Gözleri fal taşı gibi açmak; kulakları dikkati çeken yöne çevirmek (hayvanlar için)

taş: Taş; kıymetli taş; donuk ve sert ifadeli yüz

taş-: Taşmak; coşmak

taşı-: Taşımak; haber ve laf getirmek

taşı-: Taşıtmak

taşkın: Sel; **taşkın;** çağılayan; akım, cereyan; güçlü his, heyecan; coşkun

taşla-: Atmak, fırlatmak, savurmak; düşürmek; terk etmek; yardımsız bırakmak; mahrum etmek; aşk ve sevgi ilişkisini bitirmek; bir iş veya meşguliye son vermek; vazgeçmek; (hayvanlar için) vaktinden önce doğurmak; omza, saça, vb.ye havlu, atkı, şal vb. atmak; kelepçe, pranga vb. takmak; yarışta geride bırakmak; yöneltmek; (yard. fiil fonk.da) hareketin çok çabuk ve dikkatsiz yapıldığını gösterir.

taşlan-: Atılmak, fırlatılmak, savrulmak; sıçramak; düşürülmek; terk edilmek; yardımsız kalmak; mahrum

bırakılmak; bitirilmek, sona erdirilmek; vazgeçilmek; bir işe canla başla sarılmak; hücum etmek

taşlav: Atma, fırlatma, savurma; düşürme; terk etme; yardımsız bırakma; mahrum etme; aşk ve sevgi ilişkisini bitirme; bir iş veya meşguliye son verme; vazgeçme; (hayvanlar için) vaktinden önce doğurma; omza, saça, vb.ye havlu, atkı, şal vb. atma; kelepçe, pranga vb. takma; yarışta geride bırakma; yöneltme

taşuv (I): Taşma

taşuv (II): Taşkın

taşuv (III): Taşıma

Tatarça: Tatarca

tatı-: Tatmak, tadına bakmak

tatıt-: Tattırmak

tatlı: Tatlı; lezzetli; kıymetli, sevgili; hoş, şirin, sevimli

tatuv: Dostça, barış içinde, iyi ilişkiler sürdürerek

tav: Dağ

tavık: Tavuk

tavış: Ses, seda; gürültü, kavga, dalaş

tay: Tay

tay-: Kaymak; (kemik için) yerinden oynamak, çıkmak;

aceleyle gitmek; faka basmak, fena halde yanılmak; belaya düşmek; belli bir amaçtan vazgeçmek; fikir veya manevi gücü kaybetmek

tayak: Baston, asa; değnek, sopa; bir sajine (2.13 m.ye denk bir uzunluk ölçüsü) denk gelen uzunluk ölçüsü; dayak

tayan-: Dayanmak; yaslanmak

taypıl-: Aniden yana veya arkaya dönmek; birden bire yön değiştirmek; başka bir renk veya hale dönmek, dönüşmek; (kemik için) yerinden kaymak; belli bir fikir, maksat veya kuraldan vazgeçmek

taza: Güçlü, sağlam, dayanıklı; **semiz, gürbüz;** sağlıklı; sağ, selamet; temiz, pak; saf, arı
~tap: taptaze

te: bkz. da

tebenek: Kısa, tıknaz

tecribe: Tecrübe

tecribeséz: Tecrübesiz

teésir: Tesir, etki **~it-:** tesir etmek, etkilemek

tegayén: Belli, açık, kesin; hiç şüphesiz; resmî karar; belki, galiba; **tegayén it-:** tayin etmek

tegere-: **Yuvarlanmak;** dönmek; (araba, tren vb. için) gitmek; (kısa boylu canlılar için) çok hızlı koşmak; (hayat, iş vb. için) yolunda gitmek, iyi gitmek; debelenmek; hiçbir iş yapmadan yatmak,

yatarak vakit geçirmek; geri çekilmek, gerilemek; yüksek bir yerden düşmek, yuvarlanmak; ölmek, helak olmak

tegeret-: **Yuvarlamak;** döndürmek, çevirmek; bir nesneyi daire şekline sokup yuvarlamak; ocak, fırın vb.ye koyup pişirmek; kavgada karşı tarafı yere yıkmak, tepelemek; silahla veya okla vurup öldürmek; art arda bir şeyler yapmak (çocuk doğurmak, şiirler yazmak vb.); (muhalif taraf için) seçimlerde karşı tarafı seçmemek

tegermeç: Tekerlek; çark

tehet: Taht

tek: İşsiz, güçsüz; maksatsız; öyle anlamında tasdik sözü

tekat: Güç, kuvvet, takat

tekdim: Takdim; teklif; davet; öğüt, nasihat

tekebbér: Kibir

teki: Buna rağmen, yine de, her şeye rağmen, hiç, asla

tekrarla-: Tekrarlama, yinelemek

telefon: Telefon

telinke: Tabak; disk; plak

tem: Tat, lezzet; keyif, neşe

tema: Tema, temel konu

temam: Tamam, bitmiş, sona ermiş, tamamlanmış; tamamen,

bütünüyle; sonuna kadar; tam,
bütün **~bul-:** tamamlanmak
~it- (kıl-): tamamlamak

temamla-: Tamamlamak, bitirmek

temamlan-: Tamamlanmak

temeké: Tütün; sigara **~tart:**
çekmek

temle-: Lezzetlendirmek; tat
almak; güzel söz söylemek

temlé: Tatlı, lezzetli; keyifli

temséz: Tatsız, lezzetsiz;
keyifsiz

ten: Ten; gövde, vücut

tenkıyt: Tenkit, eleştiri **~it- (kıl-):**
eleştirmek, tenkit etmek

teñke: Yassı ve yuvarlak şekilli
altın veya gümüş para; som;
(balık ve bazı omurgalılarda)
pul; bazı ağaçların gövdelerini
veya çam, köknar vb. ağaçların
kozalaklarını oluşturan yassı ve
yuvarlak halkalar; küçük, ince
ve yassı çinko veya kalay
parçası; sıvı üzerinde kalan
yağ, mazot vb.; su üstünde
güneş veya ay ışığı yansıması;
yıldız şeklinde, yassı ve hoş
görünümlü yaprak veya kar
tanecikleri; zar

teñré: Tanrı, Allah

teploğod: Gemi

terbiye: Terbiye, edep

terbiyelen-: Terbiye edilmek

teré: Haç, ikon; kendisinden

kötülük beklenen kişiye
söylenir.

terez: bkz. tereze

tereze: Pencere

tertiplé: Tertipli, düzenli,
sistemli

teté-: Ele geçmek, nasip olmak

tevbe: Tövbe **~it- (kıl-):** tövbe
etmek

tevekkelle-: Kabul etmek; boyun
eğmek, tevekkül etmek

tégé: Şu; öteki, diğer, başka; öte
taraf; adı geçen, mezkur;
malum, bilinen; şüphe,
eleştiri, uygun bulmama gibi
duygu ve düşünceleri
kuvvetlendirmek için
kullanılır **~dönya:** öteki
dünya, ahiret **~yaki:** şu veya
bu **~ley:** öteki tarafa, öte
yana; daha ileriye; şöyle, şu
şekilde; başka türlü; zor,
müskül

tégüv: Dikiş

tégüvçé: Terzi

téhnika: Teknik işler

ték- (I): Dikmek

ték- (II): Dik hale getirmek,
dikmek, dik duracak şekilde
saplamak

ték- (III): bkz. téke-

téke: Dik, sarp

téke-/tége-: Dikmek, göz, bakış

yöneltmek

tékel-: Dikkatle bakmak

téktér-: Diktirmek

tél: **Dil**, lisan; konuşma hassası; söyleme; suçlama; savaşta düşmanın sırlarını söyletmek için ele geçirilen esir, casus; saçak; çan, çingirak vb. şeylerin ortasındaki parça; olta vb. nin ucundaki çıkıntı; akordeon klavyesi

téle-: **Dilemek**, istemek, arzu etmek; bir şey yiyesi gelmek; ibadet etmek, Allah'a yalvarmak

télek: Dilek, arzu, istek; niyet, fikir, düşünce, plan

télen-: Dilenmek

télgelen-: **Dilimlenmek**; acı çekmek, azap duymak (yürek, bağır kelimeleriyle birlikte)

téllé: Dilli, konuşkan; usta konuşmacı

télleş-: Laf yetiştirmek

télséz: Dili olmayan; dilsiz, konuşamayan

tére-: **Dayamak**, yaslanmak; doğrultmak, dikmek; binaları birbirine çok yakın inşa etmek; tehdit ve korkutma amacıyla yumruk, bıçak vb. göstermek; gözleri bir noktaya dikmek

térel-: **Dayanmak**, yaslanmak; dikilmek, doğrultmak; sınırdaş olmak, birbirine çok yakın olmak; tıkanmak, sıkışmak; bir

engelle karşılaşıp durmak

téré: Diri, canlı, sağ, yaşayan; hareketli; (tahıl taneleri için) henüz pişmemiş, yumuşamamış, yenebilecek kıvamda olmayan **~ley:** diri diri

térél-: İyileşmek, sağlığı düzelmek; dirilmek, canlanmak; hareketlenmek; tekerrür etmek

térélt-: **İyileşmek**, sağlığına kavuşturmak; diriltmek, canlandırmak

térgéz-: **Diriltmek**; sağlıklı hale getirmek; canlandırmak

térkel-: Dizilmek; birleştirilmek; kaydedilmek

tés: Diş

téşle-: **Dişlemek**, ısırarak; küçük lokmalar halinde yemek; dişler arasına sıkıştırmak, yakalayıp ağızda tutmak; (böcek için) sokmak; keskin ve acı söz söylemek

tét-: Tiftiklemek, yün, kumaş, pamuk vb.nin tellerini birbirinden ayırmak; tahrip etmek, yıkmak, bozmak, dağıtmak; küfretmek, kötü söz söylemek, aşağılamak; vurmak, dövmek

téz: Diz

téz-: Dizmek, sıralamak

tézél-: Dizilmek, sıralanmak, belli bir düzenle yerleştirilmek

tézlen-: Diz çökmek, diz üstü durmak

tıgıl-: **Tıkılmak;** sıkıştırılmak; saplanmak, batırılmak; tıkanmak, kapanmak; elini bir şeyin içine sokmak; teklifsizce lafa karışmak; kapı, pencere vb.den başı dışarı çıkarmak veya içeri sokmak; bir yere yığılmak, ağza çok yemek alıp yutmamak; gözleri dolmak; donup kalmak, ne yapacağını bilememek, nefesi daralmak, sıkışmak; dili tutulmak

tıgız: Sık, sıkı; koyu, kesif; dar, sıkışık; içi dolu olan başak, canlı, diri gövde

tıgızlan-: **Sıkıştırılmak,** bağlanmak; engellenmek

tık-: **Tıkmak,** sokmak; saplamak, batırmak; tıkamak, kapamak; birisini isteği dışında bir yere göndermek, pencere, kapı vb. den bir şey çıkarmak; sıkıştırmak; saklamak, gizlemek; açgözlüce yemek; harcamak, sarf etmek

tıkırık: İki paralel sokağı birbirine bağlayan veya bir meydana çıkaran küçük sokak

tın (I): **Sessiz, gürültüsüz;** sakin; sessizlik, sükunet; rüzgarsız, hareketsiz, durgun, dingin, yavaş, ağır, sabırlı; تنها, ücra; huzurlu, rahat
~**okean:** Pasifik Okyanusu

tın (II): **Nefes,** soluk; tesir, etki; defa, kere; işlenmemiş, kısır toprak ~**al-:** nefes almak; dinlenmek

tın-: **Susmak,** sesi kesilmek; durmak, hareketsiz kalmak; dinlenmek, güç toplamak; duraklamak, ara vermek; (tabiat kuvvetleri için) gücünü azaltmak, dinmek, durulmak, durmak, zorluk, meşakkat vb.den kurtulmak; ölmek

tıngısızlan-: Huzursuz, rahatsız olmak

tınıç: **Sakin,** sabırlı; arkadaşça, dostça; ağır, yavaş; başkalarını rahatsız etmeyen, sıkmayan; rahat, korkusuz; sıkıntısız; durgun, dingin; hareketsiz, rüzgarsız (hava); sessiz, gürültüsüz; monoton, biteviye; savaşı, barış içinde

tınıçlan-: **Sakinleşmek,** rahatlamak; üzüntü, keder vb. azalmak, hafiflemek veya bitmek; yetinmek, kifayet etmek; konuşma, gürültü, uğultu, kargaşa vb. kesilmek; barış yapılmak

tınıçlandır-: Sakinleştirmek, rahatlatmak

tınıçlık: **Sükunet, sessizlik;** hareketsizlik, durgunluk; dinginlik; savaşın hafif geçmesi veya geçisi barış

tınıcsızla-: Huzursuzluk, endişe vermek

tınlık: **Sessizlik,** sakinlik, sükunet; hareketsizlik

tıñla-: **Dinlemek,** kulak vermek; kulak misafiri olmak

tñlan-: bkz. tñla-

tñlat-: Dinletmek

tıprda-: Tıprdamak, tıpr-tıpr ses çıkarmak; zıplamak

tıp-tın: Çok sessiz, gürültüsüz, çok sakın, çok durgun; yavaş, ağır; sabırlı; تنها, ücra; huzurlu, rahat

tıp-tınıç: Çok sakın, çok sabırlı; çok ağır, yavaş; başkalarını rahatsız etmeyen, sıkmayan; çok rahat, korkusuz; sıkıntısız; durgun, dingin; hareketsiz, rüzgarsız (hava); sessiz, gürültüsüz; monoton

tırış-: Gayret etmek, çaba sarf etmek

tırma-: bkz. tırna-

tırmaş-: Tırmalamak; tırnaklar, parmaklar ile yukarı doğru çıkmaya çalışmak; bir amaca ulaşmak için zorluklara göğüs germek

tırna-: Tırmalamak, tırnaklamak; sivri bir şeyi batırıp iz bırakmak; sıkıntı vermek, huzursuz etmek; toprağı pullukla sürmek veya tırmalamak

tırnak: Tırnak; pençe

tış: Dış; kılıf, cilt, dışarı; yüz, çehre, hariç; ilave olarak, ilaveten, ayrıca (gadet, çama, çık sözleriyle) normalin üzerinde, olağanüstü

tışkı: Dışarıda olan, dışarıya ait; yabancı, dışarıdan gelen, başka

ülkeden, şehirden, köyden olan

tışlan-: Kaplanmak, örtülmek

tışlı: Kaplı; ciltli, kılıflı

tıy-: İzin vermemek; yasaklamak, engellemek, mâni olmak; kendisini tutamamak

tıyl-: İzin verilmemek; yasaklanmak, engellenmek

tıynaklık: Alçakgönüllülük, mütevazılık; sıradanlık

tız-bız: Bir o yana bir bu yana, ileri geri gitme, koşma vb.

tiber-: Teperek fırlatmak; sınırdışı etmek

tibés-: Tepişmek, tekmelemek

tibüv: Tekmeleme, tepme, (yürek için) çarpma, atma

tigenek: Dulavrat otu

tigéz: Düz, düzgün, aynı, denk; eşit ölçü; aynı seviye; düzenli, ritmik; sakın, sabırlı; dostça, barış içinde

tigézle-: Düzeltmek, düzgünleştirmek; aynı boya, kalınlığa, mesafeye, miktara, hacme vb. getirmek; eşitlemek, dengelemek

tigézlen-: Düzeltmek; eşitlenmek, dengelenmek

tik (I): Hareketsiz, aynı pozilyonda; işsiz güçsüz, çalışmadan, boş boş; **tik tor-:** hareketsi, hiçbir şey yapmadan durmak; işsiz güçsüz, çalışmadan yaşamak;

konuşmamak, söze katılmamak
~tormama-: uslu durmamak,
 gereksiz ve yersiz konuşmalar,
 davranışlar sergilemek **~yör-:**
 Amaçsız, işsiz güçsüz gezmek;
 daima aynı işle meşgul olmak

tik (II): Fakat, ama, lakin

tiklém: Kadar

tikme: Sıradan, boş, önemsiz,
 lüzumsuz

tikşér-: Araştırmak, incelemek,
 tetkik etmek; teftiş etmek,
 yoklamak, kontrol etmek;
 mahkum etmek, ceza vermek;
 suçlamak; göz altında tutmak

tiktomal: Durduk yere, hiç sebep
 yokken

tiktormas: Hareketli, yaramaz;
 işkolik

tilé: Deli, akılsız; aptal, ahmak,
 budala; uçarı, havaî; çılgın;
 tutkun; delice

tilér-: Delirmek; çıldırmak

tilmér-: Bir şeye muhtaç kalıp
 azap çekmek; bir şeyin
 yokluğundan veya
 uzaklığından acı duymak,
 hasret çekmek, yalvarmak

tilmért-: Azap çektirmek, acı
 çektirmek; yalvartmak

timér: Demir; güçlü kimse;
 gayretli, dirayetli, dayanıklı;
 değişmez kural, kanun, mantık
 vb. **~yul:** demir yolu

tintéret-: bkz.apırat-

tiñ: Denk, eşit, müsavi, aynı

tiñleş-: Denkleşmek, aynı olmak,
 eşitlenmek

tiñséz: Eşsiz, biricik, yegane
~ém: sevgi bildiren hitap
 sözü, biriciğim

tip-: Tekmelemek, tepmek;
 (hayvanlar için) kar altındaki
 otu ayaklarıyla çıkarıp yemek;
 (kuşlar için) pençeleriyle bir
 yeri eşeleyip yem aramak;
 (yırtıcı kuşlar için) yukarıdan
 atılıp hücum etmek ve kapıp
 uçmak; çalmak; (sıvılar ve
 gazlar için) basınçla fırlayıp
 çıkmak; bir satıhta aniden
 peyda olmak; tepki göstermek;
 (kalp ve kan damarları için)
 atmak, çarpmak; alkollü içki
 içmek; keyif sürmek

tipçé-: İğne ile iri iri dikmek,
 teğellemek

tipkele-: Tekmelemek; daima
 tepki içinde olmak

tip-tigéz: Dümdüz

tir (I): Ter

tir (II): Küçük kalibreli silahları
 kullanmayı öğrenmek için tesis
 edilen saha, atış alanı

tirbel-: Hafifçe sallanmak

tirek: Kazak; uzun ve kalın gövdeli
 ağaç

tire: Çevre, etraf, civar, muhi; belli
 bir özelliğiyle ayrılan yer veya
 merkez, faaliyet ve tesir sahası

tire-kürşé: bkz. kürşé külen

tiren: Derin; köklü; anlaşılmaz, esrarlı; karmaşık

tire-yak: etraf, çevre, civar

tiré: Deri

tirés: Çürük saman ve ot parçalarıyla karışık tezek, gübre; sol taraf, arka; kuzey

tirge-: Küfretmek, kötü söyler söylemek

tirme-: Çadır

tiskéré: bkz. kirébétken; birbirine zıt, aksi, ters

tiş-: Delmek, deşmek; sır kalması gereken bir şeyi açıklamak

tişék: Delik, deşik; açıklık, boşluk

tişél-: Delinmek, deşilmek; sırların açığa çıkması

tiy-: **Değmek**, temas etmek; vurmak, çarpmak; (silah, ok vb. için) isabet etmek; yaralamak; öldürmek; elektrik çarpmak; boya, çamur, kurum vb. bulaşmak; zararı veya faydası olmak; bir şeyi izinsiz almak veya almaya teşebbüs etmek; çalmak; talan etmek, yağmalamak; bitirmek, durdurmak; kötü tesir etmek; sataşmak; pay düşmek; rastlamak, karşılaşmak; akrabalık ilişkisi olmak; (-day, -dey ekli sözler ve kébék edatından sonra) ...gibi gelmek

tiydér-: **Değdirmek**, dokundurmak, temas ettirmek; silahla veya okla isabetli atış

yapmak; yaralamak; öldürmek; zarar verdirmek; bulaştırmak
tél~: dil uzatmak, kötü sözler söyleyerek birisine veya bir şeye zarar vermek

tiydért-: bkz. tiydér-

tiyén (I): Sincap

tiyén (II): “Som”un yüzde biri değerindeki para birimi, kuruş

tiyén-: Ümit edilen bir şeye ulaşmak, sahip olmak

tiyéş: Birisinin payına düşen; tahsis edilen; ait; gerekli; borçlu; -rga, -rge ekli fiillerden sonra gereklilik ifade eder (-malı, -meli)

tiyéşlé: Gerekli, lüzumlu; ilişkili

tiz: Çabuk, tez; hemen, derhal
~**den:** kısa zaman sonra, çok geçmeden; hemen, derhal
~**arada:** çabucak, hızla; hemen, derhal
~**rek:** Çabucak; hemen, derhal

tizlék: Çabukluk, tezlik

tiz-tiz: Çabuk çabuk, hızla, aceleyle

tok: Elektrik enerjisi

tokmaç: Hamuru ufak ufak doğranıp çorbaya atılarak yapılan bir çeşit yemek, erişte

tomalan-: **Kaplanmak**; sarılmak; tıkamak; örtmek; kapatmak; havasız, nefessiz kalmak; sislenmek, donuklaşmak;

dünyadan habersiz olmak,
kimseyle görüşmemek

toman: Sis, buğu, buhar; havanın berraklığını azaltan her şey, toz, **duman** vb.; açık ve net olmayan, bulanık

tomır-: Yarmak, kesmek (odun vs.); fırlatmak

tomrıl- (tomrıl-): Var gücüyle koşmak, yerinden fırlamak; şiddetle vurmak; koşarak toslamak; bir şeyi aniden çekmek; ısıarak, kırarak veya kopararak almak

ton: Ton, ses titreşimlerinin yükseklik veya alçaklık derecesi

ton-: (Su üzerinde bulanıklığa sebep olan nesneler için) dibe çökmek; (su için) durulaşmak, berraklaşmak; berraklığını kaybetmek; (duyu organları için) kötü hissetmeye başlamak; çürümek, bozulmak

tonçık-: Havasızlıktan boğulmak; ölmek

tondır-: Dondurmak; vurmak, atmak, fırlatmak

tonık: Donmuş; donuk, mat; duygusuz, hissiz; açık olmayan

tonıklan-: Donuklaşmak, matlaşmak; belirsizleşmek

tor-: Ayağa kalkmak; ayakta durmak; kalkmak, doğrulmak; uyanmak; yaşamak, hayat sürmek; belli bir sistemde, vazifede vb. yer almak, bulunmak; olmak, var olmak,

mevcut olmak; oluşmak, teşekkül etmek; belli bir fiyata satılmak; değiştirilebilmek, denk olmak; (“öçen” ile) çabalamak, gayret etmek; muhafaza edilmek, korunmak; bir şeye bağlı olmak, ilgili olmak; söz, vaat vb.yi tutmak; (yard fiil fonk.da) devamlılık bildirir ~**ganı:** daima, hep, her zaman; tamamen ...**dip~:** belli bir fikre, görüşe, neticeye ulaşmak ~**ip:** sırasını veya bir işin bitmesini beklemek ~**ip~ip:** duraksayarak, ara vererek

torak: Yaşanan her türlü yer, ev, yatakhane, kulübe, baraka vb.

torataş: Put, sanem ~(**bulıp**) **kat-**(**kal-**): put kesilmek

torgız-: Ayağa kaldırmak; yaşamak, hayat sürmek; restore etmek; ev yapmak, inşa etmek

toriş: Duruş; durum, hal

tormış: Hayat; yaşayış; kader; ömür yolu; hayatiyet; canlılık, hareket ~**dustı** (**yuldaşı**, **ipteşé**): hayat arkadaşı, eş ~**it-**(**köt-**, **kiçér-**): yaşamak, hayat sürmek; evlenmek ~**tan artta kal-**: eskimiş, köhne fikirlerle yaşamak

tost: Birinin şerefine kadeh kaldırma; birinin şerefine içilen alkollü içki

tot-: Tutmak; engellemek; durdurmak; birisinin veya bir şeyin hareketini yavaşlatmak; vermemek; yakalamak; ele geçirmek; birisinin suçunu veya hatasını ifşa etmek; sezmek, anlamak, idrak etmek,

görmek; dümen, direksiyon, dizgin vb. yardımıyla bir aracı belli bir istikamette yürütmek; hareket eden bir şeyi belli bir yöne doğrultmak; idare etmek; tesiri veya idaresi altına almak; kaplamak, sarmak; muhafaza etmek, korumak; himaye etmek, bakmak; bir yerde yaşamaya mecbur bırakmak, zorla alıkoymak; bir işle meşgul olmak veya olmaya başlamak; alkollü içki içmek; (hastalık için) nüksetmek; birine yaptığı haksızlıktan dolayı cezasını bulmak; yedekte tutmak, bulundurmak; kiraya vermek; gündelikçi çalıştırmak; gelir getiren bir yer işletmek; faydalanmak, kullanmak; sarf etmek, harcamak; gizlemek, saklamak; akılda tutmak, unutmamak; bir yeri çit, duvar vb. ile çevirmek; giysi kenarlarını uzunlamasına bir şeyle (kurdele vb.) dikmek; (nehir için) buz tutmak; (yard. fiil fonk. da) hareketin birdenbire yapıldığını bildirir. **~ip al-:** sezmek, hissetmek; anlamak; tasvir etmek **~ip alırlık:** hissedilir, gözle görülür şekilde büyük; akılda kalacak şekilde **~ip aşı:** öfkelenmek; suçlamak; ceza vermek **~kan yul:** görüş, fikir, düşünce

totaş: Bir bütün teşkil eden; birleşik, bitişik, aralıksız; sınırdaş, yan yana; daimi; sadece, yalnızca; umumi; tamamen, bütünüyle **~tan:** aralıksız, durmaksızın

totaş-: Birleşmek, birbirine bağlanmak; yapışmak; göl, deniz, nehir vb. ile birleşmek; münasebete girmek, bağlantı

kurmak; birlik oluşturmak, bir bütün teşkil etmek

totaştır-: Birleştirmek

total-: Tutulmak; **engellenmek;** durdurulmak; hareket, yavaşlatılmak; verilmemek; yakalanmak, ele geçmek; faydalı olmak, faydalanılmak; kendisini tutmak, kendine hakim olmak; (gök cisimleri için) tutulmak

totın-: Tutunmak, bir şeye elle yapışmak; tutmak, ele almak; el ele tutuşmak; bir iş yapmaya girişmek, başlamak veya teşebbüs etmek; kendini tutmak, kendine hakim olmak

totkarlık: Tutacak; kulp; tırabzan, korkuluk, parmaklık; destek, dayanak; temel, asıl, öz

toy-: Hissetmek, sezmek, anlamak

toyıl-: Hissedilmek, sezilmek, anlaşılacak

toz: Tuz; konuşmayı etkili kılan ana fikir

tozsızlan-: Yersiz, mânâsız konuşmak, davranmak ya da şaka yapmak

töbe-: Birisine silah doğrultmak; gözü bir noktaya dikmek; bir yere doğru gitmek, yönelmek; yapılan bir hareketi veya söylenen bir sözü başkasına mal etmek; ithaf etmek

töçelen-: Tuzsuz hale gelmek; güzel sözler konuşmak; yaranmak

tögel: Hakiki, gerçek, doğru; somut, açık; tam; bütün; kâfi, yeterli; bol; zengin

töken-: Tükenmek, bitmek

tökér: **Tükürmek;** itibar etmemek, hiçe sayma, önemsememek; art arda silah ateşlemek

tölké: Tilki; kurnaz, hilekâr kimse

tömen (I): On bin; çok fazla; on bin kişilik ordu, tümen; yüz köyü olan şehir

Tömen (II): XVIII. yüzyılda Temnikov şehrinden Başkurdistan ve başka yerlere göçmüş Mişerlere verilen ad

Tömen (III): Sibirya'da bir şehir

tön: Gece; kuzey **~kata:** gece boyunca, bütün gece **~én:** geceleyin **~gé:** geceki, gece vakti olan veya yapılan; gecelik **~né:** bkz. tönle

tönle: Gece vakti, geceleyin

töp: Dip; derin; iç kısım; alt, aşağı; (yörek, küñel, ruh vb. sözlerle) derinlik; ayakkabı tabanı; paça; yen; kök; tane; yan, yakın taraf; sebep; asıl, temel; içeriki muhteva; dayanak, destek; en önemli; nesil, nesep; menşe, kaynak; yerli **~énde:** temel olarak, aslen; hakikatte, gerçekte

töpçén-: Her yönüyle araştırmak, incelemek

töplen-: Köklenmek, diplenmek;

yerleşmek

töpséz: Dipsiz; derin; uçsuz bucaksız, sınırsız; bitmez tükenmez; çok büyük, çok güçlü; delilsiz, temelsiz, asılsız; inanılır olmayan; önceden düşünülmemiş; akılsız, aptal

tör: Tür, çeşit

tör-: **Dürmek,** sarmak, dolamak; kıvırmak, bükmek; sıkıca giydirmek; kaplamak, örtmek; imalı konuşmak

törél-: **Sarılmak,** dolanmak; kaplanmak; gizlenmek, saklanmak

törkem: Topluluk; grup

törkem-törkem: Grup-grup, ayrı ayrı gruplar halinde

törlé: **Türlü, çeşitli;** farklı, ayrı, başka

törme: Hapishane; zindan; zor şartları olan yer

tört-: Dürtmek, hafifçe vurmak; değdirmek, dayamak; başı eğmek, yere bakmak; kinayeli konuşmak, ima etmek; itmek, itelemek; işaret etmek, göstermek; rüşvet vermek, sadaka vermek; yerleştirmek

törtél-: **Değmek;** araya sıkışmak; aniden durmak; rica etmek; bir tarafa yönelmek

törtés-: **Dürtmek,** hafifçe vurmak; değdirmek; itirmek

törtké-törtké: Nokta-nokta, pul-

pul

tös: Renk; yüz, surat, çehre; tavır, hal, vaziyet; görüntü, görünüş; uygun, layık, muvafık; hatıra, yadigar

tös-kıyefet: Üst baş, kılık kıyafet

töslé: Renkli, belli bir şekli, hali, vaziyeti, görünüşü olan; demir dışındaki metallerden olan; gibi, benzer

tössézlen-: Renksizleşmek

töş (I): Düş, rüya; hayal

töş (II): Öğle vakti, gün ortası

töş (III): Çekirdeki; kabuklu yemişlerin içi; yuvarlak küçük taneler halinde yağda kızartılan, şekerli milli Tatar yiyeceği; merkez, orta; iç kısım; asıl, temel

töş (IV): Yer, taraf; özellik, vasıf

tös-: **İnmek;** suyla sürüklenmek; düşmek, yere yığılmak; konmak; yağmak; akmak; kopmak, kırılmak; bir tarafa doğru kaymak, eğilmek; sallanmak; kaplanmak, sarmak; iz kalmak; fotoğraf çektmek; sinema vb.de rol almak; hasıl olmak, ortaya çıkmak, varlık bulmak; çalışmaya, hareket etmeye başlamak; bir işe girişmek, kolları sıvamak; bir göle, denize veya nehre akmak; bir yere gelmek, varmak, ulaşmak; bir şeyin arasına, içine girmek; batmak, gömülmek; hırsızlık amacıyla bir yere girmek; düçar olmak,

karşılaşmak; tutulmak, yakalanmak; yönelmek; ilgili olmak; azalmak; alçalmak; ucuzlamak; bozulmak, kötüleşmek

töşén-: Anlamak, idrak etmek; düşünmek; bilmek

töşér-: **İndirmek;** düşüme, yere yıkmak; kısaltmak; işten çıkarmak; sallamak; resim yapmak; fotoğraf çekmek; film çekmek; karşılaştırmak, düçar etmek; bir şeyi hileyle kendisine mal etmek; ücret almak; yöneltmek, doğrultmak; alkollü içki içmek; alçaltmak; ucuzlatmak, değerine düşürmek; azaltmak; bozmak

töy-: Dövmek; vurmak

töye-: **Yüklemek;** doldurmak; yığmak, istif etmek; çok yemek

töyén: Düğüm

töyır: Hamur; boğaz; şişlik; acı, tatminsizlik hisleri

töyme: Düğme

töz: **Düz;** dik; düzgün; pürüzsüz, engebesiz; isabetli, dürüst

töz-: **Bina, köprü vb. inşa etmek;** bir topluluk, grup veya sosyal bir cemiyet kurmak; hazırlamak, yapmak; vagonlardan tren yapmak; resmi antlaşma yapmak; geometrik şekil çizmek

tözel-: **Düzelmek,** iyileşmek, sağlığına kavuşmak; sıkıntılardan kurtulmak, huzur

bulmak, rahatlamak; işlerin yoluna girmesi

tözet-: Tamir etmek, onarmak; düzeltmek; tashih etmek; iyileştirmek, sağlığına kavuşturmak

tözél-: İnşa edilmek, yapılmak; oluşturulmak, kurulmak; hazırlanmak; resmi antlaşma yapılmak; geometrik şekil çizilmek

tözélés: İnşaat, şantiye; kuruluş, müessese, yapı

tözét-: Düzeltmek; düzene sokmak; güzelleştirmek; hataları bitirmek; ruhi yönden iyileşmek; iyileştirmek

tözüvçé: Mimar, mühendis ya da işçi; icat eden, mucit

tramvay: Tramvay

trap: Merdiven; iskele

trest: Tröst, tekelci yönetim şekli

trubka: Küçük boru; telefon ahizesi

tufli: Ayağı topuktan itibaren kaplayan ayakkabı

tufrak: Toprak; coğrafya, muhit; vatan, memleket; kabir, mezar

tugan: Kardeş; akraba; dost, arkadaş; samimi, yakın, kıymetli **~cir/il:** vatan, memleket **~til:** ana dili **~üsken:** bir kimsenin doğup büyüdüğü yer, ülke, şehir, köy vb.

tuganlaştır-: Kardeş, akraba yapmak; dost yapmak; yakın ilişkiler kurmak

tuganlık: Kardeşlik; akrabalık; dostluk, arkadaşlık; barış

tugız: Dokuz ~lap: dokuza yakın, dokuz civarında

tukı-: Dokumak; örmek; ortaya çıkarmak, oluşturmak

tuksan: Doksan

tukta-: Durmak; bir faaliyeti veya hareketi kesmek; ara vermek, duraklamak; (sürelî matbuat için) kapanmak; konaklamak, mola vermek

tuktalış: Durma; durak

tuktat-: Durdurmak; ara verdirmek; (sürelî matbuat için) kapatmak; sona erdirmek, bitirmek

tuktavsız: Durmaksızın, durmadan, devamlı

tul-: Dolmak; kaplanmak; toplanmak, yığılmak, birikmek; dağılmak, yayılmak; meşgul olmak; şişmanlamak, semirmek; kabarmak, şişmek; (meyve, sebze, tahıl vb. için) olgunlaşmak, serpmek, büyümek; vakit kalmamak (iş, plan vb. için) yerine getirilmek, gerçekleştirilmek **~gan ay:** dolunay

tulay: ~tulayım: Tamamen, bütünüyle; hepsini, tamamını; umumî, genel; kısaca

tulı: Dolu; çok sayıda, gürbüz,

semiz, şişman; kabarık;
zengin, derin, muhtevalı; geniş
görüşlü; bütün, tam ~ay:
dolunay

tuhlandır-: Doldurmak; gerekli
sayıya ulaştırmak

tuhısınça: bkz. böténley

tugannan-tugan: Ana-babaları
bir olan kardeşler

tumboçka: Komidin

tun: Elbise, kıyafet; palto, manto

tuñ-: Donmak, buzla kaplanmak;
üşümek; hissizleşmek;
değişmeksizin kalmak

tupas: Kaba; çirkin, yakışksız;
kılıksız, dökük saçık; sert,
katı; nahoş, kulak tırmalayıcı;
nezaketsiz, edepsiz; kültürsüz;
affedilmez, bağışlanmaz; kör,
keskin olmayan

tupaslan-: Elastikiyeti bozulmak,
gevşemek; **çirkinleşmek,**
önceki güzelliğini kaybetmek;
şişmanlamak, edepsizleşmek,
kabalaşmak; körleşmek,
keskinliğini kaybetmek

tupıl: Kavak ağacı

tupla-: Toplamak; biriktirmek;
birleştirmek, hazırlamak

tupsa: Eşik; kapı önü

tup-turı: Dümdüz; doğrudan
doğruya; kestirme

turı: Düz, düzgün; doğru çizgi;
kısa, kestirme; doğrudan
doğruya, direkt; tam karşısı;

isabetli; açıkça, saklamadan;
gerçek, hakiki, doğru; adil,
namuslu; açık yürekli, dürüst
~dan: doğrudan, direkt;
açıkça, gizlemeden **turıda:**
("ul, şul, bu" zamirleriyle)
hakkında, -a dair; ...konusunda
~kil-: rastlamak, karşılaşmak;
kesişmek; denk gelmek,
uymak; fırsat doğmak; payına
düşmek ~kitér-: rastlamak;
denk getirmek; fırsatını
bulmak; benzetmek, uygun
hale getirmek

turı (II): Doru (at)

tutaş: Evlenmemiş kız; bacı

tutır-: Doldurmak; yığmak;
kaplamak, sarmak; dağılmak,
yayılmak; bir iş veya görevi
yerine getirmek,
gerçekleştirmek; bitirmek,
tamamlamak; ilave etmek,
çoğaltmak

tuv-: Doğmak, dünyaya gelmek;
ortaya çıkmak, meydana
gelmek, oluşmak

tuvar-: At ya da başka bir hayvanı
bağlandığı araba ya da kızaktan
serbest bırakmak

tuy: Düğün, dernek; merasim,
tören; yığın, topluluk

tuy-: Doymak; bıkmak, usanmak,
bezmek; ihtiyacı kalmamak;
(tahıllar için) olgunlaşmamak

tuz (I): Kayı ağacının zarı ~ga
yazmagan: boş, mânâsız söz,
safсата; güvenilir olmayan
(kişi)

tuz (II): Oyun kağıtlarından biri;

ülkenin en itibarlı, en büyük adamı

tuz (III): Mantar

tuz- (I): (Toz, kar, kum, kül vb. için) havaya yayılmak, dağılmak; saçılmak; düzen, tertip bozulmak; çok kızmak, öfkeden küplere binmek

tuz- (II): **Eskimek**, yıpranmak, aşınmak; faydasız hale gelmek; bozulmak; ihtiyarlamak, zayıflamak, hastalanmak

tuzan: **Toz**; kar, su vb. zerreciği; çok küçük, yok denecek kadar az; kir, çamur **~ga tuz- (oç-):** vaktin geçmesiyle yok olmak; (ümit, plan vb. için) gerçekleşmemek

tuzanlı: Tozlu

tuzdır- (I): Etrafa toz, kum, kül vb. dağıtmak, tozutmak; yaymak, saçmak; bozmak, sökmek; tarumar etmek; çok kızmak; müsriflik yapmak

tuzdır- (II): **Eskitmek**, yıpratmak, aşındırmak

tuzın-: **Koşuşturmak**, oraya buraya hızlı hızlı gidip gelmek; telaşlanmak; (tabiat güçleri için) korkutucu bir faaliyete geçmek, fırtına kopmak, sel olmak vb.; çok kızmak, kavga çıkarmak

tübe: Çatı; tepe; üst; yüksek yer; zirve; dip

tügél: Değil

tügél-: **Dökülmek**, akmak;

saçılmak, serpilmek; dağılmak; rahat konuşmak

tügerék: **Yuvarlak**; toparlak; şişman; çember; daire; topluluk; bütün, tam; yeterli, kâfi; yaklaşık, yuvarlak hesap

tük-: **Dökmek**; boşaltmak; akıtmak; saçmak, serpmek; dağıtmak, yaymak; içini dökmek; harcamak, sarf etmek

tüle-: Ücret ödemek, para vermek; borcunu vermek

tülké: Ancak

tün-: Dönmek; göçmek; gitmek; aklını kaybetmek

tür: **Baş köşe**; misafir odası; evin veya odanın kapıya bakan tarafı; geniş veya uzun bir yerin uzak köşesi; bir şeyin en iç tarafı; (yörek, küñél sözleriyle) en gizli, en derin köşe; araba koltuğu

tüşem: Döşeme; tavan, bir şeyin en üst noktası; irtifa

tüti: Abla; yaşça büyük hanımlara hitap ederken kullanılan söz

tüz-: Dayanmak, tahammül etmek, sabretmek

tüzémsézlen-: Sabırsızlanmak

U

ubırlı: ubırlı karçık: Kocakarı; cadı, çirkin ihtiyar anlamında kullanılır.

uç: Avuç

uçak: Ocak; açık yerde yanan ateş; vatan, memleket; maden ocağı; bir şeyin çıkış, yayılma ve toplanma merkezi

uçastok: Saha, tarla, arsa; bölge

uçilitse: Okul, lise

uçla: Avuçlamak ~**p:** avuçlayıp

ufilda-: Oflamak

uftan-: **Kederlenmek,** içi sıkılmak, endişelenmek; acı duymak; şikayet etmek

ugala-: Ovalamak, masaj yapmak; ovuşturmak (göz için)

uğ: Ah; öf; üf ünlemi

uğılta-: **Ahlamak,** sızlamak; inlemek; uğuldamak

uk (I): Ok

uk (II): Arı, karınca vb. böceklerde iğne; yılanın ucu ikiye ayrılan uzun dili

uk [ük] (III): Zarflardan sonra getirilerek “pek, çok” anlamında kullanılır; bağlandığı sözün anlam ve fonksiyonunu güçlendirir; hatta; -a kadar; -dan itibaren; dan beri; (yer ve zaman bildiren sözlerden sonra) tam

şu vakitte, tam orada; (-gançı, genç ekli şekillerden sonra) madan önce; (-kanda ve -ışlıy ekli şekillerden sonra) hareket devam ederken, bitmeden; (-gaç, -geç ekli şekillerden sonra) çabukluk, birdenbirelik ifade eder; (“şunda” sözünden sonra) hemen, derhal, geciktirmeden; (“şulay, şul” vb. zamirlerden sonra) aynı, tıpkı

ukı-: **Okumak;** bilgi sahibi olmak, bir şeyler öğrenmek; öğrenci olmak; sezmek, anlamak; bir metni ezberden okumak; dinleyicilere bir konuda bilgi vermek, bir şeyin muhtevasını anlatmak; iyi dilek ve beddua sözlerini tekrar tekrar söylemek

ukıl-: Okunmak; bilgi sahibi olunmak

ukıtuvcı: Öğretmen, ders veren

ukmaş-: **Yapışmak;** yumak haline gelmek; toplanmak, birleştirilmek

ukol: İğne

ukuv: Okuma; bilgi sahibi olma, bir şeyler öğrenme; öğrenci olma; sezme, anlama; bir metni ezberden okumak; dinleyicilere bir konuda bilgi verme, bir şeyin muhtevasını anlatma; iyi dilek veya beddua sözlerini tekrar tekrar söyleme

ul (I): Oğul, erkek çocuk; genç erkek nesil; tanınmış kimse; vatan evladı

ul (II): O **anda:** onda; orada; o anda; o sırada **anı:** onu **anıñ:**

onun **annan**: ondan; oradan;
ondan sonra **aña**: ona

umarta: Arı kovanı

un: On (sayı)

unar: Onar

uniké: On iki

uninçi: Onuncu

uñ: **Sağ taraf**; dış, ön, yüz;
muhafazakar, tutucu

uñ- (I): (Bitkiler için) bol ürün
vermek, iyi büyümek; iyi
sonuçlanmak; **başarmak**;
kazançlı olmak; iyi biriyle
karşılaşmak, birinden iyilik
görmek, şansı olmak;
olgunlaşmak, pişmek

uñ- (II): Solmak, rengi atmak

uñay: **Kullanmaya elverişli**,
faydalı; rahat; düzenli, tertipli;
pratik, kolay; uygun, munasip;
olumlu, müspet; tatminkar; iyi,
güzel; taraf, yön

uñaysız: **Faydasız**, elverişsiz;
üzücü, sıkıntı veren; yersiz,
gereksiz; utanç verici

uñaysızlan-: **Eziyet, zorluk**
çekmek; utanmak, çekinmek

unbér: On bir

unbiş: On beş

uñgan: Çalışkan; hamarat;
başarılı; **becerikli**, usta

uñganlık: Çalışkanlık;
beceriklilik

uñış: Ürün; kazanç; başarı; zafer

uñışsızlık: Başarısızlık

upkın: Uçurum; girdap

urak: Orak; biçme **~östé**:
ekinlerin biçildiği vakit

uram: Sokak; cadde

urat-: Sarmak, dolanmak;
çevrilmek

urın: **Yer**, mekan; makam,
mevki; vazife; yatak; sebep

urın-cir: Yatak

urındık: Sandalye

urıs: Rus

urla-: **Çalmak**; kız kaçırmak;
bir fikri veya başka bir şeyi
kendisine mal etmek

urlan-: Çalınmak

urlav-: Çalma, hırsızlık yapma;
kız kaçırma

urman: Orman **kara urman~**
karurman: sık ağaçlardan
oluşan geniş orman

urnaş-: **Yerleşmek**, oturmak,
yaşamak, ikamet etmek; işte
vazife almak; resmiyet
kazanmak; yer etmek (kalpte,
gönülde)

urta: **Orta**; meselenin dikkat
merkezi; orta dereceli not;
vasat; sıradan; fazla güçlü
olmayan; orta halli köylü
~lay: ortadan, eşit iki parça
halinde

urtak: Ortak; umumi; benzer, aynı tür; yarı yarıya, eşit olarak

urtaklaş-: Paylaşmak, bölüşmek

usal: Acımasız, merhametsiz, zalim; kötü; düşmanca; öfkeli, kızgın; sert, katı; keskin, **acı (söz);** tepişen, didişen (hayvanlar); yaramaz, şımarık (çocuk); terbiyesiz, edepsiz (söz); zor, ağır, çetin

ut: Ateş; ışık; elektrik; yangın

utın: Odun

utır-: **Oturmak;** hareketsiz halde kalmak; dinlenmek; bir yere yerleşmek; tutuklanmak; rejim yapmak; yalnızca bir tür yemek yiyebilmek; (kuş, böcek vb. kanatlı hayvanlar için) konmak; toprağa veya suya saplanmak; sıkışarak veya eriyerek hacmi azalmak; bir engelle karşılaşp ilerleyememek; kısalmak, daralmak, küçülmek; (giyim için) üzerine tam gelmek, uymak; (bitkiler için) belli bir halde olmak; (heyecan, coşku vb. hisler) durulmak; uzun yağışlardan sonra havanın düzelmesi; kuluçkaya yatmak; sınıfta kalmak; evde kalmak; (gözler için) çökmek; aldanmak, kandırılmak

utırgıç: Oturak, koltuk; sandalye

utırt-: Bitkiyi toprağa dikmek; oturtmak; **birine yer vermek,** yerleşmesine yardım etmek; bir şey yapmayı teklif etmek veya

yapmaya mecbur bırakmak; birisine vazife vermek; rejim yaptırmak; tutuklamak; kapalı bir yere kapatmak; tekne, kayık vb.nin hareketini durdurmak, karaya oturtmak; bir şeyi başka bir şeyin ucuna sokmak; kaymış veya çıkmış kemiği yerine yerleştirmek; bir şeyi dik halde bir yere bastırmak, saplamak; koymak, yerleştirmek; yerini sağlamlaştırmak; masaya yiyecek içecek getirmek; dikmek; kuluçkaya yatırmak; vurmak, şiddetle çarpmak

utız: Otuz

uy (I): Düşünce, fikir; akıl; niyet, dilek, maksat; kaygı, keder, sıkıntı **~ga bat-:** düşünceye dalmak; efkarlanmak

uy (II): Ay, oy, uy ünlemleri

uyan-: **Uyanmak;** ayrılmak; hareketlenmek, canlanmak; ortaya çıkmak, meydana gelmek, doğmak

uyat-: **Uyandırmak;** meydana getirmek, orataya çıkarmak

uyçanlan-: Düşünceli; efkarlı; kederli, hüznü

uyıl-: **Oyulmak;** yarılmak; unutulmaz olup akılda kalmak, iz bırakmak

uyın: **Oyun;** spor; oyuncak; çeşitli aletlerle müzik eseri çalma; piyes, sahne eseri; rol; hile, düzen; şaka; manevra, taktik

uyla-: **Düşünmek;** bir şey

yapmaya hazırlanmak,
niyetlenmek, planlanmak;
kaygılanmak, kederlenmek

uylan-: Düşünmek, düşünceye
dalmak; hayal kurmak

uylanıl-: Düşünülmek

uylav: Düşünme; bir şey yapmaya
hazırlanma, niyetlenme,
planlama; kaygılanma,
kederlenme

uyna-: Oynamak; spor yapmak;
(tabiat güçleri için) hızla
hareket etmek, bir şeyleri
hareketlendirmek, uçurmak,
sallamak; parlamak, ışıldamak,
kıvılcımlanmak; (duygu ve
düşünceler) yüze yansımak;
müzik aleti çalmak; sahneye
çıkma; rol yapmak, oyun
 oynamak; şaka yapmak; alay
etmek, dalga geçmek; yanlış
veya yasak bir şeyle meşgul
olmak; askerlik hizmetini
yerine getirmek

uynal-: Çalınmak (müzik aleti)

uynap-kölép: güle oynaya

uynat-: bkz. uyna-

uz-: Geçmek; aşmak; arkada
bırakmak, ileri gitmek, öne
gitmek, ilerlemek; kabul
edilmek, seçilmek; bitmek,
geçip gitmek

uzdır-: Geçirmek; başkalarını
öne çıkarıp kendisi arkada
kalmak; başkalarından üstün
çıkma, galip gelmek,
yenmek, birinci olmak;
organize etmek, düzenlemek;
gerçekleştirmek, yapmak;

seçmek

uzın-: Kibirlenmek, büyüklük
taslamak, büyüklenmek;
haddini bilmemek, ahlak
kurallarına uymamak, edepsiz
olmak

Ü

üçetlen-: Azimli olmak, sebat göstermek

üç: Öç, intikam

üçék-: Kin tutmak

üçék-: Öfke ve kin uyandırmak; alay etmek

ügétle-: Ögütlemek, nasihat etmek

ük: bkz. uk

ükçe: Ökçe, topuk

ükén-: Pişman olmak, hayıflanmak

ükénéc: Pişmanlık, hayıflanma

ükér-: Böğürmek; hırlamak; hıçkırarak ağlamak

üksi-: Hıçkırmak, hıçkırarak ağlamak

üksüv: Hıçkırarak ağlama

ül-: Ölmek; kurban olmak, feda olmak **~géré:** kızgınlık, öfke vb. duyguları bildiren beddua sözü

ülçe-: Ölçmek; ileri geri yürümek, gelip gitmek; bir şeyin değerini, yerini belirlemek, değerlendirmek, paha biçmek; göz atmak

ülekse: Hayvan ölüsü, leş; kötü insanlar için kullanılır

ülém: Ölüm; idam cezası; felaket, afet, bela

ülen: Ot

ület: Bulaşıcı, salgın hastalık
~ület çokırı: leş çukuru, hayvan mezarı

üpke (I): Ciğer

üpke (II): Öfke, kızgınlık

üpkele-: Öfkelenmek, kızmak

ür: Tepe; tümsek; yokuş, bayır; üst, yukarı; başarı, kazanç

ür- (I): Örmek; dokumak; kaplamak, sarmak

ür- (II): Uç vermek, sürmek, filizlenmek

ürél- (I): Örülme; birbirine bağlı olmak, bağlantılı olmak

ürél- (II): Baş veya kolları bir şeye uzatmak; uzanmak; (bitkiler için) bir istikamet boyunca uzamak, büyümek

ürmele-: Sürünmek, emeklemek; (bitki için) sarılarak büyümek, sarmaşık halinde büyümek, **tırmanmak**; daha yüksek bir seviyeye ulaşmak; bir istikamet boyunca yavaş yavaş gitmek; yayılmak, dağılmak

ürselen-: **Kaygılanmak**, tasalanmak, örselenmek; mutluluktan ne yapacağını bilememek

ürte-: Öfkelenmek; alay etmek; kudurtmak

ürtel-: Kederlenmek, içi sıkılmak, endişelenmek; çok kızmak; nefret etmek

üs-: Büyümek, gelişmek; çocukluk çağını tamamlamak; uzamak; ağırlaşmak; artmak; çoğalmak, fazlalaşmak; olgunlaşmak; sağlamlaşmak; daha iyi olmak; ruhen zenginleşmek; nüfuzu artmak; yenileşme, değişmek

üskeném: Kendinden küçüğe söylenen hitap sözü

üstér-: Büyütmek, yetiştirmek, geliştirmek; (saç, sakal, bıyık için) uzatmak; eğitmek; daha yüksek bir dereceye getirmeye çalışmak; güçlendirmek; genişletmek; zenginleştirmek; artırmak, fazlalaştırmak

üsüv: Büyüme, gelişme; çocukluk çağını tamamlama; uzama; ağırlaşma; artma, çoğalma, fazlalaşma; olgunlaşma; sağlamlaşma; daha iyi olma; ruhen zenginleşmek; nüfuzu artma; yenileşme, değişme

üt- (I): Geçmek; aşmak; nüfuz etmek, içine işlemek; delerek girmek, sızmak; kabul edilmek; düçar olmak, karşı karşıya kalmak; tamamlamak, bitirmek; öğrenmek; tesir etmek; yenilmek, içilmek; **~ép kér-:** nüfuz etmek, sızmak, geçip girmek, içine işlemek; tesir etmek; maksadına erişmek; kurnazca gelmek **~ép kit-:** yanından geçip gitmek **~éşliy:** geçip giderken, yolunun üstünde

üt- (II): Satılmak

üt- (III): (kesici silahlar için) Keskin olmak

ütén-: Rica etmek; teklif etmek

üténüv: Rica; teklif

ütér-: Öldürmek

ütken: Geçmiş

ütker-: Yol vermek, yol göstermek, geçirmek; takmak; çizmek; tesirli olmak; yansıtmak, göstermek; **hayata geçirmek,** kanunlaştırmak; gerçekleştirmek, yapmak; herhangi bir durumla karşılaşmış olmak; önemsememek; affetmek

ütükle-: Ütülemek

ütüv: Geçme, aşma

üz: Kendi; öz, samimi, içten
~digené: sevgili; kendi istediği gibi, kendince **~it- (kür-):** yakın bulmak, sevmek, kardeş gibi görmek; birisiyle iyi ilişki içinde olmak **~kéşé:** aynı fikirde olunan, dostça veya kardeşçe ilişki içinde bulunulan kişi **~üzé:** kendisi, hakiki, gerçek, tam; sıfatlardan önce anlamı kuvvetlendirmek için kullanılır; kadının kocasına hitap ederken kullandığı sözlerden birisi **üz üzé:** kendi kendisi **üzéne:** kendi kendisine

üzek: Merkez; orta, iç; idari organ; üst kademe; can, yürek, gönül, ruh **~öz-:** azap dolu hasretlere düşmek, acı vermek **~özél:** çok büyük keder, acı, azap vb. çekmek, içi

parçalanmak **~özgeç:** iç
 parçalayıcı, çok tesirli, kederli
~ke üt-: çok büyük tesiri
 olmak, içine işlemek

üzénéké: Kendine ait,
 kendininki

üzen: Vadi, ova; su yolu, suyun
 aktığı yerde kalan iz, mecra

üzger-: Değişmek, başkalaşmak;
 yenileşmek

üzgerés: **Değişim;** yenilenme,
 başkalaşım; ilerleme, gelişme

üzgert-: **Değiştirmek,**
 başkalaştırmak; yenileştirmek

üzgertél-: Değiştirilmek

üzge: Başkalarına benzemeyen,
 onlardan olmayan, farklı

üzsüzlé: **Zıt,** ters; kendi
 dediğini yapan, bildiğini
 okuyan

V

vafat: Vefat, ölüm **~bul- (it-):** vefat etmek

vagon: Vagon; (sayılardan sonra) çok fazla

vak: **Küçük,** ufak; kırıntı, döküntü; sık sık tekrarlanan; az sayıda; bozuk para; maddi imkanı az olan; önemsiz; muhtevassız, boş; araştırma ve dikkat isteyen iş; vara yoğa kızıp söylenen; akıl, zihin; bilgi

vakıt: Vakıt, zaman; devir, çağ

vakıtlıça: Vakitlece

vakitsiz: Vakitsiz, zamansız

vakıt-vakıt: Zaman zaman

vakıyga: Vakıa, olgu; vaka, hadise, olay

vakla-: Küçük parçalara ayırmak, **bölmek,** doğramak; para bozmak; en ince a yırıtısına kadar incelemek; kuvvet, enerji, imkan vb.yi vara yoğa harcamak

vakıt-: **Aşağılamak,** küçük görmek, horlamak

vak-töyek: Ufak tefek, küçük; yaşı küçük; rütbesi, derecesi küçük kişi, pahası, değeri az olan

vallahi: Vallahi

vals: Vals dansı

vanna: Banyo; küvet; tekne, ılıca, kaplıca

vat-: Sert bir şeyi kırmak, **parçalamak,** bölmek, ufalamak; dağıtmak, un ufak etmek; tahrip etmek; işe yaramaz hale getirmek; dilbilgisi kurallarını bozarak konuşmak; melodisini bozarak şarkı söylemek; kemik, eklem ve kaslarda sürekli ağrı olmak; insan sağlığını bozmak; yormak, halsizleştirmek; sinirleri yıpratmak

vayımsız: Gamsız, kaygısız; ilgisiz

vayımsızlık: Gamsızlık, ilgisizlik

vaza: Vazo, çiçeklik

vegde: Vaat, söz, ant **~bir- (kuy-):** vaat etmek, söz vermek

vesselam: Vesselam

vet: evet, tabii; işte, bak; farz et, tut ki

vışé: Daha yüksek, daha yukarıda

von: İşte, al sana

vöcdan: Vicdan; namus

vraç: Doktor, hekim, tabip

vulkan: Volkan

Y

ya (I): Ya, a (hayranlık, şaşkınlık vb. hisleri bildirir)

ya (II) [ye, yegéz, yegézçi]: Haydi; ya (memnuniyetsizlik bildirerek karşısındaki insanı utandırmak, kötü duruma sokmak için soru cümlesi içinde kullanılır; tamam mı, olur mu; tamam, peki

ya (III): Veya, yahut

ya (IV): “Alla, hoda(y), ilahi, rabbém” sözleri yanında şaşma, kızma, şikayet, yalvarma vb. hisleri bildirmek için kullanılır.

yabık-: Zayıflamak

yabil-: Kapanmak; üstü kaplanmak, örtülmek; (göz için) yumulmak

yabın-: Örtmek; kaplamak; bağlamak

yabış-: Yapışmak, sarmak; teni sarmak (giysi hakkında); birine yaranmaya çalışmak, sırtışmak; hücum etmek, saldırmak; öfkelenmek; işe dört elle sarılmak; mücadele etmek (hayatta, işte vs.)

yafrak: Yaprak

yag- (I): Yakmak, tutuşturmak; yanıp tutuşmak (heyecan, istek vs.)

yag- (II): Yağlamak, sürmek (yağ, bal vs.); birinin suçunu başkasına atmak, iftira etmek

yagımlı: Sevimli, güzel, hoş

yağşatlan-: Kendini iyi göstermeye çalışmak; ikiyezlülük yapmak

yağşı: Güzel, iyi; olumlu, müspet; iyi etki bırakan sanat eseri; faydalı, kullanışlı; tecrübeli, usta; namuslu; insanî, merhametli; terbiyeli, uslu, değerli, kaliteli, büyük, çok, yüksek, yeterli **~lap:** gerektiği kadar, iyice, iyiden iyiye, mükemmel şekilde, dikkatlice, rahat rahat

yağşılık: Güzellik, iyilik, hoşluk

yağşır-: Daha iyi hale gelmek, güzelleşmek, düzelmek

yak: Taraf, yön; sağ veya sol taraf; yer, bölge; memleket; kenar, kıyı; açı, görüş, yön, bakım

yaka: Yaka

yakın: Yakın; dost, arkadaş; samimi; benzer; tahminî

yakınayt-: Yakınlaştırmak, yaklaştırmak; samileştirmek

yakınlaş-: Yakınlaşmak (kişi vs.); yakınlaşmak (vakit vs.); dost, arkadaş olmak

yakınlaştır-: bkz. yakınayt-

yaki: ~yaise: veya, yahut; yoksa

yakla-: Korumak, gözetmek, kanatları altına almak; desteklemek; başkasının avukatlığını yapmak; rütbe, derece yükselme

yaktı: Işık; aydınlık; parlak; açık

renk; güneşli ve berrak; temiz, şeffaf; güleç, mutlu, neşeli, sevinçli; iç açıcı; açık, anlaşılır

yaktılık: Aydınlık; parlaklık, ışıltı; müreffeh hayat, parlak gelecek

yaktır- (I): Tan atmak; güneş doğmak; **aydınlanmak;** parlamak; üzüntü, keder ve kaygılardan arınmak; cehaletten kurtulmak; bilgi sahibi olmak; canlanmak, hayat dolu olmak; güzellik vermek, ışık saçmak

yaktır- (II): Yakmak, ateşe vermek, tutuşturmak

yal (I): Dinlenme; tatil; mola

yal (II): Ücret, maaş

yal (III): Yele

yalanayak: Yalın ayak

yalçı: Ücretli işçi; hizmetçi; köle; satılık, hain, mürai

yalgan: Yalan, yanlış, hatalı

yalgansız: Yalansız, yanlışsız, hatasız

yalgış: Yanlış; hata

yalgış-: Yanılmak, hataya düşmek

yalgışuv: Yanılma, hataya düşme

yalgız: Yalnız, tek başına; bekar; kimsesiz **~baş:** yalnız başına

yalgızlık: Yalnızlık

yalın-: Rica etmek; **yalvarmak,**

yakarmak **~ıp-yalvarıp:** yalvara yakara, rica edip

yalındır-: Rica ettirmek, yalvartmak

yalla-: Bir kimseyi ücret karşılığı çalıştırmak; yararlanmak, faydalanmak

yaltıra-: Parlamak, ışımak; göze çarpmak; ışık saçmak; (hisler için) yüz veya davranışlara yansımak; gülümsemek

yalvar-: Yalvarmak, yakara çok rica etmek

yama-: Yamamak; tedavi etmek; şiddetle vurmak

yaman: Kötü; hilebaz, sinsî; faydasız, yersiz; yaramaz; zor, çetin; çok fazla

yan-: **Yanmak,** tutuşmak; parlamak, ışık saçmak; ateşi çıkmak, ateşlenmek; kızarmak; (at için) kan ter içinde kalmak, çok yorulmak; bir fikir veya düşünceye kapılmak; heyecanlanmak veya çok hislenmek; pırıl pırıl ve net olarak görülmek; sıcaktan bozulmak, çürümek, bronzlaşmak, ifşa olmak; zor durumda kalmak; boşa gitmek, israf olmak; acı vermek, sızlanmak

yana- (I): Korkutmak; tehdit etmek

yana- (II): Bıçak vb.yi bilemek

yandır-: **Yakmak,** tutuşturmak; kızdırmak, pişirmek; atı uzun zaman hızla koşturup yormak, aşık etmek; heyecanlandırmak;

herhangi bir his veya düşünce oluşturmak

yantay-: Yana gitmek, eğilmek, kaymak

yaña: Yeni; taze, iyi tanınmayan ve bilinmeyen; henüz, şimdi; yenilik

yañak: Yanak

yañalık: Yenilik; yeni haber; yeni düzen, yeni metot

yañar-: Yeni hale gelmek; eskilikten kurtulmak; tekrarlanmak, yinelenmek; harekete geçmek; arınmak, zamanla değişmek

yañart-: Eskimiş, bozulmuş veya dağılmış şeyleri eski haline getirmek, normal durumuna sokmak, **yenilemek**, yenileştirmek, hatırlamak, (soba, hamam, semaver vb. için) yeniden ısıtmak; (söz, fikir vb. için) devam ettirmek, sürdürmek

yañgır: Yağmur

yañgıra-: Güçlü metalik sesler çıkarmak, **çınlamak**, yankı yapmak, açıkça işitilmek; tesir bırakmak; hatırdan olmak, unutulmamak, sesi daima kulakta olmak, malum olmak, bilinmek

yañgırat-: Çınlatmak; yayılmak (şan, şöhrat vs)

yap-: Kapatmak; örtmek; üstünü kapamak, kaplamak; kilitlemek; kapayarak muhafaza altına almak; zindana

veya hapse atmak; bir şeyin hareketini, akışını engellemek; bir yerin giriş veya geçişini kapatmak; işi veya herhangi bir faaliyeti durdurmak; yarayı sarmak; atkı, şal vb.yi omza atmak, üstüne bir şeyler giyinmek, başa veya bele bir şey bağlamak; peçeyle yüzü örtmek; başkasına ait bir şeyi başkasına mal etmek, çalmak, ifirats etmek; iskambil oyununda daha iyi bir kart ele geçirerek karşı tarafı yenmek

yapa-yalgız: Yapayalnız

yar (I): Deniz, nehir, göl vb. kıyısı, sahil

yar (II): Sevgili, yar

yar-: Kesmek, parçalamak, yarmak; yaralamak; otopsi yapmak, kabuklu çerez yemek; yol açmak; bir şeyin arasından veya ortasından geçmek; toprağı sürerek veya kazarak iz bırakmak; kırmak; (yaprak, veya çiçek için) açmak; (ses için) yankılı veya çınlamalı duyulmak; rüzgar, güneş veya su tesiriyle el, ayak yahut yüzde çatlak olmak

yarabbi: Yarabbi

yara: Yara; keder, üzüntü, azap, acı

yara-: Yaramak, faydalı olmak; taleplere cevap verebilmek, kabiliyetli ve becerikli olmak, bir işi becerebilmek; şirin görünmeye çalışmak, yaranmak; hacim, ağırlık, vasıf vb. bakımlardan uygun olmak; ahlak ve geleneklere uymak

yaralan-: Yaralanmak, yara almak

yaralı: Yaralı, yaralanmış

yarat-: **Sevmek**, hoşlanmak, hürmet etmek, saygı göstermek, aşık olmak; bir şeyle ilgilenmek, meşgul olmak; heves etmek, imrenmek, iyi bulmak, hoşuna gitmek; ihtiyaç duymak

yaratış-: Birbirini sevmek, âşık olmak

yaratuv: **Sevme**, hoşlanma, hürmet etme, saygı gösterme; aşık olma, bir şeyle ilgilenme, meşgul olma, heves etme, imrenme; iyi bulma, hoşuna gitme; ihtiyaç duyma

yardem: Yardım

yargalan-: Yarılmak; yaralanmak; yaşlılıktan derinin pul pul dökülmesi

yarık: Yarık, çatlak

yarıl-: **Kesilmek**, yarılmak; çatlakmak; parçalanmak; yaralanmak, bir organı incinmek veya kırılmak; (çiçek veya yaprak için) açılmak, rüzgar, güneş veya su sebebiyle el, ayak yahut yüzde çatlaklar oluşmak; sivilce çıkmak, öfkeyle bağırıp söylenmek; çok fazla ağrımak, sızlamak

yarıy: Peki, iyi, olur, tamam, öyle olsun, mümkün, olabilir

yarıysı: İdare eder; az çok, ortalama

yarsı-: **Çok kızmak**, öfkelenmek, küplere binmek; azap duymak, ne yapacağını bilemez halde olmak, çok istemek, yanıp tutuşmak, can atmak; enerjisini nereye sarf edeceğini bilememek; coşkuya kapılmak, heyecan duymak; (at için) tepinmek, kudurmak, sel halinde akmak

yarsuv: Heyecanlı, coşkulu

yartı: Yarım, yarı; bir şeyin tam ortası; (saat için) buçuk; yarım litre rakı; yarı yarıya, kısmen

yartılaş: Yarıya yakın, hemen hemen yarım, kısmen, biraz

yasa-: **Yapmak**; gerçekleştirmek, şekil vermek, herhangi bir duruma getirmek, değiştirmek, başka bir şekle sokmak, bir fikre ulaşmak, karar vermek; yemek hazırlamak, çay, kahve vb.yi bardaklara bölmek

yasat-: bkz. yasa-; yaptırmak

yat: **Yabancı**, meçhul, bilinmeyen, kardeşlik veya akraba ilişkisi olmayan, yabancı ülke, yad el; düşman, bilinmeyen, anlaşılmayan

yat-: **Yatmak**, uzanmak, bir yere yerleştirilmiş veya koyulmuş olmak; bir yerde muhafaza edilmek; faydalanılmamak, boş boş durmak; (cir astı, kabér, tabut sözleriyle) ölmek, gömülmek; bir yeri boylu boyunca kaplamak, sarmak; uzanmak; (küñél, can, yörek sözleriyle) hoş gelmek, hoşuna gitmek; (hisler için) hatırdan olmak; (giyim için) uymak, tam

gelmek; birinin sorumluluğunu üzerine almak; bir işle uğraşmak, meşgul olmak; (yard. fiil fonk.) belli bir halde değişmeksizin kalmak; devam etmek

yatak: Yatak

yatkır-: Uyumak ya da dinlenmek için yatırmak

yatla-: Ezberlemek

yatsın-: Yadsımak, yadırgamak, ilgili, bağlı bulunduğu bir şeye yabancı kalmak

yatuv: Yatma, uzanma

yav: **Düşman;** hücum eden düşman ordusu; savaş, mücadele; sel gibi gelen, çoğalan şey, yığın, sürü, kütle

yav-: **Yağmak;** yayılmak, dökülmek, saçılmak, irilmek; yansımak, aksetmek

yavçı (I): Dünürcü

yavçı (II): Savaşçı

yavım: Yağış

yavımlı: Yağışlı

yavızlık: Kötülük; acımasızlık, zalimlik; kurnazlık

yavla-: İşgal etmek, zapt etmek, gayret göstererek, mücadele ederek bir amaca ulaşmak; (düşünce, fikir, his vb. için) kaplamak, sarmak ~**p al-:** fethetmek; **ulaşmak**

yavlık: Eşarp, baş örtüsü; mendil

yaz: İlkbahar

yaz- (I): Yazı yazmak; sanat eseri yazmak; listelemek; kaydetmek; resmî belge hazırlamak; (hoday, alla sözleriyle) ilahî bir güç tarafından kader belirlemek

yaz- (II): Bir şeyi veya bir kimseyi kaybetmek, ondan mahrum olmak

yaz- (III): Bozulmuş, kırıılmış veya buruşmuş bir şeyi düzeltmek, açmak, yaymak, sermek

yazdır- (I): Yazdırmak; hazırlatmak

yazdır- (II): bkz. yaz- (II)

yazdır- (III): bkz. yaz- (III)

yazgı: İlkbahara ait, ilkbaharla ilgili

yazıl-: Yazılmak; bir örgüt veya gruba üye olmak; bir gazete veya dergiye abone olmak

yazmış: Kader, yazgı, alın yazısı

yazuv: Yazı

yazuvçı: Yazar, edip

ye: bkz. ya (II)

yem: Güzellik, hoşluk; huzur, rahat

yemséz: **Çirkin,** rahatsız edici, sıkıcı; kötü, berbat; kaba

yem-yeşél: Yemyeşil

yene: Yine, yeniden, tekrar

yenesé: Güya, sözde; sanki, adeta

yeneşe: Bir arada, yan yana; birbirine yakın, komşu

yep-yeş: Gepegenç, çok genç

yereşél-: bkz. yereş- **yereşélgen kız:** evlenmeye rıza gösterip düğüne hazırlanan kız, nişanlı

yereş-: Kız istemek

yeş (I): Genç; çocuk yaştā; tecrübesiz; taze; yeni

yeş (II): Yaş; yıl; ömrün belli bir devri **~é üt-:** yaşı geçmek, yaşlanmaya başlamak

yeş (III): Göz yaşı

yeşe-: Yaşamak, ömür sürmek; gün görmek, gün geçirmek; ikamet etmek; saklamak, korumak

yeşel-: Yaşanmak, birlikte olunmak, ömür geçirilmek

yeşert-: Gençleştirmek; yeşertmek

yeşet-: Yaşatmak

yeşev: Hayat, yaşayış

yeşél: Yeşil, yeşillik yer; yeşil yapraklı yiyecek; (meyve, sebze için) olgunlaşmamış, çok genç ve tecrübesiz

yeşén: Yıldırım, şimşek

yeşér-: Saklamak, gizlemek; sır olarak saklamak; his vb.yi) belli etmemek, sezdirmemek; korumak, muhafaza etmek

yeşérén: Gizli, saklı, üstü kapalı; maskeli; kanunsuz; esrarengiz

yeşérén-: Gizlenmek, saklanmak, birinin sırtına dayanmak; bir şeyden paravana olarak faydalanmak

yeşértén: Sezdirmeden, gizlice

yeşlen-: Gözü yaşlanmak, ıslanmak

yeşlé (I): Yaşlı (göz)

yeşlé (II): Yaşındaki, yaşında

yeşlék: Gençlik, delikanlılık

yeşliy: Gençken, gençlikte

yeşteş: Yaşıt, yaştaş, akran

yetim: Yetim

yetme: Av; tuzak; ağ

yégérme: Yirmi

yégét: Genç adam, delikanlı; bekar erkek; sevgili, dost, arkadaş

yıgıl-: Dengeyi kaybedip yere **düşmek;** yukarıdan aşağıya düşmek; yorgunluk, halsizlik veya yaralanma sebebiyle yere yığılmak; (ekinler için) rüzgar, yağmur vb. sebebiyle sürüklenmek ve yere eğilmek; ağır hasta olup yatağa düşmek; ölmek; zor bir durumda kalmak; başarısızlığa uğramak; yalvarmak; (hükümet veya diğer idare organları için) dağılmak, düşmek; **~ıp kit:** aniden düşmek, yıkılıvermek; **~ıp töş-:** düşmek; başarısızlığa uğramak; zor bir durumda

kalmak; **~ip yat-:** aniden düşmek; ayakta duramamak; amansız bir hastalığa yakalanmak **~ip ül-:** aniden ölmek; birisi veya bir şey için kendisini kurban etmeye hazır olmak

yıl: Yıl, sene; vakit; yaş; devir, çağ **~ında:** bir yıl içinde **~dan yıl:** her yıl; yıllar geçtikçe

yıla-: Ağlamak; hüznü, iç parçalayıcı seler çıkarmak, feryat etmek, inlemek; sızlamak

yılak: Çok sık ağlayan; ağlamaklı; kötümser, yağmurlu

yılan: Yılan; sinsi ve kurnaz; düşman

yılga: Nehir, ırmak

yılış-: Birisine veya bir şeye doğru yavaş yavaş hareket etmek, **yaklaşmak;** sürünmek; yavaş ve gizli hareket etmek; gizlenmek, pusmak; yavaş yavaş bir şeyin üzerini kaplamak, bürümek; **yakınlık göstermek,** iyi davranmak; yakınlık umarak veya şımarıkça birine yanaşmak, kucağına girmek; sığınmak

yılmay-: Gülmek, gülümsemek; beklendiği ve ümit edildiği gibi olmak; (ay, güneş ve yıldızlar için) ışık saçmak, parlamak

yılmayuv: Gülme, gülümseme; beklendiği ve ümit edildiği gibi olma; (ay, güneş ve yıldızlar için) ışık saçma, parlama

yıltırat-: Parıltılamak, ışıltılamak, kıvılcımlandırmak

yır-: Yarmak, açmak; ayırmak

yıragay-: Uzaklaşmak

yırak: Uzak; uzun; eskiden, yıllar öncesine dayanan; kaybolmayacak şekilde, emin yer; uzak akraba **~it- (kıl-):** mahrum bırakmak **~yör-(tor-):** uzak durmak, yaklaşmamak; yabancılaşmak **~kit-:** başarıya ulaşmak; büyümek, gelişmek **yırakkarak:** daha uzağa

yıraklaş-: Uzaklaşmak; (önemli bir olay için) vaktin geçmesiyle unutulmak; uzun sürmek, vaktinde bitmemek, gecikmek; arkada kalmak, yetişmemek; (ilişkiler için) bozulmak

yırganak: Sel ya da yağmur sularının oluşturduğu yarık

yırt-: Yırtmak, parçalamak; koparmak; toprağı sürmek; sivri bir şey batırmak; (parfüm, duman, zehirli gaz vb. için) duyu organlarına çok kuvvetli tesir etmek

yış: Sık; yoğun **~rak:** daha sık

yış-yış: Sık sık

yodruk: Yumruk; fizikî ceza; tehdit; beraber savaşılan kuvvet **~kürset-:** tehdit etmek, korkutmak

yok-: Bulaşmak (hastalık için), geçmek; tesir etmek, etkilemek; akılda kalmak, hafızada olmak; hüner veya

sanat öğrenmek; sinmek, yapışmak, ulaşmak; (insan yüzü için) renk değiştirmek; birisine veya bir şeye alışmak; yakınlaşmak, samimiyet duymak

yokı: **Uyku;** dinginlik, durgunluk, hareketsizlik

yokılı: Uykulu

yokla-: **Uyumak;** uyuklamak; sızmak; gamsız olmak; yavaş hareket etmek; bir maksada erişmek için hiçbir şey yapmamak, yatmak; huzura kavuşmak

yol-: Kurtarmak; korumak, muhafaza etmek; **gizlemek,** doğruyu söylememek; tutup almak, kapmak

yoldız: Yıldız; güç, ilham vb. veren kaynak; kader; baht, talih; meşhur

yolkış: Fakir; dilenci; hırpanî; harap; beceriksiz

yom-: Göz veya ağzı kapatmak, **yummak;** avuçlamak, avuç içinde sıkırmak; gizlemek, sezdirmemek; hakkı yokken bir şeyi kendine mal etmek, alıp vermemek, üstüne yatmak; sessizce ortadan kaldırmak, öldürmek

yomarla-: Yuvarlayarak avuç içinde sıkıştırmak, **yumru hale getirmek;** dürmek, bohça yapmak, paketlemek; buruşturmak; yumruk yapmak; bir şeyi avuç içinde tutmak; güç toplamak; kendine mal etmek, alıp vermemek, gizlice

saklamak

yomiş: **Vazife,** görev; sorumluluk; talep, rica; iş, hizmet; söylenecek söz, nasihat; mesele; emanet

yomşak: **Yumuşak;** kolay bükülebilen; taze ekmek; kibar, zarif; (saç, iplik vb. için) ince, ipek gibi; esnek; gevşek; sağlıksız; zayıf; güçsüz; sevimli, tatlı; sıcak hava; iç açıcı; tesir gücü az olan; az, yetersiz; ekonomisi kötü; iş ve bilgi bakımından hazırlıksız; saf su; yavaş, ağır tempo **~gına:** hafifçe, hissedilir hissedilmez, yavaşça

yomşar-: **Yumuşamak;** cıvıklaşmak; (yol için) hareket etmeye elverişsiz hale gelmek; uysallaşmak; ağlama noktasına gelmek, içi dolmak; hafiflemek; azalmak; yavaşlamak; halsizleşmek; yorulmak; ılıklaşmak (hava için)

yom-yomşak: Fazla yumuşak, yumuşacık

yon: Hayvan tüyü, kıl; yün; ip; kumaş

yonçık-: **Yorulmak, halsizleşmek;** kederlenmek, acı duymak; eziyet çekmek, cefa çekmek

yop-yomşak: bkz. yom-yomşak

yort: **Bina;** ev; aile; kapı önü, eşik; yurt, kurum, müessese; vatan, yurt; hanedanlık, soy sop; evcil

yot-: **Yutmak;** sindirmek; büyük gayret göstererek öğrenmek;

içine çekmek, batırmak; kaplamak, üzerini örtmek; sözleri açık söylememek, yutmak; harcamak, sarf etmek, bitirmek; vakit, kazanç, güç vb.yi kendisi için istemek; içinde saklamak, dışarı vurmamak; boyunduruk altına almak, ilhak etmek; (dil için) başka bir dili ortadan kaldırmak; helak etmek; adaletsiz bir şekilde kendi malı yapmak; çalmak, hırsızlık yapmak; kaygı, azap, acı vb.ye düşmek; ilgisini çekmek, meşgul etmek

yotım: Yudum

yotlık-: Yutkunmak; hızlı hızlı sözlerini tam bitirmeden konuşmaya devam etmek, yutkunmadan konuşmak

yozak: Kilit; bir şeyin mevcudiyeti için önemli şart

yödet-: Rahat, huzur, vermemek; eziyet etmek, üzme

yögenle-: Yularlamak; engellemek, mâni olmak; bağımlı olmak

yögér-: Koşmak; aceleyle gitmek; (araba, tren vb. için) çok hızlı gitmek; (duman, rüzgar, ışık vb. için) hızla yayılmak; organizmaya hızla tesir etmek; (vakit için) çabuk geçmek; (su için) hızla akmak; taşmak; (yol, telefon teli vb. için) aynı istikamette ilerlemek; herhangi bir renge bürünmek; bir işi gerçekleştirmek için çaba sarf etmek, uğraş vermek; koşuşturmak

yögérék: Hızlı, çabuk; acele; koşu atı

yögérés-: Önlü arkalı yürümek; birlikte yürümek; yarışmak

yögért- (I): Koşturtmak; **acele ettirmek;** araba, tren vb.yi hızlı sürmek; duman veya ışık yaymak; uğraştırmak, çaba sarf ettirmek; atın yürüyüşünü hızlandırmak

yögért- (II): Bir şeyin üzerini herhangi bir madde ile kaplamak veya boyamak; bir şeyi tozdan, tüyden arındırmak için üzerine su serpmek

yök: Yük; ağırlık; mal, iş, hizmet, vazife; zorluk, meşakkat; kaygı, keder

yökle-: Yükleme; ağır bir şeyi kaldırıp sırtlanmak, taşımak; bir iş veya görev vermek; sorumluluk almak; bir isme veya ünvana layık olmak

yör-: Yürümek; devamlı hareket halinde olmak; çok yer gezmek; belli bir istikamette ilerlemek, gitmek; patenle veya kızakla kaymak; çıkıp gitmek; geçmek; tatil, gezi vb. maksatlarla bir yerde bulunmak; bir işle meşgul olmak; flört etmek; bir şekil, suret veya görüntü içinde olmak; (fikir, laf, haber vb. için) yayılmak, duyulmak; mektuplaşmak; düşünmek, niyetlenmek; bir başkası gibi olmak, yaşamak veya davranmak; kullanımda olmak; nüfuzu olmak, sözü geçmek; (yard. fiil fonk.da) devamlılık bildirir **~ép kayt- (kér-, kil-):**

bire yere gitmek; gezinti yapmak, dolaşmak; temiz hava almak **~kit:** (bebek veya hasta için) yürümeye başlamak; (makine, motor vb. için) çalışmaya başlamak; at sürmeyi öğrenmek

yörek: **Yürek**, kalp; kişinin iç dünyası; güç, kuvvet; namus, vicdan; merkez, orta

yörekli: Yürekli, cesur, yiğit kahraman

yöreklen-: Cesaret göstermek, yürekli davranmak

yörén-: Gezinmek, dolaşmak; yürüyüp durmak, dolanmak

yöréş: Adım; yürüme, yürüyüş; hareket hızı

yört-: Birinin yürümesine yardım etmek, elinden veya kolundan tutarak yürütmek, hareketlerini yönlendirmek; halka teşhir etmek (üzén, üzén üzé) sözleriyle kendi kendine yürüyebilmek; götürmek, çekmek, taşımak; hayvan gütmek; çalıştırmak; **bir şeyin yüzeyinde hareket ettirmek;** daima yanında taşımak; bırakmamak, korumak; kalpte veya hafızada saklamak; (sakal, mıyık ve çeç sözleriyle) uzatmak; şekil vererek taramak veya kestirmek; birisinin bir yere gitmesine izin vermek; bir isim veya soyadı taşımak; bir işi başarmak; göndermek, iletmek, ulaştırmak; araç olarak faydalanmak; (yard fiil fonk.da) gerçekleştirmek, yerine getirmek; yapmak, etmek

yöröv: **Yürüme;** devamlı hareket halinde olma; çok yer gezme; belli bir istikamette ilerleme, gitme; patenle veya kızakla kayma; çıkıp gitme; geçme; tatil, gezi vb. maksatlarla bir yerde bulunma; bir işte çalışma, görev yapma; bir işle meşgul olma; flört etme; bir şekil, suret veya görüntü içinde olma; (fikir, laf, haber vb. için) yayılma, duyulma; mektuplaşma; düşünme, niyetlenme; bir başkası gibi olma, yaşama veya davranma; kullanımda olma; nüfuzu olma, sözü geçme

yötkér-: Öksürmek

yöz (I): Yüz sayısı; asır, yüz yıl; çok, pek çok **~lep:** yüz civarında **~lerçe:** yüzlerce

yöz (II): **Yüz**, surat; **ön taraf;** bir şeyin üst tarafı, yüzey; özellik, karakter, iç yüz; dış görünüş **~ak (yaktı) bul-:** namuslu ve temiz olmak, yüzü ak olmak **~çöyér- (bur-):** birisiyle olan ilişkileri kesmek, yüz çevirmek

yöz-: **Yüzmek;** gemi, kayık vb. ile bir yere gitmek; sıvı bir şeyin sathında olmak; uçmak; hafif hareketlerle dans etmek; derin bilgi sahibi olmak; zengin ve rahat bir hayat yaşamak; imtihanada sorulara kötü cevap vermek

yözlegen: Yüzlerce

yöztüben: Yüz üstü; alt üst olmuş halde **~kil-:** yüz üstü düşmek; ölmek **~kit-:** yüz üstü düşmek; mahvolmak, helak olmak

yuat-: Avutmak, teselli vermek;
ümitlendirmek

yuatuv: Avuntu, teselli

yudırt-: Yıkarmak, su akıtmak
temizletmek

yugal-: **Kaybolmak;** yok olmak;
helak olmak; ziyan olmak,
heba olmak, israf olmak, boşa
gitmek; vakitsiz ölmek;
öldürölmek; boş çıkmak,
neticelenmemek; düşünceye
dalmak, bütün dikkati bir şeye
yöneltmek

yugalt-: **Kaybetmek;** karıştırmak,
şışırnak; bir şey veya
kimseden mahrum olmak; zarar
etmek; saklamak, gizlemek

yugaltuv: Zarar, ziyan, kayıp

yugaluv: **Kaybolma;** yok olma;
israf olma, boşa gitme; vakitsiz
ölme; düşünceye dalma

yugarı: **Yukarı;** üst; yüksek; yüce,
ulu; muhterem; çok iyi,
mükemmel; eski, daha evvel
olan; güçlü, yankılı, çınlamalı
(ses)

yuğryse: **Yoksa,** aksi taktirde;
acaba; “elle, soñ” gibi sözlerin
anlamalarını kuvvetlendirir.

yuk: **Yok;** hayır, olmaz;
gerçekleşme ihtimali olmayan
şey; boş, önemsiz **~bul-:** yok
olmak; kaybolmak; bitmek,
tükenmek **~digende:** en
azından **~ka:** temelsiz, asılsız,
sebepsiz, boş yere **~ka çıkar-:**
bitirmek, yok etmek; birisinin
iyi şöhetini, ismini veya
sözünü inkar etmek **~kına:**

önemsiz, çok küçük, güçsüz
~nı: boş yere, faydasızca

yuk-bar: **Önemsiz, gereksiz,**
anlamsız, boş; dedikodu, yalan,
uydurma; cin, peri vb. hayal
ürünleri, hurafe

yuksa: Yoksa; aksi takdirde; acaba
(bkz. yuğryse)

yuksın-: Özlemek, hasret çekmek

yul: **Yol;** iz; satır; defa, kere;
metot, usul **~sap-:** bir kenara
çekilip yol vermek; önceden
belirlenen yoldan gitmek **yul
hıtu ~yul uñayında:** yol
boyunca, yol üzeri, yol yönü

yuldaş: Yoldaş; dost, arkadaş

yulı: Defa, kere, kez

yulık-: **Rastlamak,** rast gelmek,
karşılaşmak; düşar olmak,
tutulmak; (mektup vb. için)
ulaşmak, gelmek

yulla- (I): **Yollamak,** göndermek;
yöneltmek, uğurlamak

yulla- (II): Yoldan yürümek;
geçme imkanı olan bir yol
bulmak; sonuna gelmek,
bitirmek, tamamlamak;
aramak, bulmaya çalışmak;
talep etmek, iddia etmek

yuha: Yüz ya da bin yıl yaşayan,
güzel kız şekline bürünen
yılan; hilekâr, yalancı ve
ikiyüzlü kadınlar için “*yuha
yılan*” tabiri kullanılır.

yurga: Yorga (at), biniciyi
sarsmayan at yürüyüşlerinden
biri

yurgan: Yorgan

yuri: Mahsus, hususi olarak, kasten

yuv-: **Yıkamak;** ıslatmak;
temizlemek; iyi bir davranış,
pişmanlık veya vicdan azabıyla
suç, günah vb.den kurtulmak;
bir şeyi kutlamak için bir araya
gelip içmek, ıslatmak

yuvaş: **Sakin,** halim selim, uslu;
tepkisiz, pasif; saldırgan
olmayan vahşi hayvan; ağır,
yavaş, sabırlı, yumuşak başlı

yuvıl-: **Yıkanmak;** temizlenmek;
ıslanmak

yuvış-: bkz. yuv-

yünel- (I): Belli bir yöne doğru
gitmek, **yönelmek;** bir yere
gitmek üzere yola çıkmak; (göz
için) bir noktaya dikilmek

yünel- (II): Düzenlenmek,
tertiplenmek; iyileşmek,
sağlığına kavuşmak; selamete
çıkma, rahatlamak

yünséz: Ahlaksız, edepsiz,
yaramaz; beceriksiz,
kabiliyetsiz, başarısız; akılsız;
anlamsız; saçma; alçak; kötü;
düzensiz, karışık **~key:**
(çocuklar için) yaramaz,
edepsiz

Z

zakon: **Kanun;** kural, kaide, düstur; yapılması mecbur olan emir veya iş; gelenek

zal: Toplantı, konser veya spor faaliyetleri için yapılan ve bir çok kişiyi barındırabilen salon; evlerin misafir odası

zaman: Zaman; devir, çağ

zamana: Bugünkü devir, içinde yaşanılan çağ

zapas: İlerde gerekli olma ihtimali göz önünde tutularak önceden hazırlanan mal, azık vs., rezerv, **yedek**, stok; gereğinden fazla olan; (dikişte) pay; yer altı kaynaklarının zenginliği; bilgi, kelime, duygu vs. zenginliği; (savaşta) yedek asker

zapiska: Pusula, tezkere, rapor

zararlı: Zararlı; asalak

zarık-: Bekleye bekleye yorulmak; usanmak, bıkmak; öfkelenmek, **üzülmek**, acı duymak

zarlan-: **Şikayet etmek**, sızlanmak; kaygı, keder ve acısını anlatmak; fakirliğini, muhtaçlığını söyleme; birisinin kötü yanlarından söz etmek, dert yanmak

zat: Tür; cins; kişi, şahıs; nesne, şey; menşe, **nesil**, **soy**; vasıf; değerli

zathı: Soylu, asil; kıymetli, asıl

zavod: **Fabrika;** damızlık hayvan yetiştirme çiftliği

zaya: **~ga kit-:** Boşa gitmek; **~ga üt-/uzdır:** boşa geçmek, geçirmek

zegiyf: **Zayıf;** güçsüz, halsiz; kötü

zeher: **Zehir;** öfke, hışım; kötülük **~zeher yılan:** zehirli yılan (kötü kişiler için söylenir)

zeherlen-: **Zehirlenmek;** kötüleşmek, kötü insana dönüşmek; öfkelenmek; güçlenmek

zeḥmet: **Zahmet,** eziyet, mihnet; zarar, kötü tesir

zeñger: Yeşille mavi arasında bir renk; gökyüzünün açık havadaki berrak rengi **~lék:** mavilik

zihén: Zihin, akıl; fikir; hafıza

zimagur: Maden ocaklarında iş arayan köylü, daimî bir işi olmayan mevsimlik işçi

zinhar: Aman, lütfen

zontik: Şemsiye

zur: **Büyük;** iri, hacimli; fazla, çok; güçlü, kuvvetli; temeli kuvvetli, derin; önemli, faydalı; ciddi, mühim; nüfuzlu, otorite sahibi; yaşı büyük

zurla-: Hürmet, saygı göstermek

zurrak: Daha büyük

SONUÇ

Tarihî vatanları İdil boyu ile Urallar arasında olan Tatar Türkleri, bugün bu bölgedeki Tataristan Cumhuriyeti merkez olmak üzere, Baltık ülkelerinden Orta Asya'ya kadar yayılan çok geniş bir alanda yaşamaktadırlar. Bugünkü Kıpçak lehçeleri içinde yazı dili geleneği en eski olan da Kazan (Tatar) lehçesidir. Bu çalışmada, Çağdaş Türk lehçelerinden Tatar Türkçesinin günümüzdeki temsilcilerinden biri olan *Nebire Giymatdinova*'nın konu edilen hikâyeleri incelenmiş, yazar vasıtasıyla *Modern Tatar edebiyatı* hakkında bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Yazarın doğduğu ve ilk eserlerini verdiği yıllar olan 1960'lardan 80'lerin sonuna kadar gelişen sınırlı özgürlük ortamında, Tatar millî hareketinin yükseliş sürecinin, Tatar dili, edebiyatı, tarihi ve kültürü araştırmalarına olumlu yansımaları dikkate değerdir. Ancak 1990'ların sonundan itibaren hızlanan sistemli kısıtlama faaliyetleriyle 1991 ve 1992 yıllarında Rusya'nın istemeyerek tanımak zorunda kaldığı geniş hakları tekrar almak çabasında olduğu görülüyor. Tüm bunlara rağmen bugün Tataristan'da onlarca süreli yayın ve gazeteyle matbuatın gelişmekte olduğunu, her yıl Tatarca olarak basılan kitap sayısının arttığını ve Tatar aydınlarının geçmişlerini aydınlatmak konusunda ısrarla çalıştıklarını söylemek mümkün. Tatar Türkleri, tarih boyunca Rus devletinin bütün gayretlerine rağmen asimile olmamış, Sovyet ve Rus idareleri döneminde milli kimliklerini en azından, dil ve edebiyat alanında korumuşlardır. Bugün de aynı çaba sürmektedir.

Sonuç itibariyle; 1917 İhtilali'nden sonra Sovyet ideolojisine bağlı olarak gelişen Tatar edebiyatı birçok eksiğe rağmen XXI. yüzyıla zengin bir miras bırakmıştır. Geçmişteki zengin edebî geleneklerini koruyup zamana uyum sağlayan ve geleceğe umutla bakan Tatar edebiyatı bugün de gelişmekte ve derin içerikli eserlerle zenginleşmektedir. Tatar edebiyatının günümüzdeki temsilcilerinden biri olan *Nebire Giymatdinova* da ahlakî meseleler, toplum ve insan kaderi, kuşaklar arası bağlar, doğduğu yere, ana diline sevgi, vicdanî temizlik, insana sadakat,

yapılmış günahlara pişmanlık gibi daima kalıcı temalar peşinde koşan biri olarak bugün yazarlık serüvenini devam ettirmektedir.

KAYNAKÇA

Sözlük:

Tatar Télénéñ Añlatmalı Süzlégé (1977), III cilt, Kazan

Tatar Télénéñ Frazeologik Süzlégé (1990), Haz.: Nekiy İsenbet, II cilt, Kazan

Tatar Télénéñ Dialektologik Süzlégé (1969), Kazan

Dialektologik Süzlék (1953), Haz.: N. Borhanova, G. Yakupova, Tatgosizdat, Kazan

Sinonimler Süzlégé (1999), Haz.: Ş.S. Hānbikova, F.S. Safiullina, Kazan

Tatarca-Türkçe Sözlük (1997), Haz.: Fuat Ganiyev, Rifkat Ahmetyanov, Halil Açıkgöz, Kazan-Moskova

Tatarça-Rusça Süzlék (Tatarsko-Russkiy Slovar) (2002), Kazan

Büyük Rusça-Türkçe Sözlük (1995), Multilingual Yay., İstanbul

Kitap:

Akpınar, Y. (2004), **İsmail Gaspıralı, Seçilmiş Eserleri: 2, Fikri Eserleri**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 422 s.

Atlasi, H. (2004), **Kazan Hanlığı'nın Çöküşü ve Süyün Bike**, Kömen Yay., 87 s.

Davutov, R. (2004), **Balaçak Edipleré (Biobibliografik Béléşmelék İkençé Kitap)**, Kazan: Megarif Neşriyatı, s.99-105

Devletşin, T. (1981), **Sovyet Tataristan'ı**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 652 s.

Gıymatdinova, N. (1993), **Sihérçé** (povestler hem hikeyeler), Kazan Tatarstan Kitap Neşriyatı

Hablemitoğlu, Ş.- Hablemitoğlu, N. (1998), **Şefika Gaspıralı ve Rusya'da Türk Kadın Hareketi (1893-1920)**, Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık Sanayi A.Ş., 672 s.

Nurullin, İ. (1996), **XX. Yüz Başı Tatar Edebiyatı**, Kazan Üniversitesi Neşriyatı, 427 s.

Öner, M. (1998), **Bugünkü Kıpçak Türkçesi (Tatar, Kazak ve Kırgız Lehçeleri Karşılaştırmalı Grameri)**, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 703, LX+270 s.

Tatarstan Fenner Akademiyesi, **Tatar Edebiyatı Tarihi** (2001): Altı Tomda: 6 Tom: 60-90 Yıllar Edebiyatı, Kazan: “Rannur” Neşriyatı, 544 s.

Taymas, A. B. (1966), **Kazan Türkleri**, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları

Yuziyev, N.G., Abdullin G. (1984-1985); haz. M.S. Şabayev, F.M. Zolkarnayev, **Tatar Edebiyatı Tarihi**: Altı Tomda, Kazan: Tataristan Kitap Neşriyatı

Makale:

Davutov, R.-Mostafin, R., Repressiya Kurbanı Tatar Yazarları (1997), (Akt. Mustafa Öner), **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, Sayı:3, Bahar 1997, s. 135-168

Devlet, N. (1981), Rusya Türklerinde Milliyetçilik (Türkçülük) Şuurunun Gelişmesi, **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sayı: 14, s.149, (Ekim 1981)

Emirhanov R. (2005), İsmail Gaspıralı ve Tatar Toplumunda Yenileşme Hareketi (19. yy. sonu-20 yy. başı), **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, C.: 2, Sayı: 3, Eylül 2005, s.71-83

Fettağova, G. (2002), Künélém Yazuvçı Bélen Söyleşe, **Vatanım Tatarstan**, 20 Şubat

Galiullin, T. (1998), Stalin Devri Tatar Kültür Hayatı (“Ütkennen Gıybret Al”, Vatanım Tatarstan, 1 Ağustos 1997, 11.s., akt. Hatice Şirin), **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, Sayı: 6, Güz 1998, 646-654.s.

_____ (2001), Bulek, **Vatanım Tatarstan** (8 Mart 2001)

Gıylecev, A. (2002), Yeş Avtorniñ Kolagina Bér-İké Süz, **Medeni Comga**, (22 Mart 2002)

Gıyleceva, R.-Hemidullina (1994), Sihérçeler Kirek Dönyaga, **Kazan Utları**, Sayı: 4

Gıymatdinova, N. (1999), Musa Gına Gayéplé Tügél..., **İdél Jurnalı**, Sayı: 10, s.102-106

_____ (2001), Argı Oçta, Birgé Oçta... (Povest), **Kazan Utları**, No: 11, s.9-35

Gıymranova, D. (2000), Sehne, **Vatanım Tatarstan**, (23 Haziran 2000)

Hezenova, A. (2001), Kitem Dime, **Vatanım Tatarstan**, (10 Aralık 2001)

İhsanova, L. (1982), Béznéñ Safka, **Kazan Utları**, Sayı: 11

Kanlıdere, A. (1999), Rusya Türkleri Arasında Yenileşme Hareketleri Hakkındaki Araştırmalara Genel Bir Bakış, **Müteferrika** (altı aylık kitap dergisi), Yaz 1999/1, İstanbul

_____ (1997) Kazan Tatarları Arasında Tecdid ve Cedit Hareketi (1809-1917), **Türkiye Günlüğü Dergisi**, Sayı:46, Yaz-1997

_____ (2000), Rusya Müslümanlarının Kongrelerinde Kadın Sorunu (1905-1917), **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi** 2, s.139-148

Kurat, A. N. (1966), Kazan Türklerinin “Medeni Uyanış” Devri (1917 yılına kadar), **Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Dergisi**, C.: XXIV, Sayı: 3-4, Temmuz-Aralık 1966, s.95-195

_____ Kurat, A. N. (1965), Rus Hakimiyeti altında İdil-Ural Ülkesi (Eski Kazan Hanlığı ve Başkurt İli XIX. yy. sonuna kadar), **Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Dergisi**, C.: XXIII, Sayı: 3-4, Temmuz-Aralık 1965, s.91-126

Kurbanov, H. (1999), Poetik Proza Ostası, **Medeni Comga** (20 Ağustos 1999)

Muhammetşin, R. (2005), XX. Yüzyıl Başında Tatarlarda Öğretim Sisteminin Durumu ve Problemleri, **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, C.: 2, Sayı: 2, Haziran, 2005

Nizamov, R. (1999), Halık Pedagogikası Hem Bügəngé Ukituv-Terbiye Mes'elesé, **Miras Dergisi**, No: 9

Öner, M. (1998), "Ortak Türk Alfabesi" Hakkında Bazı Notlar, **Avrasya Etüdləri**, Sayı:13, İlkbahar-1998, 71-79. s.

_____ (1999), Bakû Türkoloji Kongresinde İdil-Ural Türkleri, **Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi**, sayı:2, 22 Ocak 1999 (<http://turkoloji.cu.edu.tr/Stadana>)

_____ (1997), Bir Tatar Bolşeviğinin Ana Dili Mücadelesi, **Türk Dili Dergisi**, Sayı: 546, Haziran 1997, s. 551-557

_____ (1997), Şairini Bayrak Yapan Ülke: Tataristan, Yeni Türkiye, **Türk Dünyası Özel Sayısı**, yıl:3, Sayı: 16, Ankara, Temmuz-Ağustos 1997

_____ (1996), Tukay ve Tatarlık, **Birlik Gazetesi**, Üsküp-Makedonya, Sayı: 4890; 4891; 4892

_____ (1991), Gerey Rehim, **Kardeş Edebiyatlar**, Sayı: 19, s.13-18

_____ (2001), Islah Edilmiş Tatar Alfabesi ve Huca Bedîf'nin Derlediği Tatar Atasözleri, **Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi X** (Üzbek Bayçura Özel Sayısı) , İzmir: E. Ü. Edebiyat Fakültesi Yay., s. 217-313

Sadoğlu, H. (2002), Rus Dil Politikaları ve Bugünkü Türk Lehçeleri, **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sayı: 141, Aralık 2002, s.169-182

Şemsiyeva, G. (2001), Kéşélernéñ Çın Yözé, **Kazan Utları**, Sayı: 6

Şahin, E. (2003), Kazan Tatar Türklerinin Latin Alfabesi Mücadelesi, **Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi**, Temmuz, 2003, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, s. 42-45

Şirin, H. (2003), Kazak-Tatar Yazarı İbrahim Salahov'un (1911-1998) Trajik Hayatı, **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, s. 15, Bahar 2003, Ankara, 159-170.s.

Temir, A. (1992), Kuzey Türk Edebiyatı "Tatar-Başkurt", **Türk Dünyası El Kitabı**, C.:3, s.705-727

Zahidullina, D. (2003), Yaña Dulkında, **Kazan Utları**, Sayı: 1

Zakiev, M.Z. ve Tumaşeva, D. G. (1964), Türkolojinin Gelişiminde Kazan Üniversitesinin Rolü, **Manas Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi**, Sayı:11 (Türkoloji Özel sayısı 2 kitap)

Zaripova-Çetin, Ç., Tatar Edebiyatının Gelişimi, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı:9 (www.akademikbakis.org)

Ansiklopedi:

Arat, R. R. (1967), Kazan (mad.), **İslam Ansiklopedisi**, C.: VI, s. 505, İstanbul: M.E.B Yay.

Devlet, N. (2002), Tataristan Cumhuriyeti, **Türkler**, C.: 20, Yeni Türkiye Yayınları, s.48-57

Kanlıdere, A. (2002), XIX. ve XX. Yüzyıllarda Kazan Tatarları, **Türkler**, C.: 18, Yeni Türkiye Yay., 415-426.s.

Şirin, H. (2002), Türklerde Alfabe ve Kimlik, **Türkler**, II.cilt: İlkçağ, Yeni Türkiye Yay., 740-753.s.

“Gıymetdineva” maddesi (2002), **Tatar Entsiklopediye Süzlégé**, Tatar Entsiklopediyesé İnstitutı, Kazan

“Nebire Gıymatdinova” maddesi (2001), **Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi**, C.:19, Tatar Edebiyatı 3, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s.471-476

Bildiri:

Bayramlı, A. (2004), **Tatar Romanında Kadın: İbretten İdeale**, Bilkent Üniversitesi Edebiyat, Kültür ve Toplum Seminerleri Uluslararası Volga-Ural Araştırmaları Çalıştayı, Ankara

Özkan, F. (2004), **Fatih Kerimî'nin Bakışıyla Türk Kadınının Statüsü ve Toplum İçerisindeki Yeri**, Volga-Ural Araştırmaları Çalıştayı, Ankara

Tez:

Şirin, H. (1998), **Hesen Tufan'ın Şiirleri: Giriş-Metin-Sözlük**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uslu, A. (2004), **Tatar Edebiyatında Modern Hikâye ve Roman** (XIX. yy. sonları XX. yy. başları), Yayımlanmamış Doktora Tezi, E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü

Elektronik Kaynaklar:

<http://tatarstaninturkey.com/>

<http://tugan-tel.noka.ru/>

<http://www.tatyash.ru/>

<http://www.tawish.org/>

<http://www.azatliq.org/>

<http://www.intertat.ru/>

http://www.kcn.ru/tat_en/tatarstan/gerb.htm

EKLER

(Oriġinal Metin)